

AMATÖÖRIEN SOTA

Rintamataisteluiden henkilötappiot

Suomen sisällissodassa 1918

VALTIONEUVOSTON
KANSLIAN
JULKAISUSARJA
1/2006

A p o R o s e l i u s

AMATÖÖRIEN SOTA
Rintamataisteluiden henkilötappiot
Suomen sisällissodassa 1918

ISBN 952-5354-92-X

ISSN 0782-6028

Julkaisija: Valtioneuvoston kanslia

Taitto: Anja Järvinen/VNK

Painotyö: Edita Prima Oy

Julkaisun tilaukset: julkaisut@vnk.fi

Julkaisija
VALTIONEUVESTON KANSLIA

KUVAILULEHTI
2.1.2006

Tekijät (toimielimessä: toimielimen nimi, puheenjohtaja):

Aapo Roselius

Julkaisun laji:

Toimeksiantaja:
Valtioneuvoston kanslia

Toimielimen asettamispäivä
1.4.1998

Julkaisun nimi (myös ruotsinkielinen):

Amatöörien sota. Rintamataisteluiden henkilötappiot Suomen sisällissodassa 1918
(Amatörernas krig. Frontförlusterna i inbördeskriget i Finland 1918)

Julkaisun osat:

Tiivistelmä

Vuoden 1918 sodassa kaatui yli 6 000 punaista, noin 3 450 valkoista sekä yhteensä noin tuhat saksalaista ja venäläistä. Kolme kuukautta kestäneessä "amatöörien sodan" rintamataisteluissa menehtyi lähes 11 000 taistelijaa.

Avainsanat:

Sotasurmat Suomessa 1918, kaatuneet, rintamatappiot

Muut tiedot:

Sarjan nimi ja numero:

Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 1/2006

ISSN:

0782-6028

ISBN:

952-5354-92-X

Kokonaissivumäärä:

167

Kieli:

Fi

Hinta:

Luottamuksellisuus:

Julkinen

Jakaja:

julkaisut@vnk.fi

Kustantaja:

Valtioneuvoston kanslia

Sisällys

Lukijalle	9
SUOMEN SISÄLLISSODAN RINTAMATAPPIOT	11
Tutkimusaineisto	14
Terminologia ja sodan osapuolet	15
Tutkimusmetodi	17
KAATUNEITA, KADONNEITA, EPÄVARMOJA	19
Kuolinsyryryhmät ja epävarmat tapaukset	20
Rintamalla kuolleiden tiedot	21
<i>Kuolinajat</i>	22
<i>Ikäjakautuma</i>	23
<i>Kotipaikkakunnat</i>	25
<i>Siviilisääty</i>	27
Sisällissodan päärintamien taistelutappiot	28
<i>Päärintamien ulkopuolella kaatuneet</i>	29
TAISTELUTAPPIOT HÄMEEN RINTAMILLA	31
Rintaman tappioluvut ennen Tampereen operaatiota	32
<i>Kaatuneiden kuolinajat, kotikunnat ja ikärakenne</i>	35
Valkoisten Tampereen hyökkäysoperaatio	38
<i>Hyökkäyksen alkuvaihe</i>	38
<i>Taistelu kaupungista</i>	40
<i>Osapuolien henkilötappiot</i>	42
<i>Tappiot Messukylässä</i>	44
<i>Verinen torstai</i>	46
<i>Hyökkäyksen välipäivät</i>	49
<i>Loppuhyökkäys</i>	50
<i>Päätöspäivien tappiot</i>	52
<i>Siviiliuhrit</i>	53
<i>Punaisten tappioraportit</i>	54
Etelä-Hämeen taistelut	55
Kaatuneiden kotipaikkakunnat	57
Punaiset	57
Valkoiset	60
SATAKUNNAN RINTAMA	63
Rintaman muodostuminen	63
<i>Rannikko</i>	65
<i>Keskilohko</i>	66
<i>Itälohko</i>	67
<i>Karkun lohko ja punaisten vetäytymisvaihe</i>	68
Kaatuneiden kotipaikkakunnat	69
<i>Ikä- ja sukupuolijakauma</i>	71

SAVON RINTAMA	73
Rintaman muodostuminen	73
Heinolan rintama	74
Mäntyharjun rintama	76
<i>Taistelut 3. maaliskuuta</i>	77
<i>Tuohikotin ja Mäkelän taistelut</i>	78
Savitaipaleen rintama	80
Taavetti, Pulsa ja Simola	82
Kotipaikkakunnat	82
LAHDEN JA ITÄ-UUDENMAAN TAISTELUT	85
Itä-Uusimaa taistelualueena	85
<i>Kuolinajat</i>	87
Lahden taistelu	89
Kotipaikkakunnat	91
UUDENMAAN JA ETELÄ-HÄMEEN TAISTELUT	93
Sodan alun tappiot Uudellamaalla	93
Hangosta Helsinkiin	94
<i>Helsingin taistelu</i>	97
Etelä-Hämeen lopputaistelut	101
<i>Punaisten taistelutappiot</i>	101
<i>Alvettula – Hauho – Syrjäntaka</i>	102
<i>Syrjäntaan taistelu</i>	104
Hämeen lopputaisteluihin liittyvät tutkimusongelmat	106
Kotipaikkakunnat	107
KARJALAN RINTAMA	109
Sota Karjalassa	109
Taistelutappiot	110
Kuolinajat	112
Antrean rintama	114
<i>Antrean rintaman henkilötappiot</i>	115
<i>Kuolinpaikat ja kuolinajat</i>	116
<i>Ahvola – ”Suomen Verdun”</i>	117
<i>Pullilan kaksi taistelua</i>	119
Kotipaikkakunnat	122
Joutsenon rintama	124
<i>Huhtikuun tappiot</i>	126
Kotipaikkakunnat	126
Raudun rintama	128
<i>Valkoisten tappiot</i>	128
Kotipaikkakunnat	134
<i>Venäläiset ja punaiset</i>	134
Keski-kannaksen rintama	136
<i>Keski-kannaksen kaatuneiden kotipaikkakunnat</i>	137

Suuroperaatio kannaksella	137
<i>Ryhmä Ausfeld itärajalla .....</i>	139
<i>Viipurin porteilla .....</i>	140
<i>Naulasaaren taistelu .....</i>	143
Yhteenvedo Karjalan rintaman taistelutappioista	145
Venäläiset ja pietarinsuomalaiset	147
AMATÖÖRIEN SOTA	151
<i>Kouluttamattomia joukkoja, tappioiden epätasaista jakautumista .....</i>	152
<i>Syitä punaisten suuriin tappioihin .....</i>	156
<i>Tappioluvut vertailussa .....</i>	158
Kirjallisuusluettelo	161
Arkistolähteet	164
AN ENGLISH SUMMARY	165
KUVIOT	
Kuvio 1. Rintamatappiot yhden viikon jaksoissa	22
Kuvio 2. Taistelussa kuolleiden ikäjakauma	24
Kuvio 3. Päärintamien ulkopuolella kaatuneet	29
Kuvio 4. Hämeen rintaman taistelutappioiden kuolinajat jaettuna viikon jaksoihin ...	36
Kuvio 5. Valkoisten Tampereen taistelun päiväkohtaiset henkilötappiot	43
Kuvio 6. Punaisten päiväkohtaiset henkilötappiot	44
Kuvio 7. Punaisten ja valkoisten tappiot Tampereen taisteluissa 3.–6. huhtikuuta	52
Kuvio 8. Satakunnan rintaman taistelutappioiden ajallinen jakauma	64
Kuvio 9. Satakunnan rintaman pääalueet ja osapuolien tappiot	68
Kuvio 10. Punaisten Savon rintaman kaatuneiden tavallisimmat kotikunnat	83
Kuvio 11. Lahden taistelussa kaatuneet punaiset 22.4.–3.5. jaettuna kolmen päivän jaksoihin	90
Kuvio 12. Uudenmaan ja Etelä-Hämeen taistelujen punaiset ja osapuoleltaan tuntemattomat kaatuneet	96
Kuvio 13. Karjalan rintamalla kaatuneiden suomalaisten kuolinajat	113
Kuvio 14. Kaatuneiden ajallinen jakauma Antrean rintamalla	117
Kuvio 15. Raudun rintamalla kaatuneet valkoiset	129
Kuvio 16. Karjalan rintaman taistelutappiot rintamalohkoittain	146

TAULUKOT

Taulukko 1.	Rintamatappiot osapuolien ja kuolinsyyn mukaan	19
Taulukko 2.	Rintamalla kuolleiden tiedot. Prosenttiluvut osoittavat kuinka suurella osalla esiintyy ilmoitettu tieto	21
Taulukko 3.	Taisteluissa kuolleiden punaisten tavallisimmat kotipaikkakunnat	25
Taulukko 4.	Taistelussa kuolleiden valkoisten tavallisimmat kotipaikkakunnat	27
Taulukko 5.	Hämeen rintaman tappiot rintamalohkoittain ennen valkoisten Tampereen operaatiota	33
Taulukko 6.	Tampereen taistelun päivittäiset taistelutappiot	42
Taulukko 7.	Etelä-Hämeen taistelutappiot	56
Taulukko 8.	Hämeen rintamalla kaatuneiden punaisten kotipaikkakunnat	58
Taulukko 9.	Hämeen rintamalla kaatuneiden valkoisten kotilääniä ja kotipaikkakunnat	61
Taulukko 10.	Satakunnan rintaman taistelutappiot	63
Taulukko 11.	Satakunnan rintamalla kaatuneiden punaisten ja valkoisten kotipaikkakunnat	70
Taulukko 12.	Savon rintaman taistelutappiot	73
Taulukko 13.	Heinolan rintamalla kaatuneiden kuolinajat	74
Taulukko 14.	Mäntyharjun rintamalohkon kaatuneet	76
Taulukko 15.	Punaisten ja saksalaisten kaatuneet Itä-Uudenmaan ja Lahden taisteluissa	86
Taulukko 16.	Lahden taistelussa kaatuneiden kotipaikkakunnat 22.4.–3.5	92
Taulukko 17.	Uudenmaan ja Etelä-Hämeen taisteluissa 4.4.–3.5. kaatuneet	95
Taulukko 18.	Hauholla lopputaistelujen aikana kuolleet punaiset	107
Taulukko 19.	Karjalan rintaman taistelutappiot	111
Taulukko 20.	Punaisten ja valkoisten kaatuneiden prosentuaalinen jakautuminen eri rintamalohkoille	116
Taulukko 21.	Antrean rintamalla kaatuneiden punaisten kotipaikkakunnat	122
Taulukko 22.	Valkoisten kaatuneiden tavallisimmat kotipaikkakunnat	124
Taulukko 23.	Joutsenon rintaman kaatuneiden kuolinajat	125
Taulukko 24.	Joutsenon rintamalla kaatuneiden kotipaikkakunnat	127
Taulukko 25.	Raudun rintamalla kaatuneiden valkoisten kotipaikkakunnat	134
Taulukko 26.	Keski-kannaksen rintaman kaatuneet ennen valkoisten suurhyökkäystä	136
Taulukko 27.	Viipurin hyökkäyksessä kaatuneet	139
Taulukko 28.	Ryhmä Ausfeldin hyökkäyksessä kaatuneet	140
Taulukko 29.	Sisällissodan tappiot rintamittain	151

Lukijalle

Tilastollinen keskustoimisto julkaisi vuonna 1921 ensimmäisen, vuonna 1919 koottuun ns. Papiston tilastoon perustuneen tilaston vuoden 1918 sodassa menehtyneistä Suomen kansalaisista. Tilaston mukaan sisällissodassa kaatui 3 178 valkoista, 3 463 punaista ja 153 osapuoleltaan tuntematonta. Fil.maist. Aapo Roselius esittää tässä tutkimuksessa, että varsinaisella taistelukentällä, so. välittömien sotatoimien yhteydessä, kuoli 3 458 valkoista, 5 717 punaista ja 363 osapuoleltaan tuntematonta. Tämä tarkoittaa sitä, että valkoisia kaatui 9 %, punaisia 65 % ja osapuoleltaan tuntemattomia 137 % enemmän kuin vuonna 1921 kerrottiin. Kun vuoden 1921 selvityksen mukaan kaatui yhteensä 6 794 suomalaista, on Roseliuksen esittämä luku 9 530 eli 40 % suurempi. Tämän lisäksi vuoden 1918 sodassa kaatui arviolta 350 saksalaista ja 500–600 venäläistä sotilasta tai vapaaehtoista, joten sisällissodassa kaatuneiden yhteenlaskettu lukumäärä noussee lähes 11 000:een.

Vaikka jo vuonna 1921 tiedettiin, että Papiston tilaston perusteella oli mahdollista esittää vain vähimmäisarvio vuoden 1918 sodassa menehtyneistä, on em. erotus merkittävä, sillä tutkijat ovat tähän mennessä pitäneet Papiston tilastoon perustuneita kaatuneiden lukumäärätietoja suuruusluokaltaan luotettavina. Selitys tähän lienee sekä valkoisen että punaisen historiankirjoituksen ei-tieteellinen intressi esittää kaatuneiden punaisten lukumäärä todellista pienempänä. Ns. vapaussotakirjallisuutta leimaa punaisia kaatuneita koskeva sisäinen ristiriita, kun paikkakunta-kohtaisissa kuvauksissa korostetaan punaisten taisteluissa kärsimiä henkilotappioita, mutta menehtyneitä koskevissa tilastokatsauksissa päädytään Papiston tilastossa esitettyihin vähimmäislukuihin, joiden mukaan valkoisia ja punaisia kaatui suurin piirtein yhtä paljon. Koska punaiset syyttivät valkoisia voittajia punaisten mittavista henkilömenetyksistä, voidaan otaksua valkoisen historiankirjoituksen pyrkineen painamaan punaisten henkilotappiot mahdollisimman pieniksi. Vajavainen Papiston tilasto sopi hyvin tähän tarkoitukseen, joten se vakiintui esitettyjen arvioiden pohjaksi kahdeksaksi vuosikymmeneksi.

Punaisessa historiankirjoituksessa pääsuuntauksena oli valkoisten syyllistäminen punaisten kärsimyksistä, jolloin korostettiin valkoisten suorittamia rankaisu- ja kosto-toimia, jotka eivät perustuneet ns. soti-laalliseen välttämättömyyteen. Kuvaava tälle ilmiölle on se, että SDP:n puoluetoimikunnan vuonna 1919 kokoamalle punaisten henkilotappioita koskevalle tilastolle annettiin nimitys ”terroritilasto”, vaikka siihen sisältyivät teloitettujen ja ammuttujen lisäksi kaatuneet ja vankileireillä menehtyneet. Vuonna 1924 valmistui tähän ”terroritilastoon” perustunut ensimmäinen punainen tilastokatsaus, jossa todettiin punaisten kaatuneiden lukumääräksi 3 658, mikä vastaa ainoastaan noin 56 % taistelukentällä kaatuneiden punaisten todellisesta luvusta.

Pääosa Suomen sotasurmat 1914–22 -projektin tutkimusraporteista julkaistiin keväällä 2004 muutamia kuukausia projektin päättymisen jälkeen. Tämänkin tutkimuksen käsikirjoitus oli silloin valmis, mutta toisiin tehtäviin siirtynyt tekijä halusi vielä viimeistellä sitä. Kun viimeistelytyö on nyt suoritettu, täydentyy sotasurmaprojektin julkaisuohjelmaa tutkimuksella, joka merkittäväällä tavalla muuttaa aikaisempia käsityksiä vuoden 1918 sodan taistelutoimista ja kulusta.

Helsingissä joulukuussa 2005

Projektin johtaja

Lars Westerlund

SUOMEN SISÄLLISSODAN RINTAMATAPPIOT

Suomen vuoden 1918 sisällissodasta muodostui viralliselle Suomelle suuri vapaus- ja itsenäisyystaistelu. Etenkin voittajan sodanaikaista toimintaa muisteltiin ja tarkasteltiin lukemattomissa julkaisuissa 1920- ja 1930-luvulla. Sodan kulku, rintamat ja suurimmat taistelut tulivat kansalaisille tutuiksi, ja ne muodostivat tärkeän osan nuoren tasavallan identiteetistä. Seuraten sotahistorian yleisiä linjoja kohdistuu myös Suomen vuoden 1918 sotahistoria suuressa määrin taisteluihin ja niissä syntyneisiin henkilötappioihin. Suuria tappiolukuja vaatineet taistelut, kuten Tampereen, Raudun ja Viipurin taistelut, olivat paljon esillä erilaisten muistotilaisuuksien ja kirjoitusten muodossa. Sodasta rakennettiin jälkikäteen selvä ja rationaalinen kokonaisuus, ja voittaneesta puolesta pyrittiin antamaan kovin ammattimainen kuva. Kyseinen tutkimus, *Amatöörien sota – rintamataisteluiden henkilötappiot Suomen sisällissodassa 1918*, haluaa kuitenkin painottaa taistelutappioiden tarkastelun myötä sodan molempien osapuolien kokemattomuutta sodankäynnin alalla. Joukkojen kokemattomuus näkyy selvästi taistelutappioiden rakenteessa, ja Suomen sisällissotaa vuonna 1918 voidaan perustellusti kutsua amatöörien sodaksi.

Taistelut muodostivat kuitenkin vain pienen osan siitä avoimen väkivallan aikakaudesta, joka Suomessa kesti suurin piirtein loppuvuodesta 1917 syksyyn 1918 saakka. Tänä aikana tuhannet kaatuneet, murhatut, tapetut, vankileireillä kuolleet, ammutut ja teloitettut kuuluivat saman väkivaltaisen jakson uhreihin. Eri kuolinsyryryhmät saivat sodan jälkeen erilaisia merkityksiä. Valkoisen puolen historiankirjoituksessa muodostivat valkoiset kaatuneet tärkeimmän ja juhlituimman osan siitä ”veriuhrista”, jonka vapausotakirjallisuuden mukaan itsenäisyyden saavuttaminen vaati. Vastustajan taistelutappiot ilmoitettiin hyvin ylimalkaisesti ja usein liioiteltuina, tarkoituksena osoittaa vastustajan määrällistä ylivoimaa ja oman suorituksen sankarillisuutta. Sotaan liittynyttä terroria, tuhansine teloituksineen, pyrittiin voittajan historiankirjoituksessa tietoisesti häivyttämään. Hävinneelle osapuolelle sodan ”sankariuhrit” eivät niinkään olleet taisteluissa kaatuneet, vaan teloitettut ja vankileireillä kuolleet. Aseettomina kuolleista muodostui työväen keskuudessa marttyyrejä, ja sisällissota määriteltiin punaisten muistitiedossa pääosin heidän kauttaan, ei taistelutapahtumien.

Kyseinen tutkimus käsittelee molempien osapuolien, valkoisten ja punaisten, taistelutappioita. Suomen sisällissodan osalta tarkkojen tappiolukujen antaminen on kuitenkin ongelmallista. Kummallakaan osapuolella ei ollut ammattimaista sotakoneistoa, joka olisi kattavasti huolehtinut kaatuneiden dokumentoinnista. Kuten sisällissodissa yleensä, rauhan ja sodan ylimenovaihe muodostui pitkäksi epäselväksi ajanjaksoksi, ja Suomen sisällissodan alkaminen voidaan nähdä väkivaltaisena tapahtumaketjuna, joka laajeni täysimittaiseksi sodaksi, rintamineen, sotilasosastoineen ja laajamittaisine taisteluineen. Valkoisen Suomen historiankirjoituksessa sisällissota nähtiin osana pitempää ajanjaksoa, joka sisälsi aktivistien ja jääkärien toimintakauden ja usein jopa nk. heimosodat itsenäisyyden ensimmäisinä vuosina. Tällä tavoin annettiin kevään 1918 sodalle lähes itsestään selvä osa määrätietoisessa ja yksiselitteisessä kansan vapaudenpyrkimyksen historiassa. Tapahtumista

ryhdyttiin käyttämään yhteisnimitystä ”itsenäisyystaistelu” tai ”vapaustaistelu” ja yllämainituissa tapahtumissa henkensä menettäneitä valkoisia pidettiin isänmaan sankareina ja vapaustaistelun uhreina.

Myös valkoisen puolen kevään 1918 vapaussodan aikamääritelmä tuotti ongelmia. Sodan jälkeen yleistyivät katsantokanta, minkä mukaan sota oli alkanut Pohjanmaan talonpoikaisarmeijan ryhdyttyä riisumaan venäläisiä aseista 26.–27. tammikuuta. Kyseisestä nk. ”tammisunnuntaista” muodostui 1920- ja 1930-luvulla vahvasti valkoiseen traditioon liittynyt juhlapäivä.¹ Tammisunnuntai sai kuitenkin voimakasta kritiikkiä karjalaisilta, jotka katsoivat sodan alkaneen Karjalan kannaksella jo 20. tammikuuta nk. Pietisen tehtaan tapahtumilla. Katsantotavoissa oli mukana paljon maakunnallista kilpailua Pohjanmaan ja Karjalan välillä valkoisen Suomen sankarin roolista. Sodan päättymisajankohdan määrittäminen on myös ongelmallista. Sodanjälkeisessä valkoisessa Suomessa yksittäiset paikkakunnat juhlistivat yleensä vapautumispäivämäärää eli päivää, jolloin punaisten valta paikkakunnalla murtui. Karjalan kannaksella sota päättyi punaisten antautuessa Viipurin edustalla, 29. huhtikuuta. Tämän jälkeen esiintyi taisteluja vielä Kymenlaaksossa, jossa viimeiset punaiset antautuivat 6. toukokuuta Kotkan edustalla. Jotta sodalle saataisiin yhtenäinen ja juhlallinen päätös, ja vastavetona saksalaisten voimakkaalle vaikutusvallalle Etelä-Suomessa, järjestettiin Helsingissä 16. toukokuuta valkoisen armeijan paraati. Tästä päivämäärästä tuli sittemmin virallinen sodan päättymispäivä ja myös valkoisen Suomen suurin juhlapäivä.

Huolimatta eri katsantotavoista alkamis- ja päättymispäivämäärien suhteen, voidaan todeta, että sisällissodan taistelujakso kesti noin kolme kuukautta. Tämän jakson aikana kuoli Suomessa väkivaltaisesti myös useita siviilejä ja sotavankeja osapuolien harjoittaman terrorin vuoksi. Kyseinen tutkimus tarkastelee pelkästään sodan taisteluissa kuolleita siitä huolimatta, että useat taistelun ulkopuoliset väkivallanteot olivat sidoksissa sotatapahtumiin. Päällimmäisenä tarkastelun kohteena ovat suomalaiset henkilötappiot, mutta myös muut kansallisuudet on otettu mahdollisuuksien mukaan huomioon. Suurin osa taisteluissa kuolleista oli suomalaisia, mutta luku sisältää myös suurempia ryhmiä saksalaisia, venäläisiä ja ruotsalaisia sekä pienempiä ryhmiä muita kansallisuuksia. Tutkimus selvittää taistelutappioiden koostumusta kuolinsyiden, -aikojen, -paikkojen ym. tietojen pohjalta. Tärkein yksittäinen tutkimustehtävä on ollut kuolinpaikkojen selvittäminen, ja tätä kautta on muodostanut kattavat tappiotiedot eri rintamien osalta. Tutkimuksen pohjana on Suomen sotasurmat 1914–22-projektin nimitiedosto, joka mahdollistaa suurien tietomäärien vertailun ja tietojen yhdistämisen.² Tutkimus käyttää pääasiallisina lähteinä nimitiedoston tietoja ja niiden pohjalta saatuja tilastoja. Tutkimus rajoittuu taistelutappioiden selvittämiseen ja niiden analysoimiseen eikä pyri valaisemaan itse sotatapahtumia eikä pohtimaan taktisia, sosiaalisia tai poliittisia sotaan liittyviä piirteitä, mikäli niillä ei ole suoraa yhteyttä taistelutappioihin. Tutkimuksen lukuja

¹ Rintamamies No 4 1938.

² Raportissa käytän Suomen sotasurmat 1914–22 projektin nimitiedostosta pelkästään nimitystä nimitiedosto.

tarkasteltaessa tulee ottaa huomioon, että myös sodan aikana, ja punaisten osalta myös sodan jälkeen, tuhannet henkilöt saivat surmansa vastapuolen harjoittaman terrorin takia. Nämä luvut eivät näy taistelutappioissa, mutta ovat vaikuttaneet sitäkin voimakkaammin taisteleviin joukkoihin ja sodan yleisluonteeseen ja etenkin sodan muistitietoon.

Sisällissodan tappioita alettiin selvittää heti sodan jälkeen. Toki sodan aikana molemmat osapuolet pyrkivät kirjaamaan omia tappioitaan, kuitenkin onnistumatta siinä kovin hyvin. Valkoisten puolella onnistuttiin luomaan varsin hyvin toimiva ja sen ajan kriteerien mukaan tavanomaista armeijaa muistuttava organisaatio, mutta täysin kattavia tappioluetteloja sodan aikana ei tehty. Punaisten puolella tilastointi oli kauttaaltaan huonoa ja epätarkkaa. Sodan jälkeen Tilastollinen keskus toimisto pyysi seurakuntia ilmoittamaan kunkin seurakunnan osalta sodan henkilötappioista (nk. Papiston tilasto). Kolme vuotta sodan jälkeen julkaistiin aineistosta kaksisivuinen esitys laajemman väestötieteellisen selvityksen yhteydessä. Vasta vuonna 1970 laadittiin, tutkija Tor Hartmanin toimesta, aineistosta kattavampi tilastoraportti.³ Sosialidemokraattisen puolueen organisoima tiedonkeruu tapahtui 1920-luvun alussa ja pohjautui työväenjärjestöjen ilmoituksiin. Materiaalista ei ole julkaistu tilastoa. Vuonna 1927 ilmestyi valkoisen puolen tappioita ansiokkaasti selvittävä H. J. Boströmin teos, Sankariemme muisto.⁴ Nämä yllämainitut tilastot ja aineistot ovat olleet pääasiallisia lähteitä sodan tappioita selvitettäessä. Ongelmana ovat olleet puutteellisuudet, joita ilmenee kaikissa kyseisissä tilastoissa. Papiston aineiston (ja näin ollen myös Hartmanin) luvut ovat olleet yleisimmin kirjallisuudessa käytettyjä lukuja. Taistelutappioiden osalta lukujen käyttökelpoisuutta on lisännyt SDP:n keräämät tiedot, jotka kaatuneiden suhteen eivät juurikaan poikkea Papiston tilastosta (kaatuneiden punaisten suhteen). Kyseiset tilastot antavat sodassa kaatuneiden valkoisten luvuksi 3 233, punaisten osalta 3 371 kaatunutta ja osapuoleltaan tuntemattomien osalta 155 eli yhteensä 6 759 kaatunutta. Vaikka kyseiset luvut tai niitä muistuttavat luvut ovat löydettävissä useimmista asiaa käsittelevistä teoksista, on ollut selvää, että ne eivät ole täysin luotettavia. Valkoisten osalta luku pitää varsin hyvin paikkansa, mutta punaisten osalta luku on selvästi liian alhainen. Eri tutkijat ovat tehneet arvioita kaatuneiden punaisten todellisesta lukumäärästä, mutta koska ne eivät ole pohjautuneet tilastoihin, ovat ne jääneet pelkiksi arvioiksi.⁵ Sotasurmaprojektin nimitiedostoon on koottu yllämainittu aineisto ja lukuisia muita

³ Hartman Tor: Vuonna 1918 sisällissodassa kuolleet ja kadonneet. Tilastollisia tiedonantoja. Tilastollinen päätoimisto 46. Helsinki 1970; Westerlund 2004, 15–24.

⁴ Boström H.J: Sankariemme muisto. Helsinki 1927.

⁵ Esimerkiksi J.O. Hannula mainitsee noin 4 500 punaisen kaatuneen ja Helge Seppälä mainitsee luvuksi 5 500. Eeroloiden teos antaa kaatuneiden punaisten luvuksi 3 839. Hannula J.O.: Suomen vapaussodan historia. Porvoo, 1938; Seppälä Helge: Itsenäisen Suomen puolustuspolitiikka ja strategia. Porvoo/Helsinki, 1974; Eerola Jouni & Jari: Henkilötappiot Suomen sisällissodassa 1918. Turenki, 1998. Rasila Viljo: Kansalaissodan sosiaalinen tausta. Helsinki, 1968.

lähteitä, ja näin luotu tietopankki, joka mahdollistaa entistä kattavamman kuvan saamisen punaisten taistelutappioista.⁶

Tutkimusaineisto

Tutkimuksen pääaineistona on ollut Suomen sotasurmat 1914–22 projektin nimitiedosto. Kaatuneiden osalta nimitiedoston suurimmat puutteet ilmenivät punaisten ja tuntemattomien kuolinpaikkojen ja kuolinaikojen suhteen. Kyseisten kategorioiden kartuttamiseksi on käytetty arkistomateriaalia, jota ei ollut viety nimitiedostoon. Punaisista kaatuneista löytyi yksittäisiä lisätietoja Vapaussodan arkistosta, valkoisten takavarikoimasta punakaartien materiaalista. Taisteluraporteista, ensiapuosastojen luetteloista sekä sairaalakirjoista saatava tieto on tiedon määrältään ja laadultaan varsin epätasaista eikä raportointi ollut minkään osa-alueen osalta systemaattista. Suurin hyöty kuolinaikojen ja kuolinpaikkojen kartoittamiseksi on saatu sairaalamatrikkeleista. Niissäkin henkilötiedot ovat usein niin vajanaiset, että tapausten yhdistäminen jo nimitiedostossa olleisiin henkilöihin on usein ollut hankalaa. Tapausten vieminen sellaisinaan projektin nimitiedostoon olisi tietänyt kymmeniä ellei jopa satoja kovin epävarmoja tapauksia ja hyvin todennäköisesti lukuisia päällekkäisyyksiä. Parhaiten säilynyt sairaalaluettelo on helsinkiläisen Fennian luettelo, joka myös on ainoa punaisten sairaalamatrikkeli, jonka tiedot on viety projektin nimitiedostoon. Rautatieaseman vieressä sijainnut Hotelli Fennia toimi sodan ajan punaisten sotasairaalana.⁷

Valkoisten osalta kaatuneiden tiedot nimitiedostossa ovat sen verran kattavat, että Vapaussodan arkiston valkoisten raportit ja luettelot antavat vain marginaalisesti uutta tietoa. Päämajan henkilöosasto teki heti sodan jälkeen luettelon kaatuneista, kadonneista ja haavoittuneina kuolleista. Luettelo on kahdessa niteessä ja niteissä on osittain päällekkäistä tietoa. Ensimmäisessä kirjassa on 1 652 nimeä ja toisessa kirjassa 797 nimeä.⁸ Luvut osoittavat, että läheskään kaikkia kaatuneita ei kirjattu Päämajan henkilöosaston luetteloon.

Tutkimuksen kannalta tärkeän osan lähdeaineistoa muodosti työväenlehtien kuolinilmoitukset. Punaisten kuolinilmoituksissa esiintyy kaatuneiden osalta monin kohdin nimitiedostosta poikkeavia tietoja syntymäajan ja osin kuolinpäivämäärän suhteen. Poikkeavuudet jälkimmäisessä kategoriassa ovat usein ainoastaan päivän tai pari, kun ero syntymävuoden suhteen saattaa olla useita vuosia. Sodanaikaisten kuolinilmoitusten hyvä puoli on siinä, että niissä hyvin usein esiintyy kuolinpaikkatieto. Mitään suurempia eroja punaisten sodan alun ilmoitusten ja huhtikuun alun

⁶ Nimitiedoston koostumuksesta katso: Sotaoloissa vuosina 1914–22 surmansa saaneet -tilastoraportti, 27–38.

⁷ Vapaussodan arkisto 136 b. KA.

⁸ Päämajan henkilöosasto. Merkintöjä kaatuneista ja haavoittuneista. SA.

⁹ Vapaussodan historiankomitea pyrki 1920-luvulla kartoittamaan punaisten kuolleiden määrää ke-
räämällä Suomen Sosialidemokratista punaisten kuolinilmoituksia. Vapaussodan arkisto C II 13.
SA.

ilmoitusten välillä ei ole. Suurin hyöty oli Työmies-lehdestä ja Suomen Sosialidemokraatista, jotka antoivat runsaasti uutta tietoa kaatuneiden kuolinpaikoista joko täysin uutta tietoa tai tarkennusta jo nimitiedostossa esiintyviin tietoihin.⁹ Sodan jälkeen ilmestyneiden työväen lehtien kuolinilmoitukset sisältävät varsin vähän tietoa kaatuneista. Ainoastaan noin joka seitsemäs ilmoitus koskee kaatunutta. Läpikäydyistä sodan jälkeisistä kuolinilmoituksista ei ilmennyt uutta tietoa kaatuneiden kuolinpaikoista jo kannassa esiintyvien kohdalta, mutta runsaasti ristiriitaisia tietoja nimitiedostoon verrattuna.¹⁰

Toinen tärkeä materiaali koostui muistojulkaisuista. Nimitiedostoon on muistojulkaisuista viety kantaan ainoastaan teos Sankarimme muisto, joka käsittää pelkästään valkoisen puolen uhreja. Tärkeimmät punaisten sotakuolemia käsittelevät muistojulkaisut ovat Kärsimysten teillä, Kuoleman kentät ja aikakauslehdessä Itä-Lännen ilmoitukset. Lehti julkaisi vuonna 1926–28 teemanumeroissaan, jotka oli omistettu punaisella puolella kuolleille, noin 1 000 kuolinilmoitusta. Ilmoitukset sisältävät usein valokuvan henkilöstä ja nimitiedon ohella kuolinajan ja paikan, jos sellainen on tiedossa. Kuoleman kentät -julkaisussa on ilmoitus 506 kaatuneesta ja se kattaa ainoastaan Etelä-Hämeen piirin.¹¹

Yllämainitun aineiston läpikäyminen toi myös esiin nimiä, joita ei esiinny nimitiedostossa. Uudet tapaukset olivat hyvin ongelmallisia. Useat tapaukset olivat niin heikosti dokumentoitu ja nimet ilmeisen väärinkirjoitetussa nimiasussa, ettei ollut mahdollista yhdistää heitä nimitiedostossa esiintyviin tapauksiin. Uusien tapausten varmistumisen tai tapausten yhdistämisen nimitiedostossa esiintyvien kanssa teki hankalaksi myös useiden nimitiedostossa esiintyvien kaatuneiden heikot tiedot.

Terminologia ja sodan osapuolet

Sodassa kuolleiden suhteen on käytössä varsin suuri määrä eri käsitteitä, joista jotkut ovat täsmällisiä ja toiset hyvin epäselviä. Taistelutappioihin kuuluvat kaikki, jotka ovat taistelun yhteydessä kuolleet, haavoittuneet tai kadonneet. Taistelutappiot on jaettavissa pienempiin alaryhmiin, joista kaatuneet usein muodostavat suurimman ryhmän.

Termillä *kaatunut* on suora vastine ruotsinkielessä *stupad* ja englanninkielessä *fallen*. Kaatunut -sanalla on laaja merkitys, eikä siinä ole sinänsä ole mitään suoraan taisteluun viittaavaa. Käsitteet kuten *kaatunut isänmaan puolesta* tai *kaatunut vapauden puolesta* ovat pikemmin nähtävä yleiskäsitteinä kuin tarkan kuolinsyyn selvittävinä ilmaisuina. Kyseisessä tekstissä käyttämäni kaatunut-käsitteeseen kuuluvat kaksi kuolinsyryhmää: ne, jotka kuolivat taistelukentällä vihollisen taistelussa aiheuttamiin vammoihin, ja ne, jotka kuolivat myöhemmin taistelukentällä saamistaan, vihollisen aiheuttamista vammoista. Sotasurmaprojektin nimitiedostossa ky-

¹⁰ Punaisia koskeva kuolinilmoitusmateriaali tarkistettiin seuraavista sanomalehdistä: Työmies, Kansan lehti, Suomen sosialidemokraatti, Työ, Eteenpäin, Kansan ääni.

¹¹ Muistoalbumit: Kärsimysten teillä, Kuoleman kentät, Työläisnuorten muistoalbumi, Talikkalan työväenyhdistyksen muistoalbumi, Metallityöläinen.

seiset ryhmät on merkitty termein *kaatunut* ja *haavoittuneena kuollut*. Jakoa vastaa englanninkieliset hyvin selkeät käsitteet *Killed in Action* (KIA) ja *Died of Wounds Received in Action* (DOW). KIA kattaa ne henkilöt, jotka kuolevat taistelutilanteessa vihollisen toimesta tai haavoittuvat vihollisen toimesta ja kuolevat ennen kuin heidät ehditään siirtää lääkintähuoltoon. DOW kattaa ne tapaukset, jossa henkilö kuolee vihollisen aiheuttamasta vammasta saatuaan lääkintähoitoa.¹² Nimitiedostossa on eritelty kaksi eri kategoriaa haavoittuneena kuolleille: *haavoittuneena kuolleet* ja *kuollut haavoihin vankileirillä*. Vankileirillä haavoihinsa kuolleet ovat vaikeasti määriteltävissä. Onko kuolinsyy ollut haavoittuminen vai onko päälimmäinen kuolinsyy ollut taudit ja aliravitsemus vankilassa? Ryhmä käsittää kuitenkin vain alle prosentin kaikista taistelutappioista, mikä vähentää ongelman merkitystä. Nimitiedostossa esiintyy yksittäisiä käsitteitä, jotka ovat lähes synonyymejä kaatunut termille, kuten *kuollut taistelussa* ja *kuollut rintamalla*. Tapauksia on alle 20 ja ne on yhdistetty raportin taulukoissa kaatuneisiin.

Termi *taistelutappiot* koostuu myös muista kuolinsyistä (englanninkielinen termi *Battle Casualties*). Käsite kattaa kaikki kuolin-, haavoittumis- ja katoamistapaukset, jotka liittyvät taisteluun. Kaatuneiden lisäksi kyseessä on esimerkiksi vahingonlaukauksien, onnettomuuksien tai vahingossa omien joukkojen tulituksen alle joutumisen (*friendly fire*) takia kuolleet.

Kyseisten kuolinsyiden erottelu ja ryhmittely on tärkeää, jotta taisteluista ja niiden olosuhteista saisi paremman käsityksen. On kuitenkin huomioitava, että tapahtumista ja taistelutappioiden kirjaamisesta on kulunut pitkä aika, mikä tarkoittaa, etteivät käsitteet välttämättä ole vastanneet täysin nykyajan normistoa. Toinen seikka, joka on otettava huomioon on nimitiedoston koostumus. Koska se koostuu useammasta erityyppisestä aineistosta, ei myöskään kategorisointi ole voinut olla yhtenäistä. Lisäksi on huomioitava, että valkoisten kuolinsyyt ovat kauttaaltaan paremmin selvitetty kuin punaisten, mikä vaikeuttaa marginaalisten kuolinsyyryhmien vertailua osapuolien kesken. Tämä käy parhaiten ilmi vertaamalla osapuolien haavoittuneena kuolleiden määrää, joka valkoisten osalta on noin 20 % kaatuneista, kun taas punaisten vastaava luku on vain noin 5 %. Nimitiedostossa esiintyy myös hyvin epämääräisiä kuolinsyitä, jotka mahdollisesti kuuluvat taistelutappioihin. Näihin kuuluvat henkilöt, joiden kuolinsyyksi on merkitty sota tai sotarasitus, kapina tai henkilöt joiden kohdalle on pelkästään merkitty, että he ovat kuolleet, saaneen surmansa tai sitten kuolinsyyksi on merkitty tuntematon. Nämä tapaukset muodostavat noin prosentin nimitiedostoon merkityistä sotakuolleista.

Nimitietojärjestelmässä on viisi eri merkintää osapuolikategoriassa. Punainen, valkoinen, tuntematon, "ei kumpikaan" ja tapaukset, joilla ei ole osapuolimerkintää laisinkaan. Viimeksi mainitun kategorian olen raportissa yhdistänyt tuntemattomiin. Ryhmä "ei kumpikaan" on rajaukseltaan selkeä, ja vaikka ryhmä on pieni, muodostaa se mielenkiintoisen osan taistelutappioista. Lähes poikkeuksetta kyseessä ovat taistelujen tielle joutuneet siviilit. Ongelmallisimman ryhmän muodostavat

---

¹² The United States Army. A Dictionary. 1991, 84, 384–385, 207; International Military and Defense Encyclopedia vol. 1 1993, 319.

osapuoleltaan tuntemattomiksi merkityt. Ryhmä on varsin laaja ja taistelutappioiden osalta se käsittää lähes kymmenen prosenttia kokonaisuudesta. Suurin osa osapuoleltaan tuntemattomista on oletettavasti kuollessaan kuulunut punaisten joukkoon. Osapuoleltaan tuntemattomien määrittämisessä auttavat usein muut tiedot, kuten kirjoillaolokunta, ammatti, kuolinaika ja kuolinpaikka. Osalla tuntemattomilla on merkintä punakaartiin kuulumisesta ja heidät olen siirtänyt osapuoleltaan punaisiin. Vahvin syy olettamukseen osapuoleltaan tuntemattomien kuulumisesta punaisiin on valkoisten taistelutappioiden tarkempi kirjaaminen. Koska valkoisella puolella kaatuneiden osalta ei ollut syytä pitää osapuolitietoa salassa, vaan päinvastoin se saattoi edesauttaa uhrien läheisten tilannetta, on epätodennäköistä, että moni tuntematon olisi osapuoleltaan valkoinen. Jotta osapuolten välisten tappioiden vertailu olisi todenmukaisempaa, on yllämainittujen seikkojen vuoksi tuntemattomia käsiteltävä lähinnä osana punaisten tappioita.

Tutkimusmetodi

Tutkimuksen keskeinen tehtävä on ollut kaatuneiden kuolinpaikkojen ja kuolinai-kojen kartoittaminen. Ensimmäinen vaihe koostui nimitiedoston tietojen selvittämisestä ja uusien arkistolähteiden läpikäynnistä. Tämän jälkeen tapaukset jaoteltiin kuolinpaikan mukaan eri päärintamiin (osalle kaatuneista on kuolinpaikaksi merkitty pelkästään suurempi maantieteellinen alue kuten Karjalan rintama tai Pohjoisrintama). Maantieteellisen jaottelun jälkeen on käsitelty kunkin alueen tappioita ja sotatapahtumia erikseen. Kunkin alueen osalta on pyritty arvioimaan varmojen kuolintapausten lisäksi epävarmojen ja kadonneiden tapauksia. Tämä toimenpide oli välttämätön, koska jopa joka kuudennella punaisella kaatuneella ei ollut tietoa kuolinpaikasta. Tällä tavoin oli mahdollista luoda jokaisen taistelulohkon ja rintaman osalta tappioarvio, joka koostui kahdesta pääryhmästä: kuolinpaikkatiedon mukaan sijoitetut ja muiden tietojen mukaan sijoitetut. Jälkimmäisen ryhmän suhteen oli menettely seuraava: tapaukset, joilla ei ole kuolinpaikkamerkintää on jaettavissa tapauksiin, joilla on sekä kirjoillaolokunta että kuolinpäivätieto, ja tapauksiin, joilla on pelkkä kirjoillaolokuntatieto, mutta ei selkeää kuolinpäivämerkintää. Ensimmäisen ryhmän osalta on useissa tapauksissa mahdollista arvioida henkilön kuolinrintama ja jopa missä taistelussa kyseinen henkilö kuoli. Tämä on mahdollista, koska usein rintamaloikoilla ei ollut yhtenäisiä pidempiä tappiojaksoja, vaan yksittäisten taistelujen välillä saattoi olla useita hiljaisia päiviä tai jopa viikkoja. Henkilön kuolinpaikan arvioiminen on lähes poikkeuksetta helpompaa mitä aikaisemmassa vaiheessa henkilö on kuollut. Sodan alussa taisteluita oli vähemmän ja kuolinpäivämerkinnät olivat usein tarkempia kuin liikkumasodan aikana. Tapauksissa, joissa henkilöllä ei ole kuolinpaikka- eikä kuolinaikamerkintää on kuolinpaikan arvioiminen luonnollisesti hankalampaa. Tällöin on usein lähes mahdotonta arvioida, missä yksittäisessä taistelussa henkilö on kuollut, mutta useassa tapauksessa on ollut mahdollista tehdä arvio kuolinrintamasta. Tällöin arvio on perustunut pelkästään kirjoillaolokuntaan, eikä arvio ole yhtä luotettava kuin kuolinpäivämäärän omaavien

tapausten suhteen. Arvioidessa kuolinpaikkaa tai kuolinrintamaa on suureksi avuksi, jos henkilön kotikunnasta on useampia tapauksia joilla tieto on olemassa. Koska sisällissodan joukot muodostettiin molemmin puolin hyvin vahvasti paikkakunnittain, on varsin todennäköistä, että saman pitäjän miehet kaatuivat samalla rintamalla ja usein jopa samalla rintamalohkolla. Vertaamalla tietyn kunnan henkilöiden kuolinpaikkoja ja aikoja on mahdollista saada varsin uskottava arvio tapauksille, joilta tiedot puuttuvat. Etenkin henkilöillä, joilla on kuolinpaikkatieto, joka täsmää muiden samasta kunnasta kotoisin olevien tietojen kanssa, voi arviota pitää varsin varmana. Kyseinen arviointimenettely ei kuitenkaan ole täysin tasapuolinen. Niiden kuntien osalta, jotka sijaittivat kaukana rintamalta tai eivät kuuluneet jonkin tietyn rintaman välittömään vaikutuspiiriin, on ollut hankala käsitellä. Usein on mahdollista saada selville, mille rintamalle tietyn kunnan kaarti on lähetetty, mutta etenkin jos kyseessä on väkirikkaampi kunta, on osastoja kunnan miehiä saattanut esiintyä useilla eri rintamilla, jolloin tarpeeksi luotettavan arvioinnin tekeminen on mahdotonta. Tässäkin suhteessa sodan loppupuoli on ongelmallinen, koska tällöin joukot irtaantuivat päärintamilta. Suurin ongelmakunta ja paras esimerkki yllämainitusta on Helsinki, josta kaartilaisia lähetettiin runsaasti sodan kaikille rintamille. Ilman kuolinpaikkatietoa olevien helsinkiläisten suhteen on vain muutamien osalta ollut mahdollista arvioida kuolinrintama. Usein pienempien kuntien osalta on hyvin helppo arvioida kuolinpaikka, mikäli kunnan kaarti on koostunut vain yhdestä komppaniasta. Parhaiten metodi sopi Karjalan rintaman taisteluille, koska sekä punaisten että valkoisten osalta erittäin harva kannakselainen kaatui muualla kuin Karjalan rintamalla. Olen käyttänyt samaa menettelyä ja samoja kriteerejä kaikkien rintamien osalta, vaikka menettely ei toimi yhtä hyvin kaikilla rintamilla.

KAATUNEITA, KADONNEITA, EPÄVARMOJA

Tutkimuksessa käyttämäni aineisto osoittaa, että Suomen sisällissodan taistelujen yhteydessä kuoli 9 538 suomalaista. Lukumäärä on lukuisten rajausten ja arviointien tulos, eikä sitä pidä käsittää absoluuttisena. Taulukko 1. osoittaa osapuolien taistelutappiot ja kuolinsyykategoriat. Osapuoleltaan tuntemattomien osalta olen siirtänyt kaikki, joilla on merkintä kuulumisesta punakaartiin punaisten lukuihin (tapauksia noin sata). Koska valkoisella puolella kuolleista pidettiin jo heti sodan jälkeen hyvin kirjaa ei ole todennäköistä, että monikaan osapuoleltaan tuntematon olisi taistellut valkoisella puolella. Osapuoleltaan tuntemattomina kuolleita on lähinnä tarkasteltava osana punaisten tappioita. Taistelussa kuolleiden lukumäärä eroaa huomattavasti aikaisemmin esitetyistä kaatuneiden luvuista. Yksi syy on se, että tässä tutkimuksessa esitetty luku sisältää myös muita rintamatappioihin liittyviä kuolinsyyryhmiä, kuten onnettomuuksissa kuolleita ja kadonneiksi merkittyjä. Suurin syy lukujen suuriin eroihin on kuitenkin se, että projektin nimitiedostossa on huomattavasti suurempi määrä kaatuneita punaisia kuin mitä Papiston tilasto tai SDP:n keräämä aineisto yksinään osoittavat. Alla olevan taulukon luvut eroavat hieman Suomen sotasurmat 1914–22 -projektin julkaisemasta tilastoraportista.¹ Erot johtuvat lähinnä siitä, että tutkimuksessani käsittelen taisteluun liittyviä kuolemia yhtenä ryhmänä, johon kuuluu myös muita tapauksia kuin ainoastaan kaatuneet ja haavoittuneena kuolleet. Suurin ryhmä, jonka olen liittänyt taistelutappioihin, mutta joka projektin nimitiedostossa ei esiinny kaatuneiden taulukossa, ovat 367 kadonnutta. Kyseiset kadonneet olen muiden tietojen pohjalta arvioinut kuuluvan taistelutappioihin. Lisäksi on eräitä henkilöitä siirretty toisiin kuolinkategorioihin, mikä selittää yllämainitun tilastoraportin ja alla olevan taulukon eroja.

Taulukko 1. Rintamatappiot osapuolien ja kuolinsyyn mukaan.

	valkoiset	punaiset	tuntemattomat	ei kumpikaan osapuoli	yhteensä
kaatuneet	2 699	4 909	169	12	7 789
haavoittuneena kuolleet	679	336	23	7	1 045
kuolleet haavoittuneina vankileirillä		60	10		70
tapaturmaisesti kuolleet	45	57	49	12	163
kadonneet	26	311	28	2	367
kuolinsyy tuntematon	9	44	48	3	104
yhteensä	3 458	5 717	327	36	9 538

¹ Sotaoaloissa vuosina 1914–22 surmansa saaneet -tilastoraportti. Helsinki 2004.

Kuolinsyryhmät ja epävarmat tapaukset

Taistelutappioista olen pyrkinyt poistamaan kovin epävarmat ja suoraan virheelliset tapaukset. Aineiston laajuuden ja epävarmuustekijöiden takia saattaa taulukon luvuissa esiintyä yksittäisiä virheellisesti kategorisoituja tapauksia. Esimerkiksi kuolinsyymerkintä ”haavoittuneena kuollut” ei välttämättä tarkoita, että henkilö on haavoittunut ase kädessä taistelussa vaan kysymyksessä voi olla myös siviili joka on haavoittunut pommituksessa tai onnettomuudessa. Muita esimerkkejä kategorisoimisongelmista ovat vankileireillä haavoihinsa kuolleet, joiden osalta on hyvin mahdollista, että henkilön kuolema ensi sijassa johtui vankileirien surkeista olosuhteista eikä haavoittumisesta. Suurin osa tapaturmissa menehtyneistä on kuollut vahingonlaukauksiin, harhalaukauksiin tai epäselvien ampumistapausten johdosta. Yleensä tapaukset liittyvät rintamaoloihin ja taisteluihin, mutta joukossa on myös rintamiin ja taisteluihin kuulumattomia tapauksia. Lisäksi tutkimukseen hyväksytyt tapaukset ryhmästä kadonneet ja ”kuolinsyö tuntematon” saattavat sisältää yksittäisiä ammuttuja ja murhattuja. Yllä olevan taulukon kolme ensimmäistä kuolinsyryhmää kuuluvat selkeästi taistelutappioihin. Muissa ryhmissä esiintyy tapauksia joilla ei ole mitään tekemistä itse taistelujen tai edes sodan kanssa. Tällaiset tapaukset olen pyrkinyt poistamaan, ja esimerkiksi henkilöt, jotka ovat kuolleet tapaturmissa (kuten vahingonlaukauksista tai harhaluodeista) sodan päättymisen jälkeen, eivät näy yllä olevassa taulukossa.

Yllämainituilla rajatapauksilla ei ole suurempaa vaikutusta rintamatappioiden lukumäärään, mutta ne osoittavat, että suurta tilastoaineistoa käsiteltäessä lukuja ei voi pitää absoluuttisina. Toinen seikka, joka täytyy ottaa huomioon, mutta joka ei näy tilastoista, on heti taistelun yhteydessä aseettomina ammutut. Tähän ryhmään kuuluu etupäässä punaisia ja osapuoleltaan tuntemattomia. Kyseisiä tapauksia esiintyy varmasti, mutta on hyvin vaikea sanoa missä mittakaavassa. Käsitellen ongelmaa jokaisen rintaman osalta erikseen ja tiettyjen taistelujen osalta olen arvioinut, kuinka suuri määrä kaatuneiksi merkityistä itse asiassa tulivat ammutuiksi antautumisen jälkeen.

Selkeästi ongelmallisimmat kuolinsyryhmät ovat kadonneet ja henkilöt, joiden kuolinsyö on tuntematon. Jälkimmäisen ryhmän lukumäärä on varsin pieni ja mukaan kelpuutetuilla tapauksilla on selvä viittaus taisteluihin kuolinpaikan tai kuolinajan perusteella. Kadonneita esiintyy punaisella puolella koko vuoden 1918 osalta lähes kaksi tuhatta. Suurin osa kadonneiksi merkityistä on ilmeisesti kuollut taistelujen ulkopuolella. Kadonneiksi merkityillä on yleensä hyvin heikot kuolintiedot, minkä takia taistelussa kadonneiden arvioiminen on hankalaa. Kadonneiden suhteen on otettava huomioon kaksi tärkeää seikkaa heidän todellisen kuolinsyön selvittämisessä: kuolinpaikka ja kuolinaika. Olen kelpuuttanut tapaukset taistelutappioihin, mikäli henkilöiden kuolinajat eivät ole ristiriidassa taistelujen päivämäärien kanssa, eivätkä mahdolliset kuolinpaikkatiedot ole ristiriidassa taistelutapahtumien kanssa. Myös tapaukset, joilla ei ole kuolinaikaa, mutta selvä viittaus taistelutilanteisiin, olen laskenut taistelutappioihin (kuten ”kadonnut Viipurin taisteluissa” tai ”kadonnut Lempäälän rintamalla”). Tapaukset, joissa kadonneilla, joilta puuttuu kuolinaikatieto,

esiintyy kuolinpaikkatietona pelkästään paikkakunnan nimi, kuten Lahti, Tampere tai Viipuri, ovat niin epävarmoja, etten ole kelpuuttanut niitä taistelutappioihin. On oletettavaa, että suuri osa kadonneista kuoli vankileireillä tai teloitettiin. Yllämainituin kriteerein on selvää, että taistelutappioihin kuuluvia tapauksia jää ottamatta huomioon, mutta toisaalta vähennetään riskiä, että luvuissa esiintyisi suuri joukko ei-rintamaolosuhteissa kuolleita.

Rintamalla kuolleiden tiedot

Nimitiedostosta ja muista mainituista lähteistä on saatu varsin kattavat tiedot tutkimuksen kannalta tärkeissä kategorioissa. Alla oleva taulukko esittää neljän kategorian osalta kattavuustiedot.

Taulukko 2. Rintamalla kuolleiden tiedot. Prosenttiluvut osoittavat, kuinka suurella osalla esiintyy ilmoitettu tieto.

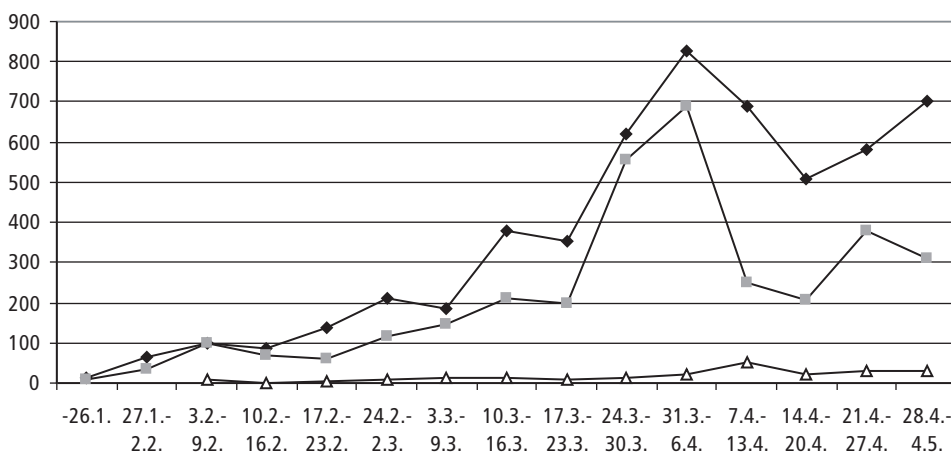
tietokategoria	valkoiset	punaiset	osapuoleltaan tuntemattomat ja "ei kumpikaan"
syntymävuositieto	98,9 %	93,3 %	92,6 %
kirjoillaolokuntatieto	99,2 %	99,8 %	94,0 %
kuolinaikatieto	98,5 %	76,9 %	72,1 %
kuolinpaikkatieto	95,2 %	85,3 %	79,8 %

Valkoisten osalta tietoja löytyy erittäin hyvin kaikista kategorioista. Kuolinpaikkojen suhteen noin viideltä prosentilta puuttuu tieto. Punaisten suhteen ongelmat ilmenevät selvästi: sekä kuolinpaikkatiedot että kuolinaikatiedot ovat puutteellisia. Tarkka kuolinaikatieto puuttuu 23 %, joista kuitenkin noin puolella on tieto kuolin-kuukaudesta. Sisällissodan lyhytaikaisuudesta johtuen kuolin-kuukausi ei kuitenkaan anna paljoakaan lisätietoa, jos kuolinpaikka puuttuu. Kuolinpaikkojen suhteen on prosenttiluku punaisten kannalta, yllämainitun lähdemateriaalin ansiosta, varsin korkea: jopa 85 % on kuolinpaikkatieto. Osapuoleltaan tuntemattomien ja "ei kumpikaan" osalta lukemat muistuttavat punaisten lukemia, mikä seikka tukee käsitystä, että kyseessä on lähes poikkeuksetta punaisella puolella taistelleita. Yhdistämällä eri kategorioita ja vertaamalla eri tietoja on mahdollista saada selville useiden kohdalla todennäköinen kuolinpaikka tai ainakin kuolinrintama ja kuolinajankohta. Käsitellessäni eri rintamia olen tehnyt jokaisen rintaman suhteen arvion henkilöistä, jotka suurella todennäköisyydellä ovat kuolleet tietyllä rintamalla. Tällä tavoin on mahdollista saada todenmukaisempi kuva taistelutappioista ja eri rintamien keskinäisistä suhteista. Tutkimuksen viimeisessä kappaleessa on rintamakappaleissa esiintyvät tiedot yhdistetty ja rintamien tappioluvut esiintyvät yhdessä taulukossa, jossa jopa 96,5 % kaikista tapauksista on sijoitettu kuolinpaikan tai oletetun kuolinpaikan mukaan eri rintamille tai rintaman ulkopuolisiin taisteluihin.

Kuolinajat

Kuolinaikatietojen suhteen valkoisten ja punaisten välillä on suuria eroja. Punaisten osalta kuolinaikatieto puuttuu 1 317 tapauksessa ja osapuoleltaan tuntemattomien osalta tieto puuttuu 101 tapauksessa. Saadakseni todenmukaisemman kuvan ajanjaksojen tappioista olen jakanut yllämainitut määrät eri kuolinpäiville niin, että niiden osuus vastaa tiedossa olevien kuolinaikojen osuutta tiedossa olevien kuolinaikojen kokonaismäärästä. Tämä tarkoittaa, että alla olevassa kuviossa esitetyt punaisten ja osapuoleltaan tuntemattomien luvut ovat arvioita. Koska punaisia kaatui suhteessa eniten sodan loppuvaiheessa voi olettaa, että todellisuudessa punaisten luvut ovat hieman kuvion lukuja suurempia sodan loppuvaiheessa ja hieman pienempiä sodan alku- ja keskivaiheessa. Suurista eroista ei kuitenkaan ole kysymys. Kun tarkastelee kuolinpaikkatietoja niiden punaisten osalta, joilla ei ole kuolinaikatietoa, erottuvat selvästi Lahden, Tampereen ja huhtikuun taistelut Uudellamaalla, eli paikkakuntia ja taisteluja, joissa muutenkin kuoli erittäin paljon punaisia. Sen sijaan Viipurin osuus on varsin pieni. Alla olevassa kuviossa osapuoleltaan tuntemattomat on eroteltu punaisista, vaikka suurin osa heistä on mitä ilmeisemmin kuulunut punaisiin.

Kuvio 1. Rintamatappiot yhden viikon jaksoissa. Ylin viiva näyttää punaisten (◆), keskimäinen valkoisten (■) ja alimmainen osapuoleltaan tuntemattomien (△) tappiot.

Kuvio 1 osoittaa kuinka molempien osapuolien tappiot olivat sodan alussa samansuuruisia. Odotusten mukaisesti tappioluvut muodostavat samanlaisen kuvion sodan aikana, vaikkakin valkoisten osalta tappiot olivat määrällisesti pienemmät. Punaisten tappiot suurenevat valkoisten tappioihin nähden helmikuun keskivaiheilla, mutta maaliskuun alussa valkoisten tappiot lähenevät punaisten tappioita. Tämä johtuu punaisten tappioiden kääntymisestä laskuun helmikuun viimeisellä viikolla, kun taas valkoisten tappiot kasvavat verkkaisesti tasaista tahtia. Erot osapuolien

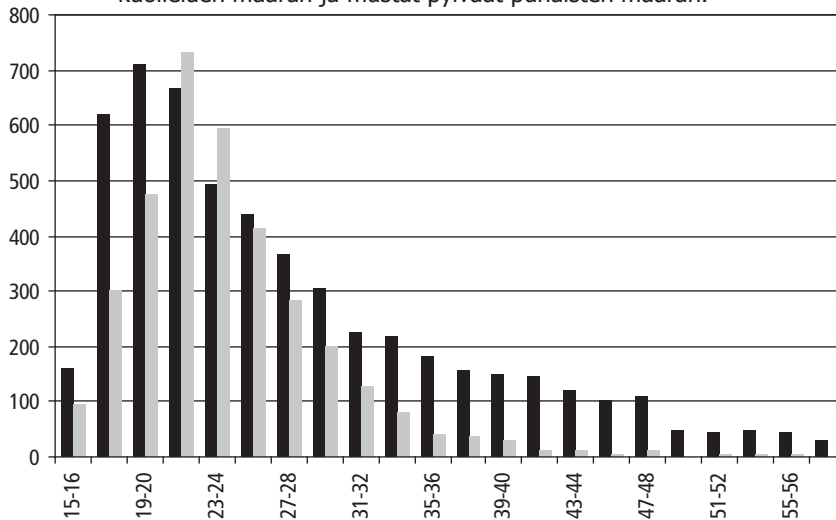
välisissä tappioluvuissa kasvavat jälleen maaliskuun keskivaiheilla kuitenkin niin, että erot tasoittuvat maaliskuun lopussa ja huhtikuun alussa. Todella suuret erot syntyvät huhtikuun toisella viikolla ja erot pysyvät sodan loppuun saakka suurina. Selitys eroihin on selvä: saksalaisten tekemät mairinnousut ja niistä seuranneet punaisten kannalta tuhoisat taistelut. Saksalaisten lukuja ei ole sisällytetty kuvioon (360 kaatunutta). Mielenkiintoista on, etteivät valkoisten viikkotappiot kertaakaan ylitä punaisten tappiolukemaa. Sodan suurimmat tappiot kertyivät aikavälille 31. maaliskuuta – 6. huhtikuuta. Aikaväli sisältää kaksi valkoisten suorittamaa suurta rynnäkköä: Tampereella ja Raudussa (jossa valkoisia vastassa oli suurelta osin venäläisiä). Se tosiasia, että punaisten viikkotappiot olivat jopa tällöin valkoisten tappioita suuremmat, osoittaa varsin selvästi, miten julmaa sodankäynti oli. Ainoa varteenotettava selitys on, että luvut sisältävät lukuisia taistelun jälkeen ammuttuja, mutta kaatuneiksi merkittyjä punaisia. Kuvio osoittaa, että suurin kasvu viikkotappioissa tapahtui valkoisten osalta 24.–30. maaliskuuta, jolloin heidän tappionsa olivat lähes kolminkertaiset edellisviikkoon nähden. Jyrkin lasku tappioluvuissa osuu valkoisten kohdalla heti Tampereen ja Raudun taistelujen jälkeen, jolloin valkoisten luvut vähenevät lähes kolmasosaan edellisviikon tappioihin verrattuna. Tällöin myös osapuolien väliset erot olivat suurimmillaan: punaisia kaatui 7.–13. huhtikuuta noin kolme kertaa valkoisia enemmän! Samana aikana osoittaa osapuoleltaan tuntemattomien luku selvän lisäyksen. Selitys on löydettävissä Helsingin taistelussa surmansa saaneilla tuntemattomilla. Osapuoleltaan tuntemattomien kohdalla on mielenkiintoista, kuinka luvut pysyttelevät alhaisina jopa Tampereen taistelun ajan ja kasvavat vasta huhtikuun puolella pysyen varsin vakaina sodan loppuun saakka. Tämä osoittaa, kuinka sota kävi yhä verisemmäksi ja kaaosmaisemmaksi nimenomaan punaisten osalta.

Sodan jälkeen taistelun takia kuolleet eivät näy kuviossa. Määrät ovat kuitenkin varsin huomattavia: valkoisten osalta 86, punaisten osalta 192 ja osapuoleltaan tuntemattomien osalta 27 (kahden viimeisen luvun osalta noin neljäsosa perustuu arvioon). Lähes kaikki kyseisestä ryhmästä ovat kuolleet haavoihin ja oletettavasti myös ne punaiset, jotka on merkitty kaatuneiksi taisteluiden jo päättyttyä.

Ikäjakauma

Ikätietoja esiintyy kaikkien osapuolien kohdalla varsin hyvin. Valkoisten osalta ainoastaan yhdellä prosentilla puuttuu tiedot, kun taas punaisten osalta luku on 6,5 %. Alla olevassa kuviossa esiintyvät ikäryhmät 15–58-vuotiaat.

Kuvio 2. Taistelussa kuolleiden ikäjakauma. Harmaat pylväät osoittavat valkoisten kuolleiden määrän ja mustat pylväät punaisten määrän.

Kuvio 2 osoittaa suuria eroja punaisten ja valkoisten ikäjakaumassa. Punaishalla puolella kaatuneiden keski-ikä oli 27,4 vuotta, kun taas vastaavasti valkoisella puolella kaatuneiden keski-ikä oli 23,9 vuotta. Punaisten osalta eniten kaatuneita esiintyi ikäryhmässä 17–22 vuotta, kun taas valkoisten osalta vastaava ikäryhmä on 19–24 vuotta.

Valkoisten osalta kaatui eniten 21- ja 22-vuotiaita, heidän osuutensa muodostaa yli viidesosan kokonaismäärästä. Valkoisista kaatuneista yli puolet olivat 19–24-vuotiaita, minkä jälkeen määrät laskevat tasaisesti ja varsin jyrkästi. Yli kolmekymmentävuotiaat muodostavat vain 13,5 % kokonaismäärästä ja yli neljäkymmentävuotiaat muodostavat 2,1 %. Kaatuneiden kuolinikäjakauma osoittaa selvästi valkoisten joukkojen koostuneen pääasiallisesti nuorista alle 25-vuotiaista. Ikäjakaumaltaan valkoinen puoli oli varsin yhtenäinen. Tämä selittyy valkoisten toimeenpanemasta asevelvollisuudesta, jonka värväyskriteerinä oli pääasiallisesti henkilön ikä ja kunto.

Punaisten osalta tilanne oli varsin erilainen. Vaikka kuviossa esiintyvät ikähuiput ovat lähes identtiset valkoisten kaatuneiden kanssa, näkyvät suurimmat erot yli kolmekymmentävuotiaissa ja alle yhdeksäntoistavuotiaissa. Yli kolmekymmentävuotiaat muodostavat kaatuneista jopa kolmasosan ja yli neljäkymmentävuotiaat seitsemäsosan. Kuvio osoittaa, miten hämmästyttävän vähän kaatuneiden lukumäärä väheni ikäryhmissä 35–48-vuotiaat. Vasta tätä vanhemmissa ryhmissä näkyy selvä väheneminen. Punaisten korkeampi keski-ikä ja tasaisempi jakauma eri ikäluokkien välillä johtui punaisten värväystoiminnasta. Värväyskriteerinä toimi usein kuuluvuus eri työläisjärjestöihin, ja koska punaisten puolella ei toimeenpantu asevelvollisuutta, oli halukkaita otettava myös toisin kriteerein. On selvää, että myös punaisten puolella ymmärrettiin nuorten ikäryhmien soveltuvan parhaiten rintamille. Tämä näkyy mm. rintamakohtaisissa ikäjakaumavertailuissa, joissa käy ilmi, että suuret

erot punaisten ja valkoisten kaatuneiden ikäjakaumassa syntyvät huhtikuun aikana, jolloin punaisten selkäpuolelle muodostui uusia rintamia saksalaisten toimesta. Tällöin oli puolustukseksi haalittava kokoon vanhempia henkilöitä, jotka eivät olleet lähteneet tai joita ei ollut kelpuutettu rintamalle. Esimerkiksi Helsingin ja Itä-Uudenmaan taistelut korottavat punaisten kaatuneiden keski-ikää huomattavasti. Nuorten osalta vaikuttaa 16 vuotta olleen rajapyykki, jolloin henkilö on nähty soveltuvan sotaan. Kaatuneiden joukossa 16-vuotiaita punaisia oli 106, kun taas 15-vuotiaita vain 48. Valkosten osalta vastaavat luvut olivat 73 ja 20. Alle 15-vuotiaita ei sodassa kaatunut monta: punaisten osalta 21 ja valkoisten osalta kuusi.

Osapuoleltaan tuntemattomien ikärakenne (ei näy kuviossa) muistuttaa punaisten jakaumaa kuitenkin niin, että lasten ja vanhusten määrä on hieman suurempi. Alle 16-vuotiaat muodostavat tuntemattomien osalta noin viisi prosenttia kokonaismäärästä ja yli 50-vuotiaat muodostavat noin seitsemän prosenttia kokonaismäärästä.

Kotipaikkakunnat

Sisällissodan taisteluissa kuoli suomalaisia 495 eri kunnasta. Vaikka punaisia kaatuneita oli huomattavasti valkoisia enemmän jakaantuvat punaiset vain 318 eri kunnalle, valkoisten jakaantuessa 417 kunnalle. Taulukko 3 esittää punaisten osalta 50 tavallisinta kotipaikkakuntaa.

Taulukko 3. Taisteluissa kuolleiden punaisten tavallisimmat kotipaikkakunnat.

kunta	taistelussa kuolleiden määrä	kunta	taistelussa kuolleiden määrä
1. Helsinki	601	26. Lahti	49
2. Tampere	333	27. Kangasala	47
3. Viipurin mlk	235	28. Juupajoki	46
4. Sääksmäki	100	29. Vesilahti	45
5. Turku	83	30. Viipuri	43
6. Kivennapa	75	31. Maaria	42
7. Valkeala	78	32. Lohja	42
8. Hämeenkyrö	77	33. Tammela	41
9. Urjala	73	34. Mäntsälä	41
10. Iitti	73	35. Myrskylä	41
11. Pirkkala	71	36. Kuru	39
12. Kymi	69	37. Forssa/Tammela	38
13. Hollola	69	38. Ulvila	37
14. Orimattila	62	39. Orivesi	36
15. Ruokolahti	62	40. Ikaalinen	35
16. Ruovesi	60	41. Pyhäjärvi UL	34
17. Lempäälä	58	42. Kokemäki	33
18. Helsingin pitäjä	56	43. Kisko	32
19. Espoo	54	44. Asikkala	32
20. Hyvinkää	53	45. Vihti	30
21. Messukylä	53	46. Teisko	30
22. Kotka	52	47. Pori	30
23. Tuusula	52	48. Hausjärvi	30
24. Lappee	50	49. Joutseno	29
25. Loimaa	49	50. Pori mlk	28

Taulukossa3 esiintyvät 50 kuntaa, jotka kattavat noin 61 % punaisten kokonaistappioista. Kymmenen ensimmäistä kuntaa kattavat yli 30 % punaisten kaatuneista. Ylivoimaisesti eniten kaatui helsinkiläisiä, joiden osuus kokonaistappioista oli jopa yli 10 %. Kaukana Helsingin takana ovat Tampere ja Viipurin mlk, joiden yhteisluku ylittää lähes Helsingin lukuun. Viipurin maalaiskunnan suuri osuus johtuu ennen kaikkea siitä, että Viipurin väkirikkaat esikaupungit kuuluivat maalaiskuntaan. Mainituista kolmesta kaupunkikeskuksesta olivat kotoisin jopa yli viidesosa punaisten kaatuneista. Kaupunkien suhteen Turku herättää huomiota. Turku oli väestömäärältään selvästi suurempi kuin Tampere ja Viipuri, mutta punaisia kaatuneita oli 3–4 kertaa vähemmän. Selitystä on haettava Turun sijainnista. Kaupunki sijaitsi kaukana rintamasta, eikä siitä muodostunut minkään rintaman värväyskeskusta. Turun vähäistä merkitystä punaisten sotatoimissa osoittaa myös se, että turkulaisista kaatuneista noin kolmasosa kaatui vetäytymisvaiheessa sodan viimeisen viikon aikana.

Punaisten kaatuneiden kuntatilastosta on helppo nostaa esiin neljä selvästi, kaatuneiden lukumäärillä mitattuna, erottuvaa laajempaa aluetta: 1. Helsinki ja sen lähikunnat, 2. Viipuri ja Viipurin mlk., 3. Tampere ja sen lähikunnat, 4. Kymijoki-laakso. Noin 36 % punaisten kaatuneista oli kotoisin kyseisiltä alueilta.² Jos vertaa kyseisten alueitten miespuolisten kuntalaisten määrää, erottuu selvästi Tampereen alue, jonka kuntien miespuolisista asukkaista 1,4 % kuoli taisteluissa punaisten puolella. Muiden mainittujen alueiden kohdalla luku on noin 0,7 %, eli ero on jopa kaksinkertainen. Luvut eivät yllätä ja selittyvät Tampereen alueen harvinaisen verisillä taisteluilla. Koska kyseiset alueet olivat punaisten kannalta myös tärkeimmät värväys- ja tukialueet, olivat sodan jälkeiset repressiot myös alueilla hyvin veriset. Kun vertaa mainittujen kuntien taisteluissa kuolleiden lukua, ja kuntien punaisten kokonaistappioita, osoittautuu, että Helsingin seudulla taistelutappioiden osuus oli noin 24 %, Tampereen seudulla noin 29 %, Kymijoen seudulla noin 19 % ja Viipurin seudulla noin 29 % punaisten kokonaistappioista.

Valkoisten osalta kirjoillaolokuntien tilastot osoittavat suuria eroja verrattuna punaisten vastaavaan. Taulukko 4. osoittaa kaatuneiden 50 tavallisinta kotipaikkakuntaa. Ykkössijalla on myös valkoisten osalta Helsinki, mutta kuitenkin seitsemän kertaa pienemmällä lukumäärällä verrattuna punaisten lukuun. Taulukon 50 kuntaa kattavat 41 % valkoisten kaatuneiden kokonaismäärästä ja kymmenen ensimmäistä kuntaa kattavat 14 % kokonaismäärästä. Erot punaisten lukuihin ovat selvät.

² Mukaan on laskettu seuraavat kunnat: I. Helsinki, Helsingin pitäjä, Espoo, Hyvinkää, Tuusula, Nurmi-järvi (865 kaatunutta), II. Viipuri, Viipurin mlk. (278 kaatunutta), III. Tampere, Pirkkala, Kangasala, Messukylä, Lempäälä, Vesilahti, Ylöjärvi (629 kaatunutta), IV. Kotka, Kymi, Iitti, Valkeala, Sippola, Anjala, Elimäki (311 kaatunutta).

Taulukko 4. Taistelussa kuolleiden valkoisten tavallisimmat kotipaikkakunnat.

kunta	taistelussa kuolleiden valkoisten määrä	kunta	taistelussa kuolleiden valkoisten määrä
1. Helsinki	89	26. Sysmä	24
2. Sortavala mlk	62	27. Saarijärvi	23
3. Kauhajoki	49	28. Peräseinäjoki	23
4. Vaasa	44	29. Nivala	23
5. Kitee	44	30. Mikkeli mlk	23
6. Lapua	43	31. Kurikka	23
7. Jalasjärvi	42	32. Alavus	23
8. Viipuri	39	33. Lappee	22
9. Jaakkima	33	34. Kuopio	22
10. Antrea	33	35. Keuruu	22
11. Ruokolahti	31	36. Ylivieska	21
12. Rovaniemi	31	37. Kivijärvi	21
13. Rautjärvi	30	38. Haapavesi	21
14. Tampere	30	39. Viitasaari	20
15. Ylistaro	29	40. Laihia	20
16. Turku	28	41. Kaukola	20
17. Parikkala	27	42. Juuka	20
18. Kurkijoki	27	43. Hiitola	20
19. Kuortane	27	44. Närpiö	19
20. Valkjärvi	26	45. Isokyrö	19
21. Rautu	26	46. Ylihärmä	18
22. Pielisjärvi	26	47. Lapväärtti	18
23. Oulu	26	48. Alahärmä	18
24. Kirvu	26	49. Ilmajoki	18
25. Ähtäri	25	50. Ilomantsi	18

Valkoisten tappiot jakaantuivat tasaisemmin eri kuntien osalle eikä yhdenkään kunnan valkoisten tappiot ylittäneet sataa. Ainoastaan helsinkiläisiä ja Sortavalan maalaiskuntalaisia kuoli yli 50. Mielenkiintoista on, että jopa noin puolet taulukon 4 kaatuneista olivat kotoisin Karjalan rintaman piiriin kuuluvista kunnista. Selitys on valkoisen Karjalan rintaman eristäytyneisyys sodan muista rintamista, mikä vaikutti siihen, että Karjalan rintaman värväysalue oli varsin suppea verrattaessa esimerkiksi Hämeen rintaman värväysalueeseen. Tästä syystä Karjalan rintamaan liittyvät kunnat osoittavat myös valkoisten osalta varsin korkeita kuolinlukuja. Toinen silmiinpistävä taulukosta ilmenevä asia on kaupunkien vähäinen osuus. Kaupunkien luvut eivät poikkea maaseutupitäjien luvuista, ja sekä Tampereen että Viipurin luvut ovat vain noin kymmenesosa punaisten vastaavista luvuista. Valkoisen armeijan värväysalueen laajuutta kuvaa hyvin Rovaniemen ja Oulun suuret kaatuneiden lukumäärät.

Siviilisäätty

Punaisten osalta siviilisäättytietoja löytyy 96 % osalta. Jopa 34 % olivat tai olivat olleet naimisissa. Leskien määrä oli 70 ja eronneita vain viisi. Luvut osoittavat kuitenkin tiettyjä maantieteellisiä ja ajallisia eroja. Yleisesti voi todeta, että sodan

alussa kaatui enemmän naimattomia. Sekä Hämeen että Satakunnan rintamien osalta, joissa taistelut olivat käytännössä ohi jo huhtikuun alussa, oli vain hieman alle 30 % kaatuneista punaisista naimisissa. Huhtikuussa käydyissä Etelä-Suomen taisteluissa naimisissa olevien suhteellinen osuus kaatuneiden joukossa kasvaa ja on noin 40 %. Hieman muista poiketen oli Karjalan rintaman kaatuneiden punaisten joukossa suuri määrä naimisissa olleita (noin 40 %) sodan kaikkien vaiheiden aikana. Luvut osoittavat, miten punaiset joutuivat värväämään sodan kuluessa yhä varttuneempaa väkeä sotajoukkoihin, mikä lisäsi myös naimisissa olevien määrää. Kaatuneiden naisten osalta oli naimisissa olevien määrä selvästi pienempi kuin miesten osalta (alle 10 %).

Valkoisten osalta siviilisäätytietoja on 97 % osalta. Luvut osoittavat, että ero punaisiin oli erittäin suuri. Vain 12 % valkoisista kaatuneista oli naimisissa (396 tapausta). Esimerkiksi Karjalan rintamalla kaatuneista valkoisista ainoastaan noin 9 % oli naimisissa. Valkoisten osalta ei ole havaittavissa suurempia eroja sodan eri vaiheissa. Yksi syy merkittäviin eroihin on valkoisen ja punaisen armeijan ikärakenteessa. Punaisten kaatuneiden korkeampi keski-ikä tarkoitti myös, että naimisissa olevien määrä oli suurempi.

Sisällissodan päärintamien taistelutappiot

Suomen sisällissodan taisteluista ilmestyi 1920-luvulla kaksi laajaa Suomen sisällissotaa käsittelevää useampiosaista eeposta.³ Teokset selostavat kevään 1918 taisteluja valkoisesta näkökulmasta. Sotatapahtumien jaottelu eri rintamiin ja lohkoihin on tehty osittain helpottamaan sodan käsittelyä, mutta myös, jotta sotatapahtumat ja taistelut näyttäisivät suunnitelluilta ja ammattimaisesti johdetuilta. Sodan jaottelu on pysynyt aihetta käsittelevässä kirjallisuudessa hyvin samanlaisena. Kyseisessä raportissa olen pyrkinyt käyttämään samaa rintamajaottelua, kuitenkin niin, että olen rintamanimityksissä käyttänyt selkeämpiä maantieteellisiä nimityksiä (esimerkiksi Hämeen rintama ja Savon rintama). Tiettyjen rintamien osalta jaottelu on ollut selkeää ja luonnollista, kun taas toisten rintamien osalta jako on ollut sotatapahtumiin nähden vähemmän loogista. Rajaukset ja rintamajaot ovat kuitenkin auttaneet taistelutappioiden erittelyssä ja tarkastelussa. Tutkimuksen pääasiallinen tehtävä on ollut selvittää taistelutappioiden määrä ja niiden jakautuminen eri rintamiin. Taistelutappioiden analysoimisen ohella, ja niihin liittyen, olen myös jonkin verran selostanut taistelujen ja sodan kulkua. Taistelutapahtumien selvittäminen ja kuvaileminen jää kuitenkin tämän tutkimuksen ulkopuolelle.

Olen jakanut sotatapahtumat kuuteen pääryhmään: Hämeen rintama, Satakunnan rintama, Savon rintama, Länsi-Uudenmaan taistelut, Etelä-Hämeen taistelut ja yhtenä erillisenä ryhmänä Itä-Uudenmaan ja Lahden taistelut. Saksalaisten tappioita on käsitelty Suomen sotasurmat 1914–22-projektin nimitiedostossa ja tämän vuoksi

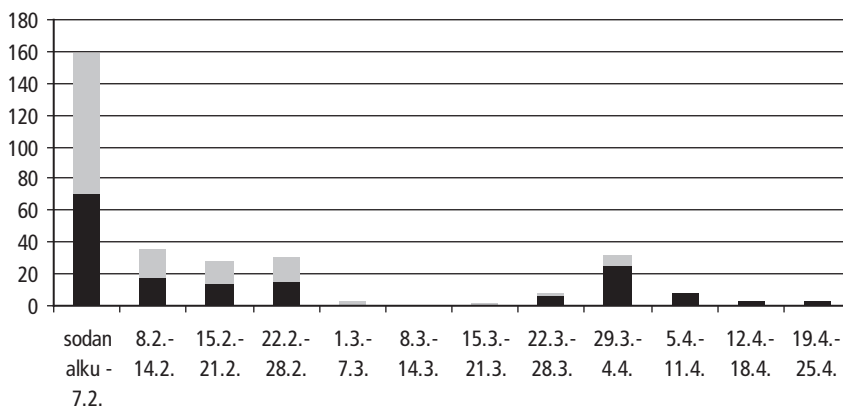
³ Suomen vapaussota vuonna 1918, I–VIII; Suomen vapaussota, I–V.

jäävät ne suurelta osin kyseisen raportin ulkopuolelle.⁴ Ne taistelutapahtumat, jotka jäävät yllämainitun jaottelun ulkopuolelle on esitelty kuviossa 3.

Päärintamien ulkopuolella kaatuneet

Päärintamien ulkopuolella kaatui noin neljä prosenttia kaikista kaatuneista. Sodan alussa rintamien vasta hahmottuessa jäivät useat kaartilaisjoukot tai suojeluskuntalaiset eristykseen. Vasta helmikuun lopulla onnistuivat molemmat osapuolet eliminoimaan viimeiset selkäpuolella olevat vihollisjoukot. Kovin suurta vaikutusta näillä ryhmillä ei ollut ja myös suuremmilta taisteluilta vältyttiin. Alla olevassa kuviossa on tapaukset jaoteltu viikon mittaisiin jaksoihin.

Kuvio 3. Päärintamien ulkopuolella kaatuneet. Pylväiden musta osa osoittaa punaisten tappiot ja harmaa osa valkoisten tappiot.

Kuvio 3 osoittaa, että ehdottomasti suurin osa tapauksista sattui sodan alussa ensimmäisten kahdentoista päivän aikana. Tällöin kaatui ainakin 71 punaista ja 88 valkoista. Helmikuun jälkeen tapauksia ei juuri esiinny ennen huhtikuun ensimmäistä viikkoa, jonka jälkeen tapaukset taas vähenevät lähes olemattomiin. Yllä olevaan kuvioon ei ole laskettu Karjalan rintaman nk. venäjänsaarelaisten taistelutappioita (nämä on laskettu Karjalan rintaman tappioihin), vaikka taistelut käytiin ennen rintamien syntyä.

Selvästi verisimmät päärintamien ulkopuolella käydyt taistelut sattuivat Pohjois-Suomessa. Helmikuun ensimmäisellä viikolla Oulun taistelussa kaatui jopa 35 valkoista ja noin 20 punaista. Verrattaessa lukuja sodan alkuvaiheen rintamataisteluihin ovat ne selvästi suuremmat. Lisäksi saman viikon aikana käytiin taisteluja Tervolassa, jossa punaiset joutuivat tuliylläkköön ja menettivät ainakin kaksitoista miestä kaatuneena. Valkoisten hyökkäyksessä venäläisiä vastaan Torniossa kaa-

⁴ Roselius 2004, 165–176.

tui yksitoista valkoista ja tuntematon määrä venäläisiä. Helmikuun ensimmäisen viikon suuremmista taisteluista voi mainita myös Kuopion taistelun, jossa kaatui neljä punaista ja yhdeksän valkoista. Turun saaristossa ja Ahvenanmaalla taisteltiin sekä helmikuussa että huhtikuussa. Helmikuun taisteluissa kaatui Ahvenanmaalla kolme valkoista ja yksitoista punaista. Turun saaristossa Nauvossa puhkesi 4. huhtikuuta taistelu punaisten ja Ahvenanmaalta edenneiden saksalais-suomalaisten joukkojen välillä. Taistelussa kaatui ainakin 25 punaista ja vastakkaisella puolella yksi valkoinen ja kahdeksan saksalaista. Nauvon taistelua on kuvattu muistelmissa paljon verisemmäksi, ja esimerkiksi amiraali Meurer arvioi punaisten tappiot noin 60 kaatuneeksi.⁵ Uudellamaalla sodan alun tappiot olivat punaisten osalta ainakin 32 ja valkoisten osalta 30. Taistelutappioita eritellään lähemmin Uudenmaan taisteluja käsittelevässä kappaleessa.

---

⁵ Ahto 1995, 377.

TAISTELUTAPPIOT HÄMEEN RINTAMILLA

Sodan alkuvaiheessa sotilaallinen tilanne oli hyvin epäselvä ja molemmat osapuolet pyrkivät ottamaan haltuunsa tärkeitä asemia ja paikkakuntia. Punaisten liikehdintä Tampereelta pohjoiseen ja valkoisten liikehdintä Pohjanmaalta etelään kohtasivat Vilppulan kohdalla, johon muodostui rintamalinja. Vilppulasta tuli punaisten pohjoisin rintamalohko rintamalinjan muodostaessa puolikaaren Tampereen pohjoispuolella. Linja kulki Kurusta Ruoveden, Väärinmajan ja Vilppulan kautta Kuorevedelle. Kuorevedeltä rintama jatkui Längelmäelle ja Kuhmoisiin. Kyseistä rintamalinjaa kutsuttiin punaisten puolella Pohjoisrintamaksi tai Länsirintaman pohjoisosaksi ja valkoisten puolella Länsirintamaksi. Länsirintama käsitteeseen kuului lisäksi Kurun ja Pohjanmeren välissä olevat rintamalohkot. Tutkimuksessa käsiteltiin Länsirintamaa kahtena eri lohkona: Hämeen rintamana ja Satakunnan rintamana. Hämeen rintama on käsitteenä neutraali ja myös maantieteellisesti korrekti rintamalinjan kulkiessa sodan alussa Pohjois-Hämeessä ja muuttuen sodan aikana niin, että se kulki huhtikuun viimeisenä viikkona Hämeen eteläosassa.

Hämeen rintamasta muodostui molemmille osapuolille erittäin tärkeä ja joukkojen lukumäärän suhteen sitä voi kutsua sodan päärintamaksi. Punaisten osalta Hämeen rintamasta tuli sodan päärintama koska sitä kautta pyrittiin valloittamaan tärkeä rautatieristeys Haapamäellä, ja näin jakaa valkoinen Suomi kahtia. Rintamaa huollettiin ja johdettiin Tampereelta käsin, jossa sijaitti punaisten rintamaesikunta. Valkoisten osalta Hämeen rintama muodosti sodan alussa esteen punaisten etenemiselle ja rintamaosa Vilppulassa sai nopeasti legendaarisen puolustuksellisen maineen. Estääkseen punaisten yritykset oli valkoisten sodan alussa keskitettävä huomattava osa vähäisistä voimistaan Vilppulaan ja sen lähialueille. Valkoisten kannalta Hämeen rintaman merkitys kasvoi valkoisten aloitettua mittavat hyökkäysoperaatiot jotka käynnistyivät maaliskuun puolivälin jälkeen. Hyökkäys mursi punaisten puolustuksen ja Tampere joutui valkoisten valtaan 4. ja 5. huhtikuuta. Kuukausi myöhemmin sota oli päättynyt. Sodan jälkeen oli luonnollista pitää Tampereen taistelua sodan ratkaisutaisteluna, mikä korosti jo ennestään Hämeen rintaman asemaa sodan päärintamana.

Hämeen rintaman muodostumisajankohta on varsin selvä toisin kuin sen päätymisajankohta. Tässä tutkimuksessa käsitellään Hämeen rintamaa yksittäisenä rintamana sodan alusta huhtikuun viimeiselle viikolle saakka. Punaisten jättivät Tampereen eteläpuoleiset asemansa 25. ja 26. huhtikuuta, ja vaikka sotiminen Etelä-Hämeessä jatkui vielä noin viikon verran, muodostaa viimeinen viikko oman kokonaisuuden, jota käsitellään erillään Hämeen rintamasta.

Jotta Hämeen sotatapahtumia ja tappioita olisi helpompi käsitellä, sotavaiheet on jaettu ajallisesti neljään eri vaiheeseen. Ensimmäinen vaihe kattaa rintaman muodostumisen ja punaisten kannalta aktiivisen kauden. Toinen vaihe koostuu varsin lyhyestä, noin viikon mittaisesta valkoisten hyökkäysjaksosta, joka vei valkoiset joukot Tampereen edustalle. Kolmas vaihe koostuu Tampereen piirityksestä ja kaupungin valloituksesta. Neljäs vaihe koostuu Tampereen valloituksen ja punaisten rintamalta irtautumisen välisestä ajasta.

Rintaman tappioluvut ennen Tampereen operaatiota

Tarkastelun ensimmäinen jakso kattaa noin kuuden viikon jakson sodan alusta valkoisten aloittamaan suurhyökkäykseen 15. maaliskuuta. Sodan alkuvaiheessa eteläpohjanmaalaiset suojeluskuntajoukot etenivät rautateitse Haapamäelle ja sieltä 1. helmikuuta Vilppulaan ja aina Lylyn pysäkillä asti, jossa punaiset olivat räjäyttäneet radan. Valkoiset perääntyivät Lylystä Vilppulaan, jossa asetuttiin hyviin puolustusasemiin. Samana päivänä oli Tampereella lastattu juniin noin 500 punaista ja venäläistä, joiden tarkoitus oli edetä Seinäjoelle. Hämeen rintaman ensimmäiset taistelut käytiin Vilppulassa 2. helmikuuta. Taistelukosketus ei vaatinut kummaltakaan osapuolelta tappioita. Taistelu vakiinnutti kuitenkin rintamalinjan Vilppulan kohdalla, jossa se pysyi samana seuraavat kuusi viikkoa. Vilppulan länsipuolella Ruovedellä Väärinmajassa syntyi myös pian taistelukosketuksia ja uusia rintamalinjoja. Hämeen rintaman ensimmäiset taistelutappiot on merkitty helmikuun neljännelle, jolloin kaksi valkoista kaatui Vilppulassa. Taistelussa haavoittui kuolettavasti kaksi punaista, jotka kuolivat Tampereen sairaalassa seuraavana päivänä. Vaikka Vilppulasta muodostui jo sodan aikana ja etenkin sodan jälkeen yksi sodan tunnetuimpia rintamalohkoja, tappioluvut osoittavat, etteivät taistelut Vilppulassa vaatineet montakaan kaatunutta. Ensimmäisestä taistelusta 2. helmikuuta valkoisten suurhyökkäykseen saakka 15. maaliskuuta kaatui nimitiedoston mukaan Vilppulassa ainoastaan yksitoista valkoista. Vilppulan valkoisten puolustusasemat olivat sen verran lujat, että punaiset näkivät paremmaksi kiertää ja yrittää edetä Vilppulaan Ruoveden kautta.¹ Ruoveden alueella käytiin sodan alkuvaiheen Hämeen rintaman verisimmät taistelut, joissa kaatui ennen valkoisten suurhyökkäystä 47 valkoista. Näistä tosin 19 kaatui juuri ennen hyökkäystä 14. ja 15. maaliskuuta. Kyseisiä päiviä lukuun ottamatta eivät päivätappiot Ruovedellä valkoisten osalta koskaan nousseet yli kolmen kaatuneen.

Hämeen rintaman muilla lohkoilla kaatuneiden määrä pysyi varsin alhaisena: Kuoreveden ja Längelmäen alueella kaatui kymmenen ja Kuhmoisissa 47 valkoista. Kuhmoisten suuri tappioluku johtui taisteluista 10. maaliskuuta, jolloin 26 valkoista kaatui. Valkoisten kokonaisluku ennen suurhyökkäystä oli Hämeen rintaman osalta 127 kuollutta, joista 115 oli kaatuneita. Luku on hyvin pieni ottaen huomioon, että se jakautuu noin kuudelle viikolle ja että yli 40 % tappioista muodostui kolmen päivän aikana (10.3, 14.3, 15.3).

Punaisten osalta alkuvaiheen tappioluvut ovat valkoisten lukuja suuremmat, mutta myös epävarmemmat. Kaikkiaan Hämeen rintamalla kuoli ennen valkoisten Tampereen operaatiota 262 punaista. Tähän on lisättävä venäläisten tappiot, jotka nimitiedoston mukaan olivat 41, joista 11 on merkitty kaatuneeksi ja 30 kadonneeksi. Lähes kaikki on merkitty kuolleen Ruoveden rintamalohkolla, mikä tarkoittaa, että yli kolmannes Ruoveden lohkolta kuolleista punaisella puolella taistelleista oli venäläisiä. Ottaen huomioon, että venäläisiä kaatuneita on varmasti ollut enemmänkin, voidaan arvioida punaisten tappioiden Hämeen rintamalla olleen ennen valkoisten

---

¹ Ahto Sampo; 1995, 194–200.

hyökkäystä yli 300 kaatunutta. Kaatuneita on voitu sijoittaa seuraavasti: Vilppula 53, Ruovesi 61, Längelmäen ja Kuoreveden alue 22 ja Kuhmoinen 86 kaatunutta punaista. Tämän lisäksi kuoli Tampereen sairaaloissa ainakin kaksitoista punaista, jotka suurella todennäköisyydellä olivat haavoittuneet Hämeen rintamalla. Taulukko 5. osoittaa Hämeen rintaman rintamasotavaiheen tappiot.

Taulukko 5. Hämeen rintaman tappiot rintamalohkoittain ennen valkoisten Tampereen operaatiota.

	punaiset	valkoiset
kaatuneet		
Vilppula	53	11
Ruovesi	72 (sisältää 11 venäläistä kaatunutta)	47
Kuorevesi - Längelmäki	22	10
Kuhmoinen	86	47
muut	14	
yhteensä	245	115
muut kuolinsyyt		
Harhaluoti, vahingonlaukaus	7	6
kadonnut	44 (sisältää 30 venäläistä kadonnutta)	
tuntematon	4	
itsemurha	1	
yhteensä	56	6
yhteensä	301	127

Taulukon 5 punaisten lukuihin on laskettu 12 osapuoleltaan tuntematonta kaatunutta. Kokonaisuudessa taistelutappiot olivat varsin pienet ottaen huomioon, että kyseessä oli molempien osapuolien kannalta sodan päärintama. Tappioissa mitattuna Kuhmoisten kaksi taistelua olivat selvästi Hämeen rintaman verisimmät. 36 % punaisten ja 40 % valkoisten tappioista keskittyivät mainittuihin kahteen taisteluun. ”Muut kuolinsyyt” sarakkeessa punaisten osalta on seitsemän vahingonlaukauksesta tai harhaluodista johtunutta kuolintapausta. Heistä kolme on merkitty osapuoleltaan ”ei kumpikaan”. Kaksi ruoveteläistä vanhempaa naista kuolivat harhaluotiin samana päivänä 23. helmikuuta, ilmeisesti kotonaan.

Suuri ero valkoisten ja punaisten tappioluvuissa on selitettävissä punaisten aktiivisilla hyökkäystoimilla ja valkoisten hyvin passiivisella puolustustaktiikalla. Punaisten yleishyökkäyksen piti alkaa jo helmikuun puolessa välissä mutta lykkääntyi niin, että se alkoi Hämeen rintamalla 21. helmikuuta. Hyökkäykseen otti osaa noin 5 000 punaista, ja suunnitelma oli tunkea vihollinen pohjoiseen ja valloittaa Haapamäki. Hyökkäys keskeytettiin helmikuun viimeisenä päivänä tulosten jäädessä mitättömiksi.² Punaisten osalta suurimmat tappiot ajoittuvat ajalle 21.–24. helmikuuta, mikä osoittaa, että hyökkäys oli tyrehtynyt jo kauan ennen sen virallista päättymistä. Tarkkoja tappiolukuja yksittäisten taistelujen osalta on mahdotonta

² Punaisten voimien offensiivinen sodankäynti Suomen vapaussodassa. Tiede ja Ase 2. 1933.

esittää, koska jopa 65 punaisen osalta tarkat kuolinpäivät puuttuvat, mutta yllämainittuna ajanjaksona punaisia kaatui ilmeisesti yli 30. Valkoisten tappiot 21.–24. helmikuuta olivat 11 kaatunutta.

Punaisten seuraavan yleishyökkäyksen oli tarkoitus alkaa 7.–10. maaliskuuta. Ajatus oli sama kuin helmikuussa. Sivustaoperaatioiden epäonnistuttua aloittivat päävoimat hyökkäyksen 13. maaliskuuta Vilppulassa ja Ruovedellä. Punaisten hyökkäys epäonnistui, vaikka joukkoja oli kaksi kertaa enemmän kuin helmikuussa. Hyökkäys päättyi kahden päivän jälkeen valkoisten ryhtyessä voimakkaaseen vastahyökkäykseen.³ Tappiot eivät tämänkään hyökkäysvaiheen aikana olleet kovin suuret: punaisten osalta korkeintaan 40 kaatuneen paikkeilla ja valkoisten osalta 27 kaatunutta. Punaisten viimeisen hyökkäyksen verisin taistelu käytiin Väärinmajassa 15. maaliskuuta, jolloin 14 valkoista kaatui. Punaisten tappiot Väärinmajan viimeisessä taistelussa olivat ainakin 10 kaatunutta.

Hämeen rintamalla esiintyy kaksi päivämäärää, jolloin punaisten tappiot nousivat harvinaisen korkeiksi. Molemmat taistelut käytiin Kuhmoisten seudulla, ja molemmilla kerroilla punaisilla oli vastassa virolaisen majurin Hans Kalmin johtamat joukot. Ensimmäinen taistelu käytiin 26. helmikuuta, jolloin Kalmin joukon onnistui kiertää punaisten pääjoukot, ja iskemään heidän huoltojoukkoihin Vehkajärvelle.⁴ Punaisten omien raporttien mukaan heidän tappionsa oli yli 40 kaatunutta. Taisteluraportissa todetaan joukkojen levittäytyneen ketjuun ja hajaantuneen kolmen tunnin taistelun jälkeen etsiytyen vähitellen Kangasalalle ja lähipitäjiin.⁵ Nimitiedoston mukaan punaisia kaatui ainakin 27, kun taas valkoisten tappiot olivat ainoastaan kolme kaatunutta. Luvut osoittavat, että taistelu on ollut aika yksipuolista, eikä punaisten ole onnistunut organisoida puolustusta. Lukujen suuri ero antaa ymmärtää, että valkoiset ampuivat ainakin osan punaisista. Punaisten kaatuneista puolet olivat sääksmäkeläisiä.

Kalmin joukkojen seuraava isku tapahtui 10. maaliskuuta. Valkoisten tietoon oli tullut punaisten suunnittelema hyökkäys Kuhmoisten kirkonkylään osana punaisten yleishyökkäystä. Punaiset saivat taistelukosketuksen valkoisiin Padasjoen ja Vehkajärven tienhaarassa. Osa valkoisten joukoista oli kiertänyt punaisten selustaan aiheuttaen suurta paniikkia ja sekasortoa. Punaisten onnistui kuitenkin murtautua Kalmin johtaman komppanian muodostaman saarrostusrenkaan läpi aiheuttaen valkoisille suuria tappioita. Päivän tappiot olivat punaisten osalta vähintään 40 kaatunutta ja valkoisten osalta 26 kaatunutta. Punaisista kaatuneista sääksmäkeläisiä oli kuusi ja kangasalalaisia 12. Kalmin sotaretkien tappiot koituivat raskaiksi etenkin Kangasalan ja Sääksmäen punakaartien osaksi. Heitä kaatui ensin mainitun osalta 14 ja jälkimmäisen osalta 20. Joukossa oli myös sääksmäkeläinen työnjohtaja Kustaa Estlin, joka oli johtanut punaisten joukkoja Vehkajärven taistelun aikana helmikuussa. Punaisten taisteluraportin mukaan heti taistelun jälkeen tappioista ei ollut tietoa, mutta että ne olivat varsin pienet verrattuna taistelujen

³ Punaisten voimien offensiivinen sodankäynti Suomen vapaussodassa. Tiede ja Ase 2. 1933.

⁴ Ahto 1995, 280.

⁵ VAROSYA Ed 2–3. KA.

kiivauteen. Valkoisia sen sijaan ilmoitetaan kaatuneen kymmenittäin. Raportissa mainitaan vihollisen käyttäneen räjähtäviä kuulia – jopa konekiväärissään.⁶ Väite toistuu usein molempien osapuolien taisteluraporteissa ja niihin on syytä suhtautua varauksellisesti. Kalmin maaliskuun operaation tunnetuin tapaus on punaisten Harmoisissa sijainneen sairaalan potilaiden ja henkilökunnan tappaminen, mikä ei kuitenkaan kuulu suoranaisesti taistelutappioihin mutta osoittaa alueen taistelujen julmuuden.

Hämeen rintaman rintamasotavaiheen valkoisten tappioiden vähäisyys ilmenee vertailussa muihin rintamiin. Samana aikana (sodan alusta viidenteentoista maaliskuuta) kaatui Karjalan rintamalla puolet enemmän ja Savon rintamalla neljännes enemmän valkoisia kuin Hämeen rintamalla! Molempien osapuolien joukot olivat suurelta osin tottumattomia sotaan. Tappioluvut osoittavat, että tappioiden suuruus oli suoraan sidoksissa hyökkäysaktiivisuuteen. Hyökkääjän onnistui hyvin harvoin valloittaa vastustajan asemia, mikä tarkoitti että puolustajan tappiot pysyivät usein hyvin pieninä. Hämeen rintamalta on tästä hyvänä esimerkkinä se, että valkoisten suurimmat tappiot sattuivat Kalmin joukkojen hyökätessä, eikä punaisten suurhyökkäyksen aikana. Sekä Karjalan että Savon rintamalla olivat valkoiset joukot aktiivisempia kuin Hämeen rintamalla, mikä näkyy selvästi suurempina tappiolukuina. Hämeen rintama oli valkoiselle sodan johdolle sodan päärintama ja tiukasti Päämajan kontrollin alaisuudessa. Karjalan ja Savon rintamilla on ollut mahdollista itsenäisempi toiminta ja riskialttiimpi sodankäynti. Sivurintamien päälliköillä on voinut olla myös halua osoittaa hyökkäysosaamistaan Päämajan suuntaan.

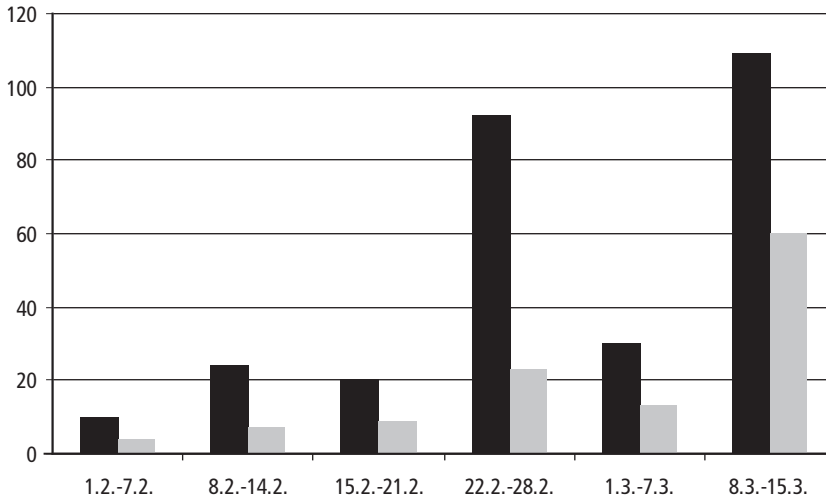
Kaatuneiden kuolinajat, kotikunnat ja ikärakenne

Taistelutappioiden ajallinen jakautuminen ennen valkoisten suurhyökkäystä on esitelty kuviossa 4.

---

⁶ VAROSYA EI 12 rintamaraportteja. KA.

Kuvio 4. Hämeen rintaman taistelutappioiden kuolinajajat jaettuna viikon jaksoihin. Punaisten osalta noin kolmasosalla ei ollut kuolinpäivää, mutta heidät on sijoitettu kuvioon niin, että osuus vastaa kunkin jakson osuutta kokonaismäärästä. Mustat pylväät esittävät punaisten tappiot ja harmaat pylväät esittävät valkoisten tappiot.

Kuvio 4 osoittaa selvästi, kuinka pienimuotoista taistelutoiminta Hämeen rintamalla suurimmaksi osaksi oli. Viikkotappiot pysyivät valkoisten osalta usein alle kymmenessä kaatuneessa. Punaisten osalta viikkotappiot pysyivät noin 20 paikkeilla. Viimeisen viikon aikana ennen Tampereen operaatioita alkoivat myös valkoisten tappiot kohota. Kyseessä oli Kuhmoisten verinen taistelu ja Ruovedellä aktivoitunut sodankäynti.

Punaisten Hämeen rintamalla toimineen ensiapuosaston raportissa on ilmoitettu heidän tietoonsa tulleiden kaatuneiden ja haavoittuneiden määriä. Helmikuun 21. ja maaliskuun 14. välisenä aikana oli ensiapu kirjannut 80 kaatunutta, 256 haavoittunutta ja 158 sairastunutta. Raportin luvut ovat selvästi todellisia lukuja pienemmät, ja tämä osoittaa, kuinka huonosti punaisten puolella oltiin selvillä kaatuneiden määristä. Mielenkiintoista on kuitenkin haavoittuneiden määrä, joka on kolme kertaa kaatuneiden määrää suurempi, eli suhde on sama kuin se, mitä yleisesti pidetään kaatuneiden ja haavoittuneiden suhteena.⁷

Suurin osa punaisista kaatuneista oli kotoisin Hämeen läänistä ja noin neljäsosa oli kotoisin vain kolmesta eri kunnasta: 17 Tampereelta, 26 Sääksmäeltä ja 14 Kangasalalta. Tampere oli seudun väkirikkein kunta ja punaisten joukkojen järjestäytymisen ja huollon kannalta keskeisin alue. Tämä huomioon ottaen on tamperelaisten kaatuneiden osuus sodan alkuvaiheessa jopa yllättävän pieni. Kangasalan ja Sääksmäen suuret tappioluvut selittyvät yksittäisillä taisteluilla. Lähes

⁷ International Military and Defense Encyclopedia Vol. 1, 324–325; VAROSYA Ed 2–3. KA.

kaikki kaatuivat Kuhmoisten kahdessa taistelussa, sääksmäkeläiset 26. helmikuuta ja kangasalalaiset 10. maaliskuuta. Rintama-alueen kuntalaisten osuus kaatuneista oli ainoastaan 12 %. Lähes joka viides kaatunut oli kotoisin Helsingistä tai sen lähikunnista. Helsinkiläisiä kaatui 32, heistä 19 kaatui Ruovedellä ja 12 Vilppulassa. Kaatuneiden joukossa oli mm. helsinkiläinen komppanianpäällikkö Karl Leskinen.⁸ Helsinkiläisten osalta kohtalokkaaksi koitui 2. maaliskuuta, jolloin helsinkiläisosasto joutui punaisten raporttien mukaan väijytykseen ja kahdeksan miestä kaatui.⁹ Tämän tyyliset väijytykset eivät kuitenkaan olleet Hämeen rintaman taisteluille tyypillisiä. Punaisten taistelutappioista joka seitsemäs oli venäläinen.

Vaikka tappiot eivät olleet kovin suuria, on helsinkiläisen komppanian raportti hyvä esimerkki siitä, kuinka vähäinenkin taistelutoiminta saattoi verottaa punaisia joukkoja. Helsingin kaartin I. rykmentin III. pataljoonan IV. komppania oli ensimmäisiä pääkaupungin komppanioita, joita lähetettiin Hämeen rintamalle. Komppanian vahvuus oli Helsingistä lähtiessä 126 miestä. Taistelussa heitä kaatui kolme, kadoksissa oli yksitoista miestä ja 16 miestä oli sairastunut. Viisi miestä oli jäänyt Tampereelle ja Lylyyn eri toimiin ja karkureita oli ilmeisesti seitsemän. Komppania oli menettänyt 42 miestä eli kolmasosan vahvuudestaan noin viikon mittaisen rintamakomennuksen aikana, jolloin taistelutoiminta oli vähäistä.¹⁰

Valkoisista kaatuneista vain seitsemän oli kotoisin Uudeltamaalta, pääosan kaatuneista tullessa Pohjanmaalta. Yksittäisistä kunnista Ylihärmä yhdeksällä kaatuneella osoitti selvästi korkeimmat tappioluvut. Alajärveltä kaatui viisi ja Kauhavalta, Jalasjärveltä, Isostakyröstä, Vaasasta ja Ähtäristä kaatui kustakin neljä. Rintamakunnasta Ruovedeltä kaatui ainoastaan yksi. Kaatuneiden kotikuntatiedot osoittavat, että vain pieni osa kaatuneista oli kotoisin rintama-alueelta. Rintamalinja on myös muodostanut erittäin selvän rajan, eikä valkoisten kaatuneiden joukossa ole montakaan, jotka olisivat kotoisin kunnista, jotka sijaitsivat rintamalinjan eteläpuolella.

Yksi selvä ero valkoisten ja punaisten kaatuneiden osalta on yleensä ikäjakauma. Punaisten kaatuneiden keski-ikä oli lähes poikkeuksetta useita vuosia korkeampi kuin valkoisten kaatuneiden. Hämeen rintamalla kaatuneiden ikärakenne osoittaa kuitenkin, että sodan alkuvaiheessa myös punaisten ikärakenne oli varsin alhainen. Osapuolien ikärakenne Hämeen rintamasotavaiheen ajalta on hämmästyttävän samanlainen punaisten kaatuneiden keski-ikä ollessa 25 vuotta ja valkoisten osalta reilu 23 vuotta. Viidesosa punaisista kaatuneista oli naimisissa, kun vastaava luku valkoisten kaatuneiden osalta oli vain 8 %.

⁸ VAROSYA EI 11. KA.

⁹ VAROSYA Ed 2–3. KA.

¹⁰ VAROSYA EI 11. KA.

Valkoisten Tampereen hyökkäysoperaatio

Hyökkäyksen alkuvaihe

Sota Hämeen rintamalla muuttui valkoisten suurhyökkäyksen alkaessa 15. maaliskuuta. Suunnitelman mukaan oli punaisten päävoimat saarrettava sivustoista ennen heidän mahdollista vetäytymistä Tampereelle, ja tällä tavoin oli vältettävissä hankala kaupungin valloittaminen. Eversti Hjalmarssonin ryhmän piti valloittaa Kuru ja eversti Wilkmanin ryhmän Länkipohja. Samaan aikaan piti punaisia painostaa ja sitoa Vilppulan ja Ruoveden rintamalla.¹¹ Valkoisten hyökkäys ei kuitenkaan edistynyt suunnitelmien mukaan, lähinnä läntisen hyökkäyskiilan vitkastelun vuoksi. Valkoisten hyökkäys oli kuitenkin sen verran voimakas ja punaisten vastarinta sen verran heikkoa, ettei sitä uhannut missään vaiheessa epäonnistuminen, ja seitsemässä päivässä oli rintama siirtynyt aivan Tampereen kupeeseen. Punaisten tappiot vetäytymisvaiheen aikana olivat ainakin 207, valkoisten tappioiden ollessa 107 kaatunutta. Yhden viikon aikana kaatui lähes yhtä paljon, kuin kuutena edellisenä viikkona yhteensä. Sodan luonne oli muuttunut, tappiot kasvoivat ja otteet raaistuivat. Kuitenkin tappiot olivat vielä hyvin vähäisiä verrattuna alkuhyökkäyksen jälkeisiin viikkoihin.

Valkoisten hyökkäyksen ensimmäinen koetinkivi oli Länkipohjassa jossa taisteltiin 16. maaliskuuta. Taistelusta tuli erittäin tunnettu verisyytensä takia. Länkipohjan taistelussa kaatui 41 valkoista, joista 12 kuoli saamiinsa haavoihin. Kaatuneiden joukossa oli legendaksi korotettu Matti Laurila, joka oli ollut keskeisessä asemassa valkoisten asettuessa sodan alussa puolustusasemiin Vilppulassa. Punaisten tappiot olivat ainakin 63 kaatunutta, joukossa ilmeisesti suurin osa taistelujen jälkeen ammuttuja. Kuinka monta kaatuneeksi merkittyä punaista ammuttiin taistelun jälkeen, on vaikeaa arvioida.¹² Ottaen huomioon punaisten hyvät puolustusasemat, ja yleiset suhteet hyökkääjän ja puolustajan välillä, voi ammuttujen määräksi arvioida jopa noin 50 punaista. Punaisten kaatuneiden joukossa oli 24 tuusulalaista ja kymmenen helsinkiläistä. Yksi syy punaisten suuriin tappioihin oli punaisten oman raportin mukaan se, että puolustuksen keskustassa olevat joukot eivät huomanneet rintaman murtumista ja jäivät näin paikoilleen.¹³

Länkipohjan jälkeen alkoi kiihtyvä tapahtumasarja, joka ajoi punaiset vetäytymään usein paniikissa kohti Tamperetta. Valkoiset pystyivät seitsemässä päivässä saavuttamaan Tampereen lähialueen ja ryhtyivät piirtämään kaupunkia. Ennen piirityksen alkamista käytiin suurempia taisteluja Länkipohjan lisäksi ainoastaan Orivedellä. Orivedellä 18. maaliskuuta valkoisten tappiot kohosivat 31 kaatuneeseen,

¹¹ Ahto 1995, 307–308.

¹² Tutkimuksessa ilmenneet tapaukset ja Länkipohjassa kaatuneiden punaisten lukumäärä ei täysin ole yhdenmukainen aikaisemmin esitettyjen lukujen kanssa. Esimerkiksi Kaukovalta mainitsee 129 punaisen tulleen haudatuksi Länkipohjassa. Kaukovalta 1921.

¹³ VAROSYA EI 12.

joista seitsemän kuoli saamiinsa haavoihin. Punaisia kaatui Orivedellä noin 20. Oriveden suuret tappioluvut johtuivat valkoisten hyökkäyksen epäonnistumisesta, mikä taas johtui siitä, etteivät muut valkoiset joukot ehtineet apuun ja Wilkmanin joukot joutuivat tilanteeseen, jossa heidän piti vetäytyä Oriveden asemalta punaisten painostaessa sekä pohjoisesta että etelästä. Sekasortoisessa tilanteessa valkoiset joukot joutuivat hajalle ja kärsivät suuria tappioita.¹⁴ Herää kysymys, miten on mahdollista, että tappiot pysyivät valkoisten kannalta niinkin pieninä. Suurin osa valkoisten tappioista muodostuivat hyökkäyksen kolmena ensimmäisenä päivänä, jolloin valkoisia kaatui 85. Lähes puolet tappioista syntyivät Länkipohjassa ja noin kolmasosa Orivedellä. Loput hyökkäyksen alkupäivien tappioista syntyivät Ruovedellä ja Vilppulassa. Oriveden taistelun jälkeen kaatui valkoisia ennen Messukylään hyökkäystä ainoastaan 22. Luku osoittaa, ettei punaisten vastarinta ole ollut kovinkaan voimakasta, ja valkoiset ovat saaneet marssia lähes ilman vastarintaa Tampereen edustalle. Punaisten tappiot kolmen ensimmäisen päivän aikana olivat noin 110 kaatunutta. Tämän jälkeen punaisia kaatui ennen Messukylän taistelua noin 90. Luku on yli neljä kertaa suurempi kuin hyökkääjällä! Selitys löytyy pikemmin valkoisten tavasta kohdella antautuneita, kuin punaisten kehnosta taistelutaktiikasta. Länkipohjassa alkanut suurimittainen vankien ampuminen sai jatkoa Juupajoella ja pienimuotoisempina pitkin valkoisten reittiä Tampereen seudulle. Myös valkoisten toimesta vallatuilla alueilla on merkitty vielä useita päiviä taistelujen jälkeen punaisia kaatuneiksi, mikä antaa olettaa että heidät on tosiasiasa ammuttu.

Juupajoella (Korkeakoskella ja Lyllyssä) punaisten tappiot olivat 17.3.–19.3. ainakin 50 kaatunutta valkoisten hyökkääjien tappioiden jäädessä yhdeksään kaatuneeseen. Juupajoen kaatuneista punaisista 13 oli paikkakuntalaisia. Vaikka on mahdotonta esittää tarkkoja lukuja ammuttujen määrästä, on selvää, että punaisten taistelutappiot olivat varsin pieniä valkoisen suurhyökkäyksen läpimurtovaiheessa. Punaisten paniikinomaisesta paosta antaa hyvän kuvan helsinkiläisen komppanian raportti. Helsingin kaartin II.II.II. oli määrätty Korkeakoskelle työkomppaniaksi maaliskuun keskivaiheilla. Komppanian vahvuus oli Helsingistä lähdeettäessä helmikuun lopulla 84 miestä. Korkeakoskella komppania joutui 18. maaliskuuta valkoisten hyökkäyksen alle ja pakeni etelään. Tampereella komppanian vahvuus oli 20. maaliskuuta vain 30 miestä joista useimmat on kuvailtu yllirasittuneiksi ja sairiksi. Kuinka suuri osa kaatui tai haavoittui, ja kuinka suuri osa pakeni, on vaikea arvioida. Tappiolukujen perusteella paenneiden osuus on ilmeisesti ollut suuri.¹⁵

Vetäytymisvaiheen punaisten tappiolukujen luotettavuus ei ole paras mahdollinen. Etenkin Vilppulan rintamalta vetäytyneiden kohtalo on varsin hämärän peitossa. Nimitiedoston luvut tukevat perimätiedon väittämää, että valkoiset ampuivat suuren määrän punaisia, mutta siinä missä perimätieto puhuu punaisten satoihin yltävistä tappioista, esittää nimitiedosto ainoastaan noin puoli sataa tapausta. Helsinkiläisen I. rykmentin III. pataljoonan III. komppanian raportissa esitetään luettelo miehistä, jotka ”jäivät” Orivedelle. Komppanian loppuosa pääsi Helsinkiin ennen Tampereen

¹⁴ Ylikangas 1993, 170.

¹⁵ VAROSYA EI 11. KA.

piiritystä. Luettelossa on 15 nimeä, joista vain yksi on mainittu nimitiedostossa. Raportissa ilmoitetaan, että luettelo sisältää kaatuneita ja haavoittuneita, jotka ilmeisesti ovat joutuneet vangeiksi.¹⁶ Luettelon nimitiedot ovat varsin puutteelliset, ja raportin sävystä käy ilmi, ettei myöskään punaisilla ole ollut selkeää kuvaa siitä, mitä heille on tapahtunut. Raportti ja perimätieto antavat kuitenkin olettaa, etteivät kaikki vetäytymisvaiheen aikana kuolleet punaiset esiinny nimitiedostossa.

Ottaen huomioon osapuolien suurilukuiset joukot ja hyökkäyksen laajuuden ovat molempien osapuolien tappiot varsin alhaisia. Syy alhaisiin taistelutappioihin johtui punaisten rintaman nopeasta murtumisesta, päällystön voimattomuudesta saada joukkoja puolustamaan, ja valkoisten vitkastelusta. Punaiset eivät asettuneet monessakaan kohdassa vastarintaan vaan pakenivat Tampereelle niin nopeasti kuin suinkin oli mahdollista. Muutamia poikkeustapauksia on, kuten Orivedellä ja Kangasalla, jossa punaiset onnistuivat puolustustaistelussa hidastamaan valkoisten etenemistä. Punaisten pako Tampereella oli epäonnistua, mutta valkoisten joukkojen vitkastelun takia punaisten pääjoukot ennättivät vetäytyä. Esimerkiksi Vilppulan joukot pääsivät irtaantumaan lähes ilman taisteluja, ja valkoiset seurasivat perässä vasta seuraavana päivänä. Valkoisten suunnitelman osittainen epäonnistuminen tarkoitti, ettei Tamperetta voitaisi valloittaa taistelutta.

Taistelu kaupungista

Pohjoisrintaman murtuminen johti punaisten joukkojen vetäytymiseen Tampereelle. Tampereen taistelu oli valkoisten osalta sisällissodan mittavin sotilasoperaatio ja vaati myös suurimmat tappiot sekä valkoisten että punaisten osalta. Kaksi viikkoa kestänyt piiritys vaati myös lukuisia siviiliuhreja. Tampereen taistelun alkamiskohdan määrittely riippuu siitä, kuinka laajalti operaatiota tarkastelee. Alusta asti valkoisten suurhyökkäys tähtäsi Tampereen valloitukseen. Kyseisessä raportissa Tampereen taistelu on rajoitettu ajallisesti Tampereen piiritysrenkaan muodostumisesta 23. maaliskuuta Tampereen viimeisten punaisten antautumiseen aamulla 6. huhtikuuta. Maantieteellisesti taistelua käytiin Tampereen lisäksi Messukylässä, Pirkkalassa ja Ylöjärvellä. Kyseisessä tutkimuksessa on Tampereen taisteluun laskettu myös taistelut Lempäälässä 23.3.–5.4., koska osa Lempäälän joukoista osallistui Tampereen hyökkäykseen etelästä ja Lempäälän operaatiot olivat tärkeä osa Tampereen hyökkäysoperaatiota. Lempäälän lisäksi taisteluja käytiin tuolloin myös Vesilahden ja Tottijärven puolella. Sen sijaan Tampereen taisteluihin ei ole laskettu Karkun rintamaa, jota käsitellään Satakunnan rintaman yhteydessä. Myös Tampereen operaatioihin kuuluneet Hämeenkyrön taistelut käsitellään Satakunnan rintaman yhteydessä. Vertaillen Tampereen taisteluista esitettyjä tappiolukuja on tärkeää selvittää, millä tavalla Tampereen taistelun rajausta on tehty.

Koska taistelu oli sodan verisin, on se erikoisen mielenkiintoinen sodan taistelutappioita tutkittaessa. Tampereen taistelun tappiolukemat olivat kiinnostuksen kohteena jo heti taistelun päättyttyä. Yrjö Raevuori pohti taistelujen tappiolukemia

---

¹⁶ Vapaussodan arkisto 136 a. KA.

Uuden Suomen artikkelissaan 5.4.1918.¹⁷ Artikkelissaan Raevuori toteaa, että kaatuneiden selvittäminen on hyvin vaikeaa, koska valkoinen armeija ei pitänyt tarkkaa lukua kaatuneista ja haavoittuneista, mikä osoittaa, ettei se organisaationa vielä kyennyt hoitamaan läheskään kaikkia vakinaisen armeijan edellyttämiä tehtäviä. Raevuoren artikkeli keskittyy ennen kaikkea valkoisten tappioiden selvittämiseen ja pohtii punaisen puolen tappioita hyvin niukasti. Raevuori ryhtyi henkilökohtaisesti heti taistelujen jälkeen arvioimaan tappioita työskennellessään Tampereen komendantinvirastossa. Hänen laskelmansa osoittivat 596 valkoisen ja noin 1 800 punaisen kaatuneen taistelussa. Samoja lukuja käytettiin sittemmin mm. teoksessa *Suomen Vapaussota*. Boströmin luettelon ilmestyttyä 1927, päätyi Raevuori uuteen lukuun, joka on 678 kaatunutta valkoista. Tämä luku kattaa, itse Tampereen kaupungin rajojen sisäpuolella käytyjen taistelujen lisäksi piiritysrenkaan sisäpuolella sijaitsevien alueiden taistelut. Ajallisesti luku sisältää maaliskuun 23. ja huhtikuun 5. välisenä aikana kaatuneet (tai mikäli haavoittuivat kuolettavasti tänä aikana). Tähän lukuun Raevuori lisäsi vielä piirityksen aikana Messukylässä, Vesilahdella ja Lempäälässä kaatuneita valkoisia ja sai uudeksi luvuksi 709 kaatunutta valkoista. Punaisten lukumäärän (1 800 kaatunutta) Raevuori arvelee liian suureksi. Hän kirjoittaa artikkelissaan, että taistelutilanteissa kaatuneiden punaisten lukumäärä on luultavasti pienempi ja, että taistelutappiolukema on täysin eri asia kuin se, kuinka paljon punaisia menetti henkensä. Tällä Raevuori antaa ymmärtää, että yllämainittu luku sisältää runsaasti ammuttuja punaisia. Raevuoren lukuja ei ole liiemmin kyseenalaistettu ja niitä on käytetty sisällissotaa koskevissa tutkimuksissa ja kirjallisuudessa. Heikki Ylikangas mainitsee teoksessaan *Tie Tampereelle* 2 000 punaista kaatunutta, mutta päätyy johtopäätökseen, että näistä yli puolet on luultavasti ammuttu taistelujen jälkeen ilmeisesti heti antautumistilanteessa.¹⁸ Valkoisten tappioista ei kirjassa esitellä Raevuoren luvusta poikkeavia lukuja.

Mielenkiintoista lisätietoa tuo Voitto Silfverhuth, joka mainitsee kaikkiaan 2 751 punaisen tulleen haudatuksi Kalevankankaan hautausmaalle. Näistä 1 208 oli kuollut taistelussa tai tuntemattomalla tavalla, loput olivat vankileireillä kuolleita ja ammuttuja.¹⁹ Näiden lukujen mukaan olisi enimmillään kaatunut 1 208, otaksuen, että kaikki haudattiin Kalevankankaalle.

Kyseisen tutkimuksen luvut Tampereen taistelujen osalta eroavat aikaisemmin esitetyistä, muistuttaen kuitenkin enemmän Silfverhuthin lukuja kuin Raevuoren. Alla olevassa taulukossa on esitetty Tampereen operaatioiden aikaiset taistelutappioluvut molempien osapuolien sekä tuntemattomien osalta. Tampereen taistelun poikkeuksellisen verisyyden takia on tappioita tarkasteltu päivä päivältä. Jotta päivittäisistä taistelutappioista saisi paremman kuvan ovat henkilöt, jotka ovat haavoittuneet kuolettavasti laskettu haavoittumispäivän tappioihin, vaikka he olisivat kuolleet myöhemmin. Punaisten osalta ongelmana on ettei kaikilla ole kuolinpaikkatietoja. Jos laskettaisiin ainoastaan ne punaiset, joilla on kuolinpaikka- ja kuolinaikatieto, antaisi

¹⁷ Raevuori 1928. Tampereen valloituksen aiheuttama mieshukka. Uusi Suomi 5.4.1928.

¹⁸ Ylikangas 1993, 491–492.

¹⁹ Silfverhuth 1993, 75–76.

se hyvin virheellisen kuvan tappioista. Tämän vuoksi on alla olevaan taulukkoon lisätty myös ne kaatuneet punaiset, joiden voi vahvasti olettaa kaatuneen Tampereella. Oletettujen punaisten kaatuneiden määrä on kirjattu taulukossa sulkuihin kokonaisluvun jälkeen. Henkilön on voitu olettaa kaatuneen Tampereen taistelun yhteydessä, jos kuolinpäivämäärä käy yhteen taistelujen päivämäärien kanssa ja henkilön kotikunta on Tampereen operaatioihin nähden keskeinen (Hämeen läänin kunnat). Suurin osa oletetuista kaatuneista on tamperelaisia. On selvää, että yllä esitetyt rajoitukset sulkevat pois jonkin määrän Tampereella kaatuneita, mutta luku liikkuu pikemmin kymmenissä kuin sadoissa.

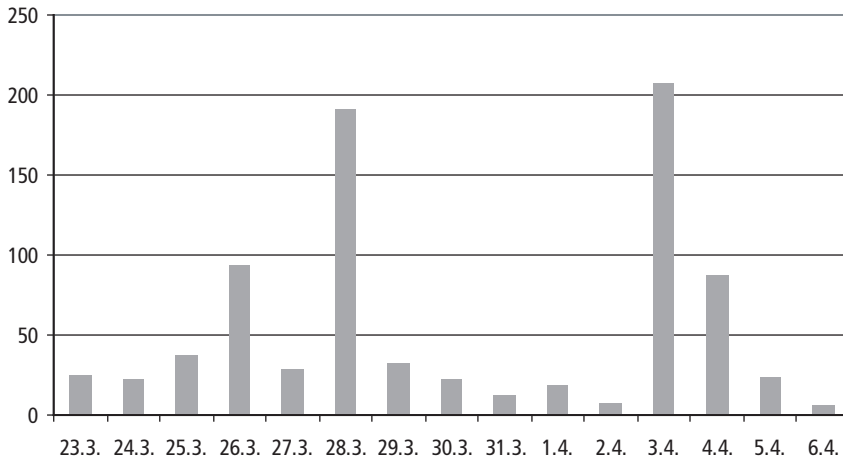
Taulukko 6. Tampereen taistelun päivittäiset taistelutappiot.

päivämäärä	valkoiset	punaiset	tuntemattomat	ei kumpikaan	yhteensä
23.3.	25	41 (1)	1		66
24.3.	23	38 (3)		2	67
25.3.	38	34 (3)			71
26.3.	94	51 (8)	3	1	159
27.3.	29	37 (4)	1		69
28.3.	191	52 (3)	1		258
29.3.	32	24 (4)	1		68
30.3.	22	39 (7)	1	2 (2)	71
31.3.	13	21 (4)		4	38
1.4.	19	41 (3)	3 (1)	2	63
2.4.	7	37 (7)	1	3	50
3.4.	207	115 (17)	8 (4)	10 (6)	345
4.4.	87	108 (16)	1	8 (6)	207
5.4.	24	89 (15)	7 (4)	5 (4)	125
6.4.	6	40 (13)	1	1 (1)	43
yhteensä	817	767 (108)	29	38	
Tampereen taisteluissa kaatuneet ilman kuolinpäivämerkintää	7	320 (55)			
yhteensä	824	1 087	29	38	1 948

Osapuolien henkilötappiot

Valkoisten taistelussa kuolleiden määrä Tampereen kahden viikon mittaisissa taisteluissa oli 824. Määrä on valtava verrattaessa sitä sodan alkuvaiheen menetyksiin. Tampereen taistelun suuret tappiot syntyivät, koska punaiset ehtivät vetäytyä kaupunkiin ja koska he päättivät puolustaa kaupunkia niin kauan kuin se ylipäänsä oli mahdollista. Tähän on voinut vaikuttaa valkoisten menettelyt hyökkäysliikkeen alla. Kuvio 5 osoittaa valkoisten päiväkohtaiset tappiot Tampereen operaation aikana.

Kuvio 5. Valkoisten Tampereen taistelun päiväkohtaiset henkilötappiot.

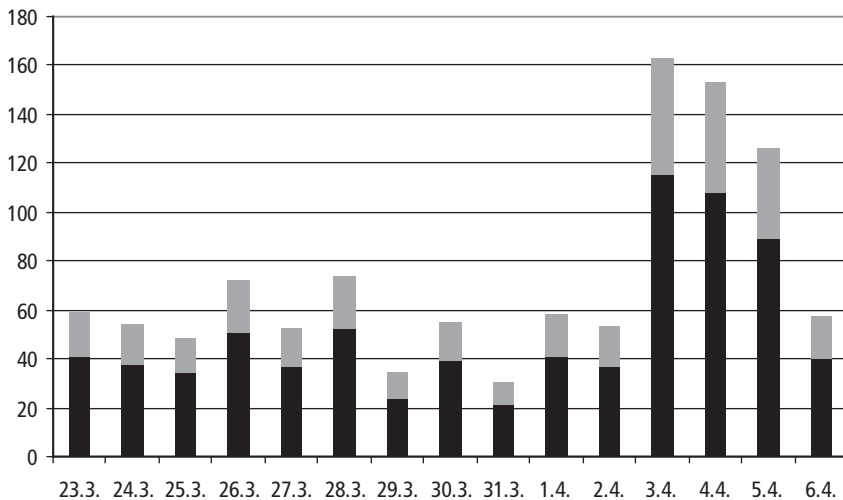

Valkoisten Tampereen tappiot eivät jakautuneet kovinkaan tasaisesti. Kuvio 5 osoittaa selvästi kaksi huippua, 28. maaliskuuta ja 3. huhtikuuta. Kaksi pienempää huippua osuvat 26 maaliskuuta ja 4. huhtikuuta. Yllämainittujen neljän päivän henkilötappiot kattavat 70 % Tampereen taistelun valkoisten tappioista. Maaliskuun 26. alkoi valkoisten ensimmäinen hyökkäys kohti kaupunkia, mutta hyökkäys juuttui Messukylään. Seuraava suurempi yritys tapahtui 28. maaliskuuta, jolloin valkoisten tappiot olivat lähes 200 pelkästään kaatuneina. Luvut osoittavat, että Messukylän hyökkäys oli tällöin poistanut valkoisten riveistä jo noin 400 miestä kaatuneina ja oletettavasti noin kolme kertaa enemmän haavoittuneina, eli kaikkiaan menetykset ovat olleet noin 1 600 sotilasta. "Veri-torstain" jälkeen seurasi viisi rauhallisempaa päivää, jolloin kaatui ainoastaan 93 valkoista. Luvut kertovat selvästi valkoisten keskittäneen voimansa tulevaan hyökkäykseen ja myös punaisten puolustajien passiivisuudesta. Kolmas huhtikuuta alkoi lopullinen hyökkäys kaupunkiin. Taistelut kaupungista kestivät seuraavaan päivään saakka ja pieniä vastarintapesäkkeitä esiintyi kaupungin länsiosassa aina 6. päivään saakka. Pääosa kaupunkia oli kuitenkin valkoisten käsissä jo illalla 4. huhtikuuta. Lempäälän osuus valkoisten tappioista on kyseiseltä ajalta 64 kaatunutta eli Lempäälän lohkon valkoisten tappiot Tampereen operaatiossa olivat alle 8 %. Taistelut Lempäälässä kiihtyivät Tampereen ollessa jo valkoisten käsissä 7.–8. huhtikuuta, jolloin taisteluissa kaatui noin 70 valkoista.

Punaisten henkilötappioiden esittäminen kuviona ei ole yhtä ongelmattomaa kuin valkoisten suhteen, koska lähes kolmannekselta Tampereella kaatuneilta punaisilta puuttuu kuolinpäivätieto. Alla olevassa kuviossa on punaisten, tuntemattomien ja "ei kumpikaan" kategorioiden kaatuneet yhdistetty. Kaksi viimeksi mainittua kategoriaa muodostavat noin viisi prosenttia punaisten tappioista. Koska lähes poikkeuksetta osapuoleltaan tuntemattomat ovat kaatuneet punaisten puolella taistellessa, ja suurin osa kategoriasta "ei kumpikaan" kuolivat valkoisten toimenpiteiden vuoksi, on aiheellista yhdistää kategoriat. Kuviossa pylväiden harmaa osa osoittaa kuolinpäivämäärältään epävarmojen osuuden. Jotta punaisten kokonaistappioista saisi

realistisemmän kuvan, on kuolinpäivämäärää vailla olevat punaiset jaettu kunkin päivän kohdalle vertailemalla päivien tappioita toisiinsa prosentuaalisesti. Kyseinen tapa ei mahdollista tarkkojen lukujen saamista, ja on luultavaa, että suurempi osuus päivämäärättömistä kaatuneista on kaatunut taistelun kiivaimpina päivinä kuin mitä kuviosta ilmenee.

Kuvio 6. Punaisten päiväkohtaiset henkilötappiot. Musta palkki osoittaa punaiset ja harmaa epävarmat.

Kuvio 6 osoittaa punaisten tappioiden jakaantumisen valkoisia tasaisemmin taistelun eri päiville. Suurimmat tappiot kohdistuvat huhtikuun 3., 4. ja 5. päivään. Kyseisten päivien tappiot kattoivat yli 40 % punaisten kokonaistappioista. Myös punaisten osalta on nähtävissä pieni huippu 28. maaliskuuta, mutta ei läheskään yhtä suurta kuin valkoisten osalta. Lempäälän taistelut Tampereen operaatioiden aikana vaativat ainakin 110 punaisen hengen.

Tappiot Messukylässä

Valkoiset joukot saapuivat Messukylän liepeille 23. maaliskuuta. Päivän aikana käytiin taisteluja Aitolahdessa ja yöllä 23.–24.3. ryhtyivät Aitolahdella taistelleet Vöyrin sotakoululaiset omavaltaiseen hyökkäykseen Messukylää vastaan. Hyökkäys epäonnistui, ja valkoiset joutuivat perääntymään lähtöasemiinsa. Messukylän taistelu oli ensimmäinen taistelu Oriveden jälkeen, jolloin punaiset pystyivät tarjoamaan tiukan vastuksen. Päivää aiemmin oli punaisten esikunta Tampereella järjestetty uudelleen, ja kaupungin puolustussuunnitelma alkoi hahmottua.²⁰ Valkoisten yltiö-

²⁰ Luokkasodan muisto, 113–115.

päistä hyökkäystä johti jääkäriluutnantti ja komppanianpäällikkö Armas Kohonen, joka kaatui samaisessa hyökkäyksessä. Valkoisten puolelta hyökkäystä Messukylään jatkettiin 24. päivän aikana, mutta ilman suurempia menestyksiä. Aitolahdessa ja Messukylässä kaatui 23.–24. maaliskuuta 26 valkoista. Punaista kaatui samana aikana ainakin 35.

Sunnuntaina 24. maaliskuuta Tampereen alueen sotatoimissa kuoli 22 valkoista ja 38 punaista. Lisäksi kuoli Roosin pariskunta, molemmat yli 60-vuotiaita, kranaatinräjähdyksestä kotonaan Messukylässä. Punaisten lähes kaksi kertaa suurempi tappiolukema selittyi osittain Lempäälän taistelulla. Valkoisten osalta kaatui kyseisenä päivänä Lempäälässä ainoastaan kaksi sotilasta, kun taas vastaavasti punaisilta kaatui 26. Suuret erot Lempäälän tappioluvuissa antavat olettaa, että suuri osa punaisista ammuttiin. Nimitiedoston vaihtoehtotiedoissa on kuudelle kyseisen ryhmän punaiselle merkitty kuolinsyyksi ammuttu tai murhattu. Punaisten suuret tappiot Lempäälässä kohdistuivat lähes poikkeuksetta paikallisiin punakaarteihin. Kaatuneet olivat kolmea lukuun ottamatta Lempäälän seudulta kotoisin.

Maanantaina 25.3. taistelut jatkuivat Messukylän harjua vasten, jolloin 13 valkoista kaatui ja ainakin yhtä monta punaista. Illalla harju oli vielä punaisten hallussa, mutta valkoisten rynnistys tuotti vihdoinkin tulosta ja punaiset jättivät harjun seuraavana aamuna. Lempäälän suunnalla valkoisten tappiot olivat 13 kaatunutta punaisten tappioiden ollessa noin kymmenkunta kaatunutta. Päivän aikana saapuivat valkoiset Tampereen länsipuolelle. Ylöjärvellä punaisten tappiot kohosivat kymmeneen kaatuneeseen, kun hyökkäävien valkoisten joukkojen tappiot olivat vain yksi kaatunut – komppanianpäällikkö Jaakko Rannanjärvi. Lähes kaikki Ylöjärvellä kaatuneet punaiset olivat ylöjärveläisiä ja tappiolukemien perusteella vaikuttaa siltä, että suurin osa heistä olisi ammuttu.

Tiistai 26. maaliskuuta kohtasivat valkoisia hyökkäysjoukkoja ennätysuuret tappiot. Päivän aikana valkoiset pyrkivät saavuttamaan kaupungin useammasta eri suunnasta. Etelässä Wilkmanin joukot suorittivat hyökkäyksen Hatanpäältä samaan aikaan kun valkoiset puolustautuivat Lempäälässä Rahjan joukkojen hyökkäystä vastaan. Eteläisten taistelujen lisäksi kävivät valkoiset hyökkäykseen kaupungin länsipuolella Epilän harjua vasten ja myös taistelu Messukylässä jatkui. Mittavalla kolmen suunnan hyökkäyksellä oli selvä päämäärä: kaupungin lopullinen valloittaminen.²¹ Päivän hyökkäykset eivät kuitenkaan avanneet kaupunkia valkoisille. Punaisten puolustus Tampereen ympärillä kesti, vaikka Rahjan avustushyökkäys Lempäälässä epäonnistui.

Päivän aikana kaatui 86 valkoista, joukossa yksi ruotsalainen vapaaehtoinen. Lisäksi yhdeksän sotilasta kuoli edellispäivien taisteluissa saamiinsa haavoihin. Päivän kaatuneista lähes puolet, vähintään 39, kaatui Tampereen länsipuolella Epilän puolustusasemia vastaan tehdyissä hyökkäyksissä. Kuuden osalta on kuolinpaikaksi merkitty Hatanpää ja ainoastaan neljä on merkitty kaatuneen Lempäälän rintamalla (Kulju). Messukylässä kaatuneita on merkitty 18, mutta ilmeisesti suurin osa niistä

---

²¹ Lappalainen 1981, 137.

19 kaatuneesta, joiden kuolinpaikkamerkintänä on vain Tampere, ovat kaatuneet Messukylässä.

Punaisia kaatui päivän aikana lähes 60. Heistä 13 kaatui Epilässä, mikä on kolmasosa valkoisten tappioista. Tämä osoittaa Epilän puolustusasemien vahvuuden, mutta myös valkoisten hyökkäyksen voimakkuuden pyrkimyksessä murtaa tie kaupunkiin. Päivän aikana pyrkivät Yläneen komppania sekä turkulaisia kaartilaisia murtautumaan junalla Tampereelta etelään. Yritys pysähtyi jo Hatanpäässä ja punaiset kokivat suuria tappioita paetessaan takaisin Tampereelle. Pelkästään Yläneen komppaniasta kaatui Hatanpäässä kymmenen.

Keskiviikkona 27. maaliskuuta valkoisia kaatui 28, heistä 25 Messukylässä ja kolme Epilän harjulla. Punaisia kaatui ainakin 37, joista Messukylässä 30, Lempäälässä kolme ja Epilässä yksi. Huomioitavaa on, että Messukylän taisteluissa puolustajan tappiot olivat hyökkääjän tappioita korkeammat. Epilässä luvut osoittavat selvästi taisteluiden hiljenneen edellispäivän suurten valkoisten tappioiden jälkeen.

Tampereen taistelun ensimmäisenä viitenä päivänä kuoli taistelussa 209 valkoista ja arviolta 280 punaista. Valkoiset menettivät kaatuneina viidessä päivässä lähes yhtä paljon kuin he olivat menettäneet Hämeen rintamalla siihen asti yhteensä. Punaisten tappioluvut osoittavat kuinka hanakasti punaiset olivat valmiita puolustautumaan Messukylässä.

Verinen torstai

Yksi tunnetuimpia sisällissodan päiviä on 28. maaliskuuta. Kyseisenä torstaipäivänä valkoiset tekivät rajun rynnistyksen kohti punaisten puolustusasemia tarkoituksenaan vihdoin ja viimein valloittaa kaupunki. Päivän aikana valkoiset joukot hyökkäsivät suuria tappioita kärsien ja saavuttaen ainoastaan pieniä etuja. Taisteluista tuli tärkeä osa valkoisen Suomen mytologiaa ja yleistynyt nimitys päivälle on ”verinen torstai”. Henkilötappioiden mitattuna taistelusta muodostui valkoisille siihen asti sodan raskain. Päivätappiona mitattuna oli päivä sodan toiseksi verisin. Vain hyökkäys 3. huhtikuuta Tampereen kaupunkiin vaati enemmän kaatuneita. Verisen torstain tappioita korosti vielä taistelun keskittyminen varsin pienelle alueelle. Taistelu käytiin pääosin Kalevankankaan hautausmaalla ja sen lähistöllä. Taistelut alkoivat kello yhdeksän aamulla ja kolmen tunnin taistelun jälkeen olivat punaiset vetäytyneet hautausmaan kaupunginpuoleiselle reunalle, mutta vasta kello neljän aikoihin vetäytyivät viimeiset punaiset puolustusasemistaan hautausmaalta ja tunti tämän jälkeen valkoisten hyökkäys pysähtyi.²² Varsinaisen taistelualueen pienuus, vain noin 500 metriä leveä vyöhyke, on varmasti tehostanut suurien tappioiden vaikutusta sotilaiden keskuudessa. Päivän taistelujen jälkeen olivat valkoiset onnistuneet valloittamaan hautausmaan, eli hyödyt olivat vähäiset verrattuna tappioiden suuruuteen.

²² Suomen vapaussota osa V, 389–402.

Torstain taisteluihin oli valkoisen armeijan johto joutunut tuomaan uusia asevelvollisjoukkoja, joita alun perin oli suunniteltu käytettäväksi vasta myöhemmin etelässä ja Karjalassa. Uusia joukkoja tarvittiin kuitenkin jo Tampereen operaation aikana, koska varsinkin Messukylän taistelut olivat verottaneet suuresti joukkoja kaatuneina ja haavoittuneina. Tappioiden tuhoisaa tehoa joukkoihin lisäsi sotilaiden heikko koulutustaso, mikä ilmeni taisteluväsymyksenä. Tampereen torstain taisteluun tuotiin uutena joukkona II. jääkärirykmentti. Jääkärirykmentit koostuivat asevelvollisista jääkärien toimiessa upseereina. Asevelvollisjoukkojen käyttö raskaita tappioita vaativissa hyökkäysoperaatioissa oli suunniteltua. Asevelvollisista oli tarkoitus kouluttaa ja luoda perinteinen armeija, joka toimi selvillä komentosuhteilla ja rangaistusmenetelmin. Vaikka koulutusjakso jäi varsin lyhyeksi, usein noin kuukauden mittaiseksi, olivat jääkärirykmentit osoitus valkoisen armeijan nopeasta sotilaallisesta kehitymisestä. Asevelvollisjoukkoja oli suojeluskunta- ja vapaaehtoisjoukkoja helpompi komentaa taisteluihin ja uhkailla rangaistuksilla mikäli ongelmia esiintyi. Jääkärirykmentit luotiin hyökkäysoperaatioita varten koska ne pystyivät kärsimään suurempia tappioita menettämättä toimintakykyänsä (kuin epävarmat vapaaehtoisjoukot). Maaliskuun loppupuolella jääkärirykmentit lunastivat niille asetetut toiveet ja onnistuivat, tosin suurin tappioin, niin Tampereella kuin Raudussa.

Torstain hyökkäys Kalevankangasta pitkin kohti kaupunkia tapahtui pääosin 2. Jääkärirykmentin ja ruotsalaisen prikaatin toimesta. Kaikkiaan hyökkäykseen osallistui 17 komppaniaa ja lähes yhtä monta oli reservissä.²³ Toisilla kaistoilla ei sinä päivänä tapahtunut merkittäviä hyökkäysoimia. II Jääkärirykmentti koostui 1 756 sotilaasta jakautuen kolmeen pataljoonaan. Rykmentin komentajana toimi jääkärimajuri Gabriel von Bonsdorff ja pataljoonankomentajina jääkärikapteenit Hanell (IV. pataljoona), Savonius (VI. myös Vaasan jääkäripataljoonana tunnettu pataljoona) ja Zilliacus (XII. pataljoona). Heistä Savonius ja Zilliacus haavoittuivat Tampereen taisteluissa (28.3. ja 3.4.). Jääkärirykmentin tappioista 28.3. on ristiriitaisia tietoja. J. O. Hannulan mukaan olivat tappiot seuraavat: Savoniuksen pataljoonasta kaatui tai haavoittui 336 (60 % vahvuudesta), Zilliacuksen pataljoonasta kaatui tai haavoittui 318 (49 % vahvuudesta) ja Hanellin pataljoonasta kaatui tai haavoittui 258 (47 % vahvuudesta).²⁴ Hannulan luvut vaikuttavat erittäin korkeilta ja ovat ristiriidassa teoksen *Suomen vapaussota* tietojen kanssa. Teoksen mukaan rykmentti menetti 378 miestä kaatuneena ja haavoittuneena, eli yli puolet vähemmän kuin mitä Hannula väittää. Vapaussota teoksen mukaan olisivat rykmentin tappiot nousseet kaatuneina ja haavoittuneina 21 % kokonaisvahvuudesta ja Hannulan mukaan 52 %. Kumpikaan ei erittele kaatuneita haavoittuneista. Hannulan luvut osoittavat tappioiden suuruutta heti taistelua seuraavana iltana mutta sisältävät suuren joukon rintamalta poistuneita. Karkurit saapuivat yleensä seuraavien päivien aikana takaisin riveihin.²⁵

²³ Suomen vapaussota osa V, 394–395.

²⁴ Hannula 1936, 286–287.

²⁵ Suomen vapaussota, osa V, 406.

Projektin nimitiedoston mukaan Tampereen taistelussa 28. maaliskuuta kaatui tai haavoittui kuolettavasti 195 valkoisen puolen sotilasta, joista 44 kuoli haavoittuneena. Ruotsalaisten vapaaehtoisten kaatuneiden määrä oli 20. Kuinka suuri osa päivän kaatuneista kuoli nimenomaan Kalevankankaan hyökkäyksessä? Kaatuneista 146 on merkitty kuolleen Messukylässä tai Kalevankankaalla kun taas 43 on kuolinpaikkamerkintänä jokin yleisnimitys kuten ”Tampereen edusta” tai ”Tampereen taistelu”. Ainoastaan neljällä on merkintä, mikä varmuudella ei kuulu Kalevankankaan hyökkäykseen (Epilä, Hatanpää ja Lapinniemi). Yllämainittujen seikkojen varassa voi olettaa, että lähes kaikki päivän kaatuneista kuolivat Messukylän Kalevankankaalla ja sen lähialueiden yli suuntautuneessa hyökkäyksessä. Valkoisten kaatuneiden luku tässä hyökkäyksessä on siis hieman alle 190 kaatunutta. Oletettavasti haavoittuneiden määrä on valkoisten osalta hyökkäystaistelussa ollut ainakin kolme kertaa kaatuneiden määrää suurempi, mikä tarkoittaa, että veritorstain hyökkäyksessä kaatui tai haavoittui ainakin noin 600 valkoista. Tämä luku sijoittuu Hannulan ja teoksen *Suomen Vapaussota* lukujen keskiväliin. Kun kaatuneiden määrästä vähentää 20 ruotsalaista, II jääkäriyrykmentin tappiot ovat kaatuneina olleet noin 170 mikä on 10 % kokonaisvahvuudesta. Tämä luku viittaisi noin 30–40% kokonaistappioihin (kaatuneet + haavoittuneet). Luku on erittäin korkea etenkin tappioiden keskittyessä noin seitsemän tunnin ajalle ja kapealle alueelle. Jääkäreitä kaatui taistelussa jopa 28, joista korkea-arvoisin oli jääkärikapteeni Paul Wallenius. Kaatuneiden joukossa oli viisi jääkäriluutnanttia, 15 joukkueenjohtajaa, yksi komppanian päällikkö ja yksi pataljoonan komentaja (Wallenius, ei kuulunut II jääkäriyrykmenttiin). II jääkäriyrykmentin pataljoonankomentajista haavoittui Savonius. Päivän tappioihin on myös laskettava jääkäri Ivar Ingströmin tapaus. Hän toimi hyökkäyksessä joukkueenjohtajana ja haavoittui sotamuistelmien mukaan räjähtävästä kuulasta. Ingström ei koskaan toipunut haavoittumisestaan täydellisesti ja kuoli noin kaksi vuotta tapauksen jälkeen 31.3.1920. Tappioiden suuruudet ilmenevät myöskin niin konkreettisissa asioissa kuin ruumisarkkujen tilauksessa. Bonsdorffin mukaan 29. maaliskuuta tilattiin 200 uutta ruumisarkkua, jotka nekin lopuivat kesken.²⁶ Sodan jälkeen esiintyi kritiikkiä torstain hyökkäystä kohtaan. Kritiikin mukaan olisi aktiivisella reservien käytöllä pystytty jatkamaan hyökkäystä ja valloittamaan kaupunki jo samana iltana.²⁷

Taistelun suuret tappiot rasittivat sotilaita myös henkisesti mikä näkyi mm. karkaamisina. Hyvä esimerkki on jääkäri Blickin johtama IV. pataljoonan komppania. Komppanian vahvuus oli aamulla ollut 180 miestä, mutta taistelun päätyttyä palasi komppanian majoituspaikkaan ainoastaan 67 miestä. Seuraavana päivänä palasi kuitenkin noin 30 miestä, jotka olivat paenneet taistelusta. Lukujen mukaan komppanian tappiot olivat noin 80 miestä. Kaatuneiden osuus tästä luvusta oli oletettavasti noin neljännes.²⁸

²⁶ Bonsdorf Hj. 1931, 109.

²⁷ Suomen vapaussota osa V, 426.

²⁸ Blickin muistelmat. KVHM. SA.

Valkoisten kaatuneiden kotipaikkakunnista nousee esiin Saarijärvi, Kauhajoki, Närpiö ja Lapväärtti. Kolmesta ensimmäisestä kunnasta kaatui 28.3. kahdeksan ja viimeisestä kuusi.

Punaisten tappiot torstain taisteluissa olivat selvästi valkoisten tappioita pienemmät. Nimitiedostossa on 52 punaista merkitty kaatuneen 28. maaliskuuta. Ottaen huomioon, että osa punaisista, joilla ei ole kuolinaikamerkintää kaatui päivän taistelussa, voi olettaa että kaatuneiden määrä nousi noin 70. Punaisten tappiot ovat olleet lähes kolme kertaa valkoisten tappioita pienempiä. Jopa 75 % päivän punaisista kaatuneista olivat kotoisin Hämeestä. Tamperelaisia kaatui 15, messukyläläisiä ja ruoveteläisiä kumpaakin kuusi. Punaisten kaatuneiden joukossa oli varsin paljon nuoria ja lähes puolet olivat alle 23-vuotiaita.

Hyökkäyksen välipäivät

Torstain hyökkäyksen jälkeen tuli rintamalle rauhallisempi jakso, joka kesti viisi päivää ja joka päättyi valkoisten tekemään hyökkäykseen 3. huhtikuuta. Punaisten raporttien mukaan valkoiset keskittyivät tykistötulen ylläpitämiseen. Torstain epäonnistunut valloitusyritys oli heikentänyt valkoisten hyökkäysvoimia niin paljon, ettei jatkuvaa hyökkäystä voitu ylläpitää. Välipäivien tappioluvut olivat valkoisten kannalta yhteensä 112 kaatunutta. Näistä ainakin 19 kuoli haavoihin, jotka he olivat saaneet ennen 29. maaliskuuta, pääasiallisesti Kalevankankaan taistelussa. Näin ollen sai ainoastaan 93 valkoista tappavan osuman viiden päivän aikana ennen lopullista hyökkäystä. Näistä kolmasosa sai surmansa Lempäälän rintamalla ja vain noin 60 kuoli Tampereella tai kaupungin lähistöllä. Suurimmillaan valkoisten tappiot olivat 29. maaliskuuta pienentyen päivä päivältä (ainoana poikkeuksena 1. huhtikuuta) koostuen 2. huhtikuuta ainoastaan seitsemästä kaatuneesta. Torstain verisen hyökkäyksen jälkeen ei Messukylän puolelta yritetty hyökätä ennen lopullista rynnistystä. Sen sijaan pyrittiin hyökkäämään kaupungin länsiosassa Epilässä. Valkoisten ensimmäisessä hyökkäyksessä Epilää vastaan 26. maaliskuuta 39 valkoista oli kaatunut. Kolme päivää myöhemmin perjantaina 29. maaliskuuta valkoiset pyrkivät toistamiseen läpäisemään punaisten länsipuoleisen puolustuksen. Epilän vahvat puolustusasemat kestivät ja tällä kertaa valkoisia kaatui 14. Tämän jälkeen valkoisten hyökkäystoiminta hiljeni. Kolmena viimeisenä päivänä ennen valkoisten loppuhyökkäystä kaatui taistelutoiminnassa Tampereen luona ainoastaan kahdeksan valkoista! Tampereella tapettiin kyseisenä aikana punaisten toimesta ainakin neljä valkoiseksi kategorisoitavaa henkilöä. Yksi valkoiseksi kategorisoitu sairaanhoitaja, Maria Popoff sai surmansa Tampereella valkoisten pommituksissa. Alhainen kaatuneiden määrä Tampereen taistelussa etenkin 31.3.–2.4. osoittaa etteivät valkoiset joutuneet koviin taisteluihin. Tämä on myös nähtävissä punaisen esikunnan raporteissa, joissa mm. 2.4., eli päivä ennen loppuhyökkäystä, heräteltiin jo toiveita valkoisten mahdollisesta vetäytymisestä ja piirityksen päättymisestä.²⁹

²⁹ VAROSYA EI 12. KA.

Punaisten tappiolukemat välipäivinä ovat huomattavasti valkoisten lukuja korkeampia. Lempäälässä on merkitty kaatuneen 31, Tampereella 115 ja epävarmoja mutta oletettavasti Tampereella kaatuneita on 35. Yhteensä välipäivien kaatuneiden punaisten maksimimäärä on 181 ja piiritysrenkaan sisällä (Lempäälä pois laskettu) 115–150. Luku on yli kaksi kertaa valkoisten lukua suurempi, mikä herättää kysymyksiä. Jos valkoiset olivat passiivisia hyökkäystoiminnassa, olivat sitä myös punaiset. Suurempia ulosmurtautumisia, jotka olisivat vaatineet suuria määriä kaatuneita, ei punaisten puolelta tehty. Koska punaisten kuolintapamerkinnot ja kuolinaikamerkinnot ovat paljon epämääräisemmät ja epäluotettavammat kuin valkoisten, ei päiväkohtainen surmalukujen vertailu ole luotettava. On mahdollista, että osa punaisista on kaatunut aiemmin tai myöhemmin kuin mitä nimitiedostoon on merkitty. Etsittäessä sotilaallista selitystä punaisten korkeisiin lukuihin nousee erääksi osatekijäksi valkoisten tykistö. Valkoisilla oli tykistöylivoima ja tulitus oli jatkuvaa. Hyvin harvan punaisen kaatuneen osalta on kuitenkin merkintää, joka viittaisi siihen, että henkilö olisi kuollut pommituksessa. Toinen sotilaallisiin seikkoihin perustuva selitys, että valkoisten kiväärituli olisi tappanut kahdesta kolmeen kertaa enemmän kuin punaisten tuli, on epäuskottava, molempien osapuolten pysyessä asemissaan.

Välipäivinä sai kaupungissa surmansa 21 henkilöä, joita ei voi yhdistää punaisiin tai valkoiisiin. Kahdelletoista on merkitty kuoleman aiheuttajaksi jonkinlainen räjähdys tai sirpaleen osuma, kenelläkään ei ole merkintää, että olisi kuollut taistelussa. Henkilöt eivät kuuluneet rintamajoukkoihin. Tämän osoittaa ennen muuta se, ettei heitä ole kategorisoitu punaisiksi sekä ryhmän ikäjakauma. Puolet olivat alle kahdeksantoista vuotta ja heistä seitsemän alle viisitoista vuotta, kun taas viisi henkilöä oli yli viisikymmentä vuotta. Naisten määrä kyseisessä ryhmässä oli yksitoista, joista ainakin kahdeksan on merkitty kuolleeksi pommituksissa. Välipäivien aikana pommituksissa kuolleet näyttävät nimitiedoston tietojen perusteella olevan suurilta osin naisia ja lähes poikkeuksetta merkitty osapuoleltaan tuntemattomaksi tai kuuluvaksi ryhmään ”ei kumpikaan”. Yhdessä tapauksessa on sirpaleesta menehtynyt sairaanhoitaja merkitty valkoiseksi. On vaikea uskoa, että pommituksissa olisi kuollut huomattavasti enemmän naisia, lapsia ja vanhuksia kuin punakaartilaisia. Oletettavaa on, että useat pommituksissa menehtyneet punakaartilaiset on merkitty kaatuneiksi ilman tarkempaa kuolinsyytä. Välipäivien aikana Tampereella kuolleista oli 12 % siviilejä, 2 % valkoisia ja 86 % punaisia.

Loppuhyökkäys

Rauhallisempi ajanjakso Tampereen taistelussa päättyi keskiviikkona aamuyöllä 3. huhtikuuta. Tällöin alkoi valkoisten hyökkäys, jonka seurauksena punaisten vastarinta murtui. Viimeiset punaiset joukot antautuivat aamulla 6. huhtikuuta, jonka merkiksi Pyynikin torniin nostettiin valkoinen vaate. Valkoisten loppuhyökkäys kaupunkiin alkoi aamuyöstä noin tunnin tulivalmistelun jälkeen. Punaisen esikunnan säilyneessä raportissa kerrotaan aamuyöllä alkaneesta ennätysuudesta

pommituksesta ja valkoisten raivokkaista hyökkäyksistä.³⁰ Punaisten vastarinta oli kuitenkin sitkeää ja eteneminen vaati suuria tappioita. Ensimmäisen hyökkäyspäivän jälkeen olivat valkoiset joukot saavuttaneet Tammerkosken, eli hallitsivat kaupungin idänpuoleista osaa. Valkoisten tappiot nousivat ennätyslukemiin. Sisällissodan verisimmän päivän taistelussa kuoli 207 valkoista, joista vain kaksi on merkitty kuolleen harhalaukauksiin, loput ovat kaatuneita. Tappioiden suuruus johtui tietenkin punaisten kovasta vastarinnasta mutta myös valkoisten taktisista epäonnistumisista. Alkuperäisen suunnitelman mukaisesti iskujoukot olisivat rynnänneet kaupunkiin ja vallanneet tiettyjä ennalta sovittuja alueita. Suunnitelma osoittautui heikosti koulutetuille ja ankaria tappioita kokeneille joukoille liian vaikeaksi. Punaisten kaatui päivän taisteluissa ainakin 115. Ottaen huomioon tapaukset, joilla ei ole kuolinpäivämäärää, ovat punaisten tappiot saattaneet nousta jopa noin 170. Lisäksi 18 osapuoleltaan tuntematonta tai kategoriaan ”ei kumpikaan” kuuluvaa sai surmansa. Kahdellatoista kaatuneella on vaihtoehtoisena kuolinsyynä ammuttu. Punaisten kaatui 3. huhtikuuta vähemmän kuin valkoisia, mikä ei taistelutilanteen huomioon ottaen ole yllättävää.

Yksi päivän tunnetuimmista operaatioista oli Erik Melinin komppanian tunkeutuminen kaupunkiin. Komppanian tekoa ylistettiin vapaussotakirjallisuudessa ja siitä tuli yksi sodan tunnetuimmista yksittäisistä sotaoperaatioista. Komppania oli ainoa, joka onnistui alkuperäissuunnitelman mukaisesti tunkeutumaan läpi punaisten puolustusketjun ja valloittamaan sille osoitetun alueen kaupungissa. Melinin komppania linnoittautui Näsinlinnaan, mutta koska muut joukot eivät seuranneet tai pystyneet toteuttamaan suunnitelmaa, kävi tilanne mahdottomaksi. Iskuryhmän tekemä sisään murtautuminen ja Näsinlinnan valtaus selvisi punaisten esikunnalle noin kello seitsemän aamulla, jolloin myös viimeinen punaisten raportti on kirjattu.³¹ Tämä osoittaa, että johdolla oli tällöin vielä käsitys tilanteesta, ja että joukkojen johtamiseen tarvittavaa informaatiota oli ja informaation kulku oli ainakin jonkinlaisessa järjestyksessä. Kun Melinin joukolle selvisi, etteivät muut ryhmät olleet onnistuneet ja valkoisten hyökkäys oli juuttunut Tammerkosken itäpuolelle, päättivät he murtautua toistamiseen linjojen läpi – tällä kertaa omiensa puolelle. Komppanian sinänsä onnistunut hyökkäys oli ollut lähes turha eikä se saanut muuta aikaan kuin hieman hajaannusta punaisten linjojen takana. Komppania sai maksaa hyökkäyksestä korkean hinnan. Melinin muistelmien mukaan komppaniasta kaatui 34 ja noin 20 haavoittunutta oli jätettävä Näsinlinnaan.³² Melinin komppanian miehistöluettelon mukaan 3. huhtikuuta kaatui 28 miestä ja 42 haavoittui. Komppania menetti yli kolmasosan miehistään päivän hyökkäyksessä. Komppanian vahvuusluettelon mukaan aikavälillä 16.3.–16.5. komppanian luettelossa oli kaikkiaan noin 250 miestä. Näistä 39 kaatui ja 67 haavoittui ja 15 sairastui vakavasti.³³

³⁰ VAROSYA EI 12. KA.

³¹ VAROSYA EI 12. KA.

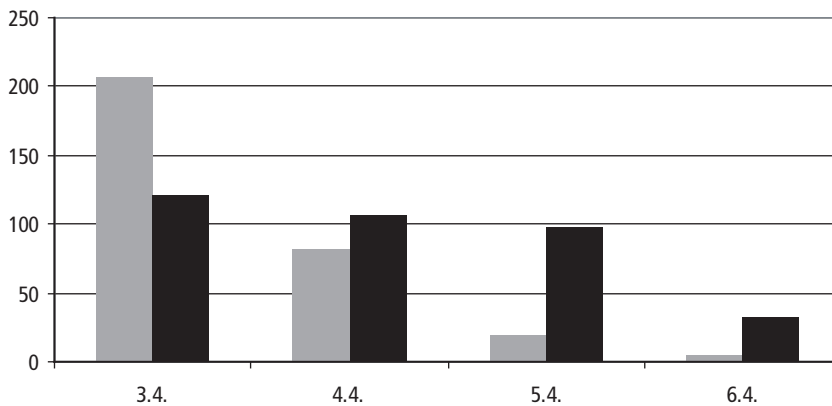
³² Melin 1934, Vapaussodan kertomuksia osa I, 231–233.

³³ Vestlin 1939, 187–200.

Päättöpäivien tappiot

Huhtikuun 3. päivän hyökkäyksessä valkoiset tunkeutuivat lopulta itse kaupunkiin. Taistelu jatkui vielä kaksi päivää, mutta tappioluvuissa tapahtuu huomattava muutos. Valkoisten tappiot vähenivät selvästi, mutta punaisten tappiot jatkuivat lähes samansuuruisina kuin hyökkäyksen ensimmäisenä päivänä. 4. huhtikuuta käytiin vielä kiivaita taisteluja joissa 81 valkoista kaatui tai sai kuolettavan osuman. Punaisten tappiot kyseisenä päivänä oli ainakin 106 mutta ilmeisesti jopa 150 kaatunutta, minkä lisäksi yhdeksän sivullista sai surmansa pommituksissa ja harhaluodeista. Hyökkäyksen kolmannen päivän aikana 5. huhtikuuta joutuivat vielä taistelua jatkavat punaiset vetäytymään Pyynikin harjulle. Valkoisten tappiot olivat päivän taisteluissa vain 19 kaatunutta, kun taas punaisten tappiot olivat reilu sata kaatunutta. Viimeiset punaiset antautuivat aamulla 6. huhtikuuta. Päivän aikana on neljä valkoista merkitty kaatuneen tai saaneen kuolettavan osuman. Kyse on ollut yksittäisistä ampumiskohtauksista jo vallatussa kaupungissa. Punaisten kaatuneiden määrä kyseisenä päivänä on jälleen moninkertainen valkoisiin nähden. Ainakin 32 punaisen on merkitty kaatuneen Tampereella päivänä, jolloin taistelut olivat jo käytännössä päättyneet. Kasvava ero valkoisten ja punaisten kaatuneiden välillä näkyy selvästi alla olevassa kuviossa.

Kuvio 7. Punaisten ja valkoisten tappiot Tampereen taisteluissa 3.–6. huhtikuuta. Mustat pylväät osoittavat punaisten tappiot, harmaat pylväät valkoisten tappiot.

Kuviossa 7 ei ole otettu huomioon niitä punaisia kaatuneita, joilla ei ole kuolinpäivämäärää. Suuri osa kyseisestä joukosta kuoli kuviossa mainittuina päivinä. Valkoisten osalta loppuhyökkäyksen tappiot Tampereella oli 306 kaatunutta. Lisäksi 18 valkoista kaatui kyseisinä päivinä Lempäälässä. Taulukko osoittaa, että noin kaksi kolmasosaa valkoisten tappioista syntyi loppuhyökkäyksen ensimmäisenä päivänä. Punaisten tappiot loppuhyökkäyksessä ovat epävarmemmat. Loppuhyökkäyksen aikana 3.–6.4. on Tampereella kaatuneiksi merkitty 357 punaista. Näistä 23 kuoli Lempäälässä, joten itse kaupungissa kuolleita on 334. Näistä 28 on merkitty osa-

puoleltaan tuntemattomiksi tai kuuluvat kategoriaan "ei kumpikaan". Joukossa on 63 tamperelaista, joilla ei ole merkintää kuolinpaikasta, mutta jotka kuolivat samoina päivinä, kun Tampereella käytiin lopputaistelua. On epätodennäköistä, että nämä olisivat kaatuneet muualla kuin Tampereella. Yllämainittuun lukuun on lisättävä huomattava osa niistä Tampereella kaatuneista punaisista, joilla ei ole kuolinpäivämerkintää. Voi olettaa, että suuri osa kyseisistä henkilöistä on kaatunut lopputaistelussa. Ottaen huomioon yllämainitut seikat on lopputaistelun punaisten tappioluku hyvin voinut nousta noin 500 kaatuneeseen.

Suuri ero punaisten ja valkoisten välillä kaatuneiden osalta vaikuttaa taistelutilanteisiin nähden oudolta. 3. huhtikuuta punaisten asemat ovat olleet vielä varsin selkeät, mutta seuraavien päivien taistelut on käyty hajanaisesti eri puolilla kaupunkia valkoisten ja yksittäisten punaisten ryhmien välillä. Tämä on varmasti korottanut puolustajan tappiolukuja, mutta ero on sen verran suuri, ettei sitä voi selittää muuten kuin että valkoiset ovat tappaneet antautuneita punaisia tai yksinkertaisesti olleet haluttomia ottamaan vankeja. Tätä olettamusta vahvistaa taulukon osoittamat luvut kahden viimeisen päivän osalta. Tällöin puolustajan taistelutappiot ovat ilmeisesti olleet yli viisinkertaiset hyökkääjään nähden. Jos punaiset olisivat päättäneet taistella kaikkialla viimeiseen asti, myös valkoisten tappioluvut olisivat olleet korkeampia. Lukuja perusteella on arvioitavissa, että kolmen viimeisen taistelupäivän aikana suurin osa punaisista kaatuneiksi merkityistä on todellisuudessa ammuttu aseettomina. Hyvin luultavaa on, että myös osa 3. huhtikuun kaatuneista punaisista koki saman kohtalon. Varovaisen arvion mukaan noin kolmasosa Tampereen taisteluissa kaatuneiksi merkityistä punaisista ammuttiin taistelujen ulkopuolella.

Siviiliuhrit

Tampereen piiritys kesti kaksi viikkoa. Tänä aikana valkoisten tykistö pommitti kaupunkia lähes päivittäin. Lopulta kaupunki vallattiin väkiryssä, ja taisteluja käytiin talo talolta. On selvää, että siviiliuhreilta ei ole voitu välttyä. Mahdolliset siviiliuhrit on pääasiallisesti löydettävissä nimitiedoston ryhmästä "tuntemattomat" ja ryhmästä "ei kumpikaan". Tampereen taisteluun on yhdistettävissä 33 kuolintapausta jossa henkilö, joka ei kuulu kumpaankaan osapuoleen, on saanut surmansa. Ainoastaan yhden osalta on kuolinsyyksi merkitty kaatunut. Kyseisestä ryhmästä 21 henkilöä on kuollut loppuhyökkäyksen aikana tai heti sen jälkeen, kun taas ennen loppuhyökkäystä kuoli 12 henkilöä. Henkilöistä suurin osa (20) oli naisia. Osapuoleltaan tuntemattomien kohdalla on 14 kuolintapausta, jotka voidaan liittää Tampereen taistelujen siviiliuhrien joukkoon. Suurin osa tuntemattomista on merkitty kaatuneiksi ja heidät on suurella todennäköisyydellä laskettava punaisiin. Tampereen siviiliuhrien määrä lienee näin 40 ja 50 välillä.

Neljäntoista kohdalla on merkitty kuolinsyyksi kranaatinräjähdys, eli henkilöt ovat saaneet surmansa Tampereen pommituksissa. Pommihuhreista kymmenen kuoli 3. huhtikuuta ja kolme kuoli seuraavana päivänä. Yksi kuoli pommiräjähdyksessä kuudes huhtikuuta. Ryhmän tappiolukemat ovat korkeimmillaan valkoisen

hyökkäyksen alussa laskien kolmena seuraavana päivänä. Ryhmässä on 13 naista ja yhdeksän alle 15-vuotiasta lasta.

Punaisten tappioraportit

Tampereella sijaitseva punaisten läntisen rintaman esikunta laati raportteja aina 3. huhtikuuta saakka. Esikunnalle tulleet raportit sisältävät harvoin kaatuneiden määriä, ja kun tällaisia sisältyy, on yleensä vihollisen tappiot arvioitu erittäin korkeiksi ja omatkin määrät ovat erittäin epäluotettavia. Ensimmäinen yleiskatsaus kaatuneista ja haavoittuneista on kirjattu 29. maaliskuuta, jolloin raportti ilmoittaa, että läntisen armeijan pohjoisella rintamalla on maaliskuun 24 päivään mennessä kaatunut 157 punaista ja haavoittunut 827 miestä. Todellisuudessa luku oli monin verroin suurempi. Maaliskuun 24. mennessä olivat punaiset menettäneet Hämeen rintamalla lähes 500 kaatuneena. On oletettavaa, että esikunnan antama luku on peräisin Tampereen ensiapuyksiköltä, koska siinä on hyvin tarkat tiedot haavoittuneiden määrästä, eli luku kertoo ainoastaan Tampereen ensiapuosastolle saapuneiden punaisten kaatuneiden ja haavoittuneiden määrän. Muutamaa päivää myöhemmin esikunta raportoi uusista tappioista. Raportit kertovat, että kaupungin ensiapuosaston mukaan olisi välillä 22.3.–31.3. kaatunut 109 punaista (raportissa on myös hieman epämääräinen merkintä 85 ruumiista, jotka ovat rautatieasemalla jo ennestään). Ensiapuosaston mukaan sen yhdeksässä virallisessa sairashuoneessa ja yksityiskodeissa on haavoittuneita 1 600. Raportin mukaan ensiapuosasto oli hoitanut yli 2 400 potilasta, joista osa oli palannut rintamalle. Todelliset luvut ajalla 22.3.–31.3. olivat punaisten osalta noin 450 kaatunutta. Yllämainittujen raporttien luvut ovat tuskin tekaistuja mutta osoittavat ainoastaan, kuinka paljon tai oikeastaan, kuinka vähän ruumiita kulkeutui ensiapuosaston tietoon. Luvut antavat viitteitä siitä, ettei punaisten osalta panostettu tai ettei ollut mahdollista hoitaa kaatuneita tovereita pois rintamalta kovinkaan tehokkaasti. Kyseisten raporttien osalta on mahdollista arvioida, että Tampereella rekisteröitiin vain noin 40 % Hämeen rintamalla kaatuneista punakaartilaisista. Olosuhteet huomioon ottaen eivät luvut ole kovin hämmästyttäviä. Punaisten paniikinomaisen vetäytymisen aikana ja kovien taistelujen aikana Messukylässä ja Kalevankankaalla ei ollut aikaa siivota omia kaatuneita pois siinä määrin kuin aiemmin. Ensiapuosaston raportti antaa mielenkiintoista tietoa haavoittuneista, eli juuri ennen valkoisten loppuhyökkäystä makasi Tampereella 1 600 punaista haavoittuneena ja kaikkiaan 2 400 oli saanut hoitoa. Maaliskuun kaatuneiden määrä oli 645 kaatunutta ja jos käytetään normaalia suhdetta kaatuneiden ja haavoittuneiden välillä antaisi kyseinen luku noin 2 000 haavoittunutta, eli raportissa esiintyvä haavoittuneiden määrä tukee hyvin nimitiedoston lukua kaatuneiden määrästä.³⁴

---

³⁴ VAROSYA EI 12. KA.

Etelä-Hämeen taistelut

Yllä olevassa Tampereen taistelua koskevassa läpikäynnissä on käsitelty myös Lempäälän rintamalla kaatuneita. Rintama muodostui Lempäälään ja Vesilahteen valkoisten ryhdyttyä saartamaan Tampereen punaisia voimia. Eversti Wilkmanin joukot, saavuttuaan tyhjentyneelle Orivedelle 20. maaliskuuta saivat käskyn edetä nopeasti Kangasalan kautta Lempäälään. Ensimmäiset valkoiset joukot saapuivat Etelä-Suomen ja Tampereen väliselle radalle jo 23. maaliskuuta. Iltapäivällä 24.3. etenivät Wilkmanin päävoimat, kuusi pataljoonaa, radan lähistölle, josta he onnistuneesti torjuivat pohjoisesta tehdyt punaisten hyökkäykset. Rata räjäytettiin valkoisten toimesta useista kohdin. Samana päivänä alkoi valkoisten hyökkäys Lempäälään. Iltaan mennessä valkoisilla oli jo yli 10 km rataa hallussaan Lempäälän ja Kuljun välissä. Lempäälän taisteluilla oli tarkoitus estää punaisten avunanto Tampereen joukoille ja estää punaisten vetäytyminen Tampereelta etelään. Punaisten toimia Lempäälässä johti Eino Rahja. Jotain punaisen puolen joukkojenhallinnasta ja tehokkuudesta kertoo se, että kun Rahja pyysi Helsingistä joukkoja Tampereen avuksi tuli vastaukseksi, ettei joukkoja ole saatavilla. Rahja matkusti itse Helsinkiin ja onnistui lyhyessä ajassa saamaan kokoon 21 komppaniaa, eli noin 2 000 miestä, jotka vietiin Lempäälän rintamalle.³⁵ Punaisten joukkojen alkaessa kerääntyä Vesilahdelle ja Valkeakoskelle pystyttiin 26. maaliskuuta ryhtymään hyökkäykseen, jonka valkoiset saivat hädin tuskin pysäytettyä. Punaisten joukkoja alettiin Hämeenlinnasta käsin keskittää myös Hauholle ja Tuulokseen, ja näin Etelä-Hämeen uusi rintamalinja alkoi hahmottua. Valkoiset ehtivät ottaa haltuunsa linjan useimmat järvikapeikat. Rintama kulki Vesilahdelta Lempäälän kautta Hauholle ja Lammille. Taulukko 7. esittää Etelä-Hämeen rintaman molempien osapuolien taistelutappiot. Koska käsittelen sodan lopputaisteluja erillisessä kappaleessa on kyseisessä taulukossa ainoastaan rintamavaiheen tappiot. Etelä-Hämeen rintamalla käytiin taisteluja maaliskuulta huhtikuun loppuun. Taistelut voidaan jakaa kahteen pääryhmään: rintamasotavaiheeseen ja punaisten vetäytymisvaiheeseen. Kyseisen tutkimuksen jaottelussa olen laskenut Etelä-Hämeen taistelujen rintamasotavaiheen Hämeen rintamaan ja punaisten vetäytymisvaiheen taistelut ”Länsi-Uudenmaan ja Etelä-Hämeen taisteluihin”. Jaottelu on keinotekoinen, mutta näen tarkoituksenmukaisempänä käsitellä punaisten vetäytymisvaiheen taistelutappiot yhtenä jaksona. Alla olevassa taulukossa on osoitettu myös Etelä-Hämeen punaisten vetäytymisvaiheen tappiot, vaikka niitä käsitellään erikseen kappaleessa viisi.

Etelä-Hämeen rintamasotavaihe jatkui aina punaisten vetäytymiseen, joka alkoi tietyillä alueilla jo 25. huhtikuuta.

³⁵ Upton 1981, 357.

Taulukko 7. Etelä-Hämeen taistelutappiot. Punaisten sarakkeeseen on liitetty myös osapuoleltaan tuntemattomat. Heidän määränsä näkyy suluissa.

	valkoiset	punaiset ja tuntemattomat	yhteensä punaisia ja valkoisia
Tampereen piirityksen ajalta			
23.3.–25.3.	19	35	54
26.3.–28.3.	2	14	16
29.3.–31.3.	18	14	32
1.4.–3.4.	23	30 (2)	55
4.4.–6.4.	17	17	34
Rintamasotavaihe			
7.4.–9.4.	70	40 (1)	111
10.4.–16.4.	20	25	45
17.4.–24.4.	26	25	51
kuolinajasta ei tietoa	-	52 (1)	53
Valkoisten hyökkäys ja punaisten vetäytymistaistelut			
25.4.	29	5	34
26.4.	5	10	15
27.4.	12	38	50
28.4.	51	39	90
29.4.	1	18	19
30.4.	-	23	23
1.5.	-	15	15
myöhemmin	7	9	16
kuolinajasta ei tietoa	5	110 (8)	122
kaikki yhteensä	305	531	836

Taulukossa 7 Etelä-Hämeen rintamatappiot on jaettu kolmeen jaksoon: Tampereen piiritys, rintamasotavaihe sekä punaisten vetäytymistaistelut. Taistelut käytiin kahden ensin mainitun jakson osalta pääasiallisesti Lempäälässä ja Vesilahdella.³⁶ Tampereen piirityksen aikana valkoiset pyrkivät pääasiassa estämään punaisten hyökkäykset. Tappioluvut osoittavat, että taistelut kiihtyivät huomattavasti 7.–9. huhtikuuta, jolloin punaiset saivat pienen läpimurron Salmelassa. Tämän jälkeen alkoi hiljaisempi rintamasotajakso, joka kesti noin kaksi viikkoa.

Punaisten joukkoja Lempäälässä johti Tampereen piirityksen aikana Eino Rahja. Punaisten lukumäärä oli maaliskuun lopussa noin 2 000 ja huhtikuuhun tullessa määrä oli jo 3 700, kun taas valkoisten lukumäärä kasvoi niin, että heitä maaliskuun lopussa oli 1 300 miestä ja huhtikuun alussa 2 500 miestä.³⁷ Punaisten kannalta kiivaimmat Tampereen avustusyritykset tehtiin 31. maaliskuuta ja 1. huhtikuuta. Päivien taisteluja on kirjallisuudessa usein kuvailtu erittäin kiivaiksi ja verisiksi. Tappioluvut osoittavat kuitenkin, etteivät kaatuneiden määrät olleet kovin korkeita.

³⁶ 23.3.–24.4. ajalta on punaisten osalta 157:llä kuolinpaikkamerkintänä Lempäälä ja 42:lla Vesilahti. Valkoisten osalta vastaavat luvut ovat Lempäälä 125 ja Vesilahti 56.

³⁷ Upton 1981, 357.

Valkoiset menettivät kahtena kiivaimpana taistelupäivänä vain 16 miestä kaatuneena punaisten minimiluvun ollessa 18 kaatunutta. Punaisten osalta päiväkohtaisten tappioiden arvioiminen vaikeutuu, kun jopa neljäsosalla Lempäälässä kaatuneilta puuttuu tarkka tieto kuolinpäivämäärästä. Kaikkiaan Tampereen piirityksen aikana valkoisia kaatui Etelä-Hämeessä 79, mikä on noin kymmenen prosenttia Tampereen operaatioiden valkoisten kokonaistappioista. Punaisten kaatuneiden määrä samana aikana oli ainakin 110, mikä on kymmenen prosenttia Tampereen taistelujen kokonaistappioista.

Rintaman suurimmat tappiot syntyivät 7.–8. huhtikuuta, jolloin valkoiset menettivät kahden päivän aikana 65 miestä kaatuneena. Ensimmäisenä päivänä suurin osa kaatui Lempäälässä ja seuraavana päivänä Vesilahdella. Punaisten tappiot kyseisten päivien osalta olivat ainakin 40 kaatunutta. Näiltä päiviltä on Lempäälän rintamalta varsin erikoinen tieto myrkytystapauksesta, jossa suuri joukko punaisia sairastui äkillisesti ja menetti tajuntansa ja oksenteli. Suomalainen lääkäri oli arvellut, että syynä oli myrkytetty ruoka, mutta norjalainen lääkäri arveli sairastelun johtuvan taistelukaasusta.³⁸ Aktiivisen jakson jälkeen päivätappiot pysyivät molemmin puolin alle kymmenessä kaatuneessa.

Punaiset aloittivat vetäytymisen 25. huhtikuuta. Vetäytyminen ei tapahtunut samanaikaisesti, vaan alkoi rintaman itäosissa useita päiviä myöhemmin. Valkoisten hyökkäys perääntyviä punaisia vastaan myöhästyi eikä punaisten ja valkoisten välillä käyty kovinkaan montaa taistelua. Punaisten tappiot Etelä-Hämeen lopputaisteluissa syntyivät pääosin saksalaisia vastaan käydyissä taisteluissa. Valkoisia kaatui Etelä-Hämeen viimeisen viikon aikana 110. Taisteluja käsitellään erikseen luvussa viisi.

Kaatuneiden kotipaikkakunnat

Punaiset

Punaisten vastarinta Messukylässä ja Epilässä pysäyttivät valkoisen armeijan hyökkäysliikkeen lähes täysin ja esti Tampereen pikaisen valloittamisen. Tarkasteltaessa kyseisissä taisteluissa kaatuneiden kotipaikkakuntia erottuvat selvästi ne paikkakunnat, joiden alueella taisteluja käytiin. Lempäälän ja Vesilahden kaartilaisia kaatui kyseisenä ajanjaksona 32. Tämä on kolmasosa kyseisten kuntien punaisten kaatuneiden kokonaismäärästä. Ylöjärveläisiä ja pirkkalalaisia kaatui 22, mikä niin ikään muodostaa noin kolmasosan kuntien punaisten kaatuneiden kokonaismäärästä. Messukyläläisiä kaatui 19 ja tamperelaisia 31. Kuuden mainitun kunnan osuus Tampereen taistelujen tappioista 23.3.–27.3. on lähes puolet kaatuneiden kokonaismäärästä. Tietojen pohjalta voi todeta, että ajanjakson verisiin puolustustaisteluihin otti osaa etenkin paikalliset kaartit. Rintamien murruttua joukot vetäytyivät paniikissa kohti Tamperetta ja joukkojen pysäyttäminen oli erittäin

³⁸ Palmar & Mankinen 1973, 153–155.

vaikeaa. Tällaisessa tilanteessa paikalliskaartit ovat muodostaneet sen joukon, jonka ympärille Tampereen puolustus on voitu rakentaa. Tappioita tarkasteltaessa näyttää punaisten osalta siltä, että oman kodin ja kotiseudun puolustaminen ovat olleet tärkeä osa niistä vaikuttimista, jotka saivat pakoliikkeen pysähtymään Messukylään ja Pirkkalaan, ja pakottivat valkoiset käymään verisen taistelun Tampereen omistuksesta.

Verrattaessa Hämeen rintaman rintamasotavaiheen ja Tampereen puolustustaistelun punaisten kaatuneiden kotipaikkakuntia on ero huomattava. Taulukko 8 esittää punaisten kaatuneiden kotilääniä ja kotipaikkakunnat eriteltynä rintamasotavaiheen, vetäytymisvaiheen ja Tampereen taistelun osalta. Ensimmäinen jakso kattaa asematavaiheen ja vetäytymisen Tampereelle. Toisen vaiheen aikana punaiset saivat puolustuksen kuntoon ja onnistuivat pysäyttämään valkoisten etenemisen. Kolmas vaihe koostuu piiritystaisteluista ja valkoisten onnistuneesta hyökkäyksestä jonka seurauksena Tampere antautui.

Taulukko 8. Hämeen rintamalla kaatuneiden punaisten kotipaikkakunnat. Suluissa olevat luvut osoittavat kaatuneiden määrän.

kaatuneiden kotilääni	27.1.–15.3. kaatuneiden määrä prosentteina	16.3.–22.3. kaatuneiden määrä prosentteina	23.3.–6.4. kaatuneiden määrä prosentteina	yhteensä kaatuneiden määrä prosentteina
Hämeen lääni	56 % (140)	43 % (71)	68 % (748)	63 % (959)
Uudenmaan lääni	21 % (51)	30 % (48)	11 % (123)	15 % (222)
Turun ja Porin lääni	14 % (39)	21 % (34)	18 % (196)	18 % (269)
	kaatuneiden absoluuttinen määrä			kaatuneiden määrä yhteensä
yksittäiset kunnat				
Helsinki	35	10	53	98
Hyvinkää	9	4	3	16
Juupajoki	0	13	23	36
Kangasala	14	3	16	33
Kuru	1	0	24	25
Lempäälä	1	0	28	29
Messukylä	0	3	52	55
Orivesi	3	3	25	31
Pirkkala	5	5	36	46
Pöytyä	1	0	20	21
Ruovesi	9	2	39	50
Somerniemi	0	1	20	21
Sääksmäki	26	0	9	35
Tammela	4	1	43	48
Tampere	17	13	262	292
Teisko	2	3	17	22
Tuusula	3	22	9	34
Vesilahti	0	0	30	30

Taulukko 8 osoittaa, että ennen Tampereen piiritystä yli puolet rintamalla kaatuneista punaisista oli kotoisin Hämeen läänistä. Hämeen lukuja korottaa erityisesti Kuhmoisten lähellä käydyt kaksi taistelua Kalmin joukkoja vastaan, jolloin taulukossa esiintyvät sääksmäkeläiset ja kangasalalaiset kaatuivat. On huomioitava, että tamperelaisten osuus kaatuneista oli varsin pieni ottaen huomioon kaupungin keskeisen aseman Hämeen rintamalla. Uusimaalaisten osuus ennen valkoisten hyökkäystä oli noin viidesosa kaatuneista. Luku koostuu pääosin helsinkiläisistä, tuusulalaisista ja hyvinkäläisistä, jotka muodostavat yli 90 % uusimaalaisista kaatuneista. Helsinkiläisten tappiot olivat kaksi kertaa suuremmat kuin tamperelaisten.

Punaisten vetäytymisaikana 16.3.–22.3. Uudenmaan ja Turun ja Porin läänin osuus punaisten tappioista kasvoi. Ensimmäisen osalta määrä kattaa jopa kolmasosan ja jälkimmäisen osalta noin viidesosan rintaman punaisista kaatuneista. Uusimaalaisten osalta helsinkiläisten osuus vähenee selvästi, mutta sen sijaan tuusulalaiset kokivat erittäin kovia tappioita Länkipohjassa. Tuusulan kaarti oli osallisena Länkipohjan taistelussa, jossa se puolusti Vilkkilän harjua 16. maaliskuuta käydyssä taistelussa. Tuusulalaiset puolustivat tehokkaasti harjua pitkään, mutta vetäytyivät liian myöhään ja jäivät osittain saarroksiin.³⁹ Tästä seurasi, että he menettivät 20 miestä kaatuneina. Vaikka Jussi T. Lappalainen antaa ymmärtää, että osa tuusulalaisista taisteli antautumiskehotuksista huolimatta viimeiseen saakka, on vaikea vetää muuta johtopäätöstä, kuin että osa teloitettiin paikan päällä. Tilanteessa, jossa osa joukosta joutui saarroksiin ja toivottomaan taisteluun, taisteltiin harvoin viimeiseen mieheen. Punaisten kauhu valkoisten teloituksia kohtaan sai todellista tehoa vasta Länkipohjan ampumisten jälkeen, joten tuusulalaiset eivät ole voineet olla varmoja kohtalostaan. Jos 20 Tuusulan kaartilaista olisi kaatunut taistelussa tarkoittaisi se, että reilusti yli puolet komppaniasta olisi joko kaatunut tai haavoittunut, tämä tilanteessa, jossa he olivat varsin hyvissä puolustusasemissa harjun päällä. Yksi selvimmistä todisteista siitä, etteivät tuusulalaiset taistelleet viimeiseen saakka, ovat valkoisten tappioluvut. Valkoisia kaatui Länkipohjassa tuona päivänä 30 ja Vilkkula oli ainoastaan yksi neljästä puolustusketjusta.⁴⁰

Taistelujen lähentyessä Tamperetta kasvoi hämäläisten tappio-osuus ja piiritysjakson aikana osuus oli jo reilut kaksi kolmasosaa. Huomioitavaa on, että tamperelaisten osuus tappioista oli varsin pieni ennen kuin taistelut siirtyivät itse kaupunkiin. Piiritysjakson jälkimmäisen osan tamperelaistappiot kasvoivat erittäin suuriksi muodostaen noin kolmasosan punaisten kokonaistappioista. Koska taistelut käytiin Tampereella eikä kaupungista päässyt pakenemaan, ei tamperelaisten suuri osuus kolmannessa jaksossa ole yllättävää (katso taulukko 8). Tamperelaisten osuus sotasurmista kasvoi viimeisinä päivinä 3.4.–6.4. ollen korkeimmillaan 4. huhtikuuta, jolloin heidän osuutensa oli 45 % punaisten kokonaistappioista. Myös 6. huhtikuuta oli lähes puolet kaatuneista tamperelaisia. Yllämainittuihin lukuihin en ole laskenut siviilitappioita, joista suurin osa oli tamperelaisia. Tamperelaisten suuri osuus viimeis-

³⁹ Lappalainen 1981, 114.

⁴⁰ Lappalainen 1981, 115.

ten taistelupäivien aikana antaa viitteitä siitä, että he olivat valmiita taistelemaan hanakammin kuin muut ”omalla maallaan” kotikaupunkinsa puolesta.⁴¹

Uusimaalaisten osuudessa sotasurmista ilmenee suuria eroja. Ennen Tampereen piiritystä oli heidän osuutensa sotakuolemista lähes kolmasosa, kun se laski Tampereen taistelujen ajaksi lähes kymmeneen prosenttiin. Uusimaalaisten korkea osuus tappioista rintaman murruttua, ja joukkojen paetessa Tampereelle (15.–22. maaliskuuta oli uusimaalaisten osuus punaisten tappioista 32 %) on voinut vaikuttaa heidän haluttomuuteensa osallistua taisteluihin myöhemmin Tampereella, mikä näkyy heidän osaltaan erittäin pieninä tappioprosentteina (7 % Lempäälän rintama poislaskettuna). Helsingiläisten osuus uusimaalaisista sotasurmista oli Tampereen valtauksen saakka noin puolet kohoten hieman itse valtauksen aikana. Ainakin 16 helsinkiläistä kaatui Lempäälän rintamalla, joten itse Tampereen kaupungin taisteluihin ei helsinkiläiset kuolinlukujen perusteella ole osallistunut kovinkaan vilkkaasti. Helsingiläistappiot kasaantuvat kahdelle päivälle: 26. maaliskuuta ja 3. huhtikuuta. Ensin mainittuna päivänä kaatui kuusi helsinkiläistä Messukylässä ja valkoisten hyökkäyksen torjunnassa 3. huhtikuuta kaatui kymmenen helsinkiläistä. Tämän jälkeen helsinkiläistappiot Tampereella loppuvat lähes täysin. Tappiolukujen perusteella on ilmeistä, että 4.–6. huhtikuuta eivät helsinkiläiset osallistuneet Tampereen taisteluihin. Näinä päivinä kaatui taisteluissa lähes 100 tamperelaista, mutta vain yksi helsinkiläinen. Jos Lempäälän taisteluja ei oteta huomioon oli uusimaalaisten osuus Tampereen taistelun tappioista ainoastaan seitsemän prosenttia. Viimeisinä kolmena päivänä kuoli neljä uusimaalaista Tampereen taistelussa.

Valkoiset

Valkoiset kaatuneet jakaantuivat punaisia tasaisemmin kuntien kesken. Valkoisten oli kerättävä sotilaita harvaanasutuilta seuduilta punaisten turvautuessa teollisuuskeskuksiin. Tämä näkyy Tampereen operaatioiden osalta esimerkiksi siinä, että valkoiset kaatuneet jakautuvat 236 eri kuntaan kun taas vastaava luku punaisten osalta on 144. Punaisten kaatuneiden osalta kymmenen suurimman kunnan kaatuneiden määrä ylittää puolet punaisten kokonaistappioista, vastaavasti valkoisten osalta kymmenen suurinta kuntaa muodostaa ainoastaan viidesosan kaatuneiden kokonaismäärästä. Pohjanmaa oli valkoisen armeijan keskeisintä tukialuetta, mikä näkyy myös Länsirintaman valkoisten tappioluvuissa. Tampereen taistelujen aikana kaatuneista valkoisista 60 % oli kotoisin Vaasan läänistä. Vaasan läänin osuus kaatuneista pysyy samana niin punaisten vetäytymisaikana, valkoisten hyökkäyksen juuttumisen aikoina, kuin loppuhyökkäyksen aikanakin.

---

⁴¹ Klemettilä 1976, 206–211.

Taulukko 9. Hämeen rintamalla kaatuneiden valkoisten kotilääniä ja kotipaikkakunnat.

kaatuneiden kotilääni	27.1.–15.3. kaatuneiden määrä prosentteina	16.3.–22.3. kaatuneiden määrä prosentteina	23.3.–6.4. kaatuneiden määrä prosentteina	yhteensä kaatuneiden määrä prosentteina
Vaasan lääni	61 % (73)	60 % (64)	57 % (468)	58 % (605)
Oulun lääni	3 % (4)	7 % (8)	17 % (132)	14 % (144)
Hämeen lääni	23 % (27)	9 % (10)	7 % (57)	9 % (94)
kotikunnat				
	kaatuneiden määrät			
Lapua	3	5	26	34
Kauhajoki		3	25	28
Jalasjärvi	4	8	11	23
Ahtäri	4		16	20
Saarijärvi			18	18
Helsinki	4	3	11	18
Keuruu		2	15	17
Närpiö		1	16	17
Viitasaari		1	15	16
Kuortane	1	4	11	16
Korpilahti	2	2	12	16
Ylihärmä	9		5	14
Alavus	1	1	12	14
Jyväskylä + mlk	3	3	8	14
Virrat	3		11	14
Tampere	1	3	10	14
Kivijärvi	1	3	8	12
Karstula	2	3	7	12
Ylivieska			11	11
Uusikaarlepyy mlk	1		9	10
Isokyrö	4	2	4	10
Ruovesi	1		9	10
Kurikka	3		7	10

Taulukko 9 osoittaa, että hämäläisten osuus kaatuneista vähenee Tampereen operaatioiden kiihtyessä. Hämäläisten osuus, suuria määriä kaatuneita vaatineessa loppuhyökkäyksessä, oli ainoastaan seitsemän prosenttia. Hämäläisistä kaatuneista oli yli puolet kotoisin valkoisten hallitsemista hämäläiskunnista. Luvut osoittavat, etteivät hämäläiset osallistuneet suurella joukolla sotatoimiin valkoisella puolella. Etenkin sen jälkeen, kun Tampereen piiritys oli alkanut sekä loppuhyökkäyksessä, laski hämäläisten osuus tappioista lähes puoleen siitä, mitä se oli ollut maaliskuun ensimmäisellä puoliskolla. Huomioitavaa on myös, että Tampereen taistelussa kaatui tamperelaisia valkoisten puolella vähemmän kuin helsinkiläisiä.

Kaatuneiden luvuista näkyy selvästi, miten Pohjois-Suomen kunnista tulleiden joukkojen tappiot nousivat nopeasti Tampereen loppuhyökkäyksen aikana. Oulun läänistä kotoisin olevia kaatuneita esiintyi länsirintamalla ainoastaan pieniä määriä sodan alussa, ja vasta kun osoittautui, ettei Tampereen valtaus onnistuisi kaavailulla tavalla nousivat heidän tappiolukunsa. Messukylän kovat taistelut tekivät jatkohyökkäykset mahdottomiksi ilman uusia joukkoja ja uusia hyökkäysjoukkoja saatiin Pohjois-Suomen asevelvollisjoukoista. Kiirastorstain taisteluissa samoin kuin 3.–6. huhtikuuta käytyjen kaupunkitaistelujen aikana heidän tappioidensa määrä oli

16 % valkoisten kokonaistappioista. Huomiota herättävää on, että suuria tappioita vaativissa taisteluissa välillä 29.3.–2.4. oli pohjoissuomalaisten osuus kaatuneista lähes puolet.

Valkoisen armeijan kaksi suurta valtausoperaatiota Tampere ja Viipuri muistuttavat monella tavalla toisiaan. Tampereen valloitus osoitti valkoisen armeijan toimintakyvyn ja antoi erittäin pahan iskun punaisille joukoille, puhuttiin sitten kuolleiden määrästä tai henkisestä kantista. Viipurin valloitus päätti lopulta sodan. Molemmissa valloituksissa oli paikallisten joukkojen merkitys valkoisille vähäinen, lähes olematon. Viipurin valloituksen osalta paikallisjoukot määrättiin sivustakatojiksi, kun taas Tampereen valloituksessa paikallisjoukoilla ei ollut kovinkaan merkittävää asemaa missään vaiheessa sotaa.

Valkoisten tappioluvuista näkyy selvästi, miten heillä oli organisatorisesti toimivampi ja kurinalaisempi armeija kuin punaisilla. Tampereen loppuhyökkäystä varten oli mahdollista siirtää suuria osastoja uusia joukkoja suorittamaan hyökkäystä. Koska valkoisen armeijan komppaniat ja pataljoonat olivat punakaartin tavoin rakennettu maantieteellisesti varsin homogeenisiksi joukoiksi, on mahdollista kaatuneiden koptipaikkakuntia vertaamalla arvioida eri paikkakuntien komppanioiden osallisuuden taisteluihin. Tampereen loppuhyökkäyksessä käytettiin osittain eri joukkoja kuin maaliskuun asemasotavaiheessa, hyökkäysvaiheessa ja Tampereen edustataisteluissa. Yli 85 % Närpiön, Lappväärtin, Korsnäsin ja Uusikaarlepyyn joukkojen tappioista syntyivät Tampereen loppuhyökkäyksessä. Muita samanlaisia kuntia olivat Ylivieska, Keuruu, Saarijärvi ja Kauhajoki. Kunnat, jotka olivat menettäneet suuria määriä kaatuneita loppuhyökkäystä edeltäneinä jaksoina, eivät osoittaneet kovinkaan suuria tappiolukuja loppuhyökkäyksessä. Esimerkkejä näistä ovat: Kuortane, Kivijärvi ja Ruovesi, jotka kaikki menettivät suuria määriä kaatuneina juuri ennen loppuhyökkäystä. Se, että ylihärmäläiset menettivät yhdeksän miestä kaatuneina juuri ennen valkoisten yleishyökkäystä 15. maaliskuuta, on näköjään vaikuttanut siihen, ettei heitä sijoitettu suuria tappioita vaativiin taisteluihin.

Tarkasteltaessa kaatuneiden sotilaallista asemaa käy ilmi päällystön suuret tappiot. Hämeen rintaman taisteluissa kaatui valkoisella puolella kaksi pataljoonan-komentajaa, 12 komppanianpäällikköä, 72 ryhmänjohtajaa ja 62 joukkueenjohtajaa. Punaisten osalta ovat merkinnät hajanaisempia. Yhdellätoista kaatuneella on päällikkönimitys ja yhdeksällä on komppanianpäällikkö nimitys.

SATAKUNNAN RINTAMA

Rintaman muodostuminen

Satakunnan rintama kattoi alueen Kurun länsipuolelta Pohjanlahteen. Valkoisten osalta rintaman keskuspaikkana toimi Kankaanpää ja punaisten osalta Pori. Rintaman muodostumisvaiheessa punaiset saivat ylliotteen, tehden tyhjäksi valkoisten suunnitelmat valloittaa Porin ja osan Tampere-Pori rautatiestä. Valkoisten panostus sodan alussa oli Satakunnassa vähäistä. Kankaanpäässä muodostettiin 1. helmikuuta Porin pataljoona koostuen neljästä komppaniasta. Vasta helmikuun lopussa pystyivät valkoiset muodostamaan rykmentin, koostuen kahdesta pataljoonasta.¹ Helmikuun ensimmäisen viikon aikana valkoisten tukipisteiksi muodostui Sastmola, Kankaanpää ja Ikaalinen. Punaisten tukipisteiksi muodostui Pori – Noormarkku, Suodenniemi-Lavia ja Hämeenkyrö – Kyröskoski.²

Satakunnan rintaman taisteluissa kaatui arviolta 506 punaista ja 234 valkoista. Osapuoleltaan tuntemattomien määrä oli hyvin pieni verrattuna esimerkiksi Hämeen rintaman tappioihin. Taulukko 10. osoittaa Satakunnan rintaman tappiot ja kuolinpäivämäärät.

Taulukko 10. Satakunnan rintaman taistelutappiot

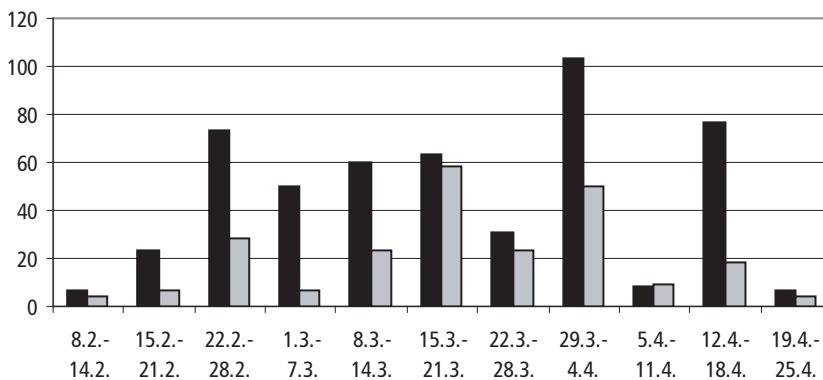
päivämäärä	punaiset	valkoiset	tuntematon ja osapuoleltaan ei kumpikaan	yhteensä
1.2.–7.2.	2	-		2
8.2.–14.2.	6	4		10
15.2.–21.2.	19	7	1	27
22.2.–28.2.	59	28	1	88
1.3.–7.3.	39	7	1	47
8.3.–14.3.	48	23		71
15.3.–21.3.	50	58	1	109
22.3.–28.3.	25	23		48
29.3.–4.4.	83	50		133
5.4.–11.4.	7	9		16
12.4.–18.4.	64	17	1	82
19.4.–25.4.	7	4		11
Myöhemmin	6	3	1	10
?2.	9			9
?3.	33		1	34
?4.	8			8
ei tietoa kuolinajasta	47	1	1	49
yhteensä	506	234	8	748

¹ Suomen vapaussota vuonna 1918 osa V, 226.

² Ahto 1995, 201–202.

Taulukko 10 osoittaa punaisten kaatuneiden määrän olevan yli kaksi kertaa valkoisten määrää suurempi. Ero on poikkeuksellisen suuri verrattuna sodan toisiin rintamiin. Valkoisten osalta Satakunnan tappioiden osuus sodan kokonaistappioista oli noin seitsemän prosenttia, kun punaisten vastaava luku oli noin yhdeksän prosenttia. Luvut osoittavat, että Satakunnan rintama oli taistelutappioihin ja taistelujen mittakaavoihin nähden sodan sivunäyttämö. Punaisten osalta ilman tarkkaa kuolinaikamerkintää olevien määrä on 20 % kokonaismäärästä. Alla olevassa kuviossa on kaikki tapaukset asetettu aikajaksoihin. Kuviossa esiintyy 27 punaista ja yksi valkoinen kadonneeksi merkitty. Kaikkien osalta on kuitenkin ilmoitettu kuolinpaikka ja muutamien osalta kuolinaika. Tiedot viittaavat heidän kuolleen taisteluissa.

Kuvio 8. Satakunnan rintaman taistelutappioiden ajallinen jakauma. Kuviossa on otettu huomioon punaisten osalta tapaukset, joilla ei ole kuolinpäivämerkintää. Ne on sijoitettu kuvioon jaettuna prosentuaalisesti eri jaksoihin.

Kuvio 8 osoittaa, että Satakunnan rintaman tappiorakenteessa oli suuria eroja viereiseen Hämeen rintamaan. Taistelut alkoivat rintamalla myöhään, ja ensimmäiset todelliset taistelutappiot syntyivät Lavialla, jossa helmikuun puolivälissä kaatui yhdeksän punaista ja viisi valkoista. Kuvioista käy ilmi, että osapuolien tappiolukujen ero oli suuri jo helmikuussa, jolloin punaisia kaatui reilusti kaksi kertaa enemmän kuin valkoisia. Ero kasvaa entisestään maaliskuun ensimmäisen viikon aikana, jolloin punaisia kaatui jopa yli neljä kertaa enemmän kuin valkoisia. Maaliskuun puolivälissä tapahtuu muutos ja valkoisten tappiot alkavat nousta suhteessa punaisten tappioihin, osapuolien tappioiden ollessa lähes samansuuruiset kuin loppussa. Erot kasvavat jälleen huhtikuun alussa, mutta eivät ole yhtä suuria kuin sodan alussa. Huhtikuun keskivaiheilla on jälleen jakso, jolloin punaisten tappiot ovat moninkertaiset verrattuna valkoisten tappioihin.

Punaisten sodanjohdon mukaisesti oli Satakunnan rintamalla muitten rintamien tapaan ryhdyttävä yleishyökkäykseen 20. helmikuuta. Eteneminen piti tapahtua kolmessa kohdassa: rannikolla Sastmolan suuntaan, Livialta Kankaanpään suuntaan ja Hämeenkyröstä Ikaalisten suuntaan.

Rannikko

Rannikolla hyökkäys alkoi 21. helmikuuta ja punaiset etenivät rannikon tuntumassa Pohjansahalle, Pirttijärvelle ja Pomarkkuun kohtaamatta suurempaa vastarintaa. Pohjansahan luona kaatui kolme punaista. Punaisten hyökkäys tyrehtyi valkoisten vastahyökkäykseen ja puolustukseen, ja helmikuun loppuun mennessä oli punaisten palattava takaisin lähtöasemiinsa. Etenkin vetäytyminen Pomarkusta oli tapahtunut sodalle tyypilliseen tapaan: onnistuneen puolustustaistelun jälkeen ja saarroitusuhan kadottua punaiset vetäytyivät. Punaisten helmikuun hyökkäyksen menetykset rannikon alueella olivat noin 30 kaatunutta. Verisin päivä oli 25. helmikuuta, jolloin Pomarkussa kaatui kymmenen ja Haminaholman ja Pirttijärven luona neljätoista punaista. Valkoisten tappiot olivat helmikuun lopun rannikon taisteluissa 18 kaatunutta, joista Pomarkussa kaatui seitsemän ja Haminaholman ja Pirttijärven luona yksitoista. Punaisten raporttien mukaan Haminaholmassa kaatui kahdeksan punaista kolmen haavoituessa vaikeasti. Punaisten rintamaraportti paljastaa helsinkiläisten joukkojen olleen taistelun jälkeen hyvin tyytymättömiä omaan ylipäällikköönsä tämän huonon johtamistaidon takia.³

Pomarkussa taisteltiin jälleen 9. maaliskuuta, jolloin valkoiset onnistuivat toistamiseen pakottamaan punaiset vetäytymään. Kolmetoista punaisia on merkitty kaatuneen Pomarkussa 8.–10. maaliskuuta, valkoisten tappioiden ollessa vain kaksi kaatunutta. Teoksessa *Suomen Vapaussota* ilmoitetaan Pomarkun taistelun punaisten kaatuneiden määräksi 31.⁴ Kuten useiden muiden tapausten ohella on nimitiedoston luku selvästi vapaussotateoksien arvioita pienempiä.

Vaikka helmikuun aktiivinen toiminta johtui suuressa määrin punaisten yleishyökkäyksestä, oli myös valkoisella puolella yrityksiä aktiiviseen toimintaan. Suunnitelma oli valloittaa Pori ja avustaa etelän suojeluskuntajoukkoja – etenkin Uudenkaupungin joukkoa. Valkoisten kannalta muutos tapahtui maaliskuun alussa, päämajan saatua tietoonsa Uudenkaupungin valkoisten joukkojen siirtymisestä Ahvenanmaalle, mikä tarkoitti ettei Porin nopea valloittaminen ollut enää ajankohtaista. Samaan aikaan vaati suunnitteilla oleva Tampereen operaatio Satakunnan rintaman itäosan aktivoitumista. Rannikkolohkon ei tahdottu sitovan liiaksi omia joukkoja ja lohko jäi Länsi-Suomen operaatioissa sivunäyttämöksi. Tästä huolimatta jatkuivat taistelut rannikon tuntumassa maaliskuun loppuun saakka. Päällimmäisenä syynä rannikon valkoisten joukkojen aktiivisuuteen löytyy johtopuolelta: jääkäriiluutnantit Paavo Talvela ja Gunnar von Hertzen saivat johtaa joukkojaan varsin itsenäisesti ja heillä ei ollut aikomustakaan odottaa ja katsoa tilanteen kehittymistä.⁵ Aktiivisuus ei aina tuottanut tulosta ja von Hertzenin johtaman hiihto-osaston hyökkäys Bastuskäriin päättyi epäonnistumiseen, valkoisten tappioiden noustessa kuuteen kaatuneeseen.

³ VAROSYA EI 11. KA.

⁴ Suomen vapaussota vuonna 1918 osa V, 246.

⁵ Paavo Talvela toimi Porin rykemntin II pataljoonan komentajana (muodostettu Kristiinan lentävästä osastosta) ja Gunnar von Hertzen toimi komppanianpäällikkönä Porin rykemntin I pataljoonassa. Suomen Vapaussota vuonna 1918 osa V, 226–230; Vahe 1994, 28–29.

Joukossa oli Gunnar von Hertzenin veli – pataljoonan lääkäri Karl von Hertzen. Punaisten tappiot olivat Bastuskärin taistelussa kaksi kaatunutta.

Maaliskuun lopussa oli rannikon valkoisten joukot määrätty hyökkäämään Noormarkkuun sitoakseen tällä tavoin punaisten joukkoja ja estääkseen heitä lähettämstä vahvistuksia Tampereelle. Noormarkun taistelu kuuluu rintamalohkon verisimpiin. Hyökkäys toteutettiin kahdessa osassa, Talvelan johtaman pataljoonan hyökätessä pohjoisesta Noormarkkuun ja von Hertzenin johtaman pataljoonan hyökätessä Harjakankaan kylään, josta sen oli tarkoitus jatkaa Noormarkkuun. von Hertzenin joukot saivat vastaansa kovaa vastarintaa Harjakankaan kylässä eivätkä valkoiset joukot pystyneet valloittamaan kylää ja jatkamaan hyökkäystä Noormarkkuun. Myös Talvelan ryhmää kohtasi vastoinkäymisiä ja sen oli vetäydyttävä Noormarkun liepeiltä.⁶ Nämä maaliskuun toiseksi viimeisenä päivänä käydyt taistelut aiheuttivat valkoisille jopa 22 kaatuneen tappiot. Punaisten tappiot olivat vielä suuremmat: ainakin 50 punaista kaatui Harjakankaan ja Noormarkun taisteluissa 30. maaliskuuta. Näistä ainakin 35 kaatui Harjakankaan taistelussa. Erot valkoisten tappioihin ovat suuret ja vaikuttaa siltä, että erot kasvoivat suureksi nimenomaan Harjakankaan taistelussa, jossa kuolinpaikkamerkintöjen mukaan kaatui seitsemän valkoista ja noin viisi kertaa enemmän punaisia. Luvut vaikuttavat oudoilta ottaen huomioon, että valkoiset esiintyivät hyökkääjinä. Ainakin Harjakankaan osalta on pakko tehdä johtopäätöksiä, että valkoiset ovat ampuneet vankeja tai taistelun lopettaneita punaisia. Vapaussotateokset mainitsevat taistelun valkoiset tappiot, mutta eivät sanallakaan mainitse punaisten tappioista.⁷ Teoksessa *Porin rykmentti vapaussodassa* ilmoitetaan taistelussa kaatuneen 111 punaista ja 200 haavoittuneen.⁸ Luvut ovat kaksinkertaiset verrattuna nimitiedostosta saataviin lukuihin.

Keskilohko

Satakunnan rintaman keskilohkolla punaisten hyökkäysjoukot olivat edenneet 21. helmikuuta noin 10 km päähän Kankaanpäästä. Valkoiset yllättivät punaiset seuraavana aamuna ja pysäyttivät punaisten etenemisen. Taistelusta tuli verinen ja helmikuun tappiot Lavian – Kankaanpään rintamalohkolla olivat punaisten osalta ainakin 40 kaatunutta, joista suurin osa kaatui 22. helmikuuta Samppakosken taistelussa. Teoksen *Suomen Vapaussota vuonna 1918* esittämät luvut kaatuneista punaisista ovat jälleen noin kaksi kertaa suuremmat.⁹ Nimitiedoston lukuja tukee Lavian punaisten rintaman esikunta joka raportoi 25. helmikuuta punaisten kaatuneiden määräksi 39 miestä.¹⁰ Valkoisten tappiot samalta ajalta olivat ainoastaan kymmenen kaatunutta. Suuret erot johtuivat valkoisten yllätyksellisestä tulenavauksesta ja edullisesta asemasta Samppakoskella 22. helmikuuta. Valkoiset ampuivat

⁶ Linder 1920, 116–118.

⁷ Suomen vapaussota vuonna 1918 osa V, 279–280.

⁸ Saarenheimo K.K. 1919, 126.

⁹ Suomen vapaussota vuonna 1918 osa V, 246.

¹⁰ VAROSYA EI 11. KA.

myös kuusi vangiksi saamaansa punaista, jotka ilmeisesti on laskettu kaatuneisiin.¹¹ Tappiot olivat punaisten osalta suuret ja lamauttivat heidän aktiviteetin kyseisellä lohkolla. Punaisten raportti Suodenniemeltä helmikuun lopulla oli tyypillinen sodan aikainen raportti, epämääräinen ja epäuskottava. Raportissa suurennellaan reippaasti vihollisen tappioita ja väitetään heidän ryhtyneen julmiin kostotoimenpiteisiin: *”Taistelussa kaatui muutamia meikäläisiä ja lahtareita noin 40. saatuaan vangiksi meidän punaisen ristin osastomme lahtarit ampuivat ja muuten teurastivat kolme miestä lyöden lapiolla pään pois alaleukaa myöten. Toisilta taas repivät aivot pois ja veivät mukanaan.”* – J. Tuckman¹².

Maaliskuun alussa valkoiset valloittivat Lavian jolloin kummaltakin puolelta kaatui kaksi miestä. Rintamalohko tuli kuulumaan osana Tampereen operaatioon ja Livialta valkoisten oli määrä hyökätä etelään tukeakseen Tampereen piiritystä. Eteneminen Suodenniemelle alkoi 16. maaliskuuta, mutta punaiset onnistuivat kuitenkin pysäyttämään hyökkäyksen ja valkoisten oli palattava Livialle. Valkoisten onnistui vallata Suodenniemi vasta kymmenen päivää myöhemmin, 26. maaliskuuta, punaisten vetäytyessä Mouhijärvelle. Mouhijärven seudulla taistelut jatkuivat kunnes punaiset vetäytyivät 4. huhtikuuta Karkun kirkonkylään.¹³ Myös tappioluvut osoittavat, että punaisten vastus oli ollut yllättävän lujaa. Valkoisia kaatui Lavia-Suodenniemi-Mouhijärvi alueella valkoisten hyökkäyksen alkamisesta huhtikuun alkuun 37 miestä. Punaisten tappiot olivat jälleen hyökkääjän tappioita huomattavasti suuremmat nosten yli 60 kaatuneeseen.

Itälohko

Satakunnan rintaman itäisimmällä lohkolla, Hämeenkyrö – Ikaalinen-alueella alkoi punaisten hyökkäys myöhemmin kuin lännempänä. Helmikuun ainoat tappiot syntyivät 26. helmikuuta Kyrösjärven itäpuolella tapahtuneessa valkoisten onnistuneessa väijytyksessä, jossa arviolta 12 punaista ja kolme valkoista kaatuivat. Punaisten hyökkäys Ikaalista vastaan alkoi 2. maaliskuuta. Hätää kärsimässä olleet valkoiset saivat vahvistuksia varsin nopeasti, ja taistelu laantui alkupäivien punaisten hyökkäysyritysten epäonnistuttua.¹⁴ Tappioluvut ovat kuitenkin hämmästyttäviä. Maaliskuun 2. kaatui Ikaalisissa ainakin kymmenen punaista, kun taas vetäytymään joutuneiden valkoisten tappiot olivat vain kaksi kaatunutta. Seuraavana päivänä punaisten tappiot olivat kaksi kaatunutta ja 4. maaliskuuta ainakin kymmenen kaatunutta. Viimemainittuina päivinä valkoiset eivät menettäneet kaatuneena yhtään miestä! Tappiolukemat Ikaalisten taistelussa, 2.–4. maaliskuuta, olivat punaisten osalta 22 kaatunutta ja valkoisten osalta vain kaksi kaatunutta.

¹¹ Ahto 1995, 282.

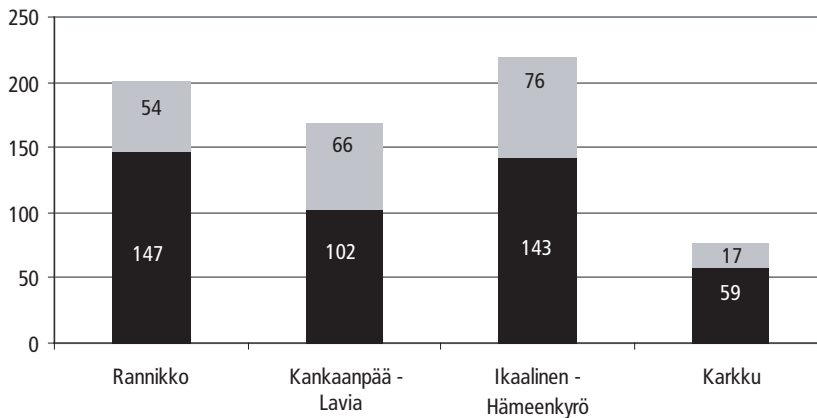
¹² VAROSYA EI 11. KA.

¹³ Finlands Frihetskrig år 1918 del V, 273–274.

¹⁴ Ahto 1995, 286–287.

Valkoisten hyökkäysoiimet alkoivat maaliskuun keskivaiheilla osana Tampereen operaatiota. Pääpaino oli Ikaalisista ja Lavialta etenevillä ryhmillä. Ikaalisista valkoiset etenivät Hämeenkyröön molemmin puolin Kyrösjärveä. Alueen tärkein keskus Kyröskoski pysyi punaisten käsissä aina 26 maaliskuuta.¹⁵ Valkoisten lopulta onnistunut Kyröskosken valtaus mursi punaisten Satakunnan rintaman lopullisesti. Valkoisten menetykset 15.3.–25.3. olivat 69 miestä. Punaisten menetykset olivat reilut 70 kaatunutta. Alla olevassa kuviossa on esitelty Satakunnan rintama eri taistelualueet ja molempien osapuolien tappiot.

Kuvio 9. Satakunnan rintaman pääalueet ja osapuolien tappiot. Karkun rintama muodostui muiden rintamien murtumisen jälkeen ja pysyi huhtikuun loppuun. Kankaanpää – Lavia alueeseen on laskettu myös Suodenniemi ja Mouhijärvi.

Satakunnan rintaman pääasialliset hyökkäyssuunnat, Kyröskosken ja Suodenniemen suunnat, eivät sujuneet suunnitellun aikataulun mukaisesti. Kyseisten paikkakuntien valloittaminen kesti valkoisilta joukoilta reilusti toista viikkoa, ja tappiot olivat Satakunnan rintamaan nähden suuret: valkoisia kaatui hyökkäyksissä 106 ja punaisia noin 140.

Karkun lohko ja punaisten vetäytymisvaihe

Valkoisten menestys Hämeen rintamalla määräsi myös tapahtumat Satakunnassa. Tampereen menetyksen jälkeen aloittivat punaiset vetäytymisen ja evakuoimisen. Valkoisten onnistui työntämään punaiset Mouhijärveltä vasta huhtikuun alussa ja 4. huhtikuuta punaisten uusi rintamalinja asettui Karkkuun. Rintaman tehtävänä oli suojata punaisten vetäytymistä Satakunnasta. Taistelut Karkun rintamalla olivat huhtikuun alussa enemmänkin laukaustenvaihtoa. Punaisten tappiot Karkussa 1.–14. huhtikuuta olivat yhdeksän kaatunutta, valkoisten tappioiden ollessa samana aikana kahdeksan kaatunutta. Taistelut kiihtyivät 17. huhtikuuta jolloin valkoiset

¹⁵ Finlands frihetskrig år 1918 del V, 118–119.

hyökkäsivät Karkun kirkonkylään. Taistelun tuloksena oli punaisten vetäytyminen Tyrvääseen ja sieltä edelleen Vammalaan. Punaisten tappiot Karkussa olivat nimetiedoston mukaan aikavälillä 15.–18. huhtikuuta 33 kaatunutta. Heistä 18 kaatuivat 17. huhtikuuta. Valkoisten tappiot samalta ajalta olivat vain kahdeksan kaatunutta. Punaisten osalta kaatuneet olivat kaikki yhtä lukuun ottamatta Turun ja Porin läänistä kotoisin. Erityisen suuret tappiot Karkussa kokivat Maarian ja Kokemäen kaartit, jotka kummatkin menettivät kaatuneina kymmenen miestä. Punaisten tappioita on väitetty suuremmiksi, ja esimerkiksi Lappalainen, jonka tieto perustuu Pakulan teokseen vuodelta 1926, esittää tappioiksi toista sataa kaatunutta punaista.¹⁶ Tällaisille luvuille ei ole löydettävissä pohjaa nimitiedostosta. Karkun taistelun tappiolukujen suuret erot viittaavat, että osa punaisista kaatuneiksi merkityistä on ammuttu taistelujen ulkopuolella.

Punaisten vetäytyminen rannikon seudulla tapahtui vasta huhtikuun toisella viikolla. Raumalta viimeiset punaiset lähtivät 12. huhtikuuta ja Porista aamulla 13. huhtikuuta. Noormarkun asemat olivat punaiset jättäneet päivää aikaisemmin ilman taistelua.¹⁷

Kaatuneiden kotipaikkakunnat

Rannikkoseudun taisteluissa suurin osa punaisten kaatuneista olivat kotoisin lähiseuduilta. Kaatuneista jopa kaksi kolmasosaa olivat kotoisin seuraavista pitäjistä: Porista ja Porin maalaiskunnasta (18 kaatunutta), Ulvilasta (12), Raumalta ja Rauman maalaiskunnasta (18), Kokemäeltä (16), Noormarkusta (13) sekä Merikarvialta (8). Kymmenen prosenttia rannikon kaatuneista punaisista olivat helsinkiläisiä.

Ikaalisten ja Hämeenkyrön rintamalohkon punaiset kaatuneet eivät koostuneet pelkästään lähialueen miehistä. Tampereen läheisyys vaikuttaa selvästi ja noin 30 % rintamalohkon kaatuneista olivat kotoisin Tampereelta, Messukylästä, Pirkkalasta tai Lempäälästä. Mielenkiintoinen yksityiskohta on eteläsuomalaisen Kiskon kunnan korkea luku. Jopa 23 kiskolaista kaatui maaliskuussa Kyröskoskella. Hämeenkyröläisiä kaatui 20 ja Ikaalislaisia seitsemän. Huomioitavaa on, että helsinkiläisiä kaatui vain kaksi.

Myös Kankaanpää – Lavia lohkolla suurin osa kaatuneista oli lähikuntalaisia: Loimaa (13 kaatunutta), Pirkkala (7), Mouhijärvi (8). Huomiota herättävää on, että 16 kaatunutta olivat kotoisin Heinolasta ja Asikkalasta, eli Savon rintaman alueelta. He kaatuivat kaikki 22. helmikuuta Sappakosken taistelussa.

Yhteenvetona voidaan todeta, että punaisten osalta Satakunnan rintamalla taisteli lähinnä kotipitäjien miehiä. Turun ja Porin läänin ulkopuolta tulleet olivat lähinnä Tampereen seudulta ja Helsingistä. Taulukko 11. esittää punaisten osalta ne kunnat, joiden tappiot olivat yli 20 ja valkoisten osalta seitsemän kuntaa, joilla oli suurimmat tappioluvut.

¹⁶ Pakula 1926, 152–162; Lappalainen 1981, 190.

¹⁷ Lappalainen 1981, 188–190.

Taulukko 11. Satakunnan rintamalla kaatuneiden punaisten ja valkoisten kotipaikkakunnat.

punaiset		valkoiset	
kirjoillaolokunta	kaatuneiden määrä	kirjoillaolokunta	kaatuneiden määrä
Kokemäki	30	Vaasa	12
Hämeenkyrö	28	Pori	10
Ulvila	26	Turku	10
Kisko	26	Helsinki	9
Helsinki	24	Rovaniemi	9
Tampere	22	Oulu	8
Turun ja Porin lääni	78 % (370)	Turun ja Porin lääni	44 % (104)

Taulukko 11 osoittaa, että Satakunnan rintaman kaatuneilla oli eräs poikkeava piirre verrattuna muihin rintamiin. Kaatuneiden kotipaikkakuntien pohjalta voi todeta, että punaisten osalta keskeisiä olivat maaseudun pitäjät, ja kaupunkien rooli oli vastaavasti pienempi. Vaikka 78 % punaisista kaatuneista olivat Turun ja Porin läänistä, ei läänin pääkaupungista Turusta tai toiseksi suurimmasta kaupungista Porista ollut kuin yhteensä 26 kaatunutta joista porilaisia oli 17.

Valkoisten osalta taulukko osoittaa yllättäen kaupunkien ja kauppaloiden keskeisen aseman. Satakunnan rintama on ainoa sisällissodan rintama, jolla on esittää mainittu asetelma. Valkoisista kaatuneista Turun ja Porin läänistä kotoisin olevien osuus oli hieman alle puolet. Ottaen huomioon, että rintamalinja kulki läänin pohjoisosassa, on luku yllättävän suuri ja eroaa varsin suuresti muiden rintamien osalta. Kaatuneiden valossa voi arvioida, että Satakunnan rintamalla on valkoiselle puolelle siirtynyt suurempi määrä miehiä kuin mitä oli tavallista rintama-alueilla. Valkoisten kaatuneiden kotikunnista nousee esiin myös Rovaniemi ja Oulu korkeilla luvuillaan. Turkulaisten korkeat luvut selittyy ns. Uudenkaupungin ryhmällä. Uusi-kaupunkiin kerääntyi sodan alussa suojeluskuntalaisia Turun alueelta, mutta he siirtyivät helmikuussa Ahvenanmaalle ja sieltä edelleen valkoiselle puolelle, jolloin heidät siirrettiin Satakunnan rintamalle.¹⁸

Aatos Tanskasen arvion mukaan osallistui noin 650 venäläistä sotilasta Satakunnan rintaman taisteluihin. Suurin osa venäläisistä joukoista olivat Porissa koottuja tilapäisjoukkoja. Etenkin venäläisten tykistöosaaminen oli arvokasta. Nimitiedostossa on merkintä ainoastaan kolmesta kadonneesta venäläisestä. On todennäköistä, että venäläisten kaatuneiden määrä on suurempi. Yksi tunnettu rintamalla kaatunut oli Jan Tuckman. Hän oli virolainen ja yksi punaisten päälliköistä vetäytymisvaiheessa Karkun seudulla. Tuckman kaatui 17. huhtikuuta. Valkoisten joukoissa kaatui kaksi ruotsalaista aliupseeria: Isak Hydén kaatui 17. maaliskuuta Kyröskoskella ja L. Engström kaatui 4. huhtikuuta Karkussa.

¹⁸ Ahto 1995, 286.

Ikä- ja sukupuolijakauma

Satakunnan rintaman taisteluissa kuoli seitsemän naista. Heistä kuusi kaatuivat punaisella puolella ja yksi nuori tyttö kuoli haavoihinsa Ikaalisissa – ilmeisesti harhalaukauksen yhteydessä. Yhtä lukuun ottamatta kaatuivat loput Satakunnan rintaman lopputaisteluissa Karkun seudulla huhtikuun puolivälin jälkeen. Tämä osoittaa, että naisten osallistuminen taisteluihin ja heidän näkymisensä taistelutappioissa ajoittuu vasta sodan loppupuolelle. Säskylästä ja Maariasta kaatui kummastakin kaksi naista. Kyseiset paikkakunnat osoittavat muutenkin korkeita lukuja punaisten kaatuneiden tilastoissa. Kaatuneet naiset ovat merkitty, yhtä lukuun ottamatta, kuuluneen punakaartiin ja heidän keski-ikänsä oli hieman alle 20 vuotta, eli huomattavasti alempi kuin miesten keski-ikä.

Kaatuneiden sotilasasemamerkinnyt osoittavat, että joukossa oli molemmin puolin huomattava määrä päällystää. Kahden punaisen kaatuneen osalta on merkintä päällikkö, viitaten ilmeisesti komppaniapäällikköön. Kymmenen punaisen kaatuneen osalta on merkintä komppaniapäällikkö. Heistä kaksi kuoli helmikuussa, seitsemän maaliskuussa ja yksi huhtikuussa. Harjakankaan taistelussa kaatui kaksi punaista komppanianpäällikköä. Valkoisella puolella kaatui yksi pataljoonan päällikkö, viisi komppanianpäällikköä, kymmenen joukkueenjohtajaa ja 20 ryhmänjohtajaa. Heistä ainoastaan neljä ryhmänjohtajaa kaatuivat ennen valkoisten aloittamaa hyökkäystä maaliskuun keskivaiheilla.

Valkoisista kaatuneista 13 % olivat naimisissa, kun vastaava luku punaisten kaatuneiden osalta oli lähes 30 %. Ikäjakaumaltaan valkoisten kaatuneiden keski-ikä oli hieman alle 22 vuotta. Punaisten osalta vastaava luku oli hieman alle 25 vuotta. Valkoisista kaatuneista kaksi kolmesta olivat alle 25 vuotta, kun vastaavasti punaisten osalta ainoastaan joka toinen.

SAVON RINTAMA

Rintaman muodostuminen

Savon rintama muodostui Päijänteen ja Saimaan väliselle alueelle. Rintamasta käytettiin myös nimitystä Keskinen rintama sen sijaitessa Hämeen ja Karjalan rintamien välissä. Savon rintama voidaan jakaa kolmeen varsin erillään olleeseen lohkokoon. Sisällissodalle tyypillisesti tärkeimmät rintamat muodostuivat rautateiden varrelle. Savossa tärkein rautatieosuus kulki Kouvolasta pohjoiseen Mäntyharjun kautta Mikkeliin, jonka varrelle muodostui rintaman tärkein painostuspiste. Lohkoa kutsuttiin Mäntyharjun rintamaksi. Junaradan ja Päijänteen väliin jäi alue, jota halkoi Lahdesta Heinolan kautta pohjoiseen kulkeva maantie. Rintama muodostui Heinolan seuduille ja lohkoa kutsuttiin Heinolan rintamaksi. Savon rintaman itäisin alue käsitti Savitaipaleen alueen, ja sitä kutsuttiin Savitaipaleen rintamaksi. Savon rintama muodostui helmikuun alussa, ja alkuvaiheen jälkeen rintama pysyi lähes muuttumattomana huhtikuun lopulle. Savon rintamaan vaikutti kuitenkin voimakkaasti saksalaisten maihinnousu Loviisaan ja heidän etenemisensä Lahteen. Kyseinen raportti käsittelee Lahden taisteluja ja Savon rintamaa erikseen. Vertaillen kaatuneiden määriä oli Savon rintama selkeästi sivurintaman roolissa. Rintaman taisteluissa kaatui yhteensä noin kahdeksan ja puolisataa suomalaista, valkoisten tappioiden ollessa 390 ja punaisten 473 kaatunutta. Kokonaismäärä kattaa ainoastaan seitsemän prosenttia sodan rintamatappioista. Kaatuneiden pienet määrät johtuivat molempien osapuolien varsin varovaisesta sodankäynnistä. Molemmille riitti pelkkä lohkojen varmistaminen etenkin kun osoittautui hyökkäyksien vaativan suuria ponnistuksia ja uhrauksia. Varkauden taistelua en ole laskenut Savon rintaman tappiolukuihin. Taulukko 12 osoittaa Savon rintaman taistelutappiot jaettuna kahden viikon jaksoihin.

Taulukko 12. Savon rintaman taistelutappiot.

päivämäärä	punaiset	valkoiset	yhteensä
27.1.–15.2.	20	30	50
16.2.–28.2.	23	32	55
1.3.–15.3.	97	99	196
16.3.–31.3.	55	16	71
1.4.–15.4.	60	44	104
16.4.– sodan loppuun	145	154	299
ei tietoa kuolinajasta	67	3	70
sodan jälkeen kaatuneisiin lasketut	6	12	19
yhteensä	473	390	863

Taulukko 12 osoittaa, kuinka rintaman tappiot keskittyvät sodan viimeiselle kahden viikon jaksolle, jolloin kaatui noin 300 miestä, muodostaen lähes 40 % rintaman kokonaistappioista. Toinen tappiollinen jakso ajoittuu maaliskuun kahdelle ensimmäiselle viikolle, jolloin kaatuneiden määrä oli noin 200. Yllämainittuina aikajaksoina

kaatui noin 2/3 rintaman kokonaismäärästä.¹ Huomioitavaa on myös valkoisten ja punaisten varsin samansuuruiset tappiolukemat. Savon rintaman eri rintamalohkot olivat hyvin erillään toisistaan. Siinä missä Heinolan seutu oli sidoksissa enemmän Hämeen rintaman tapahtumiin oli Savitaipaleen lohko sidottu enemmän Karjalan rintamaan. Seuraavaksi esitellään eri rintamalohkojen tappiot.

Heinolan rintama

Savon rintaman länsipuolisin lohko sai nimekseen Heinolan rintama. Rintama muodostui varsin myöhään vasta helmikuun lopussa punaisten epäonnistuttua edetä Päijänteen länsipuolella Padasjoen suunnalla. Heinolan lohokosta vastasivat punaisten osalta Lahden rykmentti ja sen tavoitteena oli edetä Heinolan kautta Sysmään ja sieltä pystyä edesauttamaan punaisten hyökkäystä Hämeen rintamalla.²

Heinolan rintaman taisteluissa punaisten kaatuneiden määrä oli 137 ja valkoisten 114. Lisäksi kolme sivullista sai surmansa harhaluodeista. Punaisen puolen kaatuneet olivat lähinnä Lahden ympäristöstä kotoisin olevia, kuuluen Lahden I rykmenttiin. Rykmentti koostui kahdestatoista komppaniasta joista yksi oli naiskomppania, koostuen tosin vain 40 naisesta. Lisäksi Loviisassa oli 30 naista käsittävä osasto.³ Kaatuneista punaisista 50 olivat kotoisin Lahdesta ja sen naapurikunnista; Hollolasta, Kärkölästä, Heinolasta, Nastolasta tai Orimattilasta. Loput olivat kotoisin pääosin Helsingin ja Kymijoen välisistä kunnista. Pernajalaisia kaatui Heinolan rintamalla yhdeksän ja helsinkiläisiä yksitoista. Punaisten kaatuneiden keski-ikä oli alle 25 vuotta ja ainoastaan viidesosa oli naimisissa. Punaisten kaatuneiden keski-ikä on alhainen verrattuna toisiin rintamiin.

Valkoisten kaatuneiden osalta näkyy selvästi, että rintamaa ylläpitivät lähinnä paikalliset suojeluskunnat. Suurin osa valkoisista kaatuneista olivat sysmäläisiä (15) ja hartolalaisia (10). Myös valkoisella puolella kaatuneiden keski-ikä oli 25 vuotta ja kymmenesosa oli naimisissa.

Taulukko 13. Heinolan rintamalla kaatuneiden kuolinajat.

päivämäärä	punaiset	valkoiset	yhteensä
15.2.–28.2.	20	21	41
1.3.–15.3.	50	43	93
16.3.–31.3.	18	4	22
1.4.–15.4.	10	16	26
16.4.–sodan loppuun	31	24	55
myöhemmin		4	4
ei tietoa	8	2	10
yhteensä	137	114	251

¹ Laskettaessa kuolinprosentteja on myös otettu huomioon katuneet joilta puuttuu kuolinaika.

² Lappalainen 1981, 16–18.

³ Vapaussodan arkisto 60 a. KA.

Taulukko 13 osoittaa, että Heinolan rintaman kovimmat taistelut käytiin helmikuun lopusta maaliskuun keskivaiheille. Tämän jälkeen kaatuneiden määrät vähenevät kuitenkin niin, että punaisella puolella kaatui maaliskuun kahtena viimeisenä viikona kuusi kertaa enemmän kuin valkoisella puolella. Päivätappiot osoittavat, että punaisilla kaatui miehiä kymmenenä eri päivänä aikavälillä 16.–31.3., kun taas valkoisilla oli ainoastaan kaksi tappiollista päivää (kaatuneina laskettuna). Syy lukemiin olivat punaisten aktiivisemmat joskin pienimuotoiset hyökkäysrytykset valkoisten puolustusasemia vastaan.⁴

Kaatuneiden määrät osoittavat, ettei Heinolan rintamalla ylläpidetty voimakasta tulta eri hyökkäysjaksojen välissä. Valkoisten kaatuneiden kuolinpäivien vertailu osoittaa, että 70 % kaatuneista kuolivat neljän päivän aikana. Ensimmäinen verisempi jakso koitti helmikuun viimeisenä päivänä jolloin valkoiset hyökkäsivät Heinolaan. Punaisten olivat kuitenkin asettuneet lähikukkuloille puolustukseen ja torjuivat valkoisten hyökkäyksen. Tässä ns. Heinolan ensimmäisessä taistelussa kaatui 20 valkoista ja myöhemmin keväällä kuoli vielä kaksi valkoista taistelussa saamiinsa haavoihin. Punaisia on merkitty kaatuneen kyseisenä päivänä kahdeksan. Punaisten lukua on kuitenkin syytä epäillä koska Lahden rykmentin ensi-apuosasto on merkinnyt 21 punaisen kaatuneen 1. maaliskuuta Heinolassa ja mikäli mainitut kaatuivat helmikuun viimeisen päivän taisteluissa, tulee punaisten kaatuneiden määräksi 25.⁵ Huomiota herättävä tapaus on Mauno Heikkisen tapaus. Hänet on punaisten ensi-avun luettelossa merkitty kaatuneeksi Heinolassa mutta papiston tietojen mukaan hänet olisi pakolla otettu punaiseen kaartiin ja ammuttu Lahdessa punaisten toimesta maaliskuussa. Samantyyllisiä tapauksia sattui Antrean rintamalla, tosin vasta sodan myöhemmässä vaiheessa. Valkoisella puolella kaatuneiden joukossa oli ruotsalainen majuri P.G. Glimstedt.

Suurempi yhteenotto tapahtui maaliskuun keskivaiheilla 13.–15. maaliskuuta. Ensin mainittuna päivänä valkoiset hyökkäsivät noin tuhannen miehen voimin punaisten asemia vastaan Lusissa. Kiertoliikkeen ansiosta valkoiset onnistuivat valloittamaan Lusin kuusituntisen taistelun jälkeen, punaisten vetäytyessä Heinolan kirkonkylään. Valkoisten tappiot olivat 12 kaatunutta, punaisten tappioiden ollessa huomattavasti suuremmat (yli 20 kaatunutta). Valkoiset yrittivät jatkaa hyvin alkanutta hyökkäysvaihetta ja 15. maaliskuuta hyökkäsivät he punaisten puolustusasemia vastaan Heinolan kirkonkylässä. Hyökkäysjoukot olivat samat kuin kaksi päivää aiemmin. Koko päivän ja yön kestänyt taistelu päättyi valkoisten vetäytymiseen. Taisteluissa kaatui 21 valkoisen puolen sotilasta ja seitsemän punaisen puolen. Luvut osoittavat punaisilla olleen hyvät puolustusasemat, ja ehkä vielä tärkeämpää oli, että saarrostusuhka pystyttiin välttämään.

Heinolan rintaman huhtikuun lopun tappiot ovat sidoksissa punaisten vetäytymiseen. Huhtikuun 16.–17. ottivat punaiset yhteen Kalmin joukkojen kanssa Anianpellossa. Jussi T. Lappalaisen mukaan taistelussa kaatui 32 punaista mutta kyseisen tutkimuksen tulokset antavat ymmärtää, että kaatuneita punaisia oli noin

⁴ Lappalainen 1981, 25.

⁵ Lahden ensi-apu. Vapaussodan arkisto 60 a. KA.

puolet vähemmän.⁶ Valkoisia taistelussa kaatui yhdeksän. Ehdottomasti yksi rintamaloikon verisimmistä taisteluista käytiin 20. huhtikuuta Vierumäellä. Punaisten olivat irrottaneet Heinolan asemistaan Lahden menetyksen seurauksena ja vetäytyivät itään Vierumäen kautta. Vierumäellä asemilla olleet punaiset joukot olivat kuitenkin vetäytyneet ja valkoiset olivat ottaneet kylän haltuunsa. Heinolasta vetäytyneet punaisten pääjoukot joutuivat näin yllättäen valkoisten tulitukseen Vierumäellä. Taistelu tapahtui osittain pimeässä ja sumussa ja molemmat osapuolet sekoittuivat toisiinsa. Valkoisten tappiot olivat 11 ja punaisten tappiot 15 kaatunutta. Valkoisten kokonaistappioiksi on ilmoitettu 50 eli haavoittuneiden määrä oli poikkeuksellisen suuri. Punaisten haavoittuneiden määrästä ei ole tietoa. Taistelun seurauksena punaiset pystyivät jatkamaan vetäytymistään.⁷

Mäntyharjun rintama

Mäntyharjun rintamaloikosta muodostui Savon rintaman pääpainopiste. Alueen taisteluissa kaatui 342 suomalaista ja noin 19 lättiläistä, entistä tsaarin armeijan sotilasta. Valkoisten tappiot olivat 173 ja punaisten tappiot 176 kaatunutta. Myös Mäntyharjun lohkolla on havaittavissa Heinolan lohkon kaltainen nousu kaatuneiden määrässä maaliskuun kahtena ensimmäisenä viikkona. Mäntyharjun lohkon tappiollisimmat taistelut käytiin kuitenkin huhtikuun lopussa. Taulukko 14 osoittaa Mäntyharjun rintamaloikon kaatuneet jaettuna kahden viikon jaksoihin.

Taulukko 14. Mäntyharjun rintamaloikon kaatuneet

päivämäärä	punaisten kaatuneet	valkoisten kaatuneet	yhteensä
1.2.–15.2.	17	15	32
16.2.–28.2.	4	9	13
1.3.–15.3.	44	47	91
16.3.–31.3.	14	9	23
1.4.–15.4.	36	26	62
16.4.–sodan loppuun	42	59	101
sodan jälkeen		8	8
ei tietoa	21	1	22
yhteensä	176	173	349

Sodan alussa punaiset etenivät ilman taistelua Hillosensalmelle saakka ja siitä Mouhulle ainoastaan pienin tappiopin. Punaisten menettivät rataa pitkin edetessään 2.–4. helmikuuta seitsemän miestä kaatuneena siinä missä valkoiset eivät menettäneet yhtään miestä kaatuneena. Mouhulta punaiset suunnittelivat hyökkäystä Mäntyharjulle jonne valkoiset olivat asettuneet puolustukseen. Punaisten avuksi oli 6. helmikuuta saapunut 206 miehen lättiläiskomppania. Lättiläiset olivat punaisiin joukkoihin verrattuna eliittijoukko jonka merkitys punaisten moraalille oli

⁶ Lappalainen 1981, 199.

⁷ Lappalainen 1981, 200–201.

suuri. Seuraavana päivänä lättiläisten johtamana Mäntyharjun valtaaminen onnistui hyvin. Lättiläisiä kaatui kolme ja haavoittui kahdeksan, punaisia suomalaisia kaatui taistelussa kolme, valkoisten tappioiden ollessa viisi kaatunutta. Valkoisella puolella Toivo Parkkinen haavoittui ilmeisesti omien luodeista ja kuoli 16. helmikuuta Mikkelissä.⁸

Neljä päivää myöhemmin lättiläiset hyökkäsivät Papinpojassa jossa joutivat lähitaisteluun valkoisten kanssa. Vaikka pieni ryhmä valkoisia olivat asettunut väijytykseen ei yhteislaukaus onnistunut kovinkaan hyvin, koska pakkaneen oli jäädyttänyt monen ase. Lättiläiset ryhtyivät pistinhyökkäykseen jolloin viisi valkoista sai surmansa.⁹ Lättiläisten tappioista ei ole varmuutta, mutta vapaussotakirjallisuus puhuu 16 kaatuneesta.¹⁰ Päivän taisteluissa punaiset suomalaiset eivät kokeneet tappioita. Punaisten suureksi harmiksi lättiläiset lähtivät Mäntyharjulta takaisin Pietariin 14. helmikuuta panssarijuna mukanaan.¹¹ Lättiläisiä kaatui Mäntyharjun rintamalla 19, mikä antaa olettaa, että 206 henkisestä komppaniasta noin kolmasosa oli kaatunut tai haavoittunut. Punaisten tappiot samana aikana eivät olleet kuin puolikymmentä kaatunutta, mikä osoittaa, että päävastuu hyökkäystoiminnassa oli lättiläisillä. Luhtakanta kirjoittaa teoksessa *Suomen punakaarti*, että lättiläiset saivat käskyn palata Pietariin, kun taas Tanskanen kirjoittaa, että he lähtivät koska olivat haluttomia jatkamaan taistelua.¹²

Punaiset tekivät 13. helmikuuta ilman lättiläisten apua epäonnistuneen yrityksen edetä Mäntyharjulta Mikkelin suuntaan. Päivän taistelussa ei ole merkitty ketään kaatuneeksi, joten kyse ei ole voinut olla kovinkaan voimakkaasta yrityksestä. Luultavaa on, että lättiläisten poisjäänti lamaannutti punaisten joukot, eikä hyökkäystä ole saatu aikaan. Seuraavana päivänä valkoiset ryhtyivät hyökkäykseen ja onnistuivat valtaamaan Mäntyharjun samana päivänä kuin lättiläiset lähtivät Pietariin. Taistelussa, johon otti osaa ainoastaan suomalaisia, kaatui kuusi valkoista ja kaksi punaista. Ensimmäisen taistelupäivän jälkeen punaiset vetäytyivät junalla, ja valkoiset saattoivat seuraavana päivänä ottaa haltuunsa tyhjenneen Mäntyharjun. Punaiset vetäytyivät Mouhuun, mihin rintama pysähtyi pidemmäksi ajaksi.¹³

Taistelut 3. maaliskuuta

Maaliskuun alussa valkoiset lähtivät hyökkäykseen ja rintaman ensimmäinen suurempi taistelu käytiin 3. maaliskuuta Mouhussa ja Hillosensalmella. Valkoisten taistelusuunnitelma sisälsi rintamahyökkäyksen Mouhua vastaan ja kiertoliikkeen Hillosensalmelle, mikä olisi katkaissut punaisten mahdollisen perääntymisen ja pakkottanut vihollisen kahden tulen väliin. Kahden pataljoonan hyökkäys ei onnistunut

⁸ Suomen luokkasota 1918 (3 A/9), 12. KA.

⁹ Suomen luokkasota 1918 (3 A/9), 61. KA.

¹⁰ Suomen vapaussota vuonna 1918 osa IV, 385–386.

¹¹ Tanskanen 1978, 133–134.

¹² Luhtakangas 1938, 189.

¹³ Ahto 1995, 261–262.

suunnitelmien mukaisesti, vaikka punaiset vetäytyivät Mouhulta Hillosensalmelle. Taistelut olivat erittäin kovia ja etenkin Hillosensalmelle hyökännyt valkoisten pataljoona kärsi pahoin. Valkoisten kokonaistappioluvut ajalta 3.–6. maaliskuuta olivat 44 kaatunutta joista 38 kaatui tai haavoittui kuolettavasti 3. maaliskuuta. Punaisten tappiot olivat samalta ajalta ainakin 33 kaatunutta. Useissa muistelmissa on maininta, kuinka punaisten ampuma luoti osui valkoisten räjähdysainekuormaan sillä seurauksella, että noin 15 henkilöä kuoli tai haavoittui.¹⁴ Punaisten osalta tärkeä elementti Kouvola-Mikkeli-radnan taisteluissa olivat panssarijunat. Maaliskuun alussa toimi rintamalla ainakin yksi omatekoinen, hiekkasäkein varustettu juna ja toinen helsinkiläisen Aleksanteri Nyholmin johtama panssarijuna. Valkoisille oli suuri voitto, kun he 5. maaliskuuta onnistuivat saamaan täysosuman panssarijunaan jolloin mm. Nyholm ja muita junan miehistöön kuuluvia kaatui. Panssarijunan kanssa saapui Mäntyharjun rintamalle helsinkiläinen ”Päämajan komppania”, joka joutui heti taisteluun Voikoskella. Rintamalohkolla helsinkiläisten osanotto, kuten myös kaatuneiden määrä oli vähäistä. Kahdeksasta kaatuneesta helsinkiläisestä puolet kaatui panssarijunan hyökkäyksessä 5. maaliskuuta. Junan miehistöön kuului ilmeisesti myös tällöin kaatunut venäläinen Nikolai Malinovski. Taistelujen aikana molemmat osapuolet ottivat myös vankeja. Yksi valkoinen vanki kuoli kaksi päivää taistelujen jälkeen punaisten sairaalassa Valkealassa ja kaksi vangittua punaista kuoli haavoihinsa Mikkelin sairaalassa.

Taulukko 14 tappioluvut osoittavat, että maaliskuun alun raskaita tappioita vaatineiden taistelujen jälkeen toiminta väheni ja tappiot olivat molemmin puolin varsin pieniä aina huhtikuulle saakka.

Valkoisten kannalta seuraava mittavampi hyökkäysyritys tapahtui 6. huhtikuuta, jolloin lähes tuhat valkoista hyökkäsi Turkinkylän suuntaan. Punaisten tulivoima oli kuitenkin liian suuri ja rintama pysyi ennallaan. Valkoisten tappiot olivat 15 kaatunutta, punaisten tappioiden ollessa ainakin 13 kaatunutta. Taistelussa kaatui valkoisilta mm. komppanianpäällikkö jääkärivänrikki Putaansuu ja ruotsalainen patterinpäällikkö luutnantti Rhodin.

Tuohikotin ja Mäkelän taistelut

Huhtikuun lopulla valkoisten suunnitelmiin kuului iskeä Kouvola-Mikkeli-radnan sivustoihin ja katkaista punaisten reitti etelään. Tuloksena oli kaksi, suuria tappioita vaatinutta taistelua: radnan itäpuolella Tuohikotin ja radnan länsipuolella Mäkelän taistelut. Punaisten irtaantuivat Hillosensalmelta 27. huhtikuuta ja asettuivat 28. huhtikuuta vetäytymisreittein varrelle puolustusasemiin Mäkelän kylään. Puolustusasemat sijaitsivat kapealla kannaksella, mikä suosi puolustajaa. Hyvistä asemistaan punaiset pitivät valkoisia loitolla, kunnes muistitiedon kertomana eräs upseeri valkoisten päälliköstä pakotti pistooli kädessään joukot hyökkäämään aukealle. Valkoisten kannalta tulokset olivat veriset ja kaiken lisäksi hyökkäys epäonnistui.

¹⁴ PK 869:20. SA; Luokkasodan muisto, 86.

Sysmälaisten komppaniasta kaatui kahdeksan ja kaikkiaan valkoisia kaatui 15. Valkoisella puolella taisteluun osaa ottanut Otto Rekola muistelee, että Sysmän komppaniasta noin kolmasosa kaatui tai haavoittui Mäkelän taistelussa.¹⁵ Valkoiset onnistuivat etenemään Mäkelän kylään vasta punaisten irrottauduttua kannakselta 28–29. välisenä yönä.¹⁶

Tuohikotin taistelu käytiin 29. huhtikuuta. Punaisilla oli hyvät asemat ja tykkejä sekä konekiväärejä. Samoin kuin Mäkelässä yrittivät valkoiset suoralla ryntäyksellä valloittaa punaisten asemat ja samoin kuin Mäkelässä hyökkäys epäonnistui vaati- tien valkoisten osalta suuria tappioita. Vasta kun valkoiset ryhtyivät kiertämään kylän edessä ollutta suota vetäytyivät punaiset asemistaan ja valkoiset pystyivät siirtymään kylään.¹⁷ Taistelu muodostui Savon rintama verisimmäksi yksittäiseksi taisteluksi. Valkoisia kaatui välittömästi 29 ja taistelusta saamiinsa vammoihin kuoli myöhemmin vielä viisi. Punaisia kaatui ainakin 23.

Savon rintaman punaiset joukot tekivät 27.–28.4. päätöksen yrittää murtautua itään. Päätös tarkoitti, että luovuttiin suunnitelmasta odottaa Länsi-Suomen joukkojen saapumista. Päätöstä kiirehti Karjalan rintaman tapahtumat ja Viipuri-Kouvola-radon joutuminen valkoisten haltuun Simolan kohdalla. Punaiset irrottautuivat Mäkelän kannakselta 28–29. välisenä yönä ja vetäytyivät Luumäkeä puolustamaan. Vielä 30. huhtikuuta laati punaisten esikunta uuden läpimurtosuunnitelman, vaikka Viipurin radan joutumisesta valkoisten käsiin oli jo varmaa tietoa. Luumäellä ei enää syntynyt varsinaisia taisteluja koska punaiset, noin 1200 miestä, perääntyivät illalla 1. toukokuuta. Samana iltana irrottautuivat punaiset Huopaistenvirralla, jossa syntyi, ilman suurempia tappioita, taistelukosketus valkoisiin. Punaisten irrottautuminen Savon rintamalta tapahtui siis varsin pienin tappioin. Toukokuun ensimmäisen päivän taisteluissa on merkitty yhdentoista punaisen kaatuneen, mutta vain kahden valkoisen.¹⁸

Mäntyharjun rintaman kaatuneet punaiset olivat pääasiallisesti kotoisin viidestä eri kunnasta. Valkealan 54, Iitin 29, Kotkan 23, Kymen 10 ja Nurmijärven 10 kaatunutta muodostivat noin 75 % rintaman punaisista kaatuneista. Nurmijärven suuri osuus rintaman kaatuneista selittyy yksittäisellä taistelulla. Kaikki kymmenen kaatunutta liittyvät 6. huhtikuuta Turkinkylän taisteluun. Mäntyharjulaisia kaatui punaisten puolella neljä ja heistä kaikki kaatuivat rintaman viimeisessä taistelussa Tuohikotissa. Kaikkiaan punaisia kaatuneita oli 33 eri kunnasta. Punaisten kaatuneiden keski-ikä ei eroa muista rintamista ja oli noin 27 vuotta.

Valkoisten osalta kaatuneet jakautuivat 75 eri kuntaan, joista Hirvensalmi (5 kaatunutta), Kuopio ja sen maalaiskunta (9), Mikkeli ja sen maalaiskunta (11), Mäntyharju (6), Tampere (7) ja Sysmä (9) muodostavat noin 28 % valkoisista kaatuneista. Tamperelaiset ja sysmäläiset kaatuivat pääosin Tuohikotin ja Mäkelän taisteluissa. Yllämainituista punaisten kaatuneiden tavallisimmista kotikunnista oli

¹⁵ Suomen luokkasota 1918 (3 A/9), 5. KA.

¹⁶ Lappalainen 1981, 246–247.

¹⁷ PK 869:26. SA; Suomen luokkasota 1918 (3 A/9) KA.

¹⁸ Lappalainen 1981, 246–247.

kotoisin vain kahdeksan valkoista, kun taas mainituista valkoisten kaatuneiden tavallisimmista kotikunnista oli kotoisin neljä kaatunutta. Valkoisten kaatuneiden ikäjakauma ei osoita eroja muihin rintamiin, keski-ään ollessa hieman alle 24 vuotta. Kaksi kolmasosaa kaatuneista olivat alle 25 vuotta.

Savitaipaleen rintama

Savon rintaman itäisin taistelualaue muodostui nk. Savitaipaleen rintamasta. Ennen varsinaisen rintaman muodostumista alueella käytiin pienempiä kahinoita. Tammiukuun keskivaiheilla olivat alueen suojeluskuntalaiset onnistuneet kaappaamaan aselastin jonka punaiset olivat lähettäneet junalla Viipurista. Seitsemänkymmentä kivääriä jaettiin Taavetissa Luumäen suojeluskuntalaisille. Asian tultua tietoon, lähti Lappeenrannasta 21. tammikuuta, kaksi ja puolisataa punaista Taavettiin kivääreitä noutamaan. Syntyneessä laukaustenvaihdossa kaatui valkoisten johtajana toiminut jääkäri Lauri Kitunen.¹⁹ Punaisten tappiot olivat niinikään yksi kaatunut. Helmikuun kahdeksantena yrittivät valkoiset räjäyttää Kouvola-Viipuri-rataa, mutta joutuivat ekyksiin ja palasivat Savitaipaleen kirkonkylään tappioitta mutta myös tuloksetta. Seuraavana yönä valkoiset päättivät tehdä hyökkäyksen erääseen taloon Lemin ja Savitaipaleen välillä, johon punaisia tiedettiin saapuneen yöksi. Valkoiset avasivat tulen, jonka tuloksena oli, että sekä valkoiset, että punaiset poistuivat paikalta. Laukaustenvaihdossa kaatui Savitaipaleen suojeluskunnan päällikkö lääkäri Stähle. Punaisten osalta ei ole varmoja merkintöjä kaatuneista.²⁰

Helmikuun keskivaiheilla Savitaipaleella oleskelleet valkoiset saivat tietoonsa, että Taavetin asemalla oli noin sata kivääriä. Päättiin hyökätä ja kaapata aseet. Aamuyöllä 15. helmikuuta, noin 50 henkeä suuri joukko läheni asemaa, mutta punaiset osasivat odottaa hyökkäystä ja avasivat tulen. Kesken taistelun saapui sotilasjuna ja venäläisiä sotilaita asemalle, ja valkoiset joutuivat lopuksi vetäytymään metsien kautta ja epäjärjestyksessä takaisin Savitaipaleelle.²¹ Taistelussa kaatui yksitoista valkoista ja yksi, Matti Puranen, kuoli Viipurissa viikko haavoittumisen ja vangiksi jäämisen jälkeen. Jälkikäteen on valkoisten puolelta väitetty punaisten kohdelleen kaltoin valkoisia haavoittuneita ja tappaneet nämä, sen sijaan että olisivat ottaneet vangiksi. Väitettä tukee osin valkoisten suuri kaatuneiden määrä.²² Matti Purasen tapauksessa väitetään, että hän olisi jäänyt vihollisen vangiksi haavoituttuaan luodista jalkaan, ja tämän jälkeen häntä olisi pistetty kahdeksan kertaa pistimellä. Myös valkoisella puolella taistellut Aatto Saarits jäi haavoittuneena hangelle ja häntä pistettiin useita keroja pistimellä. Hän kuoli myöhemmin haavoihinsa.²³ Punaiset menettivät taistelussa korkeintaan kaksi kaatunutta. Taavetin taistelu osoitti, kuinka tärkeää punaisten kannalta oli vallata Savitaipale, alueen sijaitessa hyvin lähellä

¹⁹ Väänänen 1921, 4.

²⁰ Ahto 1995, Finland 1917–20, 262.

²¹ Tanskanen 1978, s. 134; Väänänen 1921, 22.

²² Boström 1927, tapaus Saarits Manu.

²³ Tikka & Arponen 1999.

Viipurin rataa. Punaiset hyökkäsivät helmikuun lopussa, ja valkoisten sotatoimet epäonnistuessa saivat punaiset 28. helmikuuta rauhassa valloittaa Savitaipaleen kylän. Valkoisten kannalta tämä tarkoitti, että myös Taipalsaaren pitäjä oli jätettävä ja joukkojen vetäydyttävä Suomenniemelle. Valkoiset asettuivat Partakoskelle noin 10 km Savitaipaleen kirkolta pohjoiseen, josta käsin oli tarkoitus valloittaa menetetty kylä takaisin.²⁴ Taistelut olivat tähän asti olleet lähinnä pelkkää laukaustenvaihtoa, eikä kumpikaan osapuoli menettänyt miehiä kaatuneina. Maaliskuun alussa valkoiset vahvistivat joukkojaan Partakoskella ja joukkojen johtoon saapui saksalainen Karl von Zedvig, ja kahden lisäkomppanian lisäksi saapui paikalle kaksi jääkäriä jonka jälkeen valkoisia joukkoja lukumäärä oli noin 550 miestä. Valkoisten hyökkäys Savitaipaleen kirkonkylää vastaan alkoi 4. maaliskuuta ja jatkui noin vuorokauden ilman tulosta. Hyökkäys pysähtyi punaisten tuleen ja tilanteen kiristyessä osa valkoisten joukoista kieltäytyivät jatkamasta hyökkäystä. Taistelu oli tyypillinen sodan alkuaikojen mitteliö jossa joukot olivat harjaantumattomia ja taisteluun siirtymiset tuottivat vaikeuksia puhumattakaan taktillisista manöövereistä. Sotaan tottumattomat miehet menettivät nopeasti innokkuutensa ja toimintakykynsä ensimmäisten laukausten kajahtaessa. Tiukan paikan tullen miehistö saattoi jopa kieltäytyä jatkamasta ja vetäytyivät ilman lupaa. Taistelussa tappiot olivat valkoisten osalta kaksi kaatunutta, molemmat Savitaipaleelta. Punaisten tappiot olivat neljä kaatunutta, joukossa yksi platoonanpäällikkö. Muistelmissa on mainittu taistelussa surmansa saanut venäläinen tykistöpäällikkö. Taistelun kuvauksissa liioiteltiin tappioita molemmin puolin. Punaisten mukaan valkoisia kaatui satoja, kun taas valkoisten mukaan punaisia kaatui ainakin toistakymmentä.²⁵

Savitaipaleen viimeinen taistelu käytiin 23.–25. huhtikuuta. Valkoisten vahvuus, hyökkäyksen alkaessa aamulla 23. huhtikuuta, oli noin tuhat miestä ja neljä tykkiä. Valkoiset pyrkivät piirittämään kylän, mutta punaisille tärkeä perääntymistie Taavettiin pysyi auki. Seuraavaan päivänä punaiset olivat pyytäneet tulitaukoa ja keskusteluja antautumisesta, mutta valkoisten komentaja Förberg ei suostunut pyyntöihin. Punaiset tyhjänsivät kylän aamuun mennessä 25. huhtikuuta ja valkoiset hyökkäsivät lähes tyhjään kylään. Valkoiset menettivät Savitaipaleen valtauksessa kaatuneina 27 miestä, kokonaistappioiden ollessa 115 miestä. Kaatuneiden joukossa oli kaksi komppanianpäällikköä. Tappiot olivat raskaat ja punaiset olivat lisäksi onnistuneet vetäytymään suhteellisen rauhassa eikä heitä edes häiritty takaa-ajolla. Punaiset menettivät kaatuneina noin 20 miestä. Suuremmat tappiot koituivat punaisten osaksi vasta valkoisen rankaisutoimenpiteiden myötä taistelujen jälkeen.

Savitaipaleen rintamalohko oli selvästi Savon rintaman rauhallisien, taistelujen jäädessä vähäisiksi. Molemmat osapuolet menettivät vain hieman yli 40 miestä kaatuneina. Punaisten 41 kaatuneesta puolet kuolivat Savitaipaleen viimeisessä taistelussa, kun valkoisten tappiot samaisessa taistelussa muodostivat yli 70 % heidän rintamalohkon kokonaistappioista. Koska etenkin valkoisella puolella Savitai-

²⁴ Väänänen 1921, 39.

²⁵ Väänänen 1921, 44–49.

paleen rintamaa pidettiin sivunäyttämönä oli sen tultava toimeen paikallisin voimin. Valkoisen puolen kaatuneista kymmenen oli kotoisin Savitaipaleelta, kahdeksan Lemiltä ja kahdeksan Luumäeltä. Punaisten osalta suurin osa kaatuneista olivat kotoisin Kymistä ja Kotkasta.

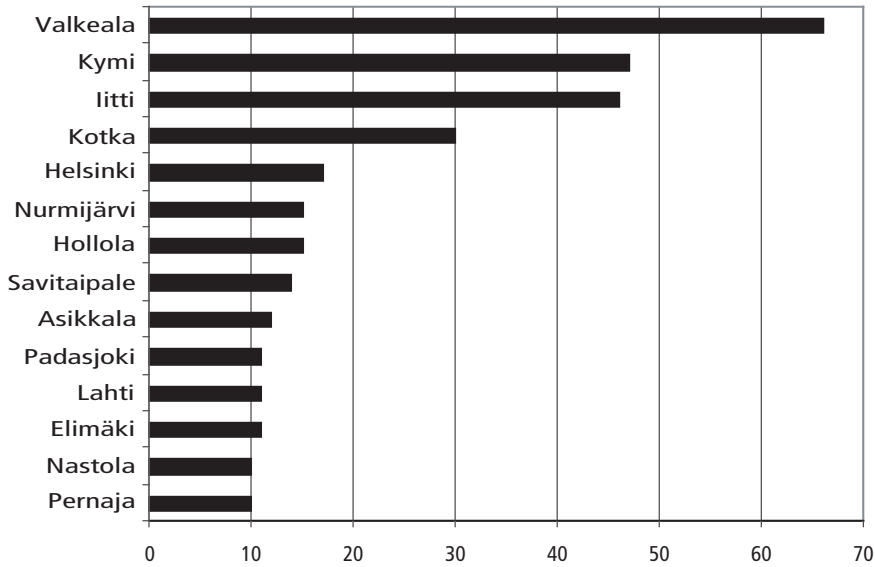
Taavetti, Pulsa ja Simola

Savitaipaleelta punaiset vetäytyivät Taavetin suuntaan Huopaistenvirrälle. Savon rintaman joukkoja lähetettiin vielä 26.4. Viipurin suuntaan noin 700 miestä. Tämä joukko jäi kuitenkin Simolaan ja joutui taisteluun heti seuraavana päivänä. Lappeenrannasta edenneiden valkoisten kanssa. Punaiset perääntyivät Pulsaan ja onnistuivat puolustautumaan valkoisia vastaan seuraavan päivän. 29.4. punaiset jatkoivat perääntymistä Luumäelle jota punaiset puolustivat toukokuun ensimmäisen iltaan saakka jolloin perääntyminen jatkui. Seuraavana yönä saapuivat punaisten Savitaipaleen joukot Luumäen Taavettiin ja joutuivat pimeässä taisteluun valkoisten seurattessa perääntyviä joukkoja. Taavetin taistelun jälkeen joukot hajaantuivat ja antautuivat eikä organisoitua vastarintaa esiintynyt enää kuin Ahvenkoskella. Yllämainituissa taisteluissa Simolassa, Pulsassa ja Taavetissa kaatui 20 valkoista ja ainakin 35 punaista. Tappioluvut osoittavat, ettei Savon rintaman ja Kymenlaakson lopputaistelut olleet kovinkaan verisiä. Tappioluvut pysyivät alhaisina koska punaisten onnistui viimeiseen asti vetäytyä eikä selkä seinää vasten tilannetta syntynyt. Valkoisten toimenpiteet eivät myöskään antaneet aihetta suurin tappiolukuihin, etenemisen ollessa loppuun asti varsin hidasta, mikä mahdollisti punaisten vetäytymisen. Se tosiasia, että sodan pikaisesta päättymisestä ja tulevasta voittajasta ei tällöin ollut enää minkäänlaista epäselvyyttä, on voinut vaikuttaa molempiin osapuoliin olla tekemättä suurempia uhrauksia taistelukentällä.

Kotipaikkakunnat

Savon rintamalla taisteli pääasiallisesti lähikäytäjien miehiä. Punaisten osalta olivat yli 90 % kaatuneista kotoisin alueelta jonka rajat muodostuivat pohjoisessa Savon rintamalinjasta, lännessä Helsinki-Lahti-radasta ja idässä Lappeen ja Virolahden kunnista. Punaiset kaatuneet olivat suurelta osin kotoisin muutamasta suuresta kunnasta. Eniten kaatuneita oli Valkealasta (66) ja Iitistä (46). Lähes puolet (189 kaatunutta) Savon rintamalla kaatuneista punaisista olivat kotoisin Kymijoen teollisuusseudun kunnista; Kymistä, Kotkasta, Valkealasta tai Iitistä. Helsingistä ja sen ympäristöstä oli kotoisin 37 kaatunutta, mikä on varsin pieni luku verrattuna helsinkiläisten lukuihin muilla rintamilla. Helsinkiläisiä kaatui 17, joista vain yksi kaatui huhtikuun lopun taisteluissa. Nurmijärveläisiä kaatui 17, joista suurin osa Turinkylän taistelussa. Yllättävä seikka on Lahden ja lähikäytäjien pieni osuus kaatuneiden määrässä. Lahdesta, Nastolasta, Hollolasta ja Orimattilasta kaatui Savon rintaman taisteluissa vain 43 miestä.

Kuvio 10. Punaisten Savon rintaman kaatuneiden tavallisimmat kotikunnat.

Punaisten osalta Savon rintamasta huolehti Kymenlaakson ja Lahden punakaartit. Tämän alueen ulkopuolelta Savon rintamalle siirrettiin joukkoja vain harvoin. Kymenlaakso oli punaisten vahvimpia tukialueita, jossa myös käytiin sodan viimeiset taistelut. Suuret tehdasyhdyskunnat Valkealassa, Iitissä ja Kymissä sekä Kotkan satama- ja tehdasyhdyskunta muodostivat Kymenlaakson päävärväysalueen (asukkaita yllämainituissa kunnissa yhteensä yli 60 000). Kymijoen varteen oli syntynyt puunjalostusteollisuutta ja alueen asutus muistutti paikoitellen kaupunkioloja. Kymi-yhtiöiden tehdasyhdyskunnissa työväenyhdistykset olivat kokeneet rajun kasvun juuri ennen sisällissotaa. Syksyn 1917 eduskuntavaaleissa alueen sosialidemokraatit olivat saaneet jopa yli 70 % äänistä.²⁶ Sisällissodan punaisen puolen henkilötappiot olivat alueella suuret. Nimitiedostossa on tietoja 276 punaisesta ja 26 osapuoleltaan tuntemattomasta, jotka voi liittää taistelutappioihin. Heistä noin viidesosalla (58) ei ole minkäänlaista merkintää kuolinpaikasta ja 19 on merkitty kadonneiksi tai pelkästään kuolleiksi. Kokonaismäärästä ainoastaan noin seitsemäsosa kaatui Kymenlaakson ja Savon rintaman ulkopuolisissa taisteluissa. Tästä joukosta suurin osa kaatui Viipurin lopputaisteluissa. Kaikkiaan sodassa kaatui Valkealasta 91, Kymistä 81, Iitistä 80 ja Kotkasta 57 punaista.

Kyseisten kuntien punakaartilaiset olivat nimenomaan rintamajoukkoja ja ottivat osaa taisteluihin sodan alusta lähtien. He taistelivat pääosin Mäntyharjun rintamalla, Savitaipaleella ja osa myös Heinolan rintamalla. Saksalaisten noustua maihin Loviisassa, osallistuivat he myös näitä vastaan käytyihin taisteluihin, mutta eivät kuitenkaan menettäneet kaatuneina yhtä suuria määriä kuin Itä-Uudenmaan

²⁶ Talvi 1984, 302.

joukot. Kymenlaaksolaisia kaatui saksalaisia vastaan käydyissä taisteluissa noin 35 miestä, pääosa näistä kaatuivat Kotkan ja Loviisan välillä. Lahden taisteluihin kymenlaaksolaisia osallistui hyvin vähän: ainoastaan kaksi on merkitty kaatuneen Lahdessa. Huhtikuun verisyys näkyy myös kymenlaaksolaisten tappioluvuissa, jolle ajalle ajoittuu kaksi kolmasosaa heidän kokonaistappioista. Kymenlaaksolaisten kaatuneiden keski-ikä oli 27 vuotta, kahden kolmasosan ollessa alle 30 vuotta. Naisia oli kaatuneiden joukossa vain yksi. Noin 40 % kaatuneista olivat naimisissa, mikä oli selvästi suurempi luku kuin keskiarvo punaisella puolella.

Punaisten kaatuneiden jakautuessa 69 eri kuntaan jakautuvat valkoiset kaatuneet, vaikka heitä onkin määrällisesti vähemmän, jopa 100 eri kuntaan. Selvästi eniten kaatui sysmäläisiä (23), kun taas Hartolasta, Mikkelistä, Mikkelin maalaiskunnasta, Kuopiosta, Luumäeltä, Savitaipaleelta, Hirvensalmelta ja Lemiltä kaatui noin kymmenkunta miestä kustakin kunnasta. Kaatuneet yllämainituista kunnista kattavat kolmanneksen Savon rintaman valkoisista kaatuneista. Valkoisten värväysalue oli varsin suppea, verrattuna Hämeen tai Karjalan rintamien värväysalueisiin. Kymenlaakson tehdaspitäjistä oli kotoisin vain yhdeksän valkoisella puolella kaatunutta. Valkoisten kaatuneiden kotikunnat osoittavat, että rintamavastuu kuului lähipitäjin miehille eikä esimerkiksi apua ollut odotettavissa Pohjanmaalta. Rintamalinjan tuntumassa sijainneilla kunnilla on myös esittää suuria tappiolukuja. Sysmäläiset kaatuneet jakautuvat Heinolan ja Mäntyharjun lohkoille ja heidän korkea tappioluku selittyy heidän osallistumisesta sodan lopussa Mäkelän kylän valloitukseen.

LAHDEN JA ITÄ-UUDENMAAN TAISTELUT

Itä-Uusimaa taistelualueena

Huhtikuun alussa Savon rintama oli jähmettynyt paikoilleen, punaisten hyökkäysyritykset olivat kuihtuneet kasaan ja valkoisten voimat olivat sidottu Tampereen operaatioihin. Tällöin ilmeni uusi uhka punaisten Savon rintaman selkäpuolella. Tallinnaan koottu nk. Brandensteinin prikaati teki maihinnousun Loviisaan ja ryhtyi etenemään kohti Helsinki-Viipuri-rataa. Kyseinen kappale tarkastelee saksalaisten ja punaisten taistelutappioita Itä-Uudellamaalla ja Lahden seuduilla, saksalaisten maihinnoususta sodan loppuun saakka.

Saksalaisten osastojen sotilaallinen ylivoimaisuus ja tehokkuus tuottivat täysin uuden ongelman punaisille joukoille. Murtumassa ollut punaisten sotakoneisto ei voinut vastata sotilaalliseen haasteeseen ja huhtikuun aikana punaiset kävivät taistelua aikaa vastaan: ehtiikö vetäytyä itään ennen saksalaisten ja valkoisten lopullista hyökkäystä. Punaisten näkökulmasta asiutilaan toi Savon rintamalla ja Itä-Uudellamaalla helpotusta Savon rintaman kestäminen ja saksalaisten joukkojen vähyyys. Valkoiset eivät onnistuneet murtamaan punaisten asemia, ja näin säilyi jonkinlainen järjestys, joka mahdollisti saksalaisia vastaan organisoidun vastarinnan. Brandensteinin prikaatiin kuului noin 3 000 miestä, joista taisteluvahvuuteen kuului noin 2 100 miestä. Määrä oli varsin pieni ottaen huomioon prikaatin laajan operatiivisen alueen ja mittavan tehtävän. Sotasurmatutkimuksen kannalta Itä-Uudenmaan ja Lahden taistelut tuottavat ongelmia lähinnä punaisten epätarkkojen kuolintietojen takia. Mitä epätoivoisemmaksi punaisten tilanne kävi, sitä huonommin on kaatuneista tietoja. Tämän takia on punaisia kaatuneita arvioitaessa otettava huomioon epävarmat tapaukset ja tehtävä päätelmiä muiden kuin kuolinpaikkatietojen pohjalta. Kyseinen kappale keskittyy lähinnä punaisten tappioiden arvioimiseen. Saksalaisten tappioista löytyy tietoa Suomen sotasurmat 1914–22-projektin julkaisemassa tilastoraportissa.¹

Maantieteellisesti Itä-Uudenmaan ja Lahden seudun taistelut käsittivät varsin suppean alueen. Brandensteinin prikaatin noustua maihin, alkoi heidän etenemissensä kohti Helsinki-Viipuri-rataa. Heidän tehtävänään oli alunperin ollut Kouvolan valtaaminen, mutta koska osaston maihinnousupaikka piti vaihtaa Kotkasta Loviisaan muuttui myös jatkosuunnitelma. Uudeksi määränpääksi tuli Lahden valtaaminen ja lännestä saapuvien punaisten pakotien katkaiseminen. Taisteluja käytiin parikymmentä kilometriä leveällä kaistalla, joka levittäytyi Loviisasta Lahteen. Taistelut käytiin Loviisa-Lahti-Kausala muodostaman kolmion sisäpuolella. Valkoisten joukkojen osallistuminen taisteluihin oli poikkeuksellista. Vain pieni joukko suojeluskuntalaisia osallistui Lahden valtaukseseen ja Ahvenkoskella taisteli nk. Ketosen osasto. Ajallisesti alueen taistelut voidaan katsoa alkaneen ensimmäisten saksalaisten noustua maihin Valkon satamassa 7. huhtikuuta ja päättyneen punaisten antautumiseen toukokuun alussa Lahden länsipuolella.

¹ Roselius 2004, 165–176.

Yllämainituin rajoituksin sekä epävarmojen tapausten myötä, nousee kaatuneiden punaisten määrä alueen saksalaisia vastaan käydyissä taisteluissa lähes 800. Luku on erittäin suuri ottaen huomioon, että lähes kakki kaatuivat noin kolmen viikon aikana ja maantieteellisesti varsin rajoitetulla alueella. Jotta tappioluvun koostumuksesta saisi paremman kuvan, olen eritellyt tappiot alla olevassa taulukossa päivätappioihin sekä epävarmoin ja varmoihin tapauksiin. Taulukon vasemmassa sarakkeessa näkyvät kuolinpäivämäärät. Seuraavassa sarakkeessa on varmat tapaukset eli henkilöt joilla on selvä merkintä kuolinpaikasta. Kolmannessa sarakkeessa ovat ne epävarmat tapaukset, jotka muiden tietojen perusteella on mahdollista sijoittaa alueen taisteluihin. Neljännessä sarakkeessa on varmojen ja epävarmojen tapausten yhteissumma sekä viimeisessä sarakkeessa esitetään vertailun vuoksi saksalaisten henkilötappiot.

Taulukko 15. Punaisten ja saksalaisten kaatuneet Itä-Uudenmaan ja Lahden taisteluissa. Suluissa olevat luvut osoittavat taisteluihin liittyvien kadonneiden määrän.

kuolinpäivämäärä	kaatuneet	epävarmat (sijoitetut)	yhteensä punaiset	saksalaiset kaatuneet
7.4.	3		3	
8.4.	8		8	2
9.4.	9		9	
10.4.	3	1	4	
11.4.	5		5	9
12.4.	14		14	3
13.4.	63	11	74	5
14.4.	3	1	4	1
15.4.	7	1	8	17
16.4.	1	1	2	
17.4.	5		5	3
18.4.	21	2	23	3
19.4.	41	1	42	8
20.4.	17	5	22	1
21.4.	3		3	2
22.4.	10	1	11	2
23.4.	13		13	15
24.4.	17	1	18	7
25.4.	7		7 (1)	1
26.4.	6		6	3
27.4.	13	1	14	2
28.4.	30		30 (1)	6
29.4.	44	1	45 (1)	27
30.4.	80	2	82 (2)	6
1.5.	29	2	31 (3)	5
2.5.	16	1	17 (2)	6
3.5.	5		5	1
?4.	56	6	62 (8)	
?5.	22		22 (3)	
ei kuolinpäivämerkintää	131	16	147 (37)	4
yhteensä	682	54	736 (60)	139
sotatoimien jälkeen kuolleet	40		40	
yhteensä	722	54	776	139

Taulukko 15 osoittaa, että 736 punaista kaatui Itä-Uudellamaalla ja Lahdessa saksalaisia vastaan käydyissä taisteluissa. Taistelujen jälkeen 40 punaista kuoli taisteluissa saamistaan vammoista. Epävarmojen tapausten määrä on varsin pieni eli vain noin 7 % kokonaistappioista. Suurin osa tapauksista on liitetty taulukkoon kotipaikkakuntansa ja kuolinpäivämäärän perusteella. Hieman suuremman määrän muodostavat kadonneiksi merkityt. Heidän osaltaan epävarmaa on lähinnä kuolintapa: kuinka moni kuoli taistelussa, ja kuinka moni saksalaisten ja valkoisten rankaisutoimenpiteissä. Olosuhteet Lahden ympäristön taisteluissa olivat punaisten osalta sekavia ja paniikinomaisia, mikä lisää todennäköisyyttä, että useita kaatuneita on merkitty kadonneiksi. Mitä pitemmälle taistelut etenivät sitä vaikeammaksi kävi päällystölle joukkojen hallinta. Monet punaisten päälliköistä olivat paenneet itään ja joukot taistelivat usein ilman selkeää johtoa. Tällaisissa olosuhteissa on selvää, että kadonneiden määrä kohoaa jo pelkästään sen vuoksi, ettei ollut aikaa tai mahdollisuutta kirjata tappioita, sotilasorganisaation jo romahdettua.

Kaikkiaan 110 kadonneeksi merkityllä on kuolinpaikkamerkintänä Lahti tai jokin muu taistelualueen paikkakunnista. Koska Lahteen kerättiin sodan loputtua suuri määrä vankeja ja kaupungissa toimi vankileiri, on liian epävarmaa laskea kaatuneisiin tapauksia joiden kuolinpaikkamerkintänä on pelkästään Lahti. Tällaisia tapauksia on kyseisestä ryhmästä 50. Lopuilla 60 on kuolinpaikka- ja osalla kuolinpäivätieto, joka vahvasti viittaa heidän kuolleen taisteluissa. Nämä tapaukset olen liittänyt kaatuneiden taulukkoon ja heidän lukumääränsä näkyy taulukossa suluissa. Tämän lisäksi esiintyy 55 kadonnutta, jotka ovat kotoisin Lahdesta tai Itä-Uudenmaan kunnista, joilla ei ole merkintää kuolinpaikasta. Ryhmässä on suurella todennäköisyydellä alueen taistelussa kaatuneita, mutta heitä ei ole sisällytetty yllä olevaan taulukkoon liian hatarien tietojen takia.

Yllämainittujen kadonneiden ja kaatuneiden tietojen pohjalta olen arvioinut Itä-Uudenmaan ja Lahden taistelujen punaisten kaatuneiden määräksi noin 800. Taulukkoon on lisätty myös yhdeksän punaista, jotka ilmeisesti tekivät itsemurhan sodan päättymisen aikoihin. Haavoittuneena kuoli 42 punaista, joista 13 kuoli haavoihinsa vankileirillä. Kuolleeksi julistettuja on 23 ja tuntemattomia kuolinsyitä on yhdeksän. Loput on merkitty taistelussa kaatuneiksi.

Kuolinajat

Noin viidesosalla puuttuu kuolinpäivämerkintä. Suurin osa heistä ovat kuolinpaikan perusteella kaatuneet Lahden taistelussa 19.4.–2.5. Varmuudella vain 20 on kaatunut Lahden ulkopuolisissa taisteluissa. Tappioiden erittely ja oletukset antavat tulokseksi, että punaisten tappioista noin neljäsosa (180) ajoittuu taisteluihin ennen Lahden taistelua. Suurimmat tappiot ennen Lahden taistelua, punaiset kokivat Orimattilassa 13. huhtikuuta, jolloin ainakin 74 punaista kaatui. Sotapäiväkirjamerkintöjen mukaan jopa 150 punaista olisi haudattu Orimattilassa.² Vaikka tietokannan luku on vain puolet tästä, on selvää, ettei niin suuret tappiot ole voineet

² Arimo 1991, 66.

syntyä normaalissa taisteluolosuhteissa, etenkin kun saksalaisten tappiot olivat vain yksi kaatunut. Orimattilan punaiset koostuivat suurelta osin pakko-otetuista paikkakuntalaisista. Heti saksalaisten maihinnousun jälkeen, 7.–9. huhtikuuta, liittyi Itä-Uudenmaan kunnista suuria määriä miehiä punakaartiin. Nämä, pakkomobilisoidut, liitettiin Lahden Punaisen kaartin II rykmenttiin.³ On selvää, ettei punaisten tilanne ole huhtikuun alussa voinut houkutella suuria määriä vapaaehtoisia liittymään kaartiin. Orimattilan taistelujen tappiolukemat viittaavat vahvasti saksalaisten ampuneen jo taistelun lopettaneita punaisia tai kokonaan taistelun ulkopuolelle jättäytyneitä. Kaatuneista 30 oli kotoisin Myrskylästä, 17 Orimattilasta ja 16 Pukkilasta ja viisi Artjärveltä. Kaatuneiden keski-ikä oli 33 vuotta ja jopa kolmasosa oli yli 40-vuotiaita. Orimattilalaisista yli puolet kuului tähän ryhmään. Yllämainittujen lisäksi on Orimattilan taistelussa 13. huhtikuuta mahdollisesti kuollut neljä pukkilalaista, jotka on merkitty kadonneeksi, yhdeksän orimattilalaista, joista seitsemän on merkitty kadonneeksi, neljä myrskyläläistä ja kahdeksan artjärveläistä, joista viisi on merkitty kadonneeksi. Yhteistä heille on, ettei heillä ole merkintöjä kuolinpäivästä tai kuolinpaikasta. Kyseiset tapaukset nostaisivat Orimattilassa 13. huhtikuuta kuolleiden punaisten määrän noin sataan.

Uusikylän luona punaiset kävivät, rautatielle edenneiden saksalaisosastojen kanssa, taisteluja 13.–16. huhtikuuta, joissa kaatui noin 20 punaista. Ennen Lahden taistelua käytiin Orimattilan pohjoisosissa Pennalassa 18. huhtikuuta verinen taistelu, jossa punaisia kaatui ainakin 26, saksalaisten tappioiden ollessa vain kolme kaatunutta. Sekä Arimo että Lappalainen esittävät Pennalan punaisten tappiot noin kaksi kertaa yllämainittua lukua suuremmaksi.⁴ Etenkin saksalaisia vastaan käymissä taisteluissa on punaisten tappiot muistitiedossa ja taisteluraporteissa usein oletettu paljon suuremmiksi, kuin mitä ne nimitiedoston mukaan olivat. Päivää ennen Orimattilan taistelua kokivat punaiset kovia myös Liljendalissa, jossa yksitoista ruotsinpyhtäläistä ja yksi helsinkiläinen on merkitty kaatuneiksi. Kaatuneiden ikäjakauma on erikoinen – joukossa ei ole yhtään 21–30-vuotiasta, mikä viittaa siihen ettei joukkoa ollut ensisijaisesti tarkoitettu taistelutehtäviin.

Itä-Uudellamaalla muodostui myös rintama Loviisasta itään suuntautuvalla maantiellä. Saksalaisten noustua onnistuneesti maihin, lähettivät he yhden kompanian etenemään Kotkan suuntaan, jolloin se törmäsi punaisiin Kyminlinnassa. Saksalaiskomppania vetäytyi taistelun jälkeen takaisin Loviisaan, jonka jälkeen rintama asettui Ahvenkoskelle.⁵ Taistelussa 7.–8. huhtikuuta kaatui ainakin yhdeksän punaista ja kaksi saksalaista. Ahvenkoskella punaisia vastassa oli saksalaisten lisäksi suomalaisia valkoisia, osasto Ketosen saapuessa saksalaisten avuksi. Kaikkiaan 39 punaista on merkitty kaatuneen Ahvenkoskella tai Kyminlinnassa. Tappiollisimmat taistelut käytiin 23.–24. huhtikuuta, jolloin neljäntoista punaisen on merkitty kaatuneen. Saksalaisten tappiot olivat kyseisinä päivinä jopa 16 kaatunutta. Tappioluvut ovat yllättäviä, vaikka on todennäköistä, että punaisia kaatui hieman yllämainittua

³ Vapaussodan arkisto 60 a. KA.

⁴ Lappalainen 1981, 199; Arimo 1991, 68–69.

⁵ Luokkasodan muisto, 89.

lukua enemmän. Lähes poikkeuksetta saksalaisten tappiot olivat huomattavasti punaisten tappioita pienempiä, oli kyseessä sitten puolustus tai hyökkäys. Valkoisten suomalaisten tappioista ei Ahvenkosken osalta ole yhtään merkintää. Ahvenkosken rintama pysyi sodan loppuun saakka varsin rauhallisena, ilman suurempia taisteluja. Viimeinen punainen kaatunut on merkitty huhtikuun viimeiselle päivälle.

Lahden taistelu

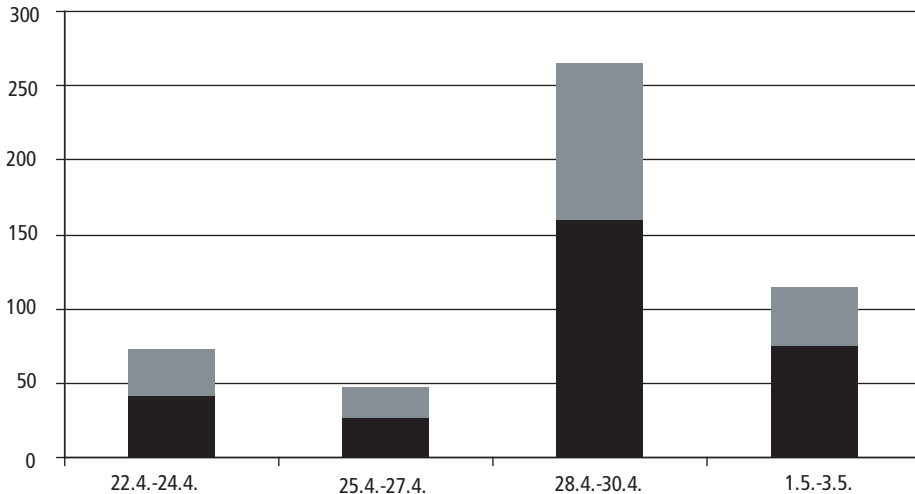
Pennalan taistelu Orimattilassa 18.4. oli ensiaskel Lahden taistelulle. Saksalaiset hyökkäsivät Lahteen heti seuraavana päivänä ja saivat kaupungin kokonaan haltuunsa 20. huhtikuuta. Saksalaisten pääosasto hyökkäsi Villähteen suunnalta ja pienemmät voimat Hennalan kasarmeja ja rautatieasemaa vastaan. Kasarnit ja asema joutuivat helposti saksalaisille, mutta Villähteeltä hyökkäävät joukot onnistuivat etenemään kaupungin laitamille vasta illalla. Kaupungissa olevat punaiset joutuivat illalla saarroksiin ja ryhtyivät antautumaan. Aamuun mennessä olivat viimeiset puolustajat antautuneet ja saksalaiset saivat yhteensä noin 500 vankia.⁶ Taistelutappiot olivat punaisten osalta 19.4.–20.4. yli 60 kaatunutta, saksalaisten menettäessä kaatuneena vain kahdeksan. Lahden punaiset puolustajat olivat lähinnä lahtelaisia ja hollolalaisia (2/3 osaa kaatuneista). Kaatuneiden keski-ikä (33 vuotta) osoittaa joukkoihin kuuluneen selvästi vanhempaa väkeä, kuin esimerkiksi Savon rintamalla.

Lähes heti punaisten menetettyä Lahden kaupungin, alkoivat takaisinvaltausyritykset. Punaisille Lahden kautta kulkeva rautatie oli ainoa realistinen pakotie itään ja rautatien takaisinvaltaaminen oli vetäytymisen jatkumiselle elinehto. Lahden länsipuolelle, Herralaan, kerääntyi päivä päivältä yhä enemmän siviilipakolaisia ja punakaartilaisia. Tappiolukujen valossa näyttävät punaiset ryhtyneen mittaviin hyökkäystoimiin Lahtea vastaan jo 22. huhtikuuta eli vain kaksi päivää menetyksen jälkeen. Punaisten tappiot kolmen päivän aikana 22.–24. huhtikuuta olivat ainakin 42 kaatunutta. Koska Lahden taisteluissa kaatuneiden osalta puuttuu jopa puolelta kuolinpäivämäärä, on tarkkoja päiväkohtaisia tappioita vaikea arvioida. Alla oleva kuvio esittää varmojen tapausten lisäksi arvioidut päiväkohtaiset kaatuneet. Arvio on tehty jakamalla tapaukset joilla ei ole kuolinpäivämerkintää, niin että ne vastaavat prosentuaalisesti tiedettyjen tapausten päiväkohtaista jakautumista.

---

⁶ Ahto 1995, 409.

Kuvio 11. Lahden taistelussa kaatuneet punaiset 22.4.–3.5. jaettuna kolmen päivän jaksoihin. Musta väri osoittaa kuinka suuri on kuolinpäivämäärän perusteella sijoitettujen määrä ja harmaa väri ilmaisee kuinka suuri osa on oletettavasti kaatuneet kyseisenä aikana.

Kuvio 11 osoittaa selvästi, kuinka tappiot kasaantuivat huhtikuun viimeisille päiville. Mielenkiintoista on havaita, että punaisten ensimmäisten takaisinvaltausyritysten jälkeen (22.4.–24.4.), taistelut hiipuivat selvästi aikavälillä 25.4.–27.4. Kolmen päivän aikana kaatui vain noin 50 punaista. Punaisten kannalta viimeinen hyökkäys tapahtui 28.–29. huhtikuuta, jolloin arviolta 120 punaista kaatui. Seuraavana päivänä saksalaiset ryhtyivät vastahyökkäykseen ja punaisten tappiot kohosivat ennätysuuriksi. Varovaisen arvion mukaan päivän aikana kaatui 130–140 punaista. Saksalaisten hyökkäys jatkui kaksi päivää, kunnes punaiset antautuivat Vesalassa aamulla 2. toukokuuta. Toukokuun kolmen ensimmäisen päivän aikana on 113 punaista arvioitu kaatuneen Lahden taisteluissa. Lahden taistelun viimeisessä jaksossa saksalaisten hyökkäyksessä 30.4.–2.5., kaatui arviolta 250 punaista. Määrä on suunnilleen yhtä suuri kuin punaisten tappiot kahdeksana edellisenä päivänä yhteensä (22.4.–29.4.). Punaisten suurimmat tappiot syntyivät siis saksalaisten hyökätessä, eikä kuten voisi olettaa, omissa hyökkäystoiminnoissa. Tämä osoittaa, että punaisten hyökkäykset ovat olleet varsin heikkoja: kaartilaisia ei ole saatu hyökkäämään vaadittavalla tarmolla. Luvut osoittavat myös, että saksalaisten hyökkäystoiminta on ollut varsin veristä. Punaisten osalta kaatuneiden korkea lukumäärä antaa olettaa, etteivät saksalaiset olleet kovin hanakoita ottamaan vankeja ainakaan hyökkäyksen alussa.

Lahden taistelun tunnetuimpiin yksityiskohtiin kuuluu saksalaisten puolustusasema n:o 3 valloittaminen. Tämä oli ainoa kohta taistelun aikana, jossa punaisten onnistui taistelemalla pakottamaan saksalaiset vetäytymään asemistaan. Muis-

titiedon mukaan punaisten onnistunut hyökkäysosasto koostui suureksi osaksi helsinkiläisistä Jyry-komppanian ja Helsingin miliisikomppanian miehistä. Lahdessa kaatuneista helsinkiläisistä kahdeksan oli 16–20-vuotiaita.⁷

Taistelut Lahden kaupungin edustalla päättyivät huhtikuun viimeisenä päivänä, mutta punaisten takaa-ajo jatkui vielä kaksi päivää. Toukokuun toisena päivänä punaiset antautuivat Vesalassa ja lähialueilla. Taistelujen päättymisen jälkeen on vielä kolmetoista henkilöä merkitty kaatuneeksi. Heistä kahdeksan on kaatunut 4.–7. huhtikuuta ja loput myöhemmin toukokuussa. 27 punaista on merkitty kuolleen haavoihinsa taistelujen jälkeen. Heistä kahdeksan on kuollut viikon sisään taistelujen päätyttyä, yhdeksän 2–4 viikkoa taistelujen jälkeen ja kymmenen tätä myöhemmin. Vaikka kaikilla sodan jälkeen haavoihinsa kuolleilla, ei ole merkitty kuolinpaikaksi Lahden vankileiriä, on ilmeistä että suuri osa kuoli kyseisessä leirissä. Lahden taistelujen yhteydessä on merkitty seitsemän punaisen tehneen itsemurhan. Kaksi punaista tappoi itsensä toukokuun ensimmäisenä ja viisi taistelujen jo päätyttyä, joukossa 22. toukokuuta itsemurhan tehnyt loviisalainen komppanianpäällikkö Bernhard Leivo.

Kotipaikkakunnat

Kun tarkastelee kaatuneiden kotipaikkakuntia, ilmenee suuria eroja eri taisteluvaiheiden osalta. Saksalaisten hyökätessä Lahteen oli vastarinta koostunut pääosin paikallisista joukoista, mutta heti seuraavina päivinä kaatui enimmäkseen kotkalaisia ja helsinkiläisiä. 23. huhtikuuta alkoi Lahden rintamalla esiintyä ensimmäisen kerran länsisuomalaisia Satakunnasta ja Turun seuduilta. Itä-Uudeltamaalta kotoisin olevien osuus kaatuneista väheni samaan aikaan yllättävän jyrkästi. Alla oleva taulukko osoittaa kaatuneiden kotikunnat. Taulukossa esiintyy ainoastaan Lahden valloituksen jälkeen kaatuneet. Kunnat on jaettu neljään suurempaan alueeseen. Länsi-Uusimaahan (joka kattaa Helsinki-Tampere rautatielinjasta länteen sijaitsevat kunnat), Turun ja Porin lääniin ja Länsi-Hämeeseen, joka kattaa pääosin Helsinki-Tampere-radnan varrella olevat kunnat ja tästä länteen sijaitsevat kunnat. Neljäs alue kattaa Lahden ympäristön ja alueet, jotka ovat olleet sidoksissa Savon rintamaan. Lähes puolet (45 %) Lahden taisteluissa kaatuneista, olivat kotoisin Turun ja Porin läänistä, jakautuen 60 eri kunnan alueelle. Suurimmat tappiot kokivat turkulaiset (15 kaatunutta), urjalalaiset (12), loimaalaiset (13) ja kiukaalaiset (12). Länsi-Uudeltamaalta oli kotoisin 93 kaatunutta, mikä nostaa seudun osuuden Lahden taistelun kaatuneista noin neljäsosaan.

⁷ Takala 1998, 78.

Taulukko 16. Lahden taistelussa kaatuneiden kotipaikkakunnat 22.4.–3.5.

Länsi-Uusimaa		Turun ja Porin lääni		Länsi-Häme		Lahden ympäristö ja Savon rintamaan kuuluvat kunnat	
Helsinki	22	Turku	15	Forssa/ Tammela	16	Mäntsälä	9
Helsingin pitäjä	9	Loimaa	13	Lempäälä	7	Orimattila	9
Espoo	9	Pori + mlk	13	Vesilahti	7	Hollola	9
Hyvinkää	14	Rauma + mlk	13	Pälkäne	6	Lahti	6
Lohja	11	Kiukainen	12	Tampere	4	Kärkölä	5
Tuusula	7	Urjala	12	Pirkkala	4	Padasjoki	3
muut	20	Muut	136	Muut	37	Muut	29
yhteensä	92	Yhteensä	217	Yhteensä	84	Yhteensä	70
% kokonaisuudesta	20 %		46 %		18 %		15 %

Yllättävää on, että taisteluja lähinnä olevilta alueilta ei ole, kaatuneiden määrän perusteella, osallistunut kovinkaan moni aktiivisesti taisteluihin. Taulukossa esiintyvä luku Lahden alueen osalta on ilmeisesti liian suuri. Suurella osalla ei ole merkitty tarkkaa kuolinpäivämerkintää ja on hyvin mahdollista, että he kaatuivat ennen taulukossa esiintyviä päivämääriä. Taulukossa esiintyvistä lahtelaisista yksi teki itsemurhan, kaksi kuoli haavoihinsa toukokuun alussa ja kolme kaatui ilman tarkempaa kuolinaikatietoa. Selitys kyseisen alueen alhaisiin lukuihin on ilmeinen: taistelut saksalaisia vastaan 7.–20. huhtikuuta olivat verottaneet paikallisia joukkoja suuresti ja oletettavasti taisteluväsymys kouluttamattomissa joukoissa on ollut suuri. Lisäksi osa paikalliskaarteista oli täytetty toimeenpanemalla pakkomobilisaatio, mikä on entisestään korottanut joukkojen taisteluhaluttomuutta. Yhtään varmaa tapausta ei voi todeta, jossa lahtelainen olisi kaatunut sen jälkeen, kun saksalaisten olivat valloittaneet Lahden 20. huhtikuuta.

Turun ja Porin läänistä kotoisin olevat kaatuneet ovat kullekin lähes poikkeuksetta huhtikuun viimeisinä ja toukokuun ensimmäisinä päivinä. Esimerkiksi kaikki 12 kiukaalaista kaatuivat 30. huhtikuuta Lahden edustalla. Huomioitavaa on, että kaatuneiden keski-ikä aleni selvästi: turkulaisten, loimaalaisten, raumalaisten ja porilaisten kaatuneiden keski-ikä oli vain noin 23 vuotta. Tämä saattaa johtua taistelun luonteesta. Lahden edustalle saapuneet olivat matkalla itään – pakolaisuuteen. Nuoremmille on voinut olla helpompi tehdä päätös paeta ja jatkaa jo hävittyä taistelua. Lahden taistelussa kaatui punaisten puolella 24 naista. Luku on jopa 14 % kaatuneiden naisten kokonaisuudesta ja tukee käsitystä, että naisten osallistuminen taisteluihin tapahtui enimmäkseen sodan loppupuolella. Kuten muillakin rintamilla, oli kaatuneiden naisten keski-ikä Lahden seudulla, hieman alle 20 vuotta, selvästi miesten lukua alhaisempi.

UUDENMAAN JA ETELÄ-HÄMEEN TAISTELUT

Kyseisen kappaleen tarkastelun kohteena ovat Uudenmaan ja Etelä-Hämeen sotatoimissa kaatuneet. Sodan alussa alueella käytiin kahakoita paikallisten valkoisten ja punakaartien välillä, mutta huhtikuussa taisteluissa punaisia vastassa oli pääasiallisesti saksalaisia. Uusimaa sijaitsi kaukana Pohjois-Hämeen ja Karjalan päärintamista ja pienempien kahakoita lukuun ottamatta sota saapui alueelle vasta huhtikuun alussa, saksalaisten noustessa maihin Hangossa. Taisteluja käytiin huhtikuun alussa Hangon ja Helsingin välisellä alueella ja Helsingin valtauksen jälkeen Etelä-Hämeessä. Valkoiset joukot osallistuivat alueen taisteluihin, muutamia poikkeuksia lukuun ottamatta, ainoastaan Helsingin taistelussa ja Etelä-Hämeen sodan loppuvaiheen taisteluissa.

Sodan alun tappiot Uudellamaalla

Suojeluskuntajoukot pyrkivät sodan alkuvaiheessa järjestäytymään ja aikaansaamaan vastarintaa punaisia vastaan myös Etelä-Suomessa. Valkoisten vastarinta keskittyi Itä-Uudellamaalla Porvoon ympäristöön ja Länsi-Uudellamaalla Kirkkonummenseudulle. Helmikuun loppuun mennessä olivat punaiset onnistuneet eristämään ja eliminoimaan valkoisten molemmat joukot. Kirkkonummella taisteluja käytiin 20.–27. helmikuuta, jonka jälkeen valkoiset antautuivat Mäkilon edustalla. Valkoisten tappiot Kirkkonummen taisteluissa olivat 13 kaatunutta ja kun Siuntiossa kaatui vielä yksi valkoinen, nousivat tappiot 14 kaatuneeseen. Punaisten tappiot olivat Siuntion kahakassa 10. helmikuuta neljä kaatunutta ja Kirkkonummen taisteluissa 13 kaatunutta. Yhteensä Länsi-Uudenmaan helmikuisissa taisteluissa kaatui näin ollen ainakin 31 henkilöä, 14 valkoista ja 17 punaista. Kirkkonummen taistelussa yksi punainen kuoli vahingonlaukauksesta ja erään toisen, Gustaf Björkmanin, kerrotaan ampuneen itsensä. Heidät on sisällytetty yllämainittuihin kaatuneisiin.

Itä-Uudellamaalla sattui ensimmäinen yhteenotto jo sodan ensimmäisinä päivinä 31. tammikuuta, jolloin valkoiset tekivät hyökkäyksen Sipoosta Keravalle. Hyökkäyksessä, joka pysähtyi lähes ensi laukauksiin, kaatui kaksi punaista ja kolme valkoista. Mäntsälässä käydyssä kahakassa 7. helmikuuta kaatui viisi punaista ja kaksi valkoista. Loviisan taistelut, 6. helmikuuta, olivat valkoisten kannalta verisiä heidän menettäessään kahdeksan miestä kaatuneena, punaisten tappioiden ollessa vain neljä kaatunutta. Tämän jälkeen sotatapahtumat päättyivät Loviisan seudulla kahdeksi kuukaudeksi. Suurta huomiota vapaussotakirjallisuudessa saanut taistelu Porvoon saaristossa, Pellingissä, käytiin helmikuun keskivaiheilla. Taistelussa kaatui seitsemän valkoista ja neljä punaista. Yhteensä Itä-Uudenmaan sodan alun taisteluissa kaatui ainakin 34 henkilöä, 19 valkoista ja 13 punaista.

Yllämainittujen taistelujen lisäksi esiintyy muutamia yksittäistapauksia. Sodan alkuvaiheen Uudenmaan taisteluiden kuolinluku on ainakin 66 kaatunutta, joista valkoisella puolella kaatui 34 ja punaisella puolella 32. Taistelussa kuolleiden lisäksi kuoli Helsingissä ainakin kaksitoista henkilöä vahingonlaukauksista ja räjähdysnettomuuksissa. Luku ei herätä ihmetystä ottaen huomioon kaupungissa liikkuneiden

sotilaiden ja aseiden määrän. Räjähdyshuoneesta neljä kuoli, talon räjähtäessä Helsingin pitäjän Hämeenkylässä. Talon uunia oli käytetty dynamiitin säilytyspaikkana.¹ Uudenmaan sodan alun tappiot on eritelty seuraavassa taulukossa.

Hangosta Helsinkiin

Uudellamaalla, sodan alun taistelujen jälkeen, koittanut rauhallisempi aika jatkui huhtikuun alkuun saksalaisten suorittamaan maihinnousuun saakka. Maihinnoususta, joka tapahtui 3. huhtikuuta, lähti liikkeelle nopea tapahtumien vyöry, joka johti punaisten osalta Helsingin, vallankumouksen pääkaupungin, Uudenmaan ja Etelä-Hämeen menetykseen, mikä käytännössä päätti sodan Etelä-Suomen osalta. Sotatoimet olivat ohi alle neljässä viikossa, viimeisten punaisten taistelujoukkojen antautuessa Hämeenlinnan ja Lahden välillä huhtikuun lopulla ja toukokuun alussa. Alueen taistelujen pääosapuolina olivat saksalaisten Itämeren Divisioona ja suomalaiset punaiset. Suojeluskuntajoukkoja liitettiin jonkin verran sotatoimiin saksalaisten edetessä, mutta osallistuivat lähinnä vartiointi ym. rintamantakaisiin tehtäviin. Valkoisia joukkoja esiintyi taisteluissa ainoastaan Helsingin valloituksen yhteydessä ja valkoisten Hämeen rintaman edetessä huhtikuun lopussa Hauhon alueella.² Punaisilla oli vastassaan lännestä ja Helsingin valloituksen jälkeen etelästä etenevä Itämeren Divisioona, pohjoisessa olevat valkoiset joukot (Lempäälän rintama) sekä idässä Lahden seudulla oleva Brandensteinin prikaati. Sauraava taulukko esittää eri osapuolten huhtikuun päivätappiot.

---

¹ Katso SSSP:n nimitiedostossa esiintyvät tiedot seuraavista menehtyneistä: Robertsson Johan Ivar, Vallin Jalmar Aksel, Lindholm Einar Albert, Forsblom Artur Wilhelm.

² Finlands frihetskrig 1918 VI, 147.

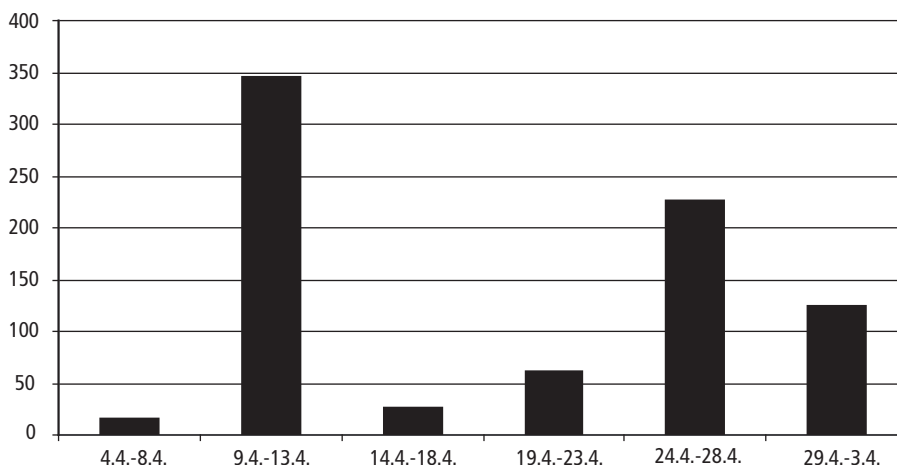
Taulukko 17. Uudenmaan ja Etelä-Hämeen taisteluissa 4.4.–3.5. kaatuneet.

päivämäärä	punainen	tuntematon	valkoinen	saksalaiset
4.4.	1			8
5.4.	3	1		
6.4.		1		9
7.4.	2	1		
8.4.	2			1
9.4.	5			2
10.4.	11	1		
11.4.	21	2		3
12.4.	134	38	10	45
13.4.	47	8	9	13
14.4.	5	4	3	1
15.4.	5			
16.4.	1	1	3	1
17.4.		1	1	
18.4.	2	1		
19.4.	6		1	3
20.4.	13	1		5
21.4.	15	1	3	18
22.4.	8		1	5
23.4.	1			4
24.4.	6			
25.4.	14		27	4
26.4.	55	1	3	
27.4.	51	2	11	10
28.4.	44	2	51	13
29.4.	24		2	51
30.4.	36	1		2
1.5.	21		1	8
2.5.	10		1	7
3.5.	4			
?.	97	2	2	8
?.4.	46	3		
?.5.	17			
myöhemmin	22	1	3	
yhteensä	729 (68)	73	132	222

Nimitiedostosta löytyy 729 punaista kaatunutta, joilla kuolin kunta- tai kuolinpaikamerkintä liittyy tarkasteltavaan taistelujaksoon ja alueeseen. Heistä, 160 ei ole tarkkaa merkintää kuolinajasta. Joukossa on 68 tapausta, jossa olen liittännyt tapauksen alueen taisteluihin pelkän kotikunnan ja kuolinpäivämäärän mukaan. Etelä-Hämeen taisteluissa tällä tavoin sijoitettujen määrä on varsin pieni, koska alueen läpi liikkui joukkoja hyvin laajalta alueelta ja alueen omat joukot taistelivat usein eri rintamilla. Tämän takia on punaisten kaatuneiden määrä oletettavasti jonkin verran korkeampi, kuin mitä kyseisen kappaleen taulukot osoittavat. Jos tuntemattomien luvun yhdistää punaisten lukuun voi todeta, että punaisella puolella kaatui ainakin 800, oletettavasti jonkin verran enemmän. Valkoisten ja saksalaisten kaatuneiden luku oli 354, joista suurin osa oli viime mainittuja. Taistelut olivat, huhtikuun viimeisten päivien läpimurtoyrityksiä lukuun ottamatta, punaisten osalta puolustustaistelua.

Taistelujakson tappiolukemat ovat punaisten osalta yli kaksinkertaiset vastustajaan nähden, mutta on syytä todeta että lukujen suhde on huomattavasti pienempi kuin Itä-Uudellamaalla ja Lahdessa. Etelä-Hämeessä punaisten puolustus murtui saksalaisten edetessä, kun taas valkoisia joukkoja vastaan syntynyt rintama pysyi paikallaan huhtikuun viimeiselle viikolle. Taistelujakson punaisten tappioiden arvioiminen on ongelmallisempaa kuin sodan aikaisempina jaksoina. Saksalaisten nopea eteneminen ja Helsingin menetys sinetöi Etelä-Suomen kohtalon, eikä punaisille jäänyt muuta realistista mahdollisuutta kuin vetäytyä itään. Vetäytyvien kaartilaisten joukossa seurasi myös siviilejä, mikä vaikeutti ja hidasti vetäytymistä. Suuret pakolaiskolonnat, joka puolelta uhkaava vihollinen, johtajien pako itään ja ennen kaikkea tieto sodan tappiollisista käänteistä, loivat punaisten keskuuteen entistä enemmän sekaannusta ja tappiomielialaa. Yllämainitut seikat ja punaisten antautumista edeltäneet veriset ja sekavat taistelut, vaikeuttavat tappioiden selvittämistä ja arvioimista.

Kuvio 12. Uudenmaan ja Etelä-Hämeen taistelujen punaiset ja osapuoleltaan tuntemattomat kaatuneet.

Kuvio 12 esittää punaisten ja osapuoleltaan tuntemattomien tappiot, jaettuna seitsemän päivän jaksoihin. Taulukossa on myös huomioitu henkilöt, joilta puuttuu kuolinpäivämerkintä, mutta joiden kuolema on voitu sijoittaa ajallisesti kuolinpaikan perusteella. Taulukko osoittaa selvästi, kuinka punaisten tappiot jakautuvat kuun aikana epätasaisesti. Tappioista Helsingin taistelu 11.–13.4. ja lopputaistelut 26.4.–1.5. muodostavat noin 85 % punaisten kokonaistappioista. Luultavasti luku on vieläkin suurempi, ottaen huomioon, että suuri osa epäselvistä tapauksista liittyvät juuri kyseisiin taistelujaksoihin.

Ennen Helsingin taistelua, linjalla Hanko – Helsinki, pysyivät punaisten tappiot varsin vähäisinä. Syy on selvä: punaiset eivät olleet halukkaita asettumaan tiukkaan puolustukseen eteneviä saksalaisia vastaan. Vasta sotatoimien siirtyessä Helsingin edustalle ja itse kaupunkiin alkoi paikoitellen kovempi vastarinta ja tämän myötä

tappiolukemat molemmin puolin nousta. Taulukko 18 osoittaa, että ainakin 45 punaista kaatui saksalaisten edetessä Hangosta Helsingin edustalle. Ensimmäisen seitsemän päivän aikana saksalaisten maihinnoususta, punaisia kaatui vain kuusi-toista ja vasta kaksi päivää ennen Helsingin valloitusta alkoivat päivätappiot nousta. Määrää on pidettävä pieneenä, ottaen huomioon saksalaisten ja punaisten joukkojen lukumäärän. Luvut on selitettävissä ainoastaan sillä, että punaiset eivät asettuneet vastarintaan. Ainoa selvä vastarintayritys tapahtui Karjaalla panssarijunan turvin, mutta sekin päättyi nopeasti punaisten vetäytymiseen.³ Punaisten lähes täydellinen luopuminen vastarinnasta tuli myös yllätyksenä saksalaisille. Itämeren divisioonan komentaja, kenraali Rudiger von der Goltz, oli suunnitellut valloittavansa Helsingin 15. huhtikuuta, mutta joukot seisoivat kaupungin edustalla jo 11. huhtikuuta.⁴

Punaisten perääntyminen jatkui niin pitkälle kuin se oli mahdollista eli Helsinkiin saakka. Tämä osoittaa, ettei punaisten puolella ole voinut olla kovin kattavia suunnitelmia vastarintaan asettumisesta ja Helsingin puolustamisesta tai ettei niitä ole ollut mahdollista toteuttaa sen hetkisillä joukoilla. Punaisten tappiot kasvoivat kuitenkin mitä lähemmäs Helsinkiä taistelut joutuivat. Karjaalla kaatuneita on merkitty neljä, Lohjan ja Nummelan suunnalla kymmenen. Espoossa punaisilla oli käytettävissä venäläisten rakennuttamat puolustusasemat, jotka eivät kuitenkaan pidätelleet saksalaisia pitkään. Espoossa 10. ja 11. huhtikuun taisteluissa on merkitty kaatuneen kaksitoista punaista. Tähän lukuun on lisättävä suurella todennäköisyydellä, ne seitsemän espoolaista, jotka ovat kaatuneet kyseisinä päivinä, mutta joilta puuttuu kuolinpaikkatiedot. Lisäksi kahdeksalla kaatuneella espoolaisella puuttuu sekä kuolinpaikka että kuolinaikatiedot. Tiedot viittaavat, että punaiset tappiot Espoossa saattoivat olla jopa 27 kaatunutta. Syy punaisten vastarinnan voimistumiseen lienee sama kuin Tampereella. Kun taisteluala tuli tarpeeksi pieneksi, oli mahdollista kontrolloida tapahtumia paremmin ja punaisten taistelutahto lisääntyi, etenkin kotipaikkakuntalaisten osalta.

Helsingin taistelu

Helsingin valtaus tapahtui 12.–13. huhtikuuta. Helsinki oli maan suurin kaupunki ja punaisen vallankumouksen keskus, ja vaikka itse taistelu ei ollut yhtä verinen kuin esimerkiksi Tampereen taistelu, oli sen merkitys sodan kannalta kuitenkin suuri. Helsingin valloitus nopeutti huomattavasti sodan päättymistä ja osoitti selvästi punaisille, etteivät he selviytyisi sodasta voittajina. Valtauksen jälkeen oli evakuointi ja vetäytyminen ainoa keino pelastautua.

Saksalaisten hyökkäys Helsingin maalinnoitusta vastaan alkoi antautumisneuvottelujen kariutuessa 11. huhtikuuta kello 16.00. Maalinnoitus ei tuottanut ongelmia saksalaisille ja Leppävaaran asemat murrettiin puolessa tunnissa. Tämän jälkeen punaiset vetäytyivät kohti kaupunkia, käyttämättä hyväkseen laajoja venäläisten rakennuttamia linnoitusasemia. Saksalaiset etenivät nopeasti Pikku-Huopalahteen,

³ Arimo 1991, 52.

⁴ Upton 1981, 1981, 386–387.

jossa punaisten vastarinta kasvoi ja jonne saksalaisten hyökkäys pysähtyi yöksi.⁵ Punaisten tappiot 11. huhtikuuta olivat ainakin 15 kaatunutta, saksalaisten tappioiden ollessa vain kolme kaatunutta. Tappiolukemat osoittavat, etteivät punaiset vieläkkään asettuneet kovaan vastarintaan. Punaisten vastarinta oli hetkellistä ja vailla selkeää johtoa ja suunnitelmallisuutta.

Aamulla 12. huhtikuuta, saksalaisten hyökkäys jatkui useampana kiilana. Kaupungin pohjoispuolella pyrkivät he katkaisemaan rautatieyhteyden ja onnistuivat valtaamaan Tikkurilan aseman iltapäivään mennessä. Tikkurilan taistelun tappioiden lähempi tarkastelu osoittaa punaisten joukkojen laadun. Taistelussa on merkitty kaatuneen 26 punaista, jotka kaikki olivat paikkakuntalaisia ja keski-ikänsä jopa 40-vuotiaita (joukossa oli kuitenkin myös kaksi alle 16-vuotiasta). Ilmeisesti Tikkurilassa taistellut joukko on toiminut jonkinlaisena kodinturvajoukkona ja koostunut henkilöistä, jotka eivät ole olleet sopivia lähetettäväksi rintamalle (esimerkiksi korkean iän takia). Saksalaisia vastaan joukot ovat olleet lähes käyttökeltottomia, ja ainoa seikka mikä pidätteli hyökkääjiä hetken oli punaisten panssarijuna, joka saapui pohjoisesta. Aiemmin punaisten tappiot Tikkurilassa on arvioitu olleen noin sata kaatunutta, mikä kuitenkin nimitiedoston lukujen perusteella on selvästi liian suuri luku.⁶

Punaiset olivat pystyneet siirtämään yön aikana joukkoja Pikku-Huopalahden ja Pasilan väliseen maastoon, mikä osoittaa, ettei puolustus ole voinut olla täysin vailla johtoa ja kuria. Saksalaiset joukot onnistuivat etenemään Pasilaan vasta klo. 13 ja Nordenskiöldinkadulle puoli tuntia myöhemmin. Iltapäivällä alkoivat katutaistelut, jotka keskittyivät muutamiiin suuriin rakennuksiin, kuten rautatieasemalle, Turun kasarmille, Smolnaan ja Ruotsalaiseen teatteriin. Iltaan mennessä oli punaisten hallussa vain pieni osa Kruununhakaa ja Pitkän sillan pohjoispuoliset työläiskaupunginosat. Seuraavan päivän iltapäivään mennessä antautuivat viimeisetkin punaiset osastot.⁷

Jos taistelutappiot olivat pysyneet alhaisina 11. huhtikuuta, niin kasvoivat ne huomattavasti kahtena seuraavana päivänä. Punaisella puolella kaatui 12. huhtikuuta noin 160, joista 35 on merkitty osapuoleltaan tuntemattomaksi. Saksalaisia kaatui 45 ja suojeluskuntalaisia kymmenen. Päivän taisteluissa kaatui näin ollen yhteensä noin 215 henkilöä, mikä on erittäin korkea luku sisällissodan päivätappioksi. Jotain taistelujen luonteesta kertoo se, että hyökkääjän tappiot olivat kolme kertaa puolustajan tappioita pienemmät. On tosin todettava, että punaisten taktiikka tai pikemmin taktiikan puute, korotti puolustajien tappioita, eikä taistelua voida missään nimessä pitää kahden tasavertaisen armeijan yhteenotona.

Helsingin taistelun viimeisenä päivänä, 13. huhtikuuta, kaatui punaisella puolella jo huomattavasti vähemmän kuin edellisenä päivänä. Kaikkiaan kaatui 54, joista kahdeksan on merkitty osapuoleltaan tuntemattomaksi. Saksalaisia kaatui 13 ja suojeluskuntalaisia seitsemän. Päivän taisteluissa kaatui kaikkiaan 74 eli vain noin

⁵ Lappalainen 1981, 178.

⁶ Lappalainen 1981, 179.

⁷ Lappalainen 1981, 181.

kolmanneksen edellispäivän lukemasta. Valloituksen jälkeisenä viikkona kaatui Helsingissä neljä valkoista ja 19 punaista, joko taistelussa saamiinsa haavoihin tai satunnaisissa ampumisvälikohtauksissa.

Helsingin valkoisten osanotosta kaupungin valtauksessa on kirjoitettu paljon. Heidän osanottonsa oli symbolisesti tärkeää, jotta maan pääkaupungin valloituksessa olisi edes jonkin verran ollut osallisina senaatin omia joukkoja. Helsingin valkoisilla oli suuret suunnitelmat valloitta pääosa kaupunkia, kolmen pataljoonan turvin, saksalaisten saapuessa Helsingin edustalle. Taistelusuunnitelma meni kuitenkin pieleen, kun kokoontuminen eri paikkoihin ennen taistelua sujui hitaasti ja punaiset pystyivät usein estämään valkoisten toiminnan. Muutamia pienempiä kahakoita lukuun ottamatta, ei valkoisten onnistunut sotilaallisesti edistämään saksalaisten hyökkäystä, joka tosin eteni niin nopeasti, ettei avusta ollut suoranaista tarvettakaan.⁸

Helsingin taistelussa valkoisia kaatui ainakin seitsemäntoista. Tämän lisäksi joukossa on viisi henkilöä, jotka osallistuivat taisteluihin punaisia vastaan ja joutuivat ilmeisesti tämän johdosta punaisten toimesta ammutuiksi. Kyseiset henkilöt on taistelun aikana vangittu ja viety Turun kasarmille, jossa he kuolivat joko punaisten ampumana tai sitten he paloivat rakennuksen syttyessä tuleen.⁹ Valkoisiksi merkityjä menehtyi myös harhalaukauksista ja väärinkäsitysten vuoksi. Saksalaisten valloittaessa Oulunkylää, ampuivat he Albert Collanin, joka ei ilmeisesti ehtinyt osoittaa kuuluvansa valkoisiin. Kaikkiaan Helsingin valloituksen yhteydessä kuoli 30 valkoista.

Helsingin taistelun punaisten tappiot on useissa teoksissa esitelty noin 300 kaatuneeksi.¹⁰ Luku perustuu viikko taistelujen jälkeen ilmestyneeseen nimiluetteloon. Luettelon julkaisi Helsingin Sanomat ja se sisälsi nimiä kuolleista henkilöistä, joita oli kerätty ja löydetty taistelun jälkeen kaduilta, sairaaloista ja lähimetsistä. Luettelon yhteydessä ilmoitetaan, että koleraparakilla on lisäksi ainakin 69 tuntematonta ruumista, ja että sairaaloissa oli vielä lisää ruumiita. Luettelo sisältää 272 nimeä ja lehdessä todetaan, että suurin osa luettelon henkilöistä kuuluivat punakaartiin, mutta että luettelo sisältää myös naisia ja jopa lapsia.¹¹ Luettelo ei kuitenkaan sisällä pelkästään Helsingin taisteluissa kaatuneita, vaan myös muilta rintamilta Helsinkiin tuotuja ruumiita. Sairaaloissa ja koleraparakissa olleet ruumiit ovat todennäköisesti kuolleet tai haavoittuneet ennen Helsingin valloitusta.¹²

Naisia Helsingin valloituksessa kuoli ainakin 28. Heistä yksitoista on merkitty kaatuneeksi, kuusi haavoittuneena kuolleeksi ja kuusi vahingonlaukauksissa tai muuten tapaturmaisesti kuolleeksi ja yhdeltä puuttuu kuolinsyymerkintä. Neljä on merkitty tulleen ammutuksi. Kuolleista naisista 14 oli punaisia, yksi valkoinen

⁸ Roudasmaa 1997, 35–37.

⁹ Yhdellä Turun kasarmilla kuolleista valkoisista on kuolinsyynä ”palanut”. Lopuilla neljällä on murhattu tai ammuttu.

¹⁰ Esimerkiksi Häikiö 1995, 102; Lappalainen 1981, 182.

¹¹ Helsingin Sanomat 20.4.1918.

¹² Ns. Koleraparakki toimi punaisten ruumishuoneena.

ja loput ilmeisesti sivullisia. Valtauksen yhteydessä kuolleiden naisten todellinen määrä saattaa olla yllämainittuja lukuja korkeampi. Helsingin Sanomien luettelossa on 20 naista, joista ainoastaan yksitoista esiintyy nimitiedostossa. Näin valtauksen yhteydessä kuolleiden naisten maksimimääräksi voi esittää luvun 37. Naisten osuus Helsingin valtauksen punaisten tappioista oli hieman yli kymmenen prosenttia, jota on pidettävä hyvin korkeana lukuna.

Helsingin taistelussa 11.4.–13.4. punaisella puolella kaatuneiden minimilukuna voidaan pitää 253 kaatunutta (204 punaista ja 49 osapuoleltaan tuntematonta). Lisäksi on 82 Helsingin seudulta kotoisin olevaa kaatunutta, joilta puuttuu sekä kuolinpaikka- että kuolinaikatieto. Suurin osa heistä ovat todennäköisesti kaatuneet Helsingin taistelussa. Nimitiedostossa on myös merkitty 182 helsinkiläistä kadonnutta, jotka mahdollisesti ovat kaatuneet Helsingin taistelussa. Kuinka suuri osa kahdesta viimeainituista ryhmistä kuuluu Helsingin taistelun kaatuneisiin, on vaikea arvioida. Punaisten tappiot olivat vähintään kaksi ja puolisataa, mutta luultavasti lähempänä kolmea ja puoltasataa. Vastapuolella kaatui 17 valkoista ja 58 saksalaista.

Yli 84 % Helsingin taisteluissa kaatuneista punaisista olivat helsinkiläisiä tai olivat kirjoilla Helsingin pitäjässä. Seurakuntatietojen pohjalta voidaan todeta että lähes puolet kaatuneista kuuluivat Sörnäisten seurakuntaan, neljäsosa Helsingin pohjoiseen seurakuntaan, viidesosa eteläiseen seurakuntaan ja alle kymmenesosa oli kirjoilla Helsingin pitäjässä.¹³ Taistelut siirtyivät Sörnäisten kaupunginosaan vasta 13. huhtikuuta, mikä takia päivän kaatuneista punaisista ainakin kaksi kolmasosaa kuuluivat Sörnäisten seurakuntaan. Noin puolet osapuoleltaan tuntemattomista (24) kuuluivat Helsingin pohjoiseen seurakuntaan.

Kaupungin valtauksessa kaatuneet punaiset, eroavat ikärakenteeltaan yleisestä jakaumasta. Kaatuneiden keski-ikä on hieman yli 33 vuotta, mikä on selvästi enemmän kuin toisilla rintamilla. Vajaa kolmannes kaatuneista olivat yli 40 vuotta ja 26 henkilöä oli alle 18 vuotta. Ikäjakauma selittyy Helsingin punaisten joukkojen kokoonpanosta. Rintamajoukoiksi tarkoitettujen voimat olivat Lempäälän rintamalla ja osaksi myös Karjalan kannaksella, ja näin ollen Helsingin puolustukseen oli käytävissä lähinnä vanhempia miehiä sekä vapaaehtoisia naisia. Tilanteen tukaluutta Helsingin puolustukselle osoittaa se, että kun Eino Rahja Hämeen rintaman muruttua lähetti käskyn Helsinkiin uusien joukkojen lähettämiseksi vastaukseksi tuli ettei uusia joukkoja enää ollut. Rahja saapui itse Helsinkiin ja onnistui kuitenkin haalimaan kokoon yli 2 000 miehen joukon, joka lähetettiin Lempäälän rintamalle pyrkimyksenä murtaa Tampereen piiritys.¹⁴ Saksalaisten lähestyessä kaupunkia, ei uusien joukkojen värväämiseen ole voinut olla kovinkaan suuria mahdollisuuksia.

Helsingin taistelu kehittyi katutaisteluksi, mikä yleensä tarkoittaa, että harhaluodeista ja vahingonlaukauksista surmansa saaneiden määrä nousee. Helsingin taistelun ajalta on kaikkiaan 14 merkintää vahingonlaukauksista tai harhaluodeista. Kuolleista seitsemän olivat naisia ja alaikäisiä oli joukossa neljä. Luvut ovat yllättä-

¹³ Lukuihin on liitetty myös vastaavien ruotsinkielisten seurakuntien luvut.

¹⁴ Upton 1981, 356.

vän pieniä verrattaessa niitä esimerkiksi Tampereen tai Viipurin vastaaviin lukuihin. Helsingin taistelun osalta kyseisen kuolinsyyryhmän määrää vähensi saksalaisten haluttomuus pommittaa kaupunkia, mikä vähensi siviiliuhrien määrää.

Etelä-Hämeen lopputaistelut

Helsingin valloituksen jälkeen saksalaiset varmistivat asemiaan ja valmistelivat etenemistä pohjoiseen. Punaisten Etelä-Hämeen rintama pysyi muuttumattomana ja sitä johdettiin Toijalasta käsin, samaan aikaan kun Länsi-Suomen punaiset ja osa siviiliväestöä vetäytyivät rautateitse Toijalaan ja Riihimäen kautta Lahden suuntaan. Vetäytyminen sujui pääosin ilman viholliskosketusta. Saksalaisten vallattua 22.4. Riihimäen, kävi rautatiekuljetus mahdolliseksi ja suurin tie Lahden suuntaan kulki maanteitse, läpi Tuuloksen ja Lammin. Lempäälän rintama määrättiin jätettäväksi 24. huhtikuuta. Huhtikuun lopussa punaisten päävetäytymisreitit olivat Hämeenlinna – Syrjäntaka – Lammi. Tämä reitti sulkeutui saksalaisten valloitettua Hämeenlinnan 26. huhtikuuta, jonka jälkeen jäljellä olevat joukot joutuivat vetäytymään Alvetulan kautta Hauholle ja sieltä Lammin suuntaan. Alvettulasta punaiset pääsivät ohi vasta iltapäivällä 27. huhtikuuta, yön ja aamupäivän kestäneen tulituksen jälkeen. Saksalaiset miehittivät Syrjäntaan kylän viimeisten Hämeenlinnasta suoraan kylän läpi paenneiden mentyä läpi 27. huhtikuuta. Toista reittiä Syrjäntaakse pyrkineet punaiset saapuivat kylän laitamiin illalla 28.4. Ammunta ja taistelu jatkui seuraavaan aamuun, jolloin tie avautui ja pysyi auki iltaan saakka. Tämän jälkeen valkoiset ja saksalaiset onnistuivat sulkemaan reitin ja punaisten jälkijoukko jäi vangiksi.¹⁵ Syrjäntaan läpi 29.4. murtautunut joukko pääsi Lammin ohi, kun kylää miehittäneet saksalaiset joukot vetäytyivät. Tie jatkui Koskelle ja siitä itään päin. Tällöin alkoi sekä valkoisia että saksalaisia olla kaikkien mahdollisten pakoteiden varrella ja lopullinen antautuminen alkoi 2.5. aamulla. Iltaan mennessä ei suurempia punaisia aseellisia ryhmiä ollut enää tavattavissa ja sota Etelä-Hämeessä päättyi.¹⁶

Punaisten taistelutappiot

Jakson taistelut keskittyivät Helsinki-Hämeenlinna-radan varrelle. Saksalaisten eteneminen Helsingistä alkoi 19.4. ja taisteluja käytiin lähinnä saksalaisten etujoukkojen ja vetäytyvien punaisten välillä. Hyvinkäällä punaisten onnistui pitämään asemansa yön yli, mutta päivällä 21.4. oli alue luovutettava saksalaisille. Kolmessa päivässä olivat saksalaiset menettäneet kaatuneina ainakin 22 sotilasta. Pääosa kaatui (18) Hyvinkään taisteluissa 21. huhtikuuta. Samaan aikaan punaiset näyttävät menettäneen kaatuneina noin 30 eli tappioiden erot olivat varsin pieniä. Punaisia kaatui Nurmijärven kunnan alueella Klaukkalassa ja Rajamäellä kolmetoista, kun taas Hyvinkäällä kaatuneiksi on merkitty vain kymmenen. Yleiskaava oli se, että

¹⁵ Lappalainen 1981, 230–235.

¹⁶ Lappalainen 1981, 240–241.

punaiset onnistuivat irtautumaan asemistaan ja vetäytymään pohjoiseen, ilman suurempia ongelmia. Punaiset vetäytyivät Riihimäelle, joka joutui saksalaisten käsiin jo seuraavana päivänä ilman suurempia taisteluita. Vetäytyminen jatkui Hämeenlinnaan, jonka punaiset luovuttivat 26.4. lähes ilman taisteluita. Punaisten tappiot saksalaisia vastaan käydyissä taisteluissa ennen 26.4. olivat vain noin 40 kaatunutta. Taistelutappioiden valossa, punaisten vetäytyminen oli sujunut varsin hyvin, mutta pienet tappiot tarkoittivat myös, ettei saksalaisia oltu onnistuttu pidättämään kovinkaan kauan. Hämeenlinnan valtauspäivä 26.4. oli käännekohta, jolloin punaisten tappiolukemat alkoivat nousta. Punaisten oli luovuttava junaradasta, saksalaisten tullessa etelästä ja valkoisten pohjoisesta. Lisäksi Hämeenlinnan menetyks tarkoitti, että suurin tie Lahden suuntaan katkesi ja joukkojen oli kuljettava pitempää reittiä Hauhon kautta.

Hämeenlinnassa ja kaupungin lähistöllä Janakkalassa, Turengissa, Vanajalla ja Rengossa kaatui 85 punaista, joista suurin osa kaatui 26. huhtikuuta. Tuhoisin taistelu tapahtui Janakkalassa, jossa Hämeenkyrön punakaarti menetti yhdessä päivässä 40 miestä. Heistä 23 on merkitty kaatuneeksi ja 17 murhatuksi. Kaatuneista yhdeksän on nimitiedoston vaihtoehtotiedoissa merkitty ammutuksi. Joukossa hämeenkyröläisten komppaniapäällikkö suutari Kalle Luoto. Kaikkiaan Janakkalassa on 31 punaista merkitty kaatuneeksi ja 24 murhatuksi. Janakkalassa punaiset onnistuivat pidättämään saksalaisia yön yli, mutta aamulla 26. huhtikuuta eivät mahtaneet mitään saksalaisten hyökätessä kahdelta puolelta. Yllätyshyökkäys oli tuhoisa ja esimerkiksi teoksessa *Finlands Frihetskrig* mainitaan, että punaiset joukot "tuhottiin", kun taas Lappalainen mainitsee kaatuneiden punaisten määräksi 46 miestä. Paavolainen mainitsee Janakkalassa 29 punaisen tulleen teloitetuksi.¹⁷ Nimitiedoston ja aikaisemman tutkimuksen pohjalta näyttää selvältä, että suuri osa kaatuneiksi merkityistä ammuttiin taistelujen yhteydessä tai heti niiden jälkeen. Janakkalan taistelun tappiolukemat muistuttavat Orimattilan lukuja. Molemmissa taisteluissa saksalaiset pääsivät iskemään sivustaan, aiheuttaen punaisille lyhyessä ajassa erittäin suuria tappioita ja onnistuivat itse välttämään tappioita lähes kokonaan (Janakkalassa yksi kaatunut saksalainen).

Alvettula – Hauho – Syrjäntaka

Punaisten vetäytyminen Hämeenlinnasta jatkui Alvettulaan ja Hauhoon. Tällöin punaiset joutuivat kosketuksiin valkoisten joukkojen kanssa. Valkoisten joukkojen takaa-ajo Lempäälän rintamalta ei ollut sujunut suunnitelmien mukaan ja punaisten oli onnistunut irtautumaan useissa kohdin lähes huomaamatta ja saaneet tarvittavan etumatkan. Lempäälän rintaman itäisellä loholla, Laitikkalassa, pyrkivät valkoiset 24.–25. huhtikuuta valloittamaan punaisten asemat, mutta verisen lähitaistelun jälkeen joutuivat he perääntymään. Valkoiset menettivät jopa 28 miestä kaatuneena, kun taas punaisten tappiot ovat epäselviä, vaikkakin näyttää siltä etteivät he menettäneet läheskään yhtä paljon kaatuneita kuin vihollinen. Valkoiset joukot

¹⁷ Paavolainen 1967, 355; *Finlands frihetskrig* 1918, 117; Lappalainen 1981, 232.

etenivät Toijalaan ja Hämeenlinnaan vain huomatakseen, että punaiset olivat ehtineet siirtyä idemmäksi. Seuraavaksi valkoiset joutuivat taisteluihin punaisia vastaan Alvettulassa 27.4. Punaisten painostus ja ylivoima pakotti valkoiset päästämään vetäytyvä vihollinen Alvettulasta Hauhon suuntaan, mutta vasta vuorokauden kestäneen taistelun jälkeen. Punaiset näyttävät menettäneen 26.4. Alvettulassa vähintään neljä kaatuneena, kun taas valkoiset eivät kärsineet tappioita. Seuraavana päivänä rynnistivät punaiset joukot valkoisten aseisiin ja pakottivat heidät vetäytymään. Päivän taisteluissa kaatui punaisten puolella ainakin 16 ja valkoisten puolella yhdeksän.

Hauholla päästyään joutuivat punaiset 28.4. taisteluun saksalaisia ja valkoisia joukkoja vastaan. Yhdessä taistelevat saksalaiset ja valkoiset olivat harvinainen näky sisällissodan taisteluissa. Hauholla tilanteeseen oltiin tultu, eversti Bergströmin joukkojen saatua yhteyden Syrjäntaassa olleiden saksalaisten kanssa. Yhteinen suunnitelma 27. huhtikuuta määräsi kapteeni Södermanin pataljoonan marssimaan yhdessä saksalaisen 11. polkupyöräkomppanian kanssa Hauholle. Tiedossa oli, että kyseisellä paikkakunnalla oli huomattava määrä vetäytyviä punaisia joukkoja. Saksalaisten ja suomalaisten yhteistyö ei sujunut hyvin. Vihollisen voimia aliarvioitiin ja marssi Hauholle tapahtui eri vaiheissa, niin että kun suomalaispataljoona saapui paikalle oli saksalaiset jo sekaantuneet taisteluun. Punaisten voimakas rynnäkkö oli tehokas ja he puhkaisivat vähälukuisten valkoisten ja saksalaisten linjat monessa kohtaa ja pakottivat heidät vetäytymään, jättäen harvinaista kyllä tykin jälkeensä.¹⁸ Jälkikäteen syyttelivät molemmat, vetäytymään joutuneet osapuolet, toisiaan.¹⁹ Tappioluvut osoittavat taistelun olleen erittäin kiivas ja verinen. Hauhon taistelussa valkoisia kaatui 60 ja punaisia 74. Koska kyseisellä alueella kaatuneille saksalaisille on kuolinpaikaksi ilmeisesti merkitty Hämeenlinna, ei tarkkaa tietoa Hauhon saksalaistappioista ole, mutta 28.4. heitä kaatui yhdeksän, mitä ilmeisemmin kaikki Hauhon taisteluissa. Tämä nostaisi Hauhon taistelun kokonaistappioluvun 143 ja yhdeksi sodan verisimmäksi taisteluksi, etenkin kun ottaa huomioon että taistelun kesto oli vain muutama tunti. Itse taisteluun osallistunut K. Zilliacus kuvaa muistelmissaan kuinka saksalaiset olivat yllättyneet punaisten vastarinnasta ja joutuivat vetäytymään, koska punaiset olivat läpäisseet valkoisten linjat. Zilliacus mainitsee myös, että kaksi päivää taistelun jälkeen lähtivät saksalaiset etsimään taistelussa kadonneita ja löysivät saksalaisten ruumiit päät ruhjottuina ja kimmastuneena tästä, ampuivat seitsemän punaista vankia.²⁰

Valkoisen Päämajan ajatus siitä, että punaiset joukot saataisiin loukkuun Hämeenlinnan ja Toijalan välissä, eivät käyneet toteen. Saksalaisten ja valkoisten joukkojen liikkeet eivät käyneet yhteen. Saksalaisten hyökkäys Hämeenlinnaan alkoi valkoisten kannalta liian aikaisin, jotta he olisivat pystyneet osallistumaan. Valkoiset joukot päästivät punaiset vetäytymään ja takaa-ajo tapahtui liian myöhään. Tässä ajassa olivat punaiset saaneet aikaa ja tilaa vetäytyä Hämeenlinnasta Hauhon

¹⁸ Lappalainen 1981, 234; Suomen vapaussota vuonna 1918 osa VI, 155.

¹⁹ Yleiskuvaus Suomen vapaussodasta, 211.

²⁰ Zilliacus K., KVHM. SA.

suuntaan ja räjäyttää sillat takanansa, ja näin vaikeuttaa takaa-ajoa. Valkoisten joukot eversti Hjalmarssonin johdolla olivat kuitenkin jo siirtyneet Lempäälästä etelään Hämeenlinnan suuntaan, mutta huomattuaan että punaiset olivat ehtineet vetäytyä, joutuivat joukot siirtymään takaisin Lempäälään ja sieltä kautta ryhtyä takaa-ajoon. Ainoastaan pienempi osasto valkoisten joukkoja (ruotsalainen prikaati) oli määrätty Valkeakosken suunnalle, jossa punaiset vielä ylläpitivät rintamaa pohjoiseen. Hjalmarssonin joukot lähtivät uudestaan takaa-ajoon 27.4. Lempäälästä käsin Valkeakosken suuntaan. Punaiset olivat miehittivät Alvettulan ja Ellilän siltoja kunnes joukot olivat päässeet Hauholle yöllä 27–28.4. Aamulla 28.4. saapui ruotsalainen prikaati Alvettulaan. Samaan aikaan käytiin veristä taistelua Hauhon eteläpuolella, mutta ruotsalainen prikaati päätti olla osallistumatta taisteluun, joka päättyi tuhoisasti valkoisten ja saksalaisten kannalta. Hjalmarssonin pääjoukot saapuivat Hauholle vasta illalla 29.4. ja jatkoivat etenemistään punaisten jäljessä Tuuloksen suuntaan seuraavana päivänä. Valkoiset joukot pysähtyivät Lammilla josta he lähtivät Kosken suuntaan 1. toukokuuta. Tällöin olivat punaiset jo antautumassa saksalaisille.²¹

Hämeen lopputaistelujen tappiot valkoisten osalta kattavat pääasiallisesti Södermanin pataljoonan tappiot Hauholla 28.4. ja Alvettulan kohdalla käydyt taistelut päivää aikaisemmin. Mainittuja taisteluja lukuun ottamatta olivat valkoisten tappiot vähäiset. Tappioita ei syntynyt, koska joukot, punaisten vetäytymisvaiheessa saamansa etumatkan takia, eivät saavuttaneet punaisten päävoimia. Syyt tähän olivat virheet joita tehtiin valkoisten sodanjohdossa sekä huonot yhteydet saksalaisiin.

Syrjäntaan taistelu

Yksi sodan tunnetuimpia taisteluja käytiin Syrjäntakaan kylässä 28.–29.4. Taistelu on tunnettu sen verisyyden takia. Taistelu oli myös saksalaisten kannalta hyvin tappiollinen ja kuuluu niihin harvoihin taisteluihin saksalaisten ja punaisten välillä, jossa punaiset pakottivat vastustajan perääntymään. Leo Häppölä mainitsee taistelussa kaatuneen noin 300 punaista, ja että saksalaisia kaatui tai katosi noin 90. Sampo Ahto mainitsee, että yhteensä taistelussa kaatui 48 saksalaista, punaisten tappioita hän ei ryhdy edes arvioimaan.²² Häppölän luku sopii saksalaisten tappioihin kolmen päivän aikana 27.–29.4., kun lukuun lasketaan myös jälkikäteen haavoittuneena kuolleet. Syrjäntaan taistelupäivänä kaatui 51 saksalaista. Teoksessa *Suomen vapaussota vuonna 1918* mainitaan vain, että punaisten tappiot olivat suuria.²³ Nimitiedostossa 66 punaista on merkitty kaatuneen Tuuloksessa. Punaisten kuolinpäivät ovat enimmäkseen 28.4.–29.4., mutta vaikka useilla Tuuloksessa kaatuneilla on Syrjäntaan taistelun päivämäärää aikaisempi tai myöhempi kuolinpäivämäärä ei se tarkoita, punaisten tietojen epämääräisyyden takia, että he varmuudella ei-

²¹ Suomen vapaussota vuonna 1918 osa VI, 176–181.

²² Ahto 1986, 62–63.

²³ Suomen vapaussota vuonna 1918 osa VI, 161.

vät kuuluisi Syrjäntaan taistelun tappioihin. Pidän todennäköisenä, että henkilöt, jotka on merkitty kaatuneeksi huhtikuun lopussa Tuuloksessa, kuuluvat Syrjäntaan taistelun tappioihin. Punaisten kaatuneiden lukumäärä vaikuttaa kuitenkin varsin pieneltä luvulta verrattaessa saksalaisten lukuihin tai aiemmin esitettyihin arvioihin 300 kaatuneesta. Haukilammella kylän läheisyydessä on punaisten joukkohauta, jossa on 87 ruumista.²⁴ Ilmeistä on, että arviot punaisten tappioista ovat olleet yli-imitoitettuja ja tappiot ovat olleet sadan kaatuneen paikkeilla. Syrjäntaan taistelussa kaatui myös yksi valkoinen kuormamies.

Punaisten ja saksalaisten välillä käytiin 27. huhtikuuta verinen taistelu Lammin pitäjässä. Saksalaisten osasto Ehrenkrook eteni 27. huhtikuuta Lammin suuntaan, jossa punaisilla oli vahvat asemat. Saksalaiset valloittivat asemat kahden tunnin taistelun jälkeen, menettäen kuitenkin yhdeksän miestä kaatuneena. Punaisten menetykset olivat suurempia, mutta Lappalaisen mainitsema toista sataa kaatunutta ei sovi yhteen nimitiedoston tietojen kanssa.²⁵ Punaisia on merkitty kaatuneen Lammilla 18, mutta laskettaessa mukaan myös ne joiden kuolinpäivämäärä on taistelupäivämäärän lähetyvillä ja ne joiden kuolinpäivämäärä on epämääräinen, nousee Lammilla kaatuneiden määräksi 35. Lammin pohjoisosissa käytiin huhtikuun aikana taisteluita Iso-Evossa. Mittavin taistelu käytiin 20. huhtikuuta, jolloin valkoiset tekivät epäonnistuneen hyökkäyksen punaisten aseisiin. Punaisten tappiot olivat ilmeisesti alle kymmenen kaatunutta, ilmeisesti kaikki Ahlaisista kotoisin olevia. Valkoisen puolen tappioluvut herättävät kysymyksiä. Virallisessa vapaussotahistoriikissa ilmoitetaan valkoisen puolen menettäneen 49 miestä, mikä sisältää myös haavoittuneet.²⁶ Nimitiedosto antaa viitteitä ainoastaan viidestä kaatuneesta, mikä tarkoittaisi, että haavoittuneiden määrä olisi ollut erittäin suuri.

Viimeiset punaiset joukot Etelä-Hämeessä antautuivat Lahden länsipuolella 1.5. Syrjäntaan taistelun jälkeen ei alueella käyty suurempia taisteluita ja viimeisten päivien kaatuneiden punaisten lukumäärässä on suuri joukko henkilöitä, jotka on todennäköisesti ammuttu taistelujen ulkopuolella.

Punaisten onnistui sekä Alvettulassa, Hauholla että Syrjäntaalla edetä taistellen, mikä oli varsin yllättävää ottaen huomioon punaisten siihenastiset hyökkäysyritykset. Hauhon ja Syrjäntaan taistelussa kaatuneiden punaisten keski-ikä oli alle 25 vuotta. He olivat suureksi osaksi Lempäälän rintamalla olleita joukkoja, jotka olivat pääosin kotoisin Etelä-Hämeestä. Noin viidesosa läpimurtotaisteluissa kaatuneista olivat kotoisin Turun ja Porin läänistä, mikä osoittaa heidän saapuneen Satakunnan rintamalta. Punaisten taistelujoukot Hauholla ja Tuuloksessa erosivat koostumukseltaan niistä joihin saksalaiset olivat tottuneet. Kun Helsingin puolustusta hoiti pääosin vanhemmat, harjaantumattomat miehet, oli läpimurtotaistelun joukot nuoria, usein naimattomia ja muistuttivat enemmän tyypillistä sotajoukkoa. Hyvin tärkeä seikka, pohdittaessa sodan lopun punaisten yltiöpäisiä hyökkäyksiä, oli joukkojen rintamakokemus. Joukot olivat pakostakin harjaantuneet sodan aikana

²⁴ Ahto 1986, 63.

²⁵ Lappalainen 1981, 234.

²⁶ Finlands frihetskrig 1918, 98.

ja taistelutilanteet eivät olleet enää täysin uusia kokemuksia. Taistelutahtoa on tietenkin lisännyt tietoisuus siitä, että läpimurto oli ainoa vaihtoehto antautumisen ohella. Myös punaisten suuri joukko on luonut turvallisuutta ja mahdollistanut vastarinnan jatkumisen. Kaikki tämä mahdollisti sen, että kolmen päivän aikana vetäytyvät punaiset taistelivat ennennäkemättömällä voimalla ja pakottivat vihollisen pakenemaan. Punaisten onnistumiseen ei voi laskea siis pelkkä määrällinen ylivoima, vaan on myös otettava huomioon heidän sotilaallinen kykynsä. Vaikka vetäytyminen on ollut sekavaa, on taistelujoukot kyetty järjestämään suuren joukon eteen ja varmistusjoukot taakse. Näihin joukkoihin on oletettavasti valittu punaisten paras sotilasaines, aseistus sekä parhaan taistelutahdon omaavat.

Hämeen lopputaisteluihin liittyvät tutkimusongelmat

Hämeen lopputaistelut ovat kuolinsyytutkimuksen kannalta ongelmallista. Punaisten vetäytymistä seurasi valkoisten joukkojen saapuminen ja teloituksien alkaminen. Kaatuneet punaiset sekoittuvat helposti kadonneisiin ja ammuttuihin. Kuolinalajoista ei ole suurempaa hyötyä, koska niiden tarkkuusluokka on liian heikko, jotta niitä voisi käyttää hyväkseen määriteltäessä kuoliko henkilö taistelun yhteydessä vai taistelujen jälkeen. Seuraavassa on esimerkkinä otettu Sääksmäki osoittamaan Hämeen lopputaistelujen ongelmallisuutta, koskien kuolinsyitä ja -aikoja. Sääksmäen kunnassa oli punaisten osalta erittäin suuret tappioluvut kaikissa eri kuolinsyyryhmissä. Alla olevassa kappaleessa ilmoitetut ammuttujen lukumäärät perustuvat pelkästään nimitiedoston tietoihin.

Sääksmäeltä kotoisin olevia on kannassa 458. Heistä valkoisella puolella kuoli 28 joista vain kaksi kuoli taistelussa, suurimman osan tullessa murhatuksi. Punaisella puolella oli 430 kuolintapausta: 93 kaatunutta, 152 ammuttua ja loput suurimmaksi osaksi vankileireillä kuolleita. Hämeen lopputaistelujen aikana 27.4.–3.5. kuoli seitsemässä päivässä 116 sääksmäkeläistä punaista. Heistä 47 on merkitty kaatuneeksi ja 69 on merkitty ammutuksi. Kaatuneiden joukossa on 12 kaatunutta joilla on vaihtoehtotietona ammuttu. Tämä nostaisi ammuttujen osuuden 81 ja kaatuneiden luvun 35. Koska pyrkimyksenä on selvittää nimenomaan taistelevien joukkojen tappiot, on yllämainitusta luvusta poistettava ne, jotka varmuudella ammuttiin taistelujen ulkopuolella (noin 30 ammuttiin taistelualueen ulkopuolella). Tällöin voi tehdä varovaisen arvion, että noin 35 sääksmäkeläistä kaatui sodan viimeisenä viikkona, ja että noin 50 sääksmäkeläistä, lopputaisteluihin tai pakolaisiin kuulunutta, ammuttiin lähes välittömästi kiinni jäätyään.

Sääksmäkeläisten tappioluvussa silmiinpistävää on naisten suuri määrä. 27.4.–3.5. kuoli punaisella puolella 35 sääksmäkeläistä naista. Heistä 13 on merkitty kaatuneeksi ja loput ammutuiksi. Kaatuneiden osalta kolmella on vaihtoehtotietona ammuttu.

Toinen tapa tarkastella lopputaistelujen kuolinsyitä ja määriä on tarkastella kuinka paljon kuoli tietyn kunnan alueella. Esimerkkikuntana on seuraavassa Hauho. Viimeisten päivien taistelujen punaisen puolen tappiot Hämeenlinnan ja Lahden välillä ovat vaikeasti hahmotettavia. Sekavista olosuhteista johtuen ei tappioita

kirjattu heti taistelun jälkeen ja myöhemmät selvitykset, niin tilastollisen päätösmiston tekemä kuin erilaiset muistojulkaisujen tiedot, eivät ole kovin luotettavia sodan viimeisten päivien osalta. Kuolinpäivämäärissä saattaa olla suuriakin heittoja tai ne ovat erittäin epämääräisiä. Toinen epävarma tekijä Etelä-Hämeen punaisten tappioissa sodan viimeisten päivien ajalta, on kaatuneiden ja ammuttujen välinen suhde. Ampumiset alkoivat heti paikkakuntien joutuessa saksalaisten tai valkoisten käsiin. Taulukossa on esitetty Hauhon kunnassa sodan loppuvaiheen aikana sattuneet kuolintapaukset. Taulukossa on mukana vain tapaukset joiden osalta on varmat kuolinpäivä- sekä kuolinkuntamerkinnot.

Taulukko 18. Hauholla lopputaistelujen aikana kuolleet punaiset.

kuolinpäivämäärä	kaatuneita punaisia Hauholla	ammuttuja punaisia Hauholla
26.4.	4	-
27.4.	11	6
28.4.	12	1
29.4.	3	2
30.4.	5	3
1.5.	8	14
2.5.	-	1
3.5.	-	4
yhteensä	43	31

Taulukosta 18 näkyy miten ammutut ja kaatuneet jakautuvat samoille päiville. Taisteluita kunnan alueella käytiin 26.–28.4. Tämän jälkeen on kuitenkin kunnassa merkitty kaatuneen 16 punaista. Onko kyse virheellisestä kuolinpäivämäärästä vai virheellisestä kuolinsyymerkinnästä? Mahdollista on myös, että taistelujen jälkeen käytiin tulitaisteluita pienten punaisten ryhmien ja valkoisten välillä tai että vangitsemisien yhteydessä sattui ampumisvälikohtauksia, jotka selittäisivät kaatuneiden määrän.

Viimeisinä taistelupäivinä punaisten osalta kaoottisena aikana on mitä ilmeisemmin sattunut myös omien ampumisia. Toijalan suunnan rykmentinpäälliköksi merkitty Otto Lax on ilmeisesti ammuttu omien joukkojen toimesta 28.4., joko rippikirjatietojen mukaan Lammilla tai terroritilaston tietojen mukaan Lahden taistelun yhteydessä.

Kotipaikkakunnat

Etelä-Hämeen lopputaisteluihin otti osaa punaisia hyvin laajalta alueelta. Vetäytyvien joukossa oli niin Satakunnan rintamalta, kuin Lempäälän rintamalta tulleita. Joukossa oli myös Länsi-Uudeltamaalta vetäytyneitä joukkoja. Varsinais-Suomesta ja Satakunnasta vetäytyneistä punaisista kaatui Etelä-Hämeen taisteluissa 105 henkilöä. Eniten heitä kaatui Janakkalassa ja Hämeenlinnassa (yhteensä 59). Alueella Hauho – Tuulos – Lammi kaatui heitä 36.

Hämeen läänistä kotoisin olevia kaatui samana aikana 148. Lisäksi nimitiedossassa on 69 etelähämäläistä, jotka todennäköisesti ovat kaatuneet Etelä-Hämeen taisteluissa (heistä 49 on siihen viittaava kuolinpäivä). Näin hämäläisten punaisten kaatuneiden luvuksi tulee Etelä-Hämeen taisteluissa noin 200. Uusimaalaisia kaatui kyseisenä aikana 73, joista 14 olivat helsinkiläisiä. Määrä on erittäin pieni, ottaen huomioon uusimaalaisten ja etenkin helsinkiläisten suuren määrän sodan muilla rintamilla, niin osallistujien kuin uhrien joukoissa. Kaiken lisäksi taistelut käytiin osaksi Uudellamaalla. Helsinkiläisten pienet lukemat selittyvät Helsingin taistelulla, johon osallistui pääasiallisesti paikkakuntalaisia. Saksalaisten onnistui valloittamaan kaupunki, ilman että punaiset olisivat päässeet vetäytymään ja suurelle osalle helsinkiläisiä sotiminen oli ohi 13. huhtikuuta. Uusimaalaisista kaatuneista suurimman ryhmän muodostivat pyhäjärveläiset joita kaatui Syrjantaan taistelussa yhdeksän.

Valkoisella puolella joukot koostuivat pohjanmaalaisista. 67 kaatunutta olivat Vaasan tai Oulun läänistä kotoisin. Hauhon verisessä taistelussa 28. huhtikuuta kaatui yhdeksän ylivieskalaista, kahdeksan nivalalaista ja viisi Lohtajalta kotoisin olevaa. Kyseisten kuntien tappioluvut Hauhon taistelun osalta, kattoivat lähes puolet kuntien koko sodan tappioluvuista. Lähes kaikki muut tappiot syntyivät kuukautta aiemmin, Tampereen taistelussa.

KARJALAN RINTAMA

Sota Karjalassa

Sisällissodan aikoihin Viipurin lääni oli Suomen väkirikkain lääni, asukasmäärän ollessa yli viisi ja puolisataa tuhatta. Viipurin kaupungissa oli asukkaita noin kolmekymmentä tuhatta, mutta kun huomioi Viipurin maalaiskunnan ja sen alueella sijaitsevat väkirikkaat esikaupungit, nousee Viipurin seudun väkiluku noin 76 000.¹ Karjalan kannas halki kulki myös tiheä rautatieverkosto, pääradan muodostuessa Pietari-Helsinki radasta. Kyseistä rataa voidaan huoletta pitää punaisen Suomen napanuorana ja elinehtona ase- ja miehistökuljetusten myötä. Viipurista pohjoiseen meni nk. Karjalan rata, joka kulki Antrean kautta Elisenvaaralle ja sieltä edelleen länteen. Kannaksen koillisosassa kulki Pietari-Hiitola-rata, jonka varrella sijaittivat Kivennapa, Rautu ja Raasuli. Imatralta kulki rautatie Vuoksen pohjoispuolta pitkin Antrean ja Lappeenrannasta pääsi rataa pitkin Simolan kautta Viipurin radalle. Yllämainitut seikat ja punaisen vallankumouksen pääkaupungin, Pietarin, läheisyys tekivät alueesta sisällissodan aikana strategisesti erittäin tärkeän. Sotatapahtumat alkoivat alueella jo noin viikko ennen punaisten vallankaappausta Helsingissä ja suojeluskuntien aktiivisia toimia Pohjanmaalla. Valkoisten epäonnistuttua vallanotossa Viipurissa, alkoi rintama muodostua Viipurin pohjoispuolelle helmikuun alussa. Rintamalinja pysyi kannaksella lähes samana, aina huhtikuun kahteen viimeiseen viikkoon saakka. Suomen sisällissodalle tyypillinen, rautateiden keskeinen asema, näkyy selvästi Karjalan kannaksen rintamamuodostumisvaiheessa. Punaisen Suomen tärkeimpiä liikenneyhteyksiä oli rautatie Helsingistä Viipurin kautta Pietariin. Karjalan rintaman taistelujen suhteen keskeiseksi liikenneväyläksi, muodostui Viipurista Antrean kautta pohjoiseen kulkeva nk. Karjalan rata. Rata haarautui Elisenvaaran kohdalla ja länteen päin suuntautuvasta radasta muodostui valkoisen Suomen tärkein liikenneväylä. Rautatien tärkeyden sodan molemmille osapuolille osoittaa se, ettei varsinaisia rintamia syntynyt alueille, jotka olivat kaukana rautatiestä. Kannaksen maantieteellisistä rajoista muodosti Vuoksenjoki karkeasti vedettynä rajan valkoisen ja punaisen Karjalan välillä. Perusasetelmana Karjalan rintaman muodostumiselle voi pitää punaisten pyrkimystä suojata punaisten kannalta elintärkeää rataa Pietariin, kun taas valkoisten päämääränä oli katkaista tuo yhteys. Alueen läheisyys Pietariin sai valkoisten päämajan sodan alussa epäilemään valkoisen rintaman muodostamista ja sen ylläpidon mahdollisuuksia.² Käyttämäni rintanimitys; Karjalan rintama, oli yleisesti käytössä sekä punaisten että valkoisten puolella jo sodan aikana. Rinnakkaisnimityksiä, kuten mm Itäinen rintama ja Vuoksen rintama, esiintyi molemmin puolin. Maantieteellisesti Karjalan rintama

¹ Suomen Tilastollinen Vuosikirja, 1919.

² Komonen 1934, 3.

ulottui Saimaan itärannikolta Venäjän rajalle.³ Rintama oli Suomen sisällissodalle tyypilliseen tapaan varsin hajanainen ja rintamaosien välillä oli laajoja miehittämättömiä alueita, joita vartioitiin molemmin puolin, lähinnä nk. lentävien osastojen kautta. Pääasiallisesti Karjalan rintama voidaan jakaa neljään eri rintamaosaan: Antrean, Joutsenon, Keski-kannaksen ja Raudun lohkokoon. Taistelujen laajuuden ja joukkojen määrän huomioon ottaen voi Antrean rintamalohkoa nimittää Karjalan päärintamaksi. Rintamalohko sijaitsi Antrean, Jääsken ja Viipurin mlk:n alueilla. Päärintamasta länteen muodostui Joutsenon rintama, joka ulottui Saimaan rannalta vajaat 20 km sisämaahan Antrean rintaman suuntaan. Vaikka yllämainittujen rintamien ääri laidat sijaitsivat vähemmän kuin kymmenen kilometrin päässä toisistaan, ei niiden välille syntynyt yhtenäistä rintamalinjaa. Karjalan kannaksen itäosiin muodostui useampia pienempiä taistelualueita joita raportissa kutsun Keski-kannaksen rintamaksi.⁴ Yllämainittujen rintamalohkojen lisäksi tulen tarkastelemaan erikseen sodan alun kahakoita ja valkoisten huhtikuun lopun hyökkäysjaksoa.

Taistelutapahtumien kronologinen jako on Karjalan rintaman osalta varsin selkeä. Sodan alkutapahtumaksi muodostui Viipurissa Pietisen tehtaalla 19. tammikuuta käyty taistelu, jossa kaatui yksi kummankin osapuolen edustaja. Yhteenoton jälkeen noin 500 Viipuriin kerääntyneitä suojeluskuntalaista suunnitteli ottavansa kaupungin haltuunsa, mutta punaisten suuren ylivoiman edessä oli joukon vetäydyttävä Viipurin saaristossa sijaitsevalle Venäjänsaarelle. Täältä joukko, joka sai nimekseen ”venäjänsaarelaiset”, murtautui tammikuun lopulla, taisteluja käyden punaisten hallitseman alueen läpi pohjoiseen Antreaan. Valkoisten alkumenestys oli ollut heikkoa ja punaiset olivat saaneet haltuunsa Viipurin ja Viipuri-Pietari-radan suuremmitta ongelmitta. Alkukahakoiden jälkeen kesti kuitenkin lähes kaksi viikkoa ennen kuin aktiivinen päärintama muodostui Antreaan ja rintamasotavaihe alkoi. Rintamasotavaihe käsitti aktiivista sodankäyntiä etenkin punaisten osalta, mutta suuria muutoksia rintamalinjoihin ei saatu aikaan. Rintamasotavaihe päättyi vasta huhtikuun 23.–24., jolloin punaiset vetäytyivät kaikilta rintamilta kohti Viipuria. Poikkeuksena oli Keski-kannaksen rintama, joka murtui neljä päivää muita aikaisemmin, ja Rautu, jonka valkoiset valloittivat jo 5. huhtikuuta. Valkoisten loppuhyökkäys kesti noin viikon ja Karjalan rintaman taistelut organisoidussa muodossa päättyivät Viipurin ulkopuolella käytyyn Naulasaaren taisteluun 29. huhtikuuta. Tämän jälkeen koostuivat Karjalan rintaman taistelut ainoastaan yksittäisistä kahakoista pakomatalla olevien punaisten yrittäessä päästä valkoisten ketjujen läpi Venäjälle.

Taistelutappiot

Karjalan kannaksen taisteluissa kaatuneiden tutkimista helpottaa taistelujen paikallinen luonne. Kannaksen sotatapahtumat tapahtuivat kaukana Hämeen pää-

³ Savitaipaleen rintamalohko on tietyissä yhteyksissä laskettu kuuluvaksi Karjalan rintamaan mutta käsittelen Savitaipaleen tapahtumia Savon rintaman yhteydessä koska rintamalohkon sotatoimet olivat rintamasotavaiheessa lähinnä kytköksissä Savoan.

⁴ Nimitystä on käytetty sotaa käsittävässä kirjallisuudessa. Esimerkiksi Lappalainen 1981.

rintamasta ja rintama muodosti etenkin valkoisten osalta varsin itsenäisen osan sodan tapahtumaketjussa. Tästä johtuu, että muutamia harvoja poikkeuksia lukuun ottamatta, sisällissotaan osallistuneet kannakselaiset taistelivat nimenomaan Karjalan rintamalla, joko punaisella tai valkoisella puolella. Karjalan rintaman tuottaa kuitenkin myös ongelmia taistelutappioiden selvittämisessä. Alueen taisteluihin otti osaa punaisten puolella runsaasti venäläisiä ja heidän tappiotietonsa ovat hyvin heikot. Nimitiedostossa venäläisiä on vain muutamia tapauksia. Pahiten tästä kärsii Raudun rintaman tappioselvitys, koska Raudun rintamalla valkoisia oli vastassa pääosin venäläisiä ja näin ollen myös tappiot koskivat suurimmaksi osaksi venäläisiä. Toinen ongelmaryhmä ovat pietarinsuomalaiset, joiden osalta tiedot ovat lähes yhtä vähäiset kuin venäläisten suhteen. Yllämainituista seikoista johtuen käsittelen kyseisessä kappaleessa pääosin Karjalan rintaman suomalaisia taistelutappioita. Kappaleen lopussa tarkastelen venäläisten osuutta taistelutappioihin. Taulukko 19 osoittaa osapuolien taistelutappiot Karjalan rintamalla. Tapaukset, jotka olen sijoittanut Karjalan rintamalle pelkän kirjoillaolokunnan mukaan, näkyvät suluissa.

Taulukko 19. Karjalan rintaman taistelutappiot. Lisäksi kuoli kahdeksan sivullista, joita ei ole merkitty taulukkoon.

	valkoiset	punaiset	tuntematon ja "ei kumpikaan"	yhteensä
kaatuneet	961 (76)	802 (209)	55 (22)	1 818 (307)
haavoittuneena kuolleet	215 (9)	90 (26)	10 (1)	315 (36)
kadonneet	6	48 (8)	11 (2)	65 (10)
muu kuolinsy	35	50 (18)	51 (38)	136 (56)
yhteensä	1 217 (85)	990 (261)	127 (63)	2 334 (409)

Taulukko 19 osoittaa kaatuneiden ja haavoittuneena kuolleiden lisäksi ne kadonneet, jotka muitten tietojen pohjalta on oletettu kaatuneen. Kadonneiden osalta suurimpana ongelmana on 110 tapauksen ryhmä, joka mahdollisesti kuuluu Karjalan rintamalla kaatuneisiin, mutta joita en ole sisällyttänyt yllä olevaan taulukkoon, epävarmuustekijöiden ollessa liian suuret. Taulukossa esiintyvillä kadonneilla on kaikilla kuolinpaikkatietona jokin taistelu ja/tai kuolinpäivämäärä, joka sopii taisteluiden päivämääriin. Esimerkiksi pelkästään Viipurissa kadonneiksi merkityjä en ole kelpuuttanut, koska kyseessä voi yhtä hyvin olla vankileireiltä kadonneita, mutta jos kadonneen kuolinpaikaksi on merkitty Viipurin valloitus olen kelpuuttanut tapauksen taistelutappioiden joukkoon. Kun taulukon kadonneiksi merkityt lasetaan kaatuneisiin, nousee Karjalan rintaman suomalaisten kaatuneiden määräksi 2 198. Kun tähän lisätään harvinaisen suuri määrä harhalaukauksia ja tapaturmia, on taistelutappioiden kokonaisluku 2 334. Heistä 1 217 kuolivat valkoisella puolella ja punaisina tai osapuoleltaan tuntemattomina kuoli 1 117. Rintamien tappiovertailussa Karjalan rintama oli sisällissodan toiseksi verisin Hämeen rintaman jälkeen. Jopa noin neljäsosa sisällissodassa kaatuneista suomalaisista kaatui Karjalan rintamalla. Valkoisten osalta Karjalan rintaman tappiot muodostavat jopa 35 % kokonaistappioista, kun taas punaisten osalta luku muodostaa alle viidesosan

heidän kokonaistappioistaan. Huomiota herättävää on osapuolien väliset suhteet. Punaisten ja valkoisten tappiot ovat lähes yhtä suuret (ottaen huomioon, että lähes kaikki osapuoleltaan tuntemattomat olivat punaisia). Sodan kaikilla muilla rintamilla olivat punaisten tappiot valkoisten tappioita huomattavasti suuremmat. On kuitenkin muistettava venäläisten ja pietarinsuomalaisten kaatuneiden puuttuminen yllä olevasta taulukosta.

Korkeista tappioluvuista huolimatta oli Karjalan rintama varsin pitkään sivunäyttämönä osapuolten keskittäessä voimansa Tampereen pohjoispuolen taisteluihin. Tämä pitää paikkansa etenkin valkoisella puolella, jossa Hämeen rintama oli selkeästi tärkein rintama. Jos valkoisille Karjalan kannas oli sodan alussa toissijainen rintama, oli punaisille heti sodan alusta saakka elintärkeätä suojata Viipuri-Pietari-rataa. Sodan alkuvaiheen tilannetta kuvaa hyvin valkoisten sotilasjohdon asenne, joka otti huomioon jopa mahdollisuuden, ettei Karjalan kannaksella pystytä ylläpitämään rintamaa. Kun selvisi, että rintamaa pystytään ylläpitämään lisäksi tämä seikka rintaman merkitystä myös valkoisten puolella ja Länsi-Suomesta saapui aselähetyksiä. Vasta Tampereen punaisen puolustuksen sorruttua ja saksalaisten vallattua Helsingin, saattoivat valkoiset keskittää voimansa Karjalan rintamalle, minkä takia valkoisten loppuhyökkäys on selvästi erotettava erilliseksi osaksi Karjalan taisteluissa.

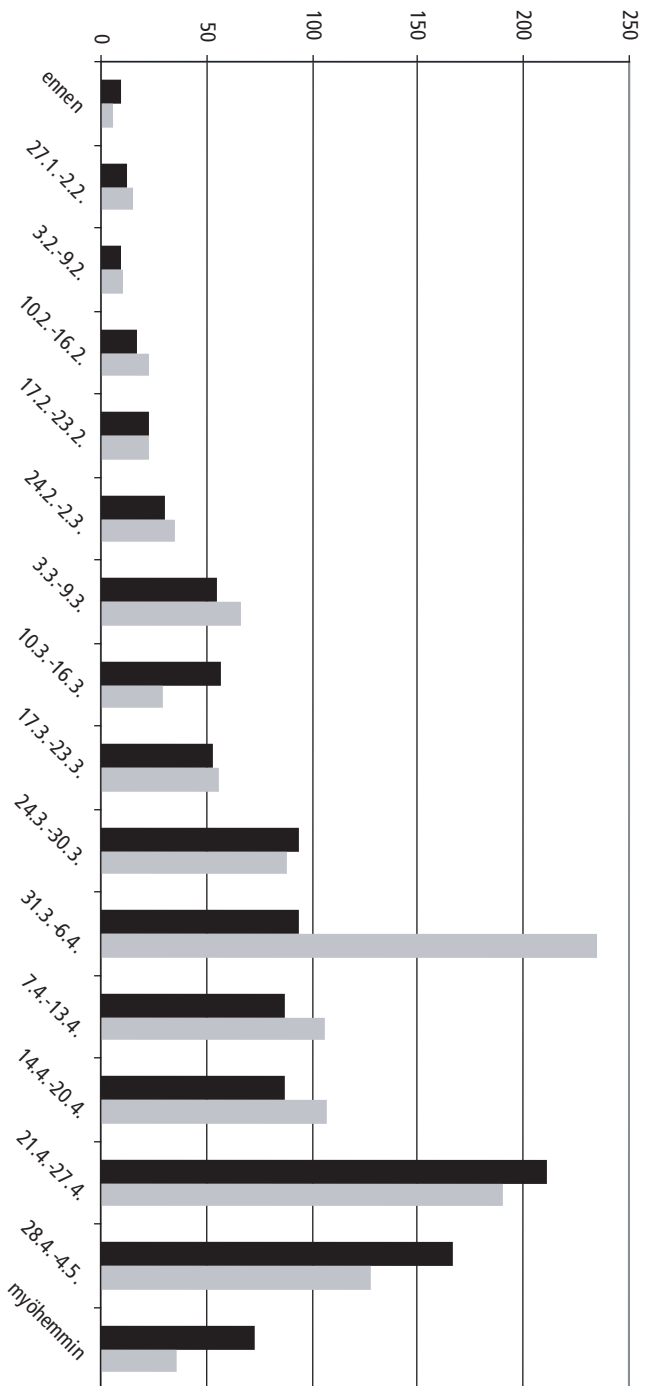
Kuten yllä on jo mainittu, koostuivat rintamasodan valkoisten joukot lähes poikkeuksetta itäsuomalaisista. Joukot koostuivat alussa suojeluskuntajoukoista Karjalan kannakselta ja nykyisen Etelä- ja Pohjois-Karjalan alueelta, joka oli rautatien ja vesireittien myötä sidoksissa Karjalan kannakseen. Vasta huhtikuun lopulla, valkoisten suurhyökkäyksen aikana, alkaa valkoisten tappiolukemiin ilmestyä enemmän vieraspaikkakuntalaisia ja tällöin etenkin pohjanmaalaisia.

Punaisten puolella tilanne oli toinen. Vaikka paikallisilla punakaarteilla oli päävastuu, oli vieraspaikkakuntalaisten määrä merkittävä jo aikaisessa vaiheessa, jolloin etenkin Helsingistä siirrettiin huomattavia joukkoja Karjalan kannakselle. Tämä osoittaa miten tärkeänä rintamaa pidettiin punaisten puolella. Myös punaisella puolella taistelleiden venäläisten osuus oli Kannaksen taisteluissa huomattavasti suurempi kuin muualla.

Kuolinajat

Karjalan rintamalla kaatuneiden kuolinajat ovat varsin hyvin selvillä. Valkoisista kaatuneista ainoastaan kuudella on epäselvä kuolinaika. Punaisten osalta vastaava luku on 182. Kuolinpäivämäärä puuttuu kylläkin useamman kohdalla, mutta monen osalta on kuolinpaikan perusteella mahdollista sijoittaa tapaus tiettyyn aikajaksoon. Viereisellä sivulla olevassa taulukossa on esitetty kaatuneiden kuolinajat. Punaisten ja osapuoleltaan tuntemattomien luvut on esitelty mustina pylväinä ja valkoisten tappiot harmaina. Tapaukset joiden kuolinpäivämäärästä ei ole tietoa olen sijoittanut kuvioon saman tavan mukaan kuin muiden rintamien osalta.

Kuvio 13. Karjalan rintamalla kaatuneiden suomalaisten kuolinajat. Harmaat pylväät osoittavat valkoisten tappiot ja mustat pylväät punaisten tappiot.

Kuviossa 13 pistää silmään maaliskuu- ja huhtikuun taitteen valtava harppaus valkoisten kuolinlukuissa. Selitys löytyy Raudun taisteluista, joissa tappiot olivat jopa koko sodan kannalta katsottuna epätavallisen suuria. Koska luvuissa ei ole venäläisiä mukana, näkyy punaisten tappiot kyseisenä aikana verrattain pieninä. Kuviosta näkyy miten tappiot, Rautua lukuun ottamatta, pysyivät osapuolien välillä varsin samanlaisina. Maaliskuun alussa tappiot kasvavat, mutta suurempi kasvu tappioluvuissa tapahtuu vasta maaliskuun lopussa jolloin punaisten viikkotappiot lähes kaksinkertaistuvat ja pysyvät samansuuruisina huhtikuun lopulle. Myös valkoisten tappiot nousevat muutenkin kuin vain Raudun valloituksen vuoksi. Seuraava muutos tapahtuu huhtikuun lopulla, jolloin molempien tappiot jälleen nousevat uudelle tasolle valkoisten yleishyökkäyksen alkaessa. Rintaman suurimmat tappiot keskittyvät huhtikuun lopun Viipurin taisteluihin. Sodan kahden viimeisen viikon tappiot muodostavat jopa noin kolmasosan punaisten kokonaistappioista ja noin neljäsosan valkoisten kokonaistappioista. Sodan jälkeen kuoli lähes kaksi kertaa enemmän punaisia kuin valkoisia taisteluissa saamiinsa haavoihin. Luvut osoittavat, että punaisten haavoittuneiden tilanne oli valkoisiin verrattuna huonompi.

Antrean rintama

Karjalan kannaksen päärintamaksi muodostui Viipuria lähinnä oleva Antrean rintama. Rintamalle keskitettiin suurin osa sekä punaisten että valkoisten Karjalan joukoista. Punaiset pyrkivät puolustamaan Viipuria sekä mahdollisuuksien mukaan hyökkäämään pohjoiseen. Valkoisille Antrean rintaman onnistunut puolustaminen oli elinehto koko Karjalan rintaman kannalta. Rintaman eteläisimmästä kohdasta oli vain parikymmentä kilometriä Viipuriin, mikä tarkoitti jatkuvaa ainakin potentiaalista uhkaa punaisten hallitsemaa rautatietä ja kaupunkia vastaan. Antrean rintaman rinnakkaisnimityksenä toimi punaisten käyttämä Kavantsaaren rintama. Rintama muodostui helmikuun puoliväliin mennessä ja asettui nk. Karjalan radan varrelle rintamalinjan kulkiessa radan kohdalla Kavantsaaren ja Hannilan asemien välillä. Rintama jatkui molemmin puolin rataa niin, että se pisimmillään muodosti noin 20 km pitkän puolikaaren. Rintama ei kuitenkaan ollut kummallakaan puolella yhtenäinen, vaan muodostui erillisistä lohkoista joiden väliltä puuttui yhtenäinen rintama. Valkoisten esikunta sijaitsi Antrean asemalla ja kirkonkylässä, punaisten rintamaesikunnan sijaitessa Kavantsaarella. Radan läntisellä puolella sijaitsivat Syvälahden, Ahvolan ja Oravalan lohkot ja kaikkein uloimpana Kilpeenjoen lohko. Radan itäpuolella sijaitsi Pullilan ja Hannilan rintamalohkot ja kaikkein eteläisimpänä Karisalmen rintamalohko. Nämä rintamamuodostelmat pysyivät lähes muuttumattomina helmikuulta huhtikuun loppuun.⁵

Sodan alussa valkoiset pitivät etuvartiota Kavantsaaren ja Hannilan asemilla, mutta punaisten 9. helmikuuta alkaneen hyökkäyksen ja noin viikon mittaisten taistelujen seurauksena rintama vakiintui yllämainitulle alueelle ja sotatoimet muuttuivat asemasodaksi. Punaisten alkuhyökkäyksen jälkeen ryhtyivät valkoiset 22.–24.

⁵ Komonen 1934.

helmikuuta vastahyökkäykseen. Taisteluja käytiin niin Syvälahdessa, Karisalmella kuin Pullilassa punaisten torjuessa kaikki yritykset onnistuneesti. Maaliskuun alussa alkoi punaisten yleishyökkäys, joka jatkui kiivaana, mutta lähes tuloksettomana kuun puoliväliin saakka.

Yleishyökkäys keskeytettiin 11. maaliskuuta, mutta punaisten yritykset murtaa valkoisten asemat Antrean rintamalla jatkuivat voimakkaina koko maaliskuun ajan. Huhtikuussa ote siirtyi yhä enemmän valkoisille ja heidän onnistui valloittaa tärkeä Pullilan kukkula. Juuri ennen valkoisten yleishyökkäystä vetäytyivät punaiset Viipuriin, ja näin ollen Antrean rintamalla ei sodan lopussa nähty veristä yhteenottoa.

Antrean rintaman henkilötappiot

Antrean rintamalla kaatui lähes saman verran punaisia ja valkoisia, ensin mainittujen luvun ollessa 317 ja viimeksi mainitun 331 kaatunutta. Lisäksi kaatui 12 osapuoleltaan tuntematonta, jotka kuten muiden rintamien osalta on pääasiallisesti laskettava punaisiin.

Luvut sisältävät osittain arvioita ja oletuksia, joten niitä ei pidä käsitellä absoluuttisina. Punaisten osalta 52 ja valkoisten osalta 12 puuttuu selvä kuolinpaikkatieto ja he ovat sijoitetut muitten tietojen perusteella Antrean rintaman kaatuneisiin. Punaisten osalta Antrean rintaman tappiot vastasivat noin kolmasosaa Karjalan rintaman punaisten kokonaistappioista, kun taas valkoisten tappioluku vastasi noin neljännesosaa heidän kokonaistappiostaan. Rintamasotavaiheen tappioista Antrean rintaman tappiot muodostavat noin 40 % Karjalan rintaman tappioista molempien osapuolien osalta, mikä osoittaa miten tärkeä Antrean rintama oli molemmille puolille, ja että asemien parantamiseksi tai pitämiseksi oltiin valmiita uhraamaan paljon miehiä.

Taistelut Antrean rintamalla kestivät noin 70 päivää, mikä tarkoittaa, että osapuolten menetykset olivat keskimäärin neljästä viiteen kaatunutta päivässä. Paavo Susitaival esittää tutkielmassaan Antrean rintaman tappioiden olleen noin tuhat henkilöä (sisältää haavoittuneet), mikä hänen mukaansa muodosti kolmasosan Karjalan rintaman asemasotavaiheen tappioista.⁶ Luku tukee varsin hyvin kyseisen tutkimuksen tuloksia.

Antrean rintaman osalta löytyi huomattava määrä tietoja punaisista kaatuneista lehtien ja matrikkeliin kuolinilmoituksista. Punaisten tappiotiedoista yli viidesosa on peräisin kuolinilmoituksista, muistojulkaisuista tai sairaalaluetteloista. Viipurilaisen Työ-lehden sodanaikaiset kuolinilmoitukset antoivat tietoja jopa 32 uudesta tapauksesta, jotka lähes poikkeuksetta koskivat Viipurin läänistä kotoisin olevia ja punaisella puolella kaatuneita. Helsingissä julkaistu Työmieslehden sodanaikaiset kuolinilmoitukset antoivat tietoja yhdeksästä uudesta tapauksesta ja Helsingissä toimivan Fennian sairaalan luettelo antoi tietoja 15 uudesta Antrean rintamalla kaatuneesta punaisesta. Kaksi viimeksimainittua lähdettä ilmoitti lähes pelkästään eteläsuomalaisten ja etenkin helsinkiläisten tappioista. Yllämainittujen lähteiden

⁶ Susitaival, Paavo. Pk-1406. SA.

ongelmana on, että ajallisesti ne kattavat ainoastaan ajanjakson helmikuusta huhtikuun alkuun. Huhtikuun puolivälissä ilmestyneen numeron kuolinilmoitukset kertovat saman kuun viidentenä päivänä surmansa saaneista, mutta tätä myöhemmin kuolleita ei lehden ilmoituksissa esiinny. Punaisten muistojulkaisuissa *Itä-Länsi, Talikkalan työväenyhdistyksen 25-vuotiskertomus ja Kärsimysten teillä* on löydettävissä 14 uutta tapausta, jotka kaatuivat Antrean rintamalla.

Kuolinpaikat ja kuolinajat

Antrean rintaman eri rintamalohkot osoittavat suuria eroja tappioluvuissa. Punaisten ja valkoisten osalta on Antrean rintaman kaatuneista noin 3/4 mahdollista eritellä eri rintamalohkoihin. Alla oleva taulukko osoittaa punaisten ja valkoisten kaatuneiden prosentuaalisen jaon eri lohkoihin.

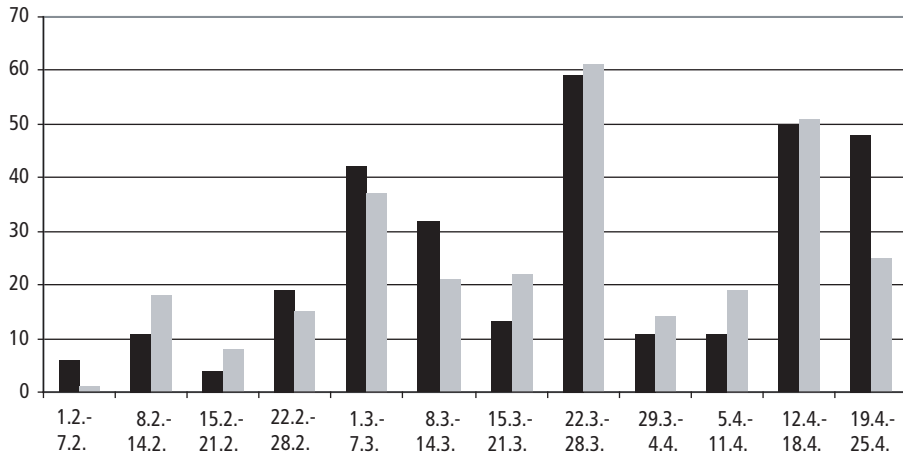
Taulukko 20. Punaisten ja valkoisten kaatuneiden prosentuaalinen jakautuminen eri rintamalohkoille.

kuolinpaikka	punaiset	valkoiset
Ahvolan lohko	61 %	61 %
Pullila lohko	26 %	28 %
Karisalmen lohko	5 %	9 %
Kilpeenjoen lohko	8 %	2 %
yhteensä	100 %	100 %

Taulukon 20 luvut osoittavat että Ahvolan lohko oli selvästi verisin molempien osalta. Osapuolten varsin samanlaiset lukemat selittyvät sotatapahtumilla. Vaikka punaiset olivat alussa hyökkäävämpi osapuoli, ryhtyivät myös valkoiset hyvin nopeasti aktiiviseen sodankäyntiin, mikä sisälsi hyökkäyksiä, rintamanoikaisuja ja vastahyökkäyksiä. Punaisten puolelta voi todeta hyökkäysten jatkuneen, tosin ei yhtä tiheänä kuin maaliskuussa, aina rintamasotavaiheen viimeisiin päiviin huhtikuun lopussa.

Kaatuneiden kuolinaikojen suhteen on varsin hyvät tiedot. Alla olevat kuvio 15 osoittaa kuinka Antrean rintaman tappiot jakautuvat ajallisesti. Taulukko 25 osoittaa myös punaisten epävarmojen määrän.

Kuvio 14. Kaatuneiden ajallinen jakauma Antrean rintamalla. Punaisten ja osapuoleltaan tuntemattomien tappiot näkyvät mustina ja valkoisten tappiot harmaina pylväinä.

Kuvio 14 osoittaa, ettei Antrean lohkolla, päinvastoin kuten useimmilla muilla sisällissodan rintamilla, ollut yhtä selvää tappiojaksoa. Helmikuun alussa tappiot olivat molempien osalta pieniä. Tämä selittyy rintaman muodostumisvaiheesta, joka päättyi vasta kuun keskivaiheilla, ja siitä johtuvasta molemminpuolisesta varovaisuudesta, joka johtui tietämättömyydestä vihollisen aikeista. Valkoisten selvästi suurempi kaatuneiden määrä johtuu helmikuun 11. taisteluista, jolloin ylivoimaiset punaiset joukot karkottivat valkoiset Kavantsaaren asemalta ja Pullilasta. Valkoisia kaatui näissä kahakoissa 13, punaisten tappioiden ollessa vain 4 kaatunutta. Tappiomäärät alkavat nousta vasta helmikuun viimeisen viikon aikana. Tosin tässäkin on todettava, että punaisten puolella on todennäköisesti kaatunut myös venäläisiä. Maaliskuun ja huhtikuun osalta ovat lukemat hyvin samankaltaiset. Maalis- ja huhtikuun asemotapäiviä kertyi 55 päivää. Tänä aikana ainoastaan kolmena päivänä ei kaatunut ketään valkoisella puolella ja vastaavasti viitenä päivänä ei punaisilla ole osoittaa henkilötappioita. Näin pitkä yhtenäinen taistelujakso on Suomen sisällissodalle erikoista ja mitä ilmeisemmin syy siihen miksi Antrean rintamasta ja juuri Ahvolasta tuli yksi sodan tunnetuimpia rintamalojkoja ja valkoisen Suomen sankaritarina.

Ahvola – "Suomen Verdun"

Antrean rintaman mittavin ja kirjallisuudessa tunnetuin rintamalojko oli Ahvolan lohko. Nimitys kattaa kyseisessä raportissa Oravalan, Ahvolan, Hauhianmäen, Suninmäen, Aaponmäen, Seitsolan ja Syvälahden alueet. Ahvolasta tuli jo sodan aikana, mutta etenkin sen jälkeen, valkoisen armeijan sankaruuden vertauskuva.⁷

⁷ Vuorelainen 1918; Suni 1918.

Rintamaa verrattiin ensimmäisen maailmansodan taistelutantereisiin ja syntyi nimitys "Suomen Verdun".⁸ Ahvolan taistelut esiintyivät usein vapaussotakirjallisuudessa, aikakauslehtien palstoilla ja muistelmassa. Ahvolalla oli samanlaatuinen maine vapaussotakirjallisuudessa kuin Hämeen rintaman Vilppulalla: paikka, jossa vähäiset valkoiset voimat pysäyttivät punaisten hyökkäyksen yhden toisensa perään. Ahvolaan liittyvä valkoisen osapuolen sankarillinen maine ei niinkään perustunut yksittäisiin verisiin taisteluihin kuin taistelujakson keston. Taistelutappioita kertyi lähes joka päivä tasaiseen tahtiin koko asemasotavaiheen ajan: maalisi- ja huhtikuussa oli vain neljätoista päivää jolloin valkoiset eivät menettäneet yhtään miestä kaatuneena. Luku on sisällissodan olosuhteisiin nähden varsin poikkeuksellinen. Jatkuva vaaralle alttiina oleminen, jokapäiväiset tappiot ja punaisten Kavantsaarelta suunnattu tykkituli olivat seikkoja, jotka loivat valkoisten osalta Ahvolan maineen vaarallisena, mutta sankarillisena paikkana. Maaliskuun taistelujen keskittyminen Ahvolan lohkolle osoittaa mm. se, että valkoisten Antrean rintaman maaliskuun tappioista lähes 75 % keskittyivät Ahvolaan. Maaliskuu alkoi Antrean rintamalla punaisten yleishyökkäyksellä pääosin juuri Ahvolan rintamalohkolla. Punaisten hyökkäysjakso ulottui kuun puoliväliin ja jatkui uusiutuneena kuun loppupuolella. Jakso ei kuitenkaan koostunut katkeamattomasta hyökkäysliikkeestä vaan sisälsi kiivaampia jaksoja ja hiljaisempia päiviä. Vaikka valkoiset tekivät vastahyökkäyksiä, olivat ne luonteeltaan puolustusotaa. Hyökkäykset eivät tuottaneet punaisille läpimurtoa. Lappalainen toteaa punaisten epäonnistuneen, koska hyökkäyksiä ei keskitetty ja taktiset liikkeet jäivät hyvin vähäisiksi. Vähälukuisten valkoisten onnistui pääosin konekivääritulella pitämään lukumäärältään suuremman vihollisen loitolla.⁹

Maaliskuun kahden ensimmäisen viikon taisteluissa kaatui varmojen tapausten perusteella 61 punaista ja 59 valkoista. Punaisten lukumäärään tulee kuitenkin lisätä tapauksia kahdesta ryhmästä. Kun puolet niistä kahdestatoista Antrean rintaman punaisesta, joille kuolinajaksi on merkitty pelkästään maaliskuu, lisätään kahden ensimmäisen viikon kaatuneisiin, sekä viipurilaisten joukossa ne 15 henkilöä (joilla ei ole kuolinpaikkamerkintää), jotka kaatuivat kyseisenä aikana, nousee punaisten kaatuneiden lukumäärä noin 80. Lukema on selvästi suurempi kuin esimerkiksi Lappalaisen esittämä 39.¹⁰ Punaisten yleishyökkäyksen toinen ja kolmas päivä (2.3.–3.3.) olivat punaisten kannalta hyvin tappiolliset tuloksen ollessa ainakin 21 kaatunutta. Samaan aikaan valkoisten tappiot olivat seitsemän kaatunutta. Seuraavat suuremmat tappiot koituivat punaisten osaksi 7. maaliskuuta, jolloin Ahvolan lohkolle kaatui 12 punaista ja 7 valkoista. Punaisten hyökkäyksen suoritti helsinkiläinen Jyryn komppania ja taistelun kaikki punaiset kaatuneet kuuluivat tähän komppaniaan. 10. maaliskuuta määrättiin yleishyökkäyspäiväksi kaikilla punaisten rintamilla. Tappiolukemat osoittavat, että punaiset hyökkäsivät hanakasti ainakin Ahvolan seudulla. Tuloksettomana hyökkäyksen ja keskeytetyn yleishyökkäyksen tuloksena oli 14 punaista kaatunutta. Osaksi 10. maaliskuun tappiot selittyvät

⁸ Susitaival 1937, 5.

⁹ Lappalainen 1981, 70.

¹⁰ Lappalainen 1981, 71.

taistelukuvauksella jonka mukaan punaiset pääsivät hyvin lähelle valkoisten asemia ja jopa pistintaisteluja kehittyi paikoin.¹¹

Maaliskuun puoliväli merkitsi myös aktiivisempia otteita valkoisten puolelta. Valkoiset saivat huomattavia vahvistuksia 14.–18. maaliskuuta ja valkoisten Ahvolan joukkojen määrä kohosi tämän jälkeen kahteen pataljoonaan. Samoihin aikoihin saivat myös punaiset vahvistuksia seuraavaa yleishyökkäystä varten, jonka oli määrä alkaa 20.3. Punaisten hyökkäys oli kiivain 22.3.–24.3. ja osittain menestyksellinen, kuten Hauhianmäen valtaus osoittaa.¹² Valkoiset menettivät kolmessa päivässä (22–24.3.) 31 henkilöä kaatuneina. Punaiset menettivät kaatuneina lähes yhtä paljon (29). Molempien osapuolien suuret tappiot selittyvät punaisten voimakkaalla hyökkäyksellä Hauhianmäelle ja valkoisten menestyksettömällä takaisinvaltausyrityksellä. Punaisten raportti Hauhianmäen taistelun jälkeen kertoo 13 kaatuneesta ja valkoisten raportti 15 kaatuneesta. Kuten Lappalainen epäilee, ovat raporttien luvut liian alhaisia, kaatuneiden luvun ollessa molempien osapuolien osalta yli kaksi kertaa suurempi.¹³ Teoksessa *Karjala Vapaussodassa* mainitaan ”Hauhianmäen menetysviikon” aikana kaatuneen 35 valkoista, mikä tukee yllä esitettyjä lukuja.¹⁴ Maaliskuun viimeiset kovat taistelut Ahvolan lohkolla käytiin 26.3., kun punaiset hyökkäsivät hiihtokompanian voimin. Hyökkäyksessä kaatui kahdeksan punaista ja yksitoista valkoista. Hauhianmäen valtaus oli yksi punaisten sotatoimien harvoja onnistuneita hyökkäyksiä, kun ottaen huomioon, että vastustajalla oli hyvät puolustusasemat ja aseita sekä puolustajia oli riittävästi.

Maaliskuun hyökkäykset olivat olleet sen verran rajuja, ettei huhtikuussa suurempia hyökkäyksiä enää punaisten puolelta tehty. Tappiot olivat pieniä, mutta lähes jokapäiväisiä. Myöskin valkoisten osalta toiminta jatkui tiukasti asemasotana. Huhtikuun suurin yksittäinen tappioluku sattui valkoisten osalta 14.4. jolloin viisi valkoista kaatui, muuten päivätappiot olivat yhden ja kolmen kaatuneen välillä. Osasyys huhtikuun vähäiseen hyökkäystoimintaan Ahvolan lohkolla oli maaliskuun suuret tappioluvut ja tästä johtuva miehistön taisteluarvon heikkeneminen. Toinen syy on, että huhtikuun aikana käytiin Antrean rintaman Pullilan lohkolla kovia taisteluita. Voima ja energia suunnattiin niin valkoisten kuin punaisten puolella radan itäpuolelle.

Pullilan kaksi taistelua

Pullilan rintamalohko muodostui helmikuun keskivaiheilla punaisten edetessä Karjalan rataa pohjoiseen ja vallatessa Pullilan kylä 11. helmikuuta. Kylä sijaitsi Karjalan radasta noin neljä kilometriä itään, Kavantsaaren ja Antrean kirkon välisen maantien varrella. Toisin kuin Ahvolan rintamalohkolla oli maasto Pullilassa tasaisempaa. Rintamalohko ylettyi Pullilan kylästä radan suuntaan Hannilaan. Valkoisten

¹¹ Karjala Vapaussodassa 1934, 81.

¹² Karjala Vapaussodassa 1934, 81.

¹³ Lappalainen 1981, 72.

¹⁴ Karjala Vapaussodassa 1934, 87.

puolelta nähtynä rintama kulki Hannilan ja Oran välillä, jonka takia rintamalohkon valkoisten kaatuneiden osalta on kuolinpaikaksi usein merkitty Hannila. Lohkon tunnetuin ja verisin taistelu oli nk. Pullilanmäen taistelu 13. huhtikuuta. Kukkulan, joka tunnettiin myös nimellä ”kukkula 56”, omistuksesta käydyt veriset taistelut 13. ja 20. huhtikuuta olivat myös Pullilan rintaman ainoat mittavammat taistelut.¹⁵

Pullilan rintamalohkon punaisten vahvuus oli maaliskuun 23. päivänä 831 miestä. Pääosa joukoista oli kotoisin Viipurin maalaiskunnasta ja Helsingistä. Maaliskuun lopun ja huhtikuun alun punaisten rintamaraportit kertovat, että vaikka hyökkäyksiä sattui harvaan oli ammunta varsin vilkasta. Pienimuotoisia hyökkäyksiä tehtiin punaisten puolelta mm. 2. huhtikuuta, jolloin sadan henkilön joukko yritti tuhota valkoisten asemia läheiseltä kukkulalta, tosin ilman tuloksia. Neljä päivää myöhemmin yritti 40 hengen joukko hyökätä lähellä sijaitsevalle kukkulalle. Taistelun intensiteetistä kertoo se, ettei hyökkääville punaisille aiheutunut lainkaan tappioita, vaikka heidät oman raportin mukaan ”lyötiin” takaisin.¹⁶

Nimitiedostossa on punaisten osalta Pullilassa ainoastaan viisi helmi- ja maaliskuulle sijoitettavaa kuolintapausta. Punaisten juoksuhaudat ja valkoisten vähäinen tykkituli tuottivat näin ollen harvoin tappioita. Suurempi ongelma punaisille oli sen sijaan rintamaväsymys. Etulinjassa olo ja vaaralle alttiina oleminen aiheutti miehistössä närää ja maaliskuun lopulla miehistö vaati yhä kiivaammin lomalle pääsyä. Kuun viimeisenä päivänä aikoi 30-miehen ryhmä lähteä luvatta lomalle mutta heidät saatiin vielä pysäytettyä ja käännetyä takaisin Kavantsaaren asemalta. Seuraavana päivänä tämä ei enää ollut mahdollista ja yli sata miestä jätti rintaman ja lähti luvatta lomalle. Uusia joukkoja saatiin kuitenkin rintamalle ja 8. huhtikuuta oli vahvuus jälleen yli 800, joukossa myös viipurilainen naiskomppania. Tilanne sai rintamapäällikkö Nestor Blomin kirjoittamaan päiväkirjaansa: *”Tänään tuli ensimmäiset naissotilaat luvulta. 26. Kunnia heille! Häpeä miehille jotka pois jäävät”*.¹⁷

Tasaisen maaston takia oli punaisten hallussa pitämä Pullilanmäki erittäin hyvä tähytyspaikka ja kukkulalla sijainneesta tähytyspaikasta johdettiin tykistötulta Hannilaa vastaan. Valkoiset päättivät vallata kukkulan 13. huhtikuuta. Kello kolme aamuyöllä aloittivat valkoiset koko päivän kestävä tykistöammunnan, jota punaisten rintamapäällikkö kuvailee välillä jopa kiivaaksi. Tykistötuli tuhosi Pullilan kansakoulun, jossa sijaitti punaisten esikunta ja ammusvarasto. Ammukset saatiin kuitenkin pelastettua, eikä tykistötuli aiheuttanut henkilövahinkoja. Aamulla kello viiden jälkeen ryhtyivät valkoisten komppaniat hyökkäämään koko rintaman laajuudelta. Pullilaa kohden tehtiin harhautushyökkäyksiä ja itse päähyökkäys suoritettiin kahden komppanian voimin Pullilanmäkeä vastaan idästä ja lounaasta. Punaisten vasen siipi, joka koostui mm. yllämainitusta naiskomppaniasta ja muista ensiker- talaisista murtui ja tilanne muodostui veriseksi lähitaisteluksi. Valkoisten päästyä

¹⁵ kukkulan nimitys ”56” perustui numeroon joka paikalle oli annettu venäläisissä kartoissa. Katso Kuusinen 1938, 3.

¹⁶ VAROSYA Antrea 425, KA.

¹⁷ VAROSYA Antrea 425, KA.

voitolle oli myös osaston, joka oli torjunut idästä tulleen hyökkäyksen, vetäydyttävä aamuun mennessä kukkulalta.¹⁸

Nimitiedoston ja rintamaraporttien mukaan kaatui 13.–14. huhtikuuta Pullilan taistelussa 28 punaista. Näistä 25 on merkitty kaatuneen 13. huhtikuuta. Lukuun on vielä lisättävä kaksi taistelun jälkeisinä päivinä haavoittuneena kuollutta, mikä korottaa punaisten tappioluvun Pullilan ensimmäisessä taistelussa 30 kaatuneeseen. Kaatuneiden joukossa oli kolme punaisten komppanianpäällikköä. Kuolleiden lukua lisännee kahdeksan naissotilasta, jotka heti taistelujen jälkeen tehdyssä raportissa, ilmoitettiin jääneen valkoisten vangiksi. On myös esitetty väittämä, jonka mukaan naiset kieltäytyivät antautumasta ja jatkoivat taistelua viimeiseen asti.¹⁹ Valkoisten taisteluraportti ilmoittaa usean naisen kaatuneen punaisten puolelta.²⁰ Ne kahdeksan naista, jotka punaisten raportin mukaan jäivät vangiksi eivät esiinny myöhemmissä tappioluetteloissa kaatuneina, mutta kylläkin kadonneina. Mahdollisuutta, että he joutuivat vangiksi ja ammutuiksi on pidettävä varsin suurena. Kuolivat naiset sitten taistelussa tai teloituksessa jättivät he kestävän vaikutuksen vastapuolen sotilaisiin. Valkoisella puolella taistellut H. Kuusinen kirjoitti tapahtumasta myöhemmin: *”hau-dat (tarkoittaa juoksuhautoja) ovat täynnä punaisten ruumiita, joukossa toistakymmentä naista. Inhoittavia tyyppejä miesten nutuissa ja toppahousuissa! Useimmat on täytynyt surmata käsigranaateilla. Eivät ole ennen hellittäneet.”*²¹

Viipurin VI. reservikomppanian taisteluraportti ilmoittaa 8 sotilaan kaatuneen ja 32 kadonneen (joista kolme voidaan muiden lähteiden perusteella todeta kaatuneiksi). Näin komppanian tappioluku on ainakin 11 kaatunutta ja 29 kadonnutta. Kaatuneiden joukossa oli myös komppanian päällikkö, Antti Viskarinen. Viipurin VI. reservikomppania oli Pullilanmäen luoteispuolella ja sai vastaanottaa valkoisten Uskin komppanian hyökkäyksen.²² Toinen punaisten tappioluettelo jonka otsikkona on *”13 ja 14. päivän Pullilankylän, taistelussa haavoittuneet ja kuolleet”*, sisältää 139 nimeä joista ainoastaan 15 on kaatunut, heistä neljä haavoihin. Heidän joukossa on Nestor Blom, joka ilmoitetaan olleen Pullilan rintamapäällikkö. Hän menehtyi haavoihin Viipurissa 16.4.

Valkoisten tappiot olivat nimitiedoston mukaan 23 miestä. Heistä kolme kuoli myöhemmin haavoihin. Luku on sama mikä on esitetty teoksessa *Karjala Vapausso-dassa*. Valkoisten tappiot jakaantuivat ainoastaan kahdelle kukkulalle hyökänneen komppanian osalle. Päälystön tappiot olivat erittäin suuret: läpimurron tehneen Uskin komppanian kaikki joukkuepäälliköt kaatuivat ja komppanian haavoittuneiden määrä oli 34. Näin ollen ovat komppanian tappiot nousseet noin 40 % taisteluvahvuudesta.

Viikko taistelun jälkeen tuli aamuyöllä Antrean punaisten rintaman esikunnalta käsky menetettyjen asemien takaisinvaltaamisesta. Hyökkäystä johtamaan muodos-

¹⁸ Partanen & Turunen 2000, 37.

¹⁹ Lappalainen 1981, 206.

²⁰ Komonen 1934 II, 101.

²¹ Kuusinen 1938, 5.

²² VAROSYA Antrea 425, KA.

tettu ”hyökkäyskomppania” saapui aseisiin kello kuusi ja soittokunnan soittaessa Marseljeesia lähtivät punaiset hyökkäykseen. Hyökkäys oli voimakas ja alussa menestyksekkäs, mutta illalla kello kuusi olivat punaiset olleet pakotetut palaamaan lähtöasemiin. Pullilan toisen taistelun tappiot nousivat myös korkeiksi. Taistelussa kaatui ainakin 25 punaista ja 12 valkoista.²³

Pullilan taistelujen verisyydestä osoittaa myös päällystön suuret tappiot. Punaisilta kaatui rintamapäällikkö ja neljä komppanianpäällikköä. Joukossa mm. Helsingin III.IV.III komppanian (ns. Wickbergin komppania) päällikkö Wickberg. Viipurin VI. reservikomppanian tappiot olivat erittäin suuret. Pullilan taistelut olivat verottaneet komppaniaa 21 kaatuneella, 16 haavoittuneella ja 29 oli kadonnut. Kun komppanian vahvuus ennen taisteluja oli 90 miestä, tuhoutui komppania käytännössä täysin.²⁴ Pullilan taistelujen tappiot punaisten osalta kohoavat 61 kaatuneeseen (mukaan laskettu myös taistelujen välillä kaatuneet ja haavoittuneena kuolleet). Valkoisten tappiot taisteluissa ja niiden välisenä aikana käydyissä pienemmissä kahakoissa nousee 37 kaatuneeseen, ja kun mukaan lasketaan vielä kolme jälkeensä haavoittuneena kuollutta nousee luku 40 kaatuneeseen. Yhteensä Pullilan kahdessa taistelussa kaatui noin sata suomalaista. Kun haavoittuneiden määrän voi otaksua olleen noin kolme kertaa suurempi, ovat taistelujen kokonaistappiot olleet noin 400. Pullilan kaista oli yksi sodan verisimpiä verrattuna taistelujen keston ja kaistan pienuuteen.

Kotipaikkakunnat

Antrean rintama muodosti Karjalan rintaman päärintaman. Punaisten kannalta päävastuun rintamasta kantoi Viipurin seudun punakaartit. Alla oleva taulukko osoittaa kaatuneiden punaisten tavallisimmat kotikunnat. Viipurin alueen kaatuneista 52 puuttuu kuolinpaikkamerkintä.

Taulukko 21. Antrean rintamalla kaatuneiden punaisten kotipaikkakunnat.

kaatuneiden kotikunnat	kaatuneiden määrä
Viipuri + Viipurin mlk	116
Helsinki + Helsingin pitäjä	60
Antrea	16
Ruokolahti	11
Mäntsälä	10
Johannes	9
Nurmijärvi	8
Porvoo + Porvoon mlk	6

Lähes 2/3 Antrean rintamalla punaisten puolella kaatuneista oli kotoisin Viipurin ja Helsingin alueelta. Viipurin läänistä kotoisin olevia kaatui 183 ja Uudenmaan läänistä kaatui 89. Vain kuusi kaatunutta tuli Viipurin tai Uudenmaan läänin ulkopuolelta.

²³ VAROSYA Antrea 425, SA.

²⁴ VAROSYA Antrea 425, SA.

Uudeltamalta kotoisin olevat kuuluivat Helsingin, Nurmijärven tai Malmin punakaartin. Helsinkiläisiä komppanioita saapui Antrean rintamalle helmikuun alussa ja maaliskuun aikana ja Antrean rintamalla oli eri jaksoina ainakin viisi helsinkiläistä komppaniaa. Lähes kaikki uusimaalaisten tappiot kasaantuvat maaliskuulle. Helmikuussa kaatui ainoastaan yksi uusimaalainen ja huhtikuussa yhdeksän, loput 79 maaliskuussa. Huhtikuun kaatuneet uusimaalaiset kuuluivat kaikki Nurmijärven komppaniaan ja kaatuivat Pullilan rintamalla. Helsinkiläisten lisäksi on mäntsäläläisten suuri määrä silmiinpistävä. Heistä kaikki kaatuivat maaliskuun aikana ja puolet kaatuivat 10. maaliskuuta.

Kirjallisuudessa on helsinkiläinen nk. Jyryn komppania, koostuen pääosin urheiluseura Jyryn jäsenistä, saanut paljon huomiota osakseen. Jyryläiset ottivat osaa maaliskuun alun Ahvolan hyökkäyksiin ja kokivat tuntuvia tappioita. Ahvolan taisteluissa 7–10. maaliskuuta kaatui 22 helsinkiläistä punaisten kokonaistappioiden ollessa noin 26 kaatunutta. Suuret tappiot synnyttivät katkeruutta helsinkiläisissä ja syytöksiä helsinkiläisten tapattamisesta. Tuloksena oli 13 jyryläisen joutuminen sota-oikeuteen.²⁵ Uusimaalaisten osuus kokonaistappioista maaliskuussa Antrean rintamalla oli jopa 50 %. Suuret tappiot saattavat olla syy heidän osuuden jyrkkään vähenemiseen huhtikuussa, jolloin heidän osuutensa oli ainoastaan 7 % kokonaistappioista. Viipurissa kirjattu tappioluettelo sisältää 360 uusimaalaisen nimen. Luettelo kattaa Antrean rintamalla kaatuneet ja haavoittuneet uusimaalaiset maaliskuun alusta huhtikuun keskivaiheille. Hieman alle viidesosa (64 tapausta) luettelossa esiintyvistä on merkitty kaatuneiksi.²⁶

Viipurilaiset muodostivat rintaman pääjoukon ja myös suurimman osan kaatuneista. Koska on hyvin vaikea tehdä jakoa viipurilaisten ja Viipurin maalaiskuntalaisten välillä (Viipurin esikaupungit sijaitsivat maalaiskunnassa), käsittelen heitä yhtenä ryhmänä ja käytän heistä nimitystä viipurilaiset. Suurella osalla kaatuneista viipurilaisista ei ole kuolinpaikkatietoa, joten olen laskenut oletusluvun seuraavasti: Viipurilaiset muodostavat kannakselaisista kaatuneista suurimman ryhmän: 231 kaatunutta. Heistä yli puolella (129) puuttuu kuolinpaikkatieto. Poistamalla tästä ryhmästä ne, jotka ovat kaatuneet punaisten jo vetäytyttyä Antrean rintamalta jää jäljelle 65 kaatunutta. Tästä luvusta on vielä poistettava mahdolliset toisilla rintamalla kuolleet. Koska yli 95 % viipurilaisista punaisista kaatui Karjalan rintamalla ja heistä suurin osa muutamia poikkeuksia lukuun ottamatta Antrean rintamalla, parantaa se arvion uskottavuutta. Arviolta noin 50 viipurilaista, joilla ei ole kuolinpaikkatietoa kaatui asemasota-aikana Antrean rintamalla. Lukua ei tietenkään voi pitää täysin luotettavana ja siksi se on eritelty taulukoissa. Pidän tätä luku kuitenkin minimilukuna pikemmin kuin liian suurena.

Viipurilaisten tappiorakennelma Antrean rintamalla eroaa selvästi uusimaalaisten vastaavasta. Jakauma on varsin tasainen, kuitenkin niin että määrät kasvavat hieman huhtikuun osalta. Helmikuussa kaatui Antrean rintamalla 12, maaliskuussa 47, ja

²⁵ Lappalainen 1981, 70.

²⁶ Vapaussodan arkisto 113 B. KA.

huhtikuussa 49 punaista viipurilaista. Viipurilaisten suurempi osuus huhtikuun tappioissa selittyvät uusimaalaisten poisjäänneillä. Kun maaliskuussa viipurilaisten keskimääräiset päivätappiot olivat noin puolitoista kaatunutta, kohosivat ne huhtikuussa jo yli kahden kaatuneen. Uusimaalaisten vastaava luku oli maaliskuussa 2,5.

Siinä missä punaisten kaatuneiden kotipaikkajakauma käsittää vain muutamia paikkakuntia, on valkoisten kaatuneiden kotipaikkajakauma huomattavasti suurempi. Alla oleva taulukko osoittaa valkoisten kaatuneiden tavallisimmat kotipaikkakunnat.

Taulukko 22. Valkoisten kaatuneiden tavallisimmat kotipaikkakunnat.

kotipaikkakunta	valkoiset kaatuneet
Antrea	19
Kurkijoki	17
Kaukola	15
Sortavala mlk	14
Hiitola	14
Parikkala	13
Jaakkima	13
Valkjärvi	10
Heinjoki	10

Valkoisten tappiot ovat, verrattuna punaisten lukuihin, jakautuneet useamman kunnan kesken ja yksittäisistä kunnista on korkein tappioluku vain 19 kaatunutta. Suurin osa joukoista tuli Kannaksen pohjoispitäjistä ja nykyisen Pohjois-Karjalan pitäjistä. Yllättävää on, että kaupungit, kuten Käkisalmi ja Sortavala, ovat selviytyneet sodan läpi lähes ilman henkilotappioita. Mainituista kaupungeista kotoisin olevia kaatui valkoisella puolella yhteensä vain neljä. Vaikka valkoiset kaatuneet olivat kotoisin selvästi useamman kunnan alueelta kuin punaisten kaatuneet, osoittaa taulukko, että valkoisten värväysalueet asemasotavaiheen aikana olivat hyvin rajoitetut eikä vahvistuksia lähetetty lännestä samalla tavalla kuin punaisten puolella.

Joutsenon rintama

Joutsenon rintama muodostui Joutsenon ja Imatran, sekä Joutsenon ja Penttilän välisten maanteiden varsille. Rintama ei ollut "rautatierintama" rautateiden päättyessä punaisten puolella Lappeenrantaan ja valkoisten puolella Vuoksenniskaan. Lappeenrannan ja Vuoksenniskan välinen etäisyys oli noin 40 kilometriä, ja rintama asettui Joutsenon ja Imatran välille. Rintaman taistelut keskittyivät maaliskuun jälkipuoliskolle ja huhtikuulle. Huhtikuun 24.–25. punaiset vetäytyivät asemistaan pääosin Viipuriin.

Taulukko 23. Joutsenon rintaman kaatuneiden kuolinajat. Pienen lukumäärän takia on kaatuneet jaettu kuukausittain.

	punaiset	arvioidut punaiset kaatuneet ilman kuolin- paikkatietoa	punaiset yhteensä	valkoiset	yhteensä
helmikuu	9	6	15	13	28
maaliskuu	52	7	59	12	71
huhtikuu	59	5	64	56	120
ei tietoa kuolin- päivästä	17		17		17
yhteensä	137	18	156	90	246

Taulukko 23 osoittaa, etteivät Joutsenon rintaman tappiot nousseet kovinkaan korkeiksi. Valkoisten osalta tappiot muodostivat noin 7 % ja punaisten osalta noin 9 % Karjalan rintaman kokonaistappioista. Joutsenon rintaman tappioluvut osoittavat miten helmikuun hiljaisen ajanjakson jälkeen alkoi punaisten aktiivinen kausi maaliskuussa. Kaikkiaan 59 punaista kaatui maaliskuun taisteluissa. Kaatuneet jakautuvat 15 eri päivälle ja ainoastaan yhdeksänä päivänä olivat tappiot suuremmat kuin yksi kaatunut. Maaliskuun punaisten aktiivisuus alkoi vasta 20.3. jolloin rintamalla oli määrätty yleishyökkäys. Hyökkäys onnistui siirtämään punaisten rintaman Jänhiälään, joka sijaitsi ainoastaan muutaman kilometrin päässä valkoisten tukikohdasta Korvenkylästä.

Maaliskuun 26 pyrkivät valkoiset valtaamaan Jänhiälän, mutta joutuivat puolustustaisteluihin punaisten samanaikaisen hyökkäyksen johdosta. Päivän taisteluissa kaatui ainakin 18 punaista ja 7 valkoista. Punaisten puolella on rintamaraportteihin merkitty 9 kadonnutta, jotka ilmeisesti ovat kaatuneet. Valkoisten tappiolistojen mukaan kaatui päivän taisteluissa lisäksi 14. Kyseinen ryhmä oli kuitenkin taistelun aikana jäänyt vangiksi ja heidät vietiin Lappeenrantaan, jossa heidät ammuttiin juuri ennen punaisten vetäytymistä rintamalta huhtikuun lopulla.²⁷ Punaisten tappiot Jänhiälän ensimmäisessä taistelussa oli 18–26 kaatunutta ja valkoisten osalta 21 kaatunutta. Näistä kuitenkin 14 oli jäänyt vangiksi ja heidät tapettiin punaisten toimesta vasta kuukausi taistelun jälkeen.

Maaliskuun punaisten aktiivinen jakso kesti reilun viikon ajan 20.3.–28.3. Kahdeksana päivänä kaatui ainakin 48 punaista ja 12 valkoista (Jänhiälän taistelussa 26.3. vangittuja ei ole laskettu mukaan). Osapuolten väliset erot selittyvät osaksi sillä, että punaiset toimivat aktiivisena hyökkääjänä. Punaisten suuret tappiot saivat aikaan sotaväsymystä ja tyytymistä asemasotaan. Kun punaisten Jänhiälään edenneiden joukkojen vahvuus oli hieman alle 900 tarkoittaa se, että edellisen kahdeksan päivän taistelut olivat poistaneet heidän riveistään kaatuneiden määrän pohjalta tehdyn arvion mukaan noin 20 % kaatuneina ja haavoittuneina.

²⁷ Päämajan henkilöstö osasto. Merkintöjä kaatuneista ja haavoittuneista. SA.

Huhtikuun tappiot

Maaliskuun lopun verisiä taisteluja seurasi hyvin rauhallinen ajanjakso huhtikuun viidenteen päivään jolloin valkoiset yrittivät toistamiseen valloittaa Jänhiälän. Taistelu kesti koko päivän valkoisten painaessa kiivaasti päälle ja punaisten menettäessä jo yhteyden Jänhiälästä Joutsenoon. Päivän päätteeksi olivat punaisten asemat kuitenkin jääneet valloittamatta ja valkoiset vetäytyivät. Valkoisten tappiot olivat 25 kaatunutta joista 4 kuoli haavoittuneena. Punaisten tappiot olivat ainakin 18 kaatunutta, mutta koska punaisten puolella on 21 Joutsenon rintaman sotaturmaa joiden kuolinpäivämäärä on tuntematon on todennäköistä, että Jänhiälän toinen taistelu tuotti punaisille huomattavasti enemmän kaatuneita. Punaisten kaatuneiden määrä Jänhiälän toisessa taistelussa on arvioitava lähemmäs neljäkymmentä kuin seitsemäätoista. Tämä on kuitenkin selvästi vähemmän kuin mitä ilmoitetaan teoksessa *Karjala Vapaussodassa* jonka mukaan punaisten ilmoitusten mukaan 88 punaista kaatui ja lisäksi kirjassa mainitaan, että oikea luku voi olla jopa useampi sata kaatunutta punaista.²⁸ Jänhiälän taisteluun punaiset lähettivät yhden varsin erikoisen komppanian, joka oli mobilisoitu vankilassa ja joka otti nimekseen ”jäähäkärit”. Komppania taisteli rintamaraportin mukaan urhoollisesti ja menetti kolme miestä kaatuneena.²⁹

Taistelun jälkeen punaiset vetäytyivät Jänhiälän tukikohdastaan Joutsenoon, ja näin valkoisten epäonnistunut yritys muuttuikin onnistumiseksi. Valkoisten Joutsenon rintaman kokonaistappioista vaati Jänhiälän toinen taistelu noin neljänneksen. Myös punaisten osalta lähenee tappiolukema neljänneestä rintaman kokonaistappioista, jos suurin osa päivämäärättömistä liitetään Jänhiälän huhtikuun taisteluun. Valkoisten hyökkäystoiminta jatkui pian punaisten vetäytyttyä Joutsenon kirkonkylän liepeille. 10.–14. huhtikuuta menettivät valkoiset 28 miestä kaatuneina. Punaisten vastaava luku oli ainakin 20 kaatunutta. Hyökkäyksissä valkoiset onnistuivat katkaisemaan Penttilän ja Joutsenon välisen maantieyhteyden valloittamalla Nevalan ja Ravattilan.³⁰ Joutsenon rintaman henkilötappiot osoittavat miten ne rajoittuivat muutamiin päiviin eikä rintamalle syntynyt pitkiä taistelujaksoja. Valkoisten tappiot 5.–14. huhtikuuta muodostivat jopa 2/3 heidän kokonaistappioistaan.

Kotipaikkakunnat

Joutsenon rintama oli selvästi sivurintama jonka vastuun kantoi molempien osapuolien osalta lähialueen miehet. Taulukko 29 osoittaa kaatuneiden tavallisimmat kotipaikkakunnat

²⁸ Karjala Vapaussodassa 1934, 121.

²⁹ VAROSYA EI 11. KA.

³⁰ Tikka & Arponen 1999, 136–141.

Taulukko 24. Joutsenon rintamalla kaatuneiden kotipaikkakunnat.

kotikunta	punaiset	valkoiset
Helsinki + pitäjä	36	3
Lappee + Lappeenranta	37	14
Ruokolahti	23	24
Joutseno	7	4
Viipuri + Viipurin mlk	3	2
Jääski	2	7
Rautjärvi		12
Nuijamaa	5	
yhteensä	113 (76 % kokonaisluvusta)	66 (73 % kokonaisluvusta)

Punaisten rintamajoukot koostuivat alussa lähes pelkästään paikallisista vuoksenlaaksolaisista ja Lappeelta tulleista. Maaliskuussa tulivat huomattavia vahvistuksia Helsingistä, mikä näkyy tappiolistoissa. He muodostavat 23 % punaisten kokonaistappioista ja 34 % maaliskuun tappioista. Pahin tappiopäivä helsinkiläiskomppanioille oli Jänhiälän ensimmäinen taistelu 26. maaliskuuta jolloin heitä kaatui yhdeksän. Vaikka 2/3 helsinkiläisistä kaatuneista kuoli maaliskuussa, jatkuivat tappiot, toisin kuin Antrean rintamalla, myös huhtikuussa, jolloin heitä kaatui Joutsenossa kaksitoista.

Rintamakunnat Lappee, Lappeenranta, Joutseno, Nuijamaa, Jääski ja Ruokolahti olivat myös kaatuneiden punaisten tavallisimmat kotipaikkakunnat. 61 % kaatuneista oli kotoisin yllämainituista kunnista. Yksinkertaistaen voi sanoa, että Joutsenon rintaman kaatuneet koostuivat lappeelaisista, ruokolahtelaisista ja helsinkiläisistä. Helsinkiläisten kaatuessa pääasiallisesti maaliskuussa kertyivät lappeelaisten suurimmat tappiot huhtikuussa.

Joutsenon rintamasta muodostui varsin eristynyt rintamalohko. Koska kumpikin osapuoli piti Antrean rintamaa tärkeämpänä, jäi Joutsenon rintaman taistelut molemmin puolin pääosin paikallisten joukkojen asiaksi, poikkeuksena punaisten puolella taistelleet lukuisat helsinkiläiset. Joutsenon rintaman vahvaa paikallisuutta korostaa myös sotilaiden halu taistella kotiseudulla. Huhtikuun alussa vaati vuoksenlaakson punaisen kaartin komppania ehdottomasti pääsyä Kilpeenjoen rintamalohkolta Joutsenon rintamalle. Päälystö ei voinut muuta kuin järjestää siirto, joka tapahtui 3. huhtikuuta.³¹

Valkoisten kohdalla kaatuneiden kotipaikkajakauma muistuttaa osittain punaisten vastaavaa. Valkoisista kaatuneista jopa 75 % oli kotoisin rintamakunnista tai niiden naapurikunnista. Muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta kohdistuivat kaikki ruokolahtelaiset, joutsenolaiset ja lappeelaiset valkoiset henkilötappiot Joutsenon rintaman taisteluihin. Huomioitavaa on, että vain hieman yli 10 % valkoisista kaatuneista olivat kotoisin nykyisen Pohjois-Karjalan alueelta, mikä on selvästi vähemmän kuin Antrean rintamalla.

³¹ VAROSYA EI 11. KA.

Raudun rintama

Yksi sodan tunnetuimmista taisteluista käytiin itärajan tuntumassa Raudun kunnassa. Raudun rintama, ja varsinkin taistelujen loppunäytös, oli hyvin verisen ja dramaattisen. Vapaussotakirjallisuus on ylistänyt taisteluun osallistuneiden valkoisen armeijan sotilaiden rohkeutta, kun taas punainen kirjallisuus on tuonut esiin voitettujen julman kohtelun. Raudun taistelut eroavat suuresti sodan muista taisteluista, myös tappioiden osalta. Raudun taistelut olivat sodan ainoat taistelut joissa valkoisia vastassa oli pääasiallisesti venäläisiä. Alueen läheisyys Pietariin ja rautatien merkitys herättivät kiinnostusta punaisessa Pietarissa.

Rautuun rintama muodostui helmikuun alussa paikallisen punakaartin otettua haltuunsa Raudun aseman. Pietarista tuleva pohjoinen rautatie ylitti rajan Raasulissa, joka sijaitsi vain kymmenen kilometrin päässä Raudun asemasta. Rautatie jatkui Vuoksen yli Käkisalmeen ja Hiitolassa oli rautatieristeys etelään Antreaan sekä luoteeseen Sortavalaan. Raudun asema oli hyvin mittava kokonaisuus. Raja-aseman luonteesta johtuen oli suuren asemarakennuksen yhteydessä suuri ratapiha sekä lukuisia muita rakennuksia. Aseman seudulta kirkonkylälle, jota valkoiset hallitsivat, oli muutama kilometri.

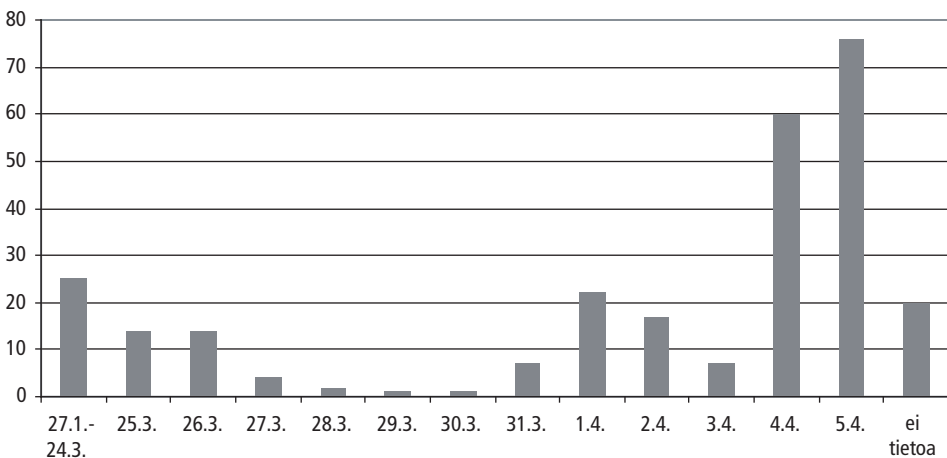
Rintaman taistelut olivat hyvin vähäiset ensimmäisten viikkojen aikana, punaisten tehdessä muutamia epäonnistuneita yrityksiä valloittaa kirkonkylä. Valkoisten passiivisuus päättyi maaliskuun jälkimmäisellä puoliskolla ja seuraavien kahdentoista päivän aikana käytiin raivokkaita taisteluja Raudun aseman luona ja Raasulissa. Valkoisten raivokas painostus nousi huippuunsa 4. huhtikuuta jolloin suoritettiin mittavin yritys aseman valtaamiseksi. Tulokseton yritys sai kuitenkin aikaan sen että venäläiset ja suomalaiset punaiset päättivät murtautua ulos asemistaan ja pyrkiä Venäjälle. Ulosmurtautumisyritys pysähtyi suurelta osin valkoiseen konekiväärityteen Maanselässä nk. "Kuoleman laaksossa". Tappiolukujen suhteen ovat punaisten ja venäläisten tappiot enimmäkseen arvioita, koska kattavia luetteloja ei ole. Koska suurin osa kaatuneista oli venäläisiä ja pietarinsuomalaisia, antaa nimitiedosto hyvin niukasti tietoa Raudun punaisista tappioista. Valkoisten tappiot ovat varsin selvät, vaikka niistäkin on julkaistu poikkeavia tietoja.

Valkoisten tappiot

Valkoisen puolen tappiot Raudussa ovat kiinnostaneet jälkikäteen useita tahoja. Tämä johtuu kaatuneiden suuresta määrästä, mikä seikka herätti jo heti sodan jälkeen paikoitellen kritiikkiä valkoista sodanjohtoa kohtaan. Hyvä esimerkki epä-tietoisuudesta tappiolukujen suhteen on keskeisempien vapaussotakirjallisuuden teosten antamat tiedot. Teoksessa *Karjala Vapaussodassa II* ilmoitetaan 114, *Suomen Vapaussota* ilmoittaa luvuksi 224 ja *Suomen Vapaussota vuonna 1918* ilmoittaa kokonaistappioksi 400. Viimeksi mainittuun lukuun on ilmeisesti laskettu haavoittuneet eli kaatuneiden määrä on samaa luokkaa yllämainittujen teosten

kanssa.³² Sen sijaan teoksessa *Lääkärien muistelmat vapaussodassa* mainitaan Raudun rintaman kokonaistappioksi valkoisten osalta 224 miestä. Uudempi tutkimus mainitsee 220 valkoisen kaatuneen kahden viimeisen viikon taisteluissa, mikä on jo huomattavasti realistisempi luku. Sotasurmaprojektin nimitiedoston luvut on esitelty alla olevassa kuviossa. Pylväiden kohdalla olevat numerot kertovat valkoisten kaatuneiden tarkan määrän.

Kuvio 15. Raudun rintamalla kaatuneet valkoiset. Kuvion oikeanpuoleisin pylväs osoittaa niiden valkoisten kaatuneiden määrän, joilta puuttuu tarkka kuolinpäivämerkintä tai jotka ovat kuolleet haavoihin taistelujen jälkeen, mutta haavoittumispäivämäärää ei ole tiedossa.

Nimitiedoston tietojen perusteella on osoitettavissa että Raudun rintaman taisteluissa kaatui yhteensä 270 valkoista. Kuvion 15 ensimmäinen pylväs osoittaa valkoisten tappiot rintaman muodostumisvaiheesta valkoisten hyökkäysvaiheeseen. Noin kuukauden aikana kaatui ainoastaan 25 valkoista, mikä osoittaa, etteivät alueen taistelut olleet kovinkaan verisiä. Nimitiedoston luvut ovat varsin yhdenmukaisia E. Luukkosen muistelmateoksessa esittämiin lukuihin.³³ Kuvioista ilmenee, että Raudun rintaman tappiot olivat viimeistä kahta viikkoa lukuun ottamatta hyvin pienet. Yli 90 % valkoisista kaatuneista sijoittuu rintaman kahden viimeisen viikon taisteluihin ja heistä 60 % kaatui kahden viimeisen päivän aikana. Kahdentoista päivän aikana kaatui 245 valkoista eli keskimääräinen päivätappio oli jopa 20 kaatunutta. Ainoastaan Tampereen taistelun yhteydessä oli valkoisilla korkeampia päivätappioita kuin Raudussa.

Valkoisten korkeat tappiot johtuivat heidän aloittamisestaan aktiivisista sotatoimista, joiden tarkoituksena oli katkaista vihollisen suora junayhteys Pietariin ja eristää heidät Raudun asemalle. Uhkarohkea hyökkäys alkoi 25. maaliskuuta ja operaatioon osallistui rintaman kaikki valkoiset joukot. Yksi ryhmä pitäisi vihollisen

³² Suomen Vapaussota vuonna 1918 osa V, 507.

³³ Lääkärien muistelmia vapaussodasta 1928.

sidottuna Raudun asemalle, toinen hyökkäisi Raasuliin ja kolmas tuhoaisi kaksi rautatiesiltaa Venäjän puolella rajaa Raasulin ja Pietarin välillä. Viimeksi mainittu joukko tunkeutui aina Lempaalaan saakka poiketen näin osin suunnitelmastaan. Raasuliin hyökkäävän joukon onnistui valloittaa kylä, mutta Raudusta käsin tullut venäläisten panssarijuna pakotti valkoiset luopumaan valtauksestaan. Samana päivänä hyökkäsivät valkoiset Raudun asemaa vastaan kolmelta eri suunnalta. Seuraavana päivänä tuhosivat valkoiset yhden rautatiesillan ja yrittivät vallata Raasulin, mutta valtausyritys epäonnistui punaisten panssarijunan toiminnan takia. Raudun asemalla laukaustenvaihto jatkui taukoamatta 44 tuntia, mutta asemaa ei saatu vallatuksi. Kaikkiaan valkoiset menettivät kahden päivän taisteluissa ainakin 28 miestä kaatuneina. Näistä noin kymmenen kaatui Venäjän puolella ja loput aseman valtausyrityksessä.³⁴ Kaatuneiden joukossa oli Raasuliin hyökkäystä johtaneet jääkäriluutnantit Aschan ja Lindberg, mikä osittain selittää hyökkäysjoukon vaisun toiminnan menetettyään molemmat johtajansa. Taistelut olivat pakottaneet vihollisen puolustuskanalle, mutta muut sotilalliset saavutukset olivat vähäiset. Kovien taisteluiden jälkeen seurasi neljä rauhallisempaa päivää jolloin valkoiset saivat huomattavia tykistö- ja miehistövahvistuksia. VIII. jääkäripataljoona, joka oli kokoonpantu ja koulutettu Sortavalassa, päätettiin lähettää Raudun rintamalle epäonnistuneen asemanvaltauksen jälkeen. Pataljoonan saapuminen tarkoitti, että Raudun saartorengas pystyttiin sulkemaan ja Raasulin ja Raudun välinen rataosuus katkaista lopullisesti. Jääkäripataljoonia ei ollut tarkoitus siirtää rintamalle ennen valkoisten päähyökkäystä, joten VIII. pataljoonan siirto Raudun rintamalle on nähtävä Seinäjoen päämajan myönnytyksenä Karjalan rintaman päällikölle, jääkärimajuri Sihvolle, ja Raudun rintaman päällikölle ratsumestari Yrjö Elvengrenille. Jääkärikapteeni Lennart Oeschin johtaman pataljoonan siirto Rautuun osoittaa myös sitä, että Raudun rintamalla pyrittiin valkoisten toimesta ratkaisevaan hyökkäykseen. Ei ole myöskään poissuljettua, että päämaja on halunnut kokeilla jääkäripataljoonan toimivuutta taistelussa ennen päähyökkäystä Viipuria vastaan.

Raudun rintaman lopputaisteluihin liittyy sisällissodalle tyypillisiä, vähäisestä koulutuksesta johtuvia piirteitä, kuten hätäilyä, päälliköiden itsekkesuutta ja riitaantumista, taktisia virheitä ja joukkojen koordinoimattomuutta. Rautu eroaa kuitenkin monesta muusta sisällissodan taistelusta siinä, että vaikka useat asiat menivät pieleen jatkoivat joukot hyökkäystä tappioiden kasvaessa päivä päivältä. Ensimmäinen ihmetystä herättävä valkoisen johdon toimenpide oli rintamapäällikkö Elvengrenin ratkaisu, juuri ennen jääkäripataljoonan saapumista rintamalle. Maaliskuun viimeisenä päivänä hän määräsi huonolla menestyksellä omat joukkonsa hyökkäykseen Raudun asemaa vastaan. Tästä Elvengreniä arvostellaan mm. teoksessa *Suomen Vapaussota*. Mahdollista on että omaperäinen ratsumestari tahtoi yrittää ratkaisua omilla joukoillaan ennen avun saapumista. Ilmeistä on, että heti VIII. jääkäripataljoonan tultua rintamille ovat Oesch ja Elvengren riitaantuneet. Jälkimmäinen, joka jatkoi rintamapäällikön tehtävissä, antoi uuden hyökkäyskäsken

³⁴ Suomen Vapaussota osa VI, 99.

1. huhtikuuta ennen kuin jääkäripataljoonan kaikki joukot olivat edes asemissaan minkä takia kunnollinen tulivalmistelu oli poissuljettu.³⁵ Oesch kritisoi jälkepäin, mm. *Suomen sotilaassa*, erittäin voimakkaasti huhtikuun ensimmäisen päivän hyökkäystä, jolla hän ei nähnyt olleen minkäänlaisia edellytyksiä onnistua.³⁶ Huhtikuun 1. päivän taistelussa kaatui 22 valkoisen puolen sotilasta, joista ainakin 7 kuului jääkäripataljoonaan. Seuraavina päivinä taistelut jatkuivat, valkoisten ketjun tiivistyessä piiritettyjen ympärillä. Huhtikuun 2. päivänä valkoisten tappiot olivat 17 kaatunutta, vaikka muistelmat eivät mainitse suurempia operaatioita. Osasyys suuriin tappioihin on voinut olla se, että valkoisten piiritysketju oli jo niin lähellä punaisten asemia, että jopa osapuolten ollessa asemissaan nousivat tappiot tuntuviksi. Kaatuneiden joukossa saattaa olla myös edellisen päivän haavoittuneita. Huhtikuun 2. kaatui Voldemar Hägglundin muistelmien mukaan viisi valkoista Raasulista päin tullutta punaisten osastoa vastaan käydyssä taistelussa.³⁷ Seuraava päivä oli hiljaisempi valkoisten kerätessä voimia seuraavan päivän hyökkäystä varten, kuitenkin päivän saldona oli seitsemän kaatunutta. Seuraava aseman valloitusyritys oli suunniteltu tapahtuvan 4. huhtikuuta. Hyökkäyskäskyssä mainitaan mm. *”Teroittakaa miehistön mieliin että tänään on Raudun asema vihdoinkin ehdottomasti valloitettava, muutoin voi käydä niin että vihollinen saapi suurempia apujoukkoja Venäjältä ja silloin on koko meidän pitkäaikainen raskas ja verinen työ ja parhaimpien toverien sankarikuolema menneet hukkaan.”*Päiväkäsky osoittaa, että Raudun taistelujen tappioita pidettiin jo ennen viimeistä hyökkäystä suurina, ja varsin tyyppillinen pyrkimys saada miehet taistelemaan oli viitata suureen kaatuneiden määrään, joiden kuolema olisi ollut turhaa, mikäli eloon jääneet eivät veisi sotatoimia loppuun. Ennen viimeistä hyökkäystä oli jo 89 valkoista kaatunut pelkästään aseman valloitusyrityksissä. Päälystön paine tulosten saamiseksi on varmasti jo tämän seikan takia ollut kova. Raudun asema ja Raasuli olivat piiritettyjä, mutta eivät valloitettuja ja vaarana oli että avustuksia saapuisi Venäjältä. Käskyn sanankäänteet osoittavat että tilanne alkoi valkoisten osalta olla jo huolestuttava. On selvää, että hyökkäys 4. huhtikuuta oli siihen astisista yrityksistä voimakkain.

Hyökkäystä edelsi iltpäivällä alkanut valkoisten parituntinen tykistöammunta. Joukot määrättiin rynnäkköön kello seitsemän aikoihin illalla. Aseman pohjoispuolella valkoiset onnistuivat murtamaan punaisten ketjun ja valloittamaan muutamia rakennuksia asemapihalla, mutta muualla runtäävät joukot eivät kovasta yrityksestä huolimatta saavuttaneet asemaa. Hyökkäys oli pakko lopettaa hieman ennen keskiyötä ja valkoiset perääntyivät jopa aamuisia asemiaan taaemmaksi jättäen niihin ainoastaan muutamia vartioita. Tappiot olivat olleet erittäin raskaat: hyökkäyksessä kaatui ainakin 60 valkoista, mutta on toki mahdollista, että moni seuraavana päivänä kaatuneeksi merkitty on kaatunut päivää aikaisemmin. VIII. Jääkäripataljoonan tappioiksi Hägglund ilmoittaa yli sata miestä kaatuneina ja haavoittuneina. Luku

³⁵ Suomen Vapaussota osa VI, 109.

³⁶ Oesch 1919, 253.

³⁷ Suomen Vapaussota osa VI, 109.

viittaa siihen, että kaatuneita olisi heidän osaltaan ollut kolmisenkymmentä. Suuria tappioita vaatineen hyökkäyksen epäonnistuminen on täytynyt olla suuri pettymys valkoiselle johdolle ja hyvin rasittava kokemus joukoille. Tilanne kehittyi kuitenkin valkoisten kannalta suotuisaksi punaisten tehdessä aikaisin seuraavana aamuna ulosmurtautumisen, joka päättyi punaisten kannalta verilöylyyn. Näin karvas tappio muuttui valkoisten voitoksi.

Punaiset mursivat aamulla 5. huhtikuuta heikon saartoketjun ja suuntasivat kohti Maaselän kylää. Ulosmurtautumisen jälkeen heidät pysäytettiin nk. "Kuolemanlaaksoon". Päivän taistelu kesti kahdeksan tuntia ennen kuin punaiset antautuivat ja taistelut Raudussa lopullisesti päättyivät. Päivän valkoiset tappiot olivat jopa 76 kaatunutta, mikä tarkoittaa, että valkoiset olivat menettäneet 24 tunnin sisällä 136 kaatunutta! Pelkästään jääkäripataljoonan tappio oli Raudun taistelussa 104 kaatunutta, joista ehdottomasti suurin osa kaatui 4.–5. huhtikuuta. Kaatuneiden joukossa oli viisi upseeria, yhdeksän kantajääkäriä, ja 90 sotamiestä. Jääkäripataljoonan haavoittuneiden määrän mainitaan olleen 156. Määrä tuntuu varsin pieneltä verrattuna kaatuneiden määrään. Jääkäripataljoona oli rintamallekomennuksen jälkeen kokenut viiden ensimmäisen päivän aikana lähes 40 % tappiot kaatuneina ja haavoittuneina! Pataljoonan vahvuudeksi ilmoitettiin viikko Raudun taistelun jälkeen vain noin 400 miestä.³⁸

Raudun rintaman valkoisten joukkojen lukumäärä jääkäripataljoonan saavuttua oli noin 2 000 miestä. Viiden päivän aikana oli kaatunut ainakin 182 valkoista ja oletettavasti haavoittuneiden lukumäärä oli noin kolme kertaa suurempi. Luvut antavat olettaa, että valkoisten joukot olivat viidessä päivässä menettäneet yli kolmanneksen miehistään. Näin suurella tappioluvulla, voitosta huolimatta, on täytynyt olla musertava vaikutus valkoisten joukkoihin. Joukkojen taisteluarvo on näin suurten tappioiden jälkeen täytynyt olla varsin alhainen. Tarkasteltaessa valkoisten päivittäisiä tappiolukuja ja verrattaessa niitä taisteluvaukuihin herää päällimmäisenä yksi kysymys. Minkä takia nousivat valkoisten tappiot niinkin suuriksi 5. huhtikuuta, jolloin menetettiin enemmän miehiä kuin edellisen illan rynnäkössä? Esimerkiksi VIII. jääkäripataljoonan lääkäri Hohenthal kertoo muistelmissaan, ettei pataljoona kokenut 5.4. kovinkaan suuria tappioita: *"Några av min bataljons officerare beskrevo stridens förlopp, som för bataljonen i sin helhet förlöpt med ytterst obetydliga förluster, om man undertager den lilla styrka som försökt förhindra genombrottet strax invid gården. Den hade stupat till sista man"*.³⁹

Raudun rintaman alkuperäiset (jo helmikuussa tulleet) joukot muodostivat I. Karjalan rykmentin. Rykmentin tappiot olivat seuraavat:⁴⁰ 3. huhtikuuta: 12 kaatunutta; 4. huhtikuuta: 29 kaatunutta; 5. huhtikuuta: 12 kaatunutta. Lukujen perusteella voi todeta, että viimeinen hyökkäys asemaa vastaan vaati sekä jääkäripataljoonalta että Karjalan rykmentiltä lähes saman määrän kaatuneina. Sen sijaan 5. huhtikuun taisteluissa kaatui ainoastaan 12 Karjalan rykmentin miestä, joten

³⁸ Lääkärien muistelmia Vapaussodasta II, 173.

³⁹ Lääkärien muistelmia Vapaussodasta II, 120.

⁴⁰ Päämajan henkilöosasto. Merkintöjä kaatuneista ja haavoittuneista. SA.

Jääkäripataljoonan osuus tappioista pitäisi näin ollen olla erittäin suuri. Taisteluihin osallistuneen E. Hagelbergin muistelmissa käy ilmi, kuinka tappioiden suuruus kävi selväksi vasta taistelua seuraavana päivänä, kun pataljoona kokoontui siirtyäkseen Venäjän rajalle.⁴¹ Raudun taistelujen jälkeen VIII. jääkäripataljoona irroitettiin taistelutoiminnasta ja sai sodan loppuun asti tehtäväkseen rajanvartioinnin lähinnä Metsäpirtin ja Raasulin kohdalla. Tapahtumien valossa on hyvin mahdollista, että pataljoonan suuret tappiot 5.4. ovat selitettävissä virheellisillä merkinnöillä, ja että suuri osa kaatui tai haavoittui kuolettavasti edellisen illan hyökkäyksessä asemaa vastaan.

Raudun taistelun valkoisten tappiot olivat sisällissodan olosuhteisiin nähden epätavallisen suuria. Päällimmäiseksi syyksi suuriin tappioihin on nostettava rintamalohkon valkoinen päällystö. Elvengrenin johdolla ryhdyttiin erittäin laajoihin hyökkäystoimiin 25. maaliskuuta lähtien ja aseman valtauksesta on selvästi tullut Elvengrenille pakkomielle. Hän pyrki hyökkäykseen asemaa vastaan jopa maaliskuun viimeisimpinä päivinä jolloin vahvistuksia, jalkaväkeä sekä tykistöä, oli jo tulossa. Heti vahvistusten saapuessa hän määräsi uuden hyökkäyksen. Tämä päätös herätti tyrmistyneisyyttä jääkäripataljoonassa, joka ei ymmärtänyt tällaista hätiköintiä. Viimeinen ryntäys asemaa vastaan 4. huhtikuuta tapahtui saman kaavan mukaan jolla kaikki edelliset olivat epäonnistuneet. Hyökkäykset asemaa vastaan olivat huonosti valmisteltuja, tykistövalmistelut olivat lähes olemattomia, hyökkäysjoukkojen välillä oli erittäin huonot yhteydet, hyökkäyksien alkamisajankohta oli monen mielestä virheellisesti valittu ja ennen muuta määräsi Elvengren hyökkäysten suuntautuvan kaikilta taholta, sen sijaan että olisi keskittynyt johonkin kohtaan. Elvengren on näköjään uskonut vihollisen pakenevan tai antautuvan nähdessään suuren lauman ryntäävän joka suunnalta kohti asemaa.⁴² Näin ei kuitenkaan tapahtunut ja psykologista voittoa ei tullut. Päälliköllä on täytynyt olla myös haluja ratkaista voitto omilleen ennen vahvistusten tuloa, muuten on vaikea selittää hänen kova painostuksensa asemaa vastaan maaliskuun lopulla. Jääkäripataljoonan suuret tappiot voidaan tietenkin selittää sillä, että he tottelivat hyökkäyskäskyä. On myös mahdollista, että jääkäripataljoonalla oli suuri halu näyttää voimansa taistelukentällä. Se oli ensimmäinen jääkäripataljoona jota käytettiin Karjalan rintamalla ja näyttämisen ja onnistumisen halu on varmasti ollut suuri, eteenkin päällystön osalta. Raudun jääkäripataljoonan kokemat vastoinkäymiset, sekä ajallisesti että tapiollisesti, ovat hyvin verrattavissa Kalevankankaan taisteluissa 28.3. osaa ottaneisiin kolmen jääkäripataljoonan kokemuksiin. Molemmissa taisteluissa asevelvollisista koostuvat ja jääkärien johtamat jääkäripataljoonat symboloivat valkoisen armeijan parhainta sotilasainesta. Jonkinlaisen koulutuksen saanutta asevelvollisjoukkoa oli helpompi komentaa kuin vapaaehtoisia suojelusukuntalaisia. Raudun taistelut ovat tästä hyvä esimerkki.

⁴¹ Hagelberg E. KMH. SA.

⁴² Kritiikkiä 4.4. hyökkäystä vastaan mm. Suomen sotilas 1919. No 18–19, 253.

Kotipaikkakunnat

Raudun rintamalla kaatuneet valkoiset olivat muiden Karjalan kannaksen rintamien tapaan kotoisin Kannakselta tai nykyisen Pohjois-Karjalan alueelta. Alla oleva taulukko osoittaa Raudun rintamalla kaatuneiden valkoisten kotikunnat. Viimeinen sarake osoittaa kuinka paljon miehiä kyseisistä kunnista kaatui sodan aikana yhteensä valkoisten joukoissa.

Taulukko 25. Raudun rintamalla kaatuneiden valkoisten kotipaikkakunnat.

kotipaikkakunta	kaatuneita valkoisia Raudun rintamalla	kaatuneita valkoisia koko sodassa
Sortavala mlk	31	59
Kitee	23	44
Rautu	19	26
Jaakkima	17	33
Uukuniemi	13	17
Juuka	12	20
Impilahti	10	11

Verrattuna Antrean rintamaan voi todeta, että Sortavalan seudun osuus oli Raudussa huomattavasti suurempi. Kiteeläisistä kaatuneista yli puolet kuolivat Raudun rintamalla. Punaisten läpimurtoyritys 5.4. kohdistui länteen, kaistaan jota juuri kiteeläiset miehittivät.⁴³ Rautulaisten tappiot ovat hyvin korkeat ottaen huomioon heidän vähäisen määränsä valkoisten rintamilla. Käkisalmen mlk:n ja kaupungin luvut ovat, kuten Antrean rintaman osalta, varsin alhaiset, koostuen ainoastaan viidestä kaatunutta.

Haavoittuneena kuolleita on merkitty 46, joka on 20 % tappioiden kokonaismäärästä. Viimeisen vuorokauden taisteluissa haavoittui kuolettavasti noin 20 miestä. Haavoittuneista noin kolmasosa on kuollut haavoittumispäivänä tai sitä seuraavana päivänä. Kuukauden tai sitä pitemmän ajanjakson jälkeen kuoli kuusi Raudussa haavoittunutta. Suurin osa haavoittuneista vietiin ensin Mäkrän ensiapupaikalle ja sieltä Kiviniemen varsin pieneen sairaalaan, sekä Sortavalan ja Käkisalmen sairaaloihin. Sortavalan sairaalassa kuoli yksitoista Raudussa haavoittunutta. Haavoittuneiden ongelmana oli piiritysketjun pituus. Maanselän ja Raasulin tietä vartioineen ja sieltä suunnalta hyökkäykseen osallistuneen VIII. jääkäripataljoonan apusidontapaikalta oli lähes 12 km vaikeakulkuista maastoa Mäkrän pääsidontapaikalle.

Venäläiset ja punaiset

Venäläisten ja punaisten suomalaisten tappiot Raudun taistelussa ovat epäselviä ja yleensä on teemaa käsiteltäessä annettu hyvin ylimalkaisia arvioita. Ylivoimaisesti suurin osa arvioista päätyvät toteamaan, että 4.–5. huhtikuuta kaatui noin 400

⁴³ Hannula 1938, 249.

punaista.⁴⁴ Maksimiarvio esiintyy teoksessa *Suomen vapaussota vuonna 1918*, joka ilmoittaa 1 000–1 200 punaisen kaatuneen viimeisenä taistelupäivänä ja vankien määräksi ilmoitetaan noin 800.⁴⁵ Myös punaisten muistojulkaisu ilmoittaa punaisten tappioiden olleen noin 1 200 miestä.⁴⁶ Yleensä punaisten tappioiksi on ilmoitettu noin 800 kaatunutta, joista puolet olisi kaatunut aseman piiritysvaiheen aikana ja puolet ulosmurtautumisvaiheessa.⁴⁷ Luvuissa ei yleensä käy ilmi kuinka suuri osa koostui suomalaisista punaisista ja kuinka suuri osa venäläisistä. Maanselän lähettyville haudattiin yhteyshautaan taistelujen jälkeen noin 800 punaista ja venäläistä. Tarkin esitetty luku ratkaisutaistelujen osalta on Tanskanen luku: 750 kaatunutta punaista.⁴⁸

Sotasurmaprojektin nimitiedoston mukaan 72 punaista kaatui Raudussa, lisäksi 12 murhattiin, 7 katosi ja yksi teki itsemurhan Raudun taistelun yhteydessä. Näin ollen olisi suomalaisten punaisten tappiot Raudun rintamalla vain 92 kuollutta. Punaisten kaatuneiden lukumäärää voi vielä korottaa kadonneiden määrä. Etenkin Metsäpirtistä kotoisin olevilta kadonneilta punaisilta puuttuu lähes kaikilta katoamispäivämäärä ja katoamispaikka. Useat seikat viittaavat siihen että Raudun lähikuntien punaiset olisivat olleet Raudun rintamalla ja kun lähipitäjien kadonneet liitetään Raudun punaisten suomalsiten tappioihin nousevat nämä noin 125 (sisältää Metsäpirtin, Pyhäjärven, Raudun kadonneet). Luku vaikuttaa pieneltä mutta on huomioitava että se sisältää vain Suomessa kirjoilla olleita suomalaisia.

Punaisten tappioita tarkasteltaessa on syytä katsoa punaisten kokonaismäärään Raudun asemalla. Yleisin arvio punaisten kokonaismäärästä Raudun asemalla piirityksen aikana on noin 2 200. Tanskanen luvut ovat 750 kaatunutta, 870 vangiksi jäänyttä, 200 sairasta ja haavoittunutta ja noin 400 pakoon päässyttä eli yhteensä 2 220 venäläistä ja suomalaista. Lappalaisen laskelmien mukaan on suomalaisten maksimimäärä saartorengaassa ollut 750 ja venäläisiä 1 200 miestä eli yhteensä 1 950. Suomalaisten lukuun on sisällytetty pietarinsuomalaiset, joita oli ainakin noin 300.⁴⁹ Nimitiedoston lukuun löytyy siis selitys, kun ottaa huomioon, että luku sisältää ainoastaan Suomessa kirjoilla olevia punaisia suomalaisia. Heidän määränsä Raudun joukoissa oli pieni, luultavasti ainoastaan noin 350–450. Raudun taisteluissa valkoiset saivat 870 vankia joista suomalaisia oli 584. Ottaen huomioon Tanskanen arvion suomalaisten kokonaismäärästä tarkoittaisi se, että ratkaisutaisteluissa olisi kuollut tai päässyt pakenemaan Venäjälle noin 170 suomalaista. Näistä oli vielä osa pietarinsuomalaisia, jotka eivät näy nimitiedoston tiedoissa. Jos olettaa suurimman osan paenneista olleen venäläisiä, on nimitiedoston luku kaatuneista suomalaisista punaisista varsin uskottava.

⁴⁴ Esimerkiksi Lappalainen 1981, 93; Lääkärien muistelmia Vapaussodasta 174; Tanskanen 1978.

⁴⁵ Suomen vapaussota vuonna 1918 osa V, 506–507.

⁴⁶ Suomen luokkasota; Suomen punakaarti.

⁴⁷ Esimerkiksi Seppälä 1974; Häikiö 1995; Lappalainen 1981.

⁴⁸ Tanskanen 1978, 182.

⁴⁹ Tanskanen, 132; Lappalainen 1981, 88.

Keski-kannaksen rintama

Antrean rintaman ja itärajan väliin muodostui muutamia pienempiä rintamaloikkoja joita kyseisessä raportissa kutsutaan yhteisnimityksellä Keski-kannaksen rintama. Laajan rintaman tärkeimmät liikenneyhteydet, ja näin ollen myös tärkeimmät rintamaloikot sijaitsivat idästä laskettuna Lipolassa, Valkjärvellä ja Kuusassa. Liikenneyhteydet perustuivat maantieverkostoon, mikä seikka selittää alueen sivunäyttämön roolin. Valkoisten osalta sotatoimista vastasi Karjalan I. rykmentti, joka vastasi myös Raudun rintamasta. Molempien rintamaloikojen valkoisten päämaja sijaitsi Kiviniemellä. Epäyhtenäinen rintama noudatti osittain Keski-kannaksen järvien tarjoamaa luonnollista rajaa. Rajan pinnassa kulki rintama Lipolassa, joka sijaitsi Kivennavan ja Raudun välisellä tiellä. Lipola sijaitsi ainoastaan 10 km Raudusta, mutta punaisten yritykset avustaa Raudun tukalaa tilannetta tehtiin liian heikoin joukoin varsin vahvoja valkoisten varustuksia vastaan.⁵⁰ Raudun huolto oli kokonaan sidottu Pietariin ja sen kautta tapahtuviin kuljetuksiin. Keski-kannaksen sotatoimet tähtäsivät punaisten kannalta estää valkoisten pyrkimykset häiritä liikennettä Viipuri – Pietari radalla.

Keski-kannaksen taistelut on jaettavissa kahteen osaan: ennen ja jälkeen valkoisten yleishyökkäyksen 19. huhtikuuta. Ennen hyökkäystä kaatui rintamalla arviolta 87 punaista ja 107 valkoista. Valkoisten osalta ovat tappiolukemat selvät, mutta punaisten osalta on mahdotonta jaotella kaatuneet aikaryhmiin, koska niin suurella osalla ei ole ilmoitettu kuolinpäivämäärää tai tiedossa on ainoastaan kuolin-kuukausi. On luultavaa, että suuri osa, joilta puuttuu kuolinaikamerkintä kaatui valkoisten yleishyökkäyksen aikana, jolloin tappioluvut kohosivat huomattavasti suuremmiksi kuin rintamasotavaiheessa. Kuolinpaikkatietoa vailla olevista punaisista on 16 henkilöä sijoitettu kuolinajan ja kotikunnan perusteella Keski-kannaksen kaatuneisiin. Kyseessä ovat kaatuneet Muolaan, Kuolemajärven, Valkeajärven ja Kivennavan kunnista. Koiviston kunnan punaisista kaatuneista ei yhdenkään kuolinpaikasta ole tarkkaa tietoa. Heistä kuitenkin 13 on kuolinajan perusteella mahdollista liittää Keski-kannaksen rintamavaiheen taistelutappioihin. Arviot eivät ole kuitenkaan Keski-kannaksen rintaman suhteen yhtä varmoja kuin esimerkiksi Antrean ja Joutsenon rintamien suhteen. Tosin määrät ovat myös huomattavasti pienemmät.

Taulukko 26. Keski-kannaksen rintaman kaatuneet ennen valkoisten suurhyökkäystä.

	punaiset	epä-varmat	punaisia yhteensä	valkoiset	yhteensä
helmikuu	4	3	7	6	13
maaliskuu	35	4	39	33	72
huhtikuu	14	3	17	66	83
ei tietoa kuolinpäivästä	18	6	24	2	26
yhteensä	71	16	87	107	194

⁵⁰ VAROSYA EI 11. rintamaraportteja. KA.

Taulukosta 26 on nähtävänä, ettei Keski-kannaksen rintamalla käyty suuria määriä kaatuneita vaatineita taisteluita. Valkoisten ja punaisten tappiot rintamasotavaiheessa ovat lähes yhtä suuria – toki sillä varauksella, että punaisten osalta on varsin suuri määrä epävarmoja tapauksia. Suurin ero valkoisten ja punaisten tappioluvuissa on huhtikuun taisteluissa. Tällöin valkoisten tappiot kohosivat yli puolen sadan, kun taas punaisten tappiot ovat olleet korkeintaan hieman yli 30.

Maaliskuun taisteluista merkittävin oli punaisten onnistunut hyökkäys 6. maaliskuuta Valkematkaan Valkjärvellä. Hyökkäyksellä oli lamaannuttava vaikutus valkoisiin ja he vetäytyivät Kiviniemelle saakka. Kuun alun punaisten hyökkäyksissä kaatui 18 valkoista. Valkoisten vastahyökkäys tapahtui 15. maaliskuuta jolloin valkoisia kaatui kuusi ja punaisia noin kolme kertaa enemmän. Taistelussa kaatuivat molempien osapuolien rintamapäälliköt, punaisten Antti Tarkiainen ja valkoisten Alex Lempinen. Maaliskuun toinen puolisko sujui hyvin rauhallisissa merkeissä molemmin puolin.

Huhtikuun valkoisten tappiot keskittyvät ajanjaksolle 12.–15. huhtikuuta, jolloin valkoisia kaatui 36. Samalta ajalta on ainoastaan viisi varmaa punaista kaatunutta. Valkoisten hyökkäykset kohdistuivat tänä aikana Lipolaan, Kauksamoon, Valkematkaan ja Punnuksen.

Keski-kannaksen kaatuneiden kotipaikkakunnat

Punaiset kaatuneet olivat suureksi osaksi kotoisin rintamapitäjistä. Jopa kolmasosa kaatuneista olivat kotoisin Kivennavalta. Jos Ryhmä 2 lasketaan kokonaisuudessaan mukaan, koostuvat 70 % kaatuneista kivennapalaisista, koivistolaisista, terijokelaisista ja uusikirkkolaisista.

Valkoisten osalta muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta olivat katuneet kannakselaisia tai nykyisen Pohjois-Karjalan seudulta. Eniten kaatui valkjärveläisiä (seitsemän) ja ilomantsilaisia (kumpaakin seitsemän) sekä juukalaisia ja parikkalaisia (kumpaakin viisi). Keski-kannaksen rintamapitäjistä herättää Muolaa huomiota. Kunta sijaitsi sotatoimialueella ja sen väkiluku oli suunnilleen sama kuin Kivennavan, noin viisitoistatuhatta asukasta. Sodan aikana kaatui valkoisella puolella kahdeksan muolaalaista ja punaisten puolella seitsemän. Verrattaessa esimerkiksi Kivennavan 59 kaatuneeseen on ero huomattava.

Suuroperaatio kannaksella

Tampereen valloituksen jälkeen valkoinen armeija uudelleenorganisoitiin Karjalan sotatoimia silmälläpitäen. Valkoiset joukot jaettiin läntiseen ja itäiseen armeijaan. Viimeksimainitun tehtäväksi tuli valmistautua viimeiseen koitokseen: Karjalan kannaksen eteläosien ja Viipurin valtaamiseen. Valkoisten hyökkäyssuunnitelma Karjalan kannaksella sisälsi kolme hyökkäysryhmää: kenraalimajuri Wilkmanin, eversti Ausfeldin ja everstiluutnantti Sihvon ryhmä. Viimeksi mainittu koostui Karjalan rintaman asemasodan aikaisista miehistä ja oli suuruudeltaan hieman yli 5 000 miestä. Wilkmanin ryhmä koostui yhdestätoista jääkäripataljoonasta, yhteensä lähes 8 000 miestä, ja Ausfeldin ryhmä kymmenestä pataljoonasta joista

seitsemän oli jääkäripataljoonia (reilut 5 000 miestä). Suunnitelman mukaan Ausfeldin ryhmän oli edettävä idässä rajan pinnassa ja katkaistava mahdollinen punaisten pako itään ja estettävä venäläisten mahdollinen avunanto. Hyökkäyksen painopiste oli Wilkmanin ryhmän käsissä ja sen tehtävänä oli hyökätä Viipuriin ja koukata Antrean rintamalla sijainneen vihollisen selustaan. Sihvon ryhmän tehtävänä oli hyökätä Joutsenon suuntaan, sitoa vihollinen Antrean rintamalla ja koukata vihollisen selkäpuolelle lännestä käsin. Suunnitelman mukaan vihollista ei saanut päästää vetäytymään Viipuriin, ja näin toivottiin estettävän Tampereen veristen taistelujen toistuminen.⁵¹

Valkoisten suurhyökkäys Karjalan rintamalla alkoi illalla 23. huhtikuuta. Sitä ennen oli Ausfeldin ryhmä operoinut idässä ja saavuttanut Viipurin operaatioiden ensimmäisen tavoitteen eli radan katkaisemisen Viipurin ja Pietarin välissä. Valkoisten hyökkäysjakso päättyi Viipurin valloitukseen 29. huhtikuuta ja samana päivänä käytyyn Naulasaaren taisteluun. Hyökkäys oli saavuttanut tavoitteensa kuudessa päivässä ja sota Karjalan kannaksella päättyi.

Viipurin operaatiossa oli paljon yhtäläisyyksiä Tampereen operaation kanssa. Myös Viipurissa valkoisten suunnitelmiin kuului iskeä vihollisen sivustoihin ja katkaista pakotiet, ja näin estää heidän vetäytymisensä kaupunkiin. Kuten Tampereella, epäonnistui valkoisten suunnitelma myös Viipurin operaatiossa. Punaiset irrottautuivat Antrean ja Joutsenon rintamilta 24. huhtikuuta ja vetäytyivät Viipuriin. Antreasta vetäytyminen sujui osittain rautateitse ja sen katkeamisen jälkeen teitä pitkin. Joutsenon rintamalta peräännyttiin sekä junilla Lappeenrannan kautta että jalan maanteitse ja Saimaan kanavaa pitkin Viipuriin. Valkoisten suunnitelman epäonnistuminen johtui joukkojen liikkeiden hitaudesta (joka johtui osittain punaisten vastarinnasta) ja strategisista virheistä.

Viipurin hyökkäyksessä kaatui arviolta 660 suomalaista. Jos lukuun lisätään Ausfeldin ryhmän taistelut, nousee Karjalan rintaman loppuoperaatioiden kaatuneiden suomalaisten määrä 811 joista valkoisten osuus oli 380 ja punaisten osuus 431 kaatunutta. Alla oleva taulukko osoittaa pelkästään Viipurin hyökkäyksessä kaatuneiden lukumäärät ja kuolinpäivät (Ausfeldin luvut puuttuvat).

---

⁵¹ Ahto 1995, 423–425.

Taulukko 27. Viipurin hyökkäyksessä kaatuneet. Punaisiin tappioihin on laskettu myös osapuoleltaan tuntemattomat.

päivämäärä	punaiset	punaiset epävarmat	punaiset kaatuneet yhteensä	valkoiset	yhteensä
23.4.	3	7	10	13	23
24.4.	16	27	43	57	100
25.4.	7	7	14	26	40
26.4.	9	9	18	43	61
27.4.	11	11	22	18	40
28.4.	33	34	67	66	133
29.4.	27	25	52	34	86
30.4.	6	7	13	12	25
myöhemmin	39	21	60	25	85
ei tietoa	49	12	61	6	67
yhteensä	200	160	360	300	660

Ryhmä Ausfeld itärajalla

Ausfeldin ryhmän hyökkäystoiminta alkoi hyökkäyksellä Lipolaan jo viikko Raudun valtauksen jälkeen. Ennen Ausfeldin päähyökkäystä tehtiin alueella valkoisten puolelta voimakkaita tiedusteluretkiä ja pienempiä hyökkäyksiä etelään, joiden seurauksena kaatui seitsemän päivän aikana ennen Ausfeldin päähyökkäystä 39 valkoista. Päähyökkäys alkoi 19. huhtikuuta ja kolmen ensimmäisen hyökkäyspäivän jälkeen olivat valkoisten tappiot 23 kaatunutta. Punaisten tappiot olivat noin 30 kaatunutta. Joukot etenivät hyvin nopeasti punaisten paetessa lähes taistelutta. Punaiset jättivät Kivennavan kirkonkylän jo aamulla 21. huhtikuuta ja samaan päivänä jouti Ausfeldin pääjoukko paikalle. Kivennavalla joutuivat kuitenkin valkoiset odottamaan kuormastoa ja tykistöä, joka oli jäänyt jälkeen nopeassa marssitahdissa sekä uusia vahvistuksia. Aamulla 23. huhtikuuta hyökkäys jatkui kolmena osastona Terijoelle, Raivolaan ja Uudellekirkolle. Seuraavan päivän aikana olivat joukot saavuttaneet tavoitteensa ja Helsinki-Viipuri rautatie oli valkoisten hallinnassa. Kahden päivän taistelut olivat kuitenkin olleet Ausfeldin ryhmän hyökkäyksen verisimmät taistelupäivät. 23.–24. huhtikuuta kaatui yhteensä 35 valkoista. Heistä 13 kaatui Raivolan taistelussa Kiviniemellä ja jopa 20 Terijoen taistelussa. Ausfeldin ryhmän hyökkäyksessä oli yhteensä kaatunut kuuden päivän aikana 80 valkoista mitä on pidettävä varsin pienenä tappiolukuna ottaen huomioon operaation laajuuden ja suorituksen nopeuden. Valkoisten hyökkäysryhmä koostui suureksi osaksi uusista joukoista – jääkäripataljoonista. Keski-kannaksen rintamasodan aikaiset ryhmät, jotka olivat toimineet hyökkääjinä 12.–18. huhtikuuta, joutuivat pienempään rooliin yleishyökkäyksen alettua. Punaisten osalta on tappioiden määrittäminen ongelmallisempaa, koska useat seikat vaikuttavat lukujen epävarmuuteen. Rajan pinnassa käydyt taistelut sisälsivät useita venäläisiä joukkoja ja heidän tappioista ei ole tietoa. Nimitiedoston tietojen perusteella on mahdollista osoittaa ainakin 71 punaisen kaatuneen kyseisissä taisteluissa. Luku vaikuttaa kuitenkin varsin pieneltä verrattaessa valkoisten tappioihin. Alla oleva taulukko osoittaa Ausfeldin

hyökkäyksessä kaatuneet valkoiset ja punaiset. Hyökkäyksessä kaatui ilmeisesti myös venäläisiä, mutta heidän tietojaan ei ole kyseisessä taulukossa.

Taulukko 28. Ryhmä Ausfeldin hyökkäyksessä kaatuneet.

kuolinpäivämäärä	valkoiset	punaiset	yhteensä
19.4.	4	2	6
20.4.	10	10	20
21.4.	9	16	25
22.4.	2	5	7
23.4.	23	16	39
24.4.	12	3	15
25.4.	10	2	12
26.4.	2		2
27.4.	2	1	3
28.4.	1	1	2
29.4.	1		1
ei tietoa kuolinpäivästä	4	16	20
yhteensä	80	71	151

Viipurin porteilla

Valkoisten hyökkäyskolonnat lähtivät liikkeelle Heinjoelta illalla 23. huhtikuuta kolmena osastona. von Colerin osaston tehtävänä oli hyökätä Taliin ja muodostaa Viipurin pohjoispuolelle sulun, joka estäisi Antrean rintaman punaisten joukkojen vetäytymisen Viipuriin. Jernströmin osaston tehtäväksi tuli hyökätä Viipuri-Pietari radalle ja valloittaa Kämärän ja Säiniön asemat, jonka jälkeen hyökkäys jatkuisi Viipuriin. Kolmas ja selkeästi pienin osasto piti Savoniuksen johdolla hyökätä itään ja turvata Jernströmin selkäpuoli. von Colerin joukot saapuivat ilman suurempia ongelmia Taliin jo aamulla 24.4. Täältä osasto jatkoi vasten määräyksiä, kohti jo hämmöttävää Viipuria. von Colerin tarkoitus oli valloittaa kaupunki vielä saman vuorokautena. Papulan kohdalla ei kuitenkaan ollut mahdollisuutta murtautua kaupunkiin ja osasto jäi näin ollen toimettomaksi.

Jos von Colerin osaston eteneminen sujui nopeasti, juuttui Jernströmin osasto aikaavieviin koviin taisteluihin Kämärän asemalla. Kämärän asemaa vastaan määrätty II. jääkärirykmentin II. pataljoona ja yksi komppania III. pataljoonasta määrättiin hyökkäämään Kämärän asemalle myöhään illalla 23.4. Kovasta yrityksestä huolimatta eivät valkoiset pystyneet valloittamaan punaisten asemia ja kello neljä aamulla pataljoona aloitti vetäytymisen. Seuraavana päivänä olivat punaiset vetäytyneet Viipuriin valkoisten tuotua tykistöä paikalle. Kämärän taistelussa kaatui 31 valkoista, kokonaistappioiden ollessa jopa 123 kaatunutta ja haavoittunutta. Kaatuneiden joukossa oli mm. komppanianpäällikkö jääkäriluutnantti K. Dikert.⁵² Pataljoonan kärsimät suuret tappiot johtuivat punaisten onnistuneesta vastarinnasta,

⁵² Uno Fagernäs, KVHM, SA.

joka perustui kesken taistelua Pietarin suunnasta saapuneeseen panssarijunaan. Kuten usein aiemminkin, oli punaisten onnistuminen taistelussa sidottu panssarijunien toimintaan.

Muita tappioita vaatineita asemataisteluita käytiin Talin ja Säiniön asemilla. Valkoisten jo vallattua Säiniön asema saapui asemalle punaisten juna Kämärältä. Punaisten onnistui kuitenkin taistellen murtautua Viipuriin. Valkoisten tappiot eivät ole voineet olla korkeita, koska nimitiedostossa esiintyy ainoastaan kolme kaatunutta. Valkoisen puolen kuvauksissa väitetään punaisten kokoneen suuriakin tappioita, nimitiedoston tiedot antavat olettaa korkeintaan parinkymmenen punaisen kaatuneen.⁵³ Ensimmäisen todellisen taistelupäivän 24.4. tappiot olivat valkoisten osalta nousseet 57 kaatuneeseen, johtuen ennen kaikkea Kämärän punaisten puolustusalttiudesta.

Kämärän ja Säiniön asemat olivat Viipurin hyökkäyksen kannalta erittäin oleelliset. Vasta asemien valloituksen jälkeen oli tie avoinna hyökkäykselle itse kaupunkiin. Valkoisten kokema vastarinta Kämärällä ja Säiniöllä olivat olleet epämiellyttävää yllätys, joka hidasti hyökkäystä. Viipurin edustalle valkoiset joukot saapuivat vasta illalla 24. huhtikuuta ja sen verran taisteluista uupuneita, ettei voinut kuvitella-kaan hyökkäystä kaupunkiin, alkuperäissuunnitelman mukaisesti, vielä saman vuorokauden aikana.⁵⁴ Kaupungin itälaidan hyökkäysasemien saavuttaminen oli Jernströmin osastolta kestänyt kaksi vuorokautta ja vaatinut yli 70 kaatunutta. Jo tässä vaiheessa oli Viipurin valloitus hidastunut ratkaisevasti. Valkoisen päämajan laatiman suunnitelman mukaan tulisi estää Antrean ja Joutsenon rintaman punaisia vetäytymistä Viipuriin. Näin punaisista lähes tyhjä Viipuri olisi voitu valloittaa pienin menetyksin. Suunnitelma ei kuitenkaan onnistunut ensimmäisten päivien hitauden takia ja punaisten onnistuneen vetäytymisen johdosta. Suurin syy suunnitelman epäonnistumiselle oli von Colerin osaston pyrkimys yrittää nopeasti valloittaa Viipuri eikä niin kuin oli määrätty ehkäistä punaisten pääjoukon vetäytymisen. Sen sijaan, että hän olisi, katkaistuaan rautatien Talin kohdalla, jatkanut operaatiota katkaissamalla Viipuriin johtavat maantiet ja edennyt pohjoiseen, käänsi hän joukkonsa radan myötäisesti kohti Viipuria ja mahdollisti näin punaisten vetäytymisen maanteitse.⁵⁵ Tämä oli kohtalokasta mm. Viipurin suojeluskunnalle, joka oli valmistellut toimia kaupungin sisällä valkoisten hyökätessä. Viestin mukaan hyökkäisivät valkoiset kaupunkiin 24.4. jolloin myös suojeluskunnan piti toimia. Viipurin suojeluskunta oli suunnitelman mukaisesti valloittanut 24. huhtikuuta Patterinmäen noin 115 miehen voimalla. Tarkoitus oli, että tämä edesauttaisi valkoisten hyökkäysryhmien pääsyä kaupunkiin. Hyökkäyksen aikataulun pettäessä joutuivat suojeluskuntalaiset hankalaan tilanteeseen punaisten suuren ylivoiman edessä. Seuraavana päivänä, 25. huhtikuuta, he päättivät antautua. Patterinmäen taistelussa sai surmansa lehtitietojen mukaan kolme suojeluskuntalaista. Punaisten tappioita suurenneltiin

⁵³ Finlands Frihetskrig år 1918, 271.

⁵⁴ Upton 1981, 428–431.

⁵⁵ Upton 1981, 428–431.

tuntuvasti. Esimerkiksi Viipurin valloituksesta kertova Hufvudstadsbladetin artikkeli kertoo, että Patterinmäellä kaatui 200–300 punaista.⁵⁶ Itse suunnitelma oli hyvä ottaen huomioon kuinka paljon tappioita kaupungin itäisten varustusten valtaaminen vaati kaksi päivää myöhemmin.

Viipurin itäpuolella operoinut Jääkärimajuri Helge Savoniuksen osasto, koostuen vahvistetusta jääkäripataljoonasta, joutui yllättävän koviin taisteluihin. Savoniuksen osasto lähti etenemään 23. huhtikuuta Muolaan suuntaan. Osasto ajautui taisteluihin, jossa se kolmen päivän aikana menetti 23 miestä kaatuneena, pääosin Hotakan, Tervolan ja Punnuksen taisteluissa. Ainoastaan yhdeksän punaista kaatui varmuudella mainituissa taisteluissa. Savoniuksen hyökkäyksen tappiolukemia ei ole sisällytetty taulukko 33.

Jernströmin osasto saapui 25.4. kaupungin itälaitamille ja pyrki yhdessä von Colerin osaston kanssa hyökkäämään kaupunkiin. Yritys epäonnistui täysin ja seuraava hyökkäysyritys tapahtui aamulla 26.4. Tykistövalmistelusta huolimatta myös tämä hyökkäys epäonnistui alkuunsa, tappiolukemat nousivat 56 kaatuneeseen. Punaisten tappiot olivat vain 18 kaatunutta. Yksi syy valkoisten suuriin tappiolukemiin oli se, ettei haavoittuneita päästy kiivaan punaisen konekiväärin takia hakemaan kentältä. Seuraavana päivänä hyökkäys uudistettiin, mutta tulokset olivat yhtä huonot. Nyt tappiolukemat jäivät kuitenkin lähes puoleen edellispäivästä. Huomiota herättävää on, että päivän punaisten taistelutappiot olivat valkoisten tappioita suuremmat. Valkoisten kannalta oli kaupunkiin pyritty kolmen päivän aikana, mutta joukot olivat vieläkin kaupungin itäisellä laidalla. Hyökkäyksen 28. huhtikuuta oli tarkoitus viedä joukot lopullisesti kaupunkiin. Pääsyy valkoisten hyökkäyksen juuttumiseen Kolikkoinmäelle oli punaisten viimehetkellä onnistunut vetäytyminen pohjoisesta ja rintamajohtajien järjestämä kaupungin puolustus. Rintamilta vetäytyvät joukot olivat saapuneet kaupunkiin vasta 25. huhtikuuta.⁵⁷

Hyökkäys 28.4. tapahtui pääosin samalla Jernströmin loholla kuin aikaisemmat yritykset. Vaikka koko päivän kestäneet taistelut olivat paikoitellen valkoisille menestyksellisiä, ei kaupunkia pystytty valloittamaan vaan rintamalinja pysyi Patterinmäellä. Hyökkäys oli Viipurin taistelujen verisin valkoisten tappioiden noustessa lähes 70 kaatuneeseen. Punaisten tappiot olivat myös suuret nousten arviolta 67. Illalla taistelun laannuttua tapahtui sisällissodalle hyvin tyypillinen tapaus. Punaisten osittain menestyksellisen puolustustaistelun jälkeen vetäydyttiin ja tyhjennettiin yön turvin puolustusasemat. Valkoisten hyökätessä 29. huhtikuuta aamulla kaupunkiin olivat punaisten pääjoukot jo vetäytyneet. Kuten O. Stenij kirjoittaa muistelmateoksessaan: *Kun valkoiset joukot sitten yöllä 29 p:ää vasten hyökkäsivät kaupunkiin, ei vastustuksesta enää ollut puhuttakaan. Aamuhämärissä oli koko kaupunki jo vallattu. Vaikeaa oli puhdistustyö, mutta ripeästi se suoritettiin. Olihan käynnissä viimeinen, suuri puhdistus.*⁵⁸ Punaisten olivat vetäytyneet Viipurista länteen pyrkien sitä kautta murtautumaan valkoisten saarrosta. Punaisten

⁵⁶ "Eröfringen af Viborg". Hufvudstadsbladet 7.5.1918.

⁵⁷ Ahto 1995, 435.

⁵⁸ Stenij 1928, 188.

päätökseen vaikutti varmasti valkoisten edellispäivän voimakas hyökkäys ja myös oman tilanteen toivottomuus.

Naulasaaren taistelu

Valkoisten rynnätessä aamulla 29. huhtikuuta punaisista tyhjentyneeseen Viipuriin, olivat punaiset kerääntyneen Viipurin länsipuolelle. Heidän tarkoituksenaan oli murtautua läpi länteen, Kymenlaaksoon, ja sitä tietä paeta laivoilla Pietariin. Suunnitelma kuulostaa toivottomalta ja täysin epärealistiselta mutta täytyy ottaa huomioon, ettei punaisilla ollut välttämättä tietoa Kymenlaakson ja Lahden tapahtumista. Muutakaan pakotietä ei kaupungista ollut. Suuri pakolaisten joukko sekoittui sotilaisiin ja illalla 28.–29 huhtikuuta lähti punaisten suuri joukko liikkeelle länteen. Tienhaaran kohdalla suurin osa joukoista kääntyi Naulasaaren suuntaan, jossa joukot saivat vastaansa valkoisten hataran puolustusketjun. Punaisten rintamapäällikkö Jalmari Parikan mukaan, rautatien suunnalla edenneet punaiset joukot, kohtasivat valkoisten puolustusketjun Tienhaaran luona. Täällä ei syntynyt suurempia taisteluja ja punaiset antautuivat 29. huhtikuuta ilman suurempaa taistelua. Naulasaaren ”verilöyly” syntyi Parikan mukaan siitä, että Viipurista ryntäsi pakolaislauma ohi asemissa olevien sotilaiden. Naulasaaren ulosmurtautumisosastoa johti Otto Vuoristo, joka kuulemma oli pyrkinyt pysäyttämään massaliikkeen. Aamulla 29.4. pysähtyivät pakolaiset, kun päivänvalo näytti valkoisten asemien edustalla kaatuneiden punaisten määrän. Muutama sata punaista pääsi ilmeisemmin läpi, mutta he jäivät kiinni Virolahden seudulla.⁵⁹

Naulasaaren taistelu päätti Viipurin taistelun, ja näin koko Karjalan kannaksen taistelut. Naulasaaren taistelun ympärille on rakennettu legenda, joka vastasi hyvin valkoisten kuvaa sisällissodasta. Siinä pieni joukko valkoisia sotilaita pysäyttää ylivoimaisen vihollisen, joka veloo päälle suurena massana, naisia ja miehiä sekaisin, ilman johtajaa ja selkeää suunnitelmaa. Lopulta suurten tappioiden jälkeen oli punaisten antauduttava pienen valkoisen ryhmän edessä.⁶⁰

Naulasaaren taistelua on kuvattu sankarilliseksi sekä punaisten että valkoisten osalta. Punaiset kuvailevat taistelua urhoollisena viimeisenä tuhoon tuomittuna yrityksenä, osoituksena yksittäisen punaisen sotilaan sankarillisuudesta. Siihen liitetään aina suuri määrä kaatuneita ja taistelua kuvataan usein sekä valkoisten että punaisten toimesta sodan kiihkeimmäksi. Tavallisin luku, mikä mainitaan Naulasaaren taistelujen yhteydessä, on hyvin ylimalkainen puoli tuhatta kaatunutta punaista. Karjalan II. rykmentin lentävän komppanian päällikkönä toiminut Paavo Susitaival mainitsee taistelun tappioluvuiksi punaisten osalta 600 kaatunutta, 700 haavoittunutta ja 6 000 vankia. Valkoisten osalta 50 kaatunutta ja 20 haavoittunutta.⁶¹ Lukujen suhde kaatuneiden ja haavoittuneiden välillä on hyvin outo.

⁵⁹ Parikka 1938.

⁶⁰ Lallukka 1918.

⁶¹ Paavo Susitaival Pk-1406. SA.

Hufvudstadsbladetissa kerrottiin Naulasaaressa tuhotun (nedgjord) 800 punaista.⁶² A. Lallukka mainitsee Naulasaaren taistelua käsittelevässä artikkelissaan vuodelta 1918 punaisia kaatuneen parin kolme tunnin taistelun aikana lähes 1 000.⁶³

Nimitiedostossa on kuitenkin hyvin vähän tietoja Naulasaaren kaatuneista punaisista. Merkintöjä Naulasaaresta kuolinpaikkana on alle kymmenellä. Koska kaupungissa ei sinä päivänä taisteltu voidaan olettaa, että lähes kaikki 29. huhtikuuta kaatuneet kaatuivat juuri Naulasaaressa. Tämä nostaisi punaisten tappion 52 kaatuneeseen. Myös seuraavan päivän seitsemän kaatunutta kuuluvat mitä ilmeisemmin Naulasaaren kaatuneisiin. Lisäksi on esimerkki ainakin yhdellä Naulasaaressa kaatuneelle merkitty kuolinpäiväksi 28.4. Tämän lisäksi osa Viipurin taisteluissa kaatuneista, jonka kuolinpäivämäärä on epäselvä, on kaatunut Naulasaaressa. Ammutuista punaisista on kolmelle merkitty Naulasaari kuolinpaikaksi eli on mahdollista, että niiden 27 ammuttujen ja mestattujen joukossa, jotka kuolivat 29.4., osa on kuollut Naulasaaressa.

Nämä luvut huomioon ottaen on punaisten Naulasaaressa kaatuneiden tai ammuttujen määrä nimitiedoston tietojen mukaan voinut enintään kohota sadan kaatuneen paikkeille. Lukua voisi vielä kasvattaa kadonneiden määrä. Ottaen huomioon, että suuri osa Viipurissa olevista joukoista ovat olleet kotoisin Karjalan kannakselta ja suurin osa Itä-kannaksen punaisista ei ollut Viipurissa viimeisen taistelun aikana supistuu mahdollinen ryhmä entisestään noin 50 tapaukseen. Muualta tulleiden kadonneiden mahdollinen yhteys Naulasaaren taisteluun on ilman lisätietoja mahdoton osoittaa.

Vaikka nimitiedoston tietojen perusteella on hyvin vaikea ilmoittaa Naulasaaren punaisten tappioiden määrä, näyttää kuitenkin selvältä, että arvio asettuu 80–150 paikkeille. Yleinen tähänastinen käsitys 500 kaatuneesta ei siis saa tukea nimitiedoston tiedoista. Naulasaaren taistelussa ei suurta eroa muistelmien ja kirjallisuudessa esiintyvien lukujen ja nimitiedoston lukujen välillä voi selittää esimerkiksi venäläisten suurella määrällä, kuten asian laita oli Raudussa. Nimitiedoston lukuja puolustaa osittain taistelukuvaukset. Vaikka niissä yleensä todetaan punaisten kuolleen suurin määrin, painotetaan myös miten pimeys vaikutti näkyvyyteen ja valkoisten ammusten vähyyks pakotti säästäväisyyteen ja lopuksi yhden konekiväärin hiljenemiseen. Nämä seikat puhuvat sen puolesta, etteivät tappiot ole voineet nousta kovinkaan korkeiksi. Aamulla päivän valjetessa olivat punaiset valmiita antautumaan. Eräs seikka, joka ei tue käsitystä 500 kaatuneesta punaisesta on kaatuneiden ja haavoittuneiden lukujen välinen suhde. Mainittu määrä kaatuneita tarkoittaisi noin 1 500–2 000 haavoittunutta, mikä taas tarkoittaisi että lähes puolet, arviolta noin 5 000 punaisen pakolaisjoukosta, olisi saanut osuman parin valkoisen komppanian tulituksessa, muutaman tunnin sisällä pimeässä ja osin metsäisessä maastossa!

Valkoisten osalta on nimitiedostossa tietoja 16 tapauksesta, joissa on kuolinpaikaksi ilmoitettu Naulasaari. Tämän lisäksi otaksuttavaa on, että suurin osa

⁶² "Eröfringen af Viborg". Hufvudstadsbladet 7.5.1918.

⁶³ Lallukka 1918.

valkoisista, jotka on merkitty kaatuneen Viipurissa tai Viipurin maalaiskunnassa 29. huhtikuuta, kaatuivat Naulasaaressa. Tämä nostaisi valkoisten tappiolukeman noin 25 kaatuneeseen.

Jos lähtökohtana pitää nimitiedoston lukuja, herää kysymys miksi Naulasaaren taistelun punaisten tappiolukua on suurenneltu noin nelinkertaiseksi? Lukua ei ole kyseenalaistettu kummankaan osapuolen toimesta. Lappalainen mainitsee *”kaatuneita oli samojen epävarmojen ja luultavasti erittäin suurenneltujen arvioiden mukaan punaisilla noin 500 ja valkoisilla noin 50”*.⁶⁴ Nimitiedoston luvut osoittavat Lappalaisen oletuksen erittäin suurenneltujen lukujen osalta oikeaksi.

Naulasaaren taistelu on ollut sekasortoisten joukkojen epätoivoista yrittämistä eteenpäin. Punakaartin antauduttua taistelun jälkeen ei punaisten osalta koskaan tehty minkäänlaisia raportteja tai tappiolistoja. Tämän vuoksi on punaisten kirjallisuus tukeutunut luultavasti valkoisen kirjallisuuden lukemaan 500 kaatunutta. Tämä on epäilemättä sopinut punaiseen propagandaan valkoisten julmuudesta, mutta myös punaisten uhrivalmiudesta, vaikka sota oli jo hävitty. Valkoisten osalta on punaisten tappiolukema peräisin Sihvon joukkojen arvioista. Sihvo oli joutunut pitkän ja menestyksellisen asemasotakauden jälkeen syrjään Viipurin valtausoperaatiossa. Se, ettei Sihvo ja hänen rintamasodanaikaiset sotilaansa saaneet kunniatehtävää Viipurin valloittamista, on mitä ilmeisemmin tuottanut katkeruutta. Sihvon osaston tehtävä Viipurin operaatiossa oli vihollisen sitominen, missä ei kovinkaan hyvin onnistuttu. Näin ollen olisi Sihvolla ja hänen osastollaan ollut syy suurentaa omaa panostansa Viipurin taistelussa ja saada kunnia päättää sota Karjalan kannaksella. Teoksessa *Karjala Vapaussodassa* kerrotaan: *”Sattuma enemmän kuin suunnitelma saattoi karjalaiset vapaustaistelijat lähtemään sotapolulle ennen muita. Sattuma asetti heidät taas paikkaan, jossa he joutuivat ikään kuin panemaan loppupisteen käydyssä kamppailussa”*.⁶⁵

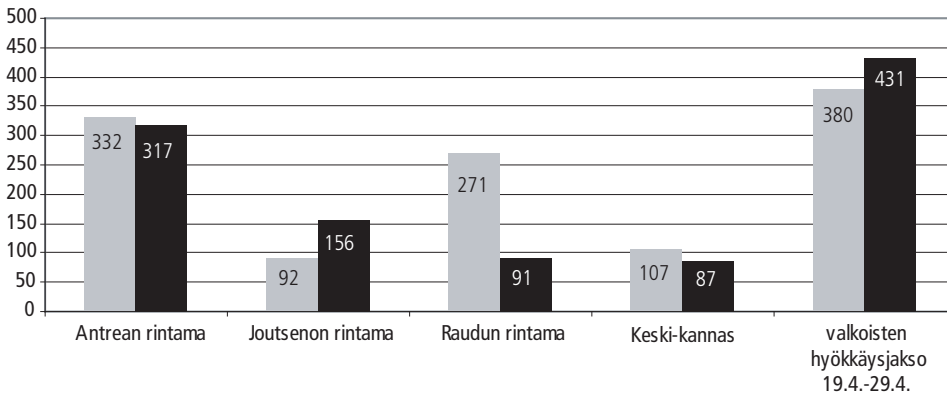
Yhteenveto Karjalan rintaman taistelutappioista

Alla oleva kuvio osoittaa Karjalan rintaman tappiot rintamalohkoittain. Valkoisten osalta Raudun ja Viipurin hyökkäykset muodostavat puolet rintaman tappioista.

⁶⁴ Lappalainen, 1981, 226.

⁶⁵ Komonen 1934, 287.

Kuvio 16. Karjalan rintaman taistelutappiot rintamaloikoittain. Harmaat pylväät osoittavat valkoisten ja mustat pylväät punaisten rintamatappioita.

Karjalan rintaman korkeat tappioluvut ovat selitettävissä aktiivisilla sotatoimilla. Valkoisten sotasuunnitelmissa Karjalan rintaman tehtävä oli ainoastaan puolustautua kunnes voitto lännessä mahdollistaisi joukkojen keskittämisen itään. Myös punaisille oli selvää, että sota ratkaistaisiin päärintamalla lännessä ja heidän tehtävänä oli sitoa vihollinen ja turvata yhteys Venäjälle. Valkoisten sotataktiikka Karjalassa ei kuitenkaan perustunut jäykkään puolustukseen, vaan he pyrkivät hyökkäämään. Etenkin Antrean rintamalla käytiin hyvin aktiivista sotaa hyökkäyksin ja vastahyökkäyksin. Yksi syy valkoisten korkeisiin tappiolukuihin oli päällystön hyökkäysinto. Useita esimerkkejä on, ei vain Karjalan rintamalta, kuinka uudet, juuri rintamalle saapuneet päälliköt tahtoivat osoittaa osaamisensa tai siitä kuinka paikalliset päälliköt halusivat saada tuloksia aikaan juuri ennen kuin uusia joukkoja saapui. Karjalassa päällystö on halunnut osoittaa henkilökohtaista osaamistaan ja kelpoisuuttaan ennen kuin valkoisten länsiarmeija saapui itärintamalle. Tieto siitä, että lopulliseen hyökkäykseen käytettäisiin pääosin uusia, muualta saapuneita joukkoja, ja että rintamasodanaikaiset komentajat eivät välttämättä saisi tärkeitä tehtäviä, on saattanut edistää aktiivista sodankäyntiä (esimerkiksi Sihvon ylläpitämä raju puolustusota). Paavo Susitaival tuo esiin ristiriidan antaessaan ymmärtää, että sota olisi voinut päättyä Karjalassa jo kuukautta aiemmin eli maaliskuun ja huhtikuun vaihteessa. Tällöin hänen mukaansa Sihvon joukot olisivat voineet valloittaa Viipurin Heinjoelta käsin, jos olisivat saaneet siihen luvan päämajasta ja noin tuhannen miehen vahvistuksen lännessä.⁶⁶ Sihvo ja hänen esikuntaupseerinsa Voldemar Hägglund laativat ehdotuksen yllätyshyökkäyksestä Viipuriin maaliskuun lopussa, mutta se ei saanut Mannerheimin hyväksyntää.⁶⁷

Karjalan rintaman taistelutappioista noin 5 % johtui vihollisesta riippumattomista tekijöistä (125 tapausta). Yli kolmekymmentä valkoista kuoli vahingonlaukausten, harhaluotien tai muiden onnettomuuksien seurauksena. Vahingossa omien tulitukessa kuolleita on varmasti kyseistä lukua suurempi, mutta valitettavia erehdyksiä ei ole haluttu julkituoda jälkeensä ja sotilaat on mieluummin merkitty kaatuneiksi.

⁶⁶ Paavo Susitaival Pk-1406. SA.

⁶⁷ Sihvo 1954, 359.

Etenkin Viipurin operaation ajalta on muistelmissa kyseisistä tapauksista useita merkintöjä. Esim. Aarne Sihvo kertoo muistelmissaan kuinka hänen sotilaistaan kaksitoista sai surmansa Wilkmanin joukkojen tulituksessa 26.4 Viipurin pohjoispuolella Juustilassa. Sihvon resuisia joukkoja oltiin luultu punaisiksi.⁶⁸ Punaisia kuoli harhalaukauksissa ja epäselvissä ampumatapauksissa noin 33. Osapuoleltaan tunte mattomien ja täysin sivullisia kuoli harhalaukauksissa ja epäselvissä tilanteissa jopa 56. Lähes kaikki sodan loppuvaiheessa Viipurin taisteluiden aikana. Harhaluotien määrä Viipurissa näyttää olleen erittäin suuri verrattuna sisällissodan yleislukuihin: jopa kolmasosa sisällissodassa harhaluodeista kuolleista sai surmansa Viipurin valtauksen yhteydessä. Vahinkolaukausten ja harhaluotien johdosta kuolleiden suuri määrä Viipurin valtauksen aikana ei ole yllättävää ottaen huomioon pienelle alueelle kerääntyneiden joukkojen määrän, ja sen, että taisteluja käytiin kaupunkiasutuksen keskellä. Harhaluodeista kuolleiden määrä on suurin 28. huhtikuuta jolloin valkoiset yrittivät murtaa punaisten viimeiset asemat. Samaan aikaan oli selustan putsaaminen täydessä käynnissä ja esikaupungit haravoitiin piileskelevistä punakaartilaisista. Vaikuttaa ilmeiseltä että tämän tyyliset tilanteet kohottivat yllämainitun kuolinkategorian lukuja. Harhaluodeista kuolleiden ryhmästä löytyy kaksi 85-vuotiasta ja kahdeksan alle 14-vuotiasta, heistä yksi kolmevuotias ja yksi viisivuotias. Naisia kuoli harhaluodeista yhdeksän.

Oman pienen kuolinsyryryhmän muodostavat taisteluiden yhteyteen liittyvät itsemurhat. Tunnetuimmat itsemurhatapaukset Karjalan taisteluissa on Kilpeenjoen rintamapäällikön Otto Vuoriston ja Raudun rintamapäällikön, venäläisen Prigorovskijn tekemät itsemurhat. Vuoristo ampui itsensä juuri ennen punaisten antautumista Tienhaarassa ja Prigorovskij teki samoin ulosmurtautumisyhteyden epäonnistuttua Raudussa. Samassa tilanteessa teki itsemurhan ainakin punakaartilainen Kuntsi ja vääpeli Vanjkov. Sotatoimien julmuutta osoittaa myös ne kaksi henkilöä, jotka tappoivat itsensä jotteivät joutuisi punakaartiin ja rintamalle. Ainoa valkoisten puolella varmuudella tapahtunut itsemurha on absurdi yksityiskohta sodan melskeessä. Vartiossa ollut sotilas pelästyi nähdessään lähestyviä sotilaita ja luullen miehiä punaisiksi viilsi puukolla kuolettavan haavan kurkkuunsa. Paikalle saapuneet sotilaat olivat olleet valkoisia.

Venäläiset ja pietarinsuomalaiset

Karjalan rintaman taistelutappioita tarkasteltaessa täytyy ottaa huomioon venäläisten sotilaiden suuri määrä. Karjalan kannaksella oli sotatoimissa mukana suurempi määrä venäläisiä kuin millään toisella rintamalla, mikä johtui maantieteellisistä ja poliittisista seikoista. Venäjä ja Pietari sijaitsivat lyhyen matkan etäisyydellä Viipurista ja matka taittui nopeasti junalla. Lisäksi venäläiset näkivät Karjalan kannaksen taistelut osana Pietarin turvaamistaistelua ja omaa vallankumoustaistelua.⁶⁹

⁶⁸ Sihvo 1954, 382.

⁶⁹ Tanskanen 1978, 139–140.

Venäläisten tappioista Karjalan kannaksella on erittäin hajanaisia tietoja. Niimitiedostossa esiintyy parikymmentä venäläistä, jotka kuolivat Karjalan rintaman taisteluissa. Rintamaraporteissa ei yleensä ole mainittu kaatuneita venäläisiä toisin kuin valkoisten muistelmissa ja raporteissa, joissa usein mainitaan suuri määrä kaatuneita venäläisiä. Valkoisten ilmoitusten uskottavuus on kuitenkin heikko, koska heille oli hyötyä suurennella venäläisten määrää niin osallistujien kuin kaatuneiden joukossa. Jotta venäläisten tappioita on mahdollista arvioida on tarkasteltava heidän osallistumistaan taisteluihin ja heidän määriään sodan eri vaiheissa. Aatos Tanskasen on selvittänyt venäläisten osuutta rintamajoukoista Karjalan kannaksella. Tutkimuksen mukaan olisi helmikuussa venäläisiä ollut rintamalla yhteensä noin 2 500, joista lähes 2 000 Antrean rintamalla. Tämän jälkeen on venäläisten määrä selvästi pienentynyt paitsi Raudun osalta. Maaliskuussa Antrean rintamalla oli noin tuhat venäläistä mutta huhtikuussa ennen valkoisten hyökkäystä vain noin 200. Joutsenon rintamalla vaihteli venäläisten määrä sadan ja sadanviidenkymmenen välillä. Radussa oli juuri ennen päätöstaistelua lähes 900 venäläistä.⁷⁰ Sodan lopussa piiritetystä Viipurissa Tanskanen arvioi venäläisiä sotilaita olleen noin 500, joista noin sata oli vielä kaupungissa, kun valkoiset valloittivat sen. Venäläisten osuus punaisten hyökkäystoiminnassa sodan alussa on ollut merkittävä, jolloin jopa kolmasosa punaisten joukoista oli venäläisiä. Lisäksi venäläisten tietotaito tykistön ja joukkojen johtamisen suhteen kuului niihin seikkoihin, jotka vaikuttivat punaisten alkumenestykseen.⁷¹ Suuri osa rintamalla olleista venäläisistä kuului erikoisaselejiin, kuten tykistöön, panssarijuniin ja konekivääriosastoihin. Helmikuun jälkeen keskittyi venäläisten apu yhä enemmän sodan johtamiseen, kun taas rivisotilaiden määrä, Rautua lukuunottamatta, väheni huomattavasti.

Punaisten raporteista käy ilmi, että Antrean rintamalla siperialainen osasto menetti hyökkäyksessä 24 miestä ja vedettiin rintamalta.⁷² Kaatuneiden luku vaikuttaa erittäin suurelta ja sitä on syytä epäillä. Mahdollisesti yhteen on laskettu sekä kaatuneet että haavoittuneet. Helmikuussa venäläiset ottivat aktiivisesti osaa taisteluihin, ja jos heidän prosentuaalinen osuus oli sama myös kaatuneiden osalta, olisi helmikuussa kaatunut noin 30 venäläistä, ja näin punaisten kokonaistappiot olisivat nousseet noin 80. Vastaavaa vertailua on hyvin ongelmallista tehdä maaliskuun ja huhtikuun osalta, koska venäläisten luvut vaihtelevat niin suuresti.

Sitä mukaa kuin punaisten tappiot kasvavat vähenee myös venäläisten rintamajoukkojen määrä. Maaliskuun alun Antrean rintaman voimakas punaisten hyökkäys tapahtui mitä ilmeisemmin ilman huomattavia venäläisvoimia. Rintamalohkolta poistui tuhat venäläistä jo 23. helmikuuta. Karjalan rintaman suuria punaisia tappioita vaatineissa taisteluissa oli usein myös venäläisiä kaatuneiden joukoissa. Jänhiälän taistelussa maaliskuussa kaatui toistakymmentä venäläistä, Pullilanmäen taisteluissa oli kaatuneiden joukossa myös venäläisiä ja samoin Ahvolan maaliskuisissa

⁷⁰ Tanskanen 1978, 144, 167, 195.

⁷¹ Antrean rintaman ylipäällikkönä toimi Vladimirov. Tanskanen 1978, 138.

⁷² VAROSYA EI 11. KA.

taisteluissa. Tappiot eivät näissä taisteluissa ei kuitenkaan ole venäläisten osalta kohonneet kovinkaan suuriksi ja luku on luultavasti muutamia kymmeniä.

Kannaksen itäosissa oli venäläisten osuus suuri vielä maalisi- ja huhtikuussa. Raudun rintama oli suurelta osin venäläisten hoitama ja sitä ylläpidettiin Pietarista käsin. Sen merkitys Pietarin puolustukselle oli suuri ja on kysyttävä missä määrin se oli yksi osa punaisten Karjalan rintamasta vai osa venäläisten bolshevikkien Pietarin puolustusta. Raudussa kaatuneiden venäläisten määrän on arvioitu olleen 350–400 eli noin 50 % Raudun rintaman kaatuneista.⁷³ Raudun lisäksi on itäisen kannaksen huhtikuusiin taisteluihin osallistunut huomattavia määriä venäläisiä, ainakin Lipolan ja Kauksamon taisteluihin 12. ja 15. huhtikuuta. Lipolassa oli 200 venäläistä ja osa kaatuneista kuului Dubrovkan kaartiin. Viipurin valloituksen aikana on venäläisiä ollut kaupungissa noin 500. Heistä suuri osa pakeni laivoilla Pietariin 28.4. Itse taisteluissa on tuskin kaatunut montakaan venäläistä, mutta sitäkin enemmän saanut surmansa taistelujen jälkeisissä teloituksissa. Tanskanen on arvioinut venäläisten kaatuneiden määrän Suomen sisällissodassa noin 600. Näistä 60 % kuului Raudun kaatuneisiin.⁷⁴

Venäläisten osuus punaisten taistelutappioista Karjalan rintamalla oli prosentuaalisesti suurin sodan alkuvaiheessa venäläisten muodostaessa jopa yli kolmasosan punaisten kokonaisvahvuudesta. Tämän jälkeen venäläisten määrä väheni tuntuvasti. Venäläisten tappiot muilla kuin Raudun rintamalla ovat olleet maalisi- huhtikuussa marginaaliset, poikkeuksena Jänhiälän taistelu. Rintamasotavaiheessa, Rautu pois lukien, ovat venäläisten tappiot olleet alle 10 % punaisten kokonaistappioista. Raudussa kuolleiden noin 350–400 venäläisen sekä Kauksamon ja Lipolan taistelujen myötä, kohoaa taistelussa kaatuneiden venäläisten määrä korkeintaan 450–500. Punaisten Karjalana rintaman tappiolukuja venäläisten lisäksi korottavat Pietarin suomalaiset, jotka osallistuivat erityisesti Raudun ja itäisen kannaksen taisteluihin. Pietarinsuomalaisten määrä Raudussa oli ratkaisutaisteluissa yli 300. Raudun jälkeen oli satakunta pietarinsuomalaista Lipolassa, jossa heistä taistelun aikana kaatui, haavoittui tai katosi 65. Arvio pietarinsuomalaisten kaatuneiden määrästä on noin 150.

Yllämainitut ryhmät eivät esiinny projektin nimitiedostossa eivätkä muutamia poikkeuksia lukuun ottamatta kuolinilmoituksissa, rintamaraporteissa tai muistoaalumeissa. Venäläisten ja pietarinsuomalaisten kaatuneiden maksimimääräksi olen arvioinut korkeintaan 650. Luku kohottaisi punaisten Karjalan rintamalla kaatuneiden kokonaismäärän noin 1 775. Venäläisten ja pietarinsuomalaisten kaatuneiden määrä vaikuttaa oleellisesti ainoastaan Raudun rintaman ja helmikuun Antrean rintaman tappiolukuihin.

⁷³ Tanskasen arvio on 350–400 kaatunutta venäläistä.

⁷⁴ Tanskanen 1978, 36–144.

AMATÖÖRIEN SOTA

Tutkimuksessa on tarkasteltu taistelutappioita sisällissodan eri rintamilla. Suurin osa sodassa kaatuneista, 93 %, on ollut mahdollista liittää sodan päärintamiin tai kyseisessä tutkimuksessa käsiteltyihin sivurintamiin. Noin 3 % taistelutappioista sijoittuvat käsiteltyjen taistelualueiden ulkopuolelle. Ainoastaan 362 taistelussa kuollutta henkilöä ei ole pystytty liittämään yksittäiseen taisteluun tai edes laajempaan taistelualueeseen. Heistä noin 4/5 ovat taistelleet punaisten riveissä.

Alla olevaan taulukkoon on koottu tutkimuksessa läpikäytyjen taistelutappioiden tiedot ja eritelty ne varmoihin ja oletettuihin. Taulukossa näkyy myös päärintamien ulkopuoliset tappiot ja taulukon yhteisluku osoittaa sisällissodan taistelussa kuolleiden suomalaisten määrän.

Taulukko 29. Sisällissodan tappiot rintamittain. Jokaisen osapuolen osalta tapaukset on jaettu varmoihin (V) ja epävarmoihin (E).

	punaiset			valkoiset			tuntemattomat, osapuoleltaan ei kumpikaan			yht.
	V	E	Yht.	V	E	Yht.	V	E	Yht.	
Hämeen rintama	1 620	223	1 843	1 238	17	1 255	65		65	3 163
Karjalan rintama	739	251	990	1 136	81	1 217	72	63	135	2 342
Satakunnan rintama	483	23	506	231	3	234	10		10	750
Savon rintama	427	46	473	369	21	390	12		12	875
Itä-Uudenmaan ja Lahden taistelut	716	21	737	10		10	27	5	32	779
Länsi-Uuden- maan ja Etelä- Hämeen taistelut	661	68	729	129	3	132	84		84	945
päärintamien ulkopuolella		165	165			146	11		11	322
ei sijoitett		274	274			74			14	362
yhteensä	5 085	632	5 717	3 265	128	3 458	240	65	363	9 538

Taulukon 29 tappioluvut osoittavat että sotaa käytiin suurelta osin Hämeessä. Hämeen rintamalla kaatuneiden lisäksi noin puolet punaisista ja noin sata valkoista, jotka on merkitty kuolleen Länsi-Uudenmaan ja Etelä-Hämeen taisteluissa ja noin viisisataa Lahden seudulla kaatunutta punaista kaatui Hämeessä käydyissä taisteluissa. Näin ollen muodostuu Hämeen läänissä kaatuneiden luvuksi yli 4 000 eli lähes puolet sodan taistelutappioista sijoittuvat Hämeen läänisiin. Toinen keskeinen sota-aihe oli Karjala. Alueen taistelutappiot eroavat jonkin verran Hämeen rintaman vastaavista. Karjalassa sota oli valkoisten osalta aktiivisempaa jo sodan alusta lähtien mikä näkyy suurina tappiolukuina. Alueen lopputaistelut, Viipurin valloitus ja raja-alueiden valloitus, sujuivat valkoisten osalta huomattavasti vähäisemmin tappiopin kuin Tampereen ja Lempäälän taistelut Hämeessä. Tästä huolimatta nousevat valkoisten tappioluvut lähes samansuuruisiksi kuin Hämeen rintamalla.

Kouluttamattomia joukkoja, tappioiden epätasaista jakautumista

Sisällissota voidaan tappioluvuiltaan jakaa kahteen varsin selkeään osaan, rajapyykin ollessa 15. maaliskuu. Ennen kyseistä päivämäärää, jolloin valkoisten eteneminen Hämeessä alkoi, oli valkoisella puolella kaatunut 637 henkilöä ja punaisten riveissä noin 1 100 henkilöä. Luvut muodostavat molempien osapuolien osalta vain noin viidesosan sodan rintamatappioista. Laskettuna keskimääräisinä päivätappioina kaatui sodan ensimmäisen puoliskon aikana valkoisten riveissä noin 14 henkilöä päivässä ja punaisten riveissä noin 24 henkilöä päivässä. Ottaen huomioon, että haavoittuneita oli yleensä kolmesta neljään kertaa kaatuneita enemmän poistui valkoisten riveistä keskimäärin puolisataa henkilö päivässä, kun taas punaisten osalta vastaava luku on ollut noin 80.¹ Molempien osapuolien kaksi tappiollisinta yksittäistä päivää ensimmäisen puoliskon aikana olivat 3. ja 10. maaliskuuta. Ensin mainittuna päivänä menettivät molemmat osapuolet noin 60 henkilöä kaatuneina ja jälkimmäisenä päivämääränä olivat valkoisten tappiot 41 kaatunutta ja punaisten lähes sata kaatunutta. Vaikka ottaa huomioon taistelevien joukkojen pienuuden, on tappiot nähtävä varsin pieninä. Kuvaavaa sisällissodalle on että sodan ensimmäisen puoliskon aikana kuoli enemmän valkoisia punaisten teloitusjoukkojen edessä kuin rintamalla.² Taistelutappioiden pienuuteen sodan ensimmäisen puoliskon aikana vaikutti useampi seikka. Pääsyy oli hyvin passiivisessa sodankäynnissä, joka johtui ennen kaikkea joukkojen kehnosta taisteluarvosta ja osaavan päällystön puutteesta. Sekä punaisten että valkoisten sodan alun joukot sopivat erittäin huonosti hyökkäyssotaan. Talvikeli ja suppea tieverkosto korostivat joukkojen kehnoa liikkuvuutta. Suuremmat maantiet ja rautatiet olivat ainoat mahdolliset niin hyökkäys- kuin vetäytymisväylät. Rautatiet määräsivät päärintamien muodostumisen sodan alkuvaiheessa, mutta myös punaisten vetäytymisreitit sodan loppupuolella. Sisällissodan sodankäynnille etenkin punaisten joukoille ominaista oli yksinkertainen suora hyökkäys. Sotilasjoukon saapuessa rauta- tai maanteitse vihollisen asemien läheisyyteen ryhdyttiin hyökkäykseen yleensä suorassa rintamassa. Hyökkäysliike pysähtyi yleensä ensimmäisiin vastapuolelta tullessiin laukauksiin. Laukaustenvaihdon jälkeen palattiin lähtöasemiin tai vetäydyttiin varmuuden vuoksi vieläkin taaemmaksi. Pahin uhka ja usein vetäytymisen syy oli pelko saarroksien jäämisestä. Tämä uhka levisi usein paniikin tavalla etenkin punaisten joukoissa, mitä seikkaa valkoiset tietenkin pyrkivät hyödyntämään. Valkoisten kiertoilikkeet ja useampien pienempien hyökkäysliikkeiden koordinoiminen epäonnistuivat, joukkojen heikon koulutustason myötä, kuitenkin usein. Hieman yksinkertaistaen voi sanoa, että molempien osapuolien joukoille oli tärkeämpää turvata mahdollinen perääntymistie kuin pitää yllä hyviä hyökkäysasemia. Tämä seikka sekä joukkojen hitaus tekivät onnistuneista yllätyshyökkäyksistä varsin harvinaisia, varsinkin sodan ensimmäisen

¹ Suhde haavoittuneiden ja kaatuneiden välillä pohjautuu erinäisiin sisällissodan molempien osapuolien taisteluraportteihin.

² Katso valkoisina surmatuiksi tulleiden kuolinajankohdat: Tikka 2004 a, 105.

puoliskon aikana.³ Valkoisen armeijan tilanne parani kuitenkin huomattavasti nopeammin kuin vastapuolen. Valkoisella puolella toimineiden upseerien suuri määrä ja jääkärien saapuminen mahdollisti tehokkaan koulutuksen järjestämisen, joka loi hämmästyttävän lyhyessä ajassa jos nyt ei modernia armeijaa niin ainakin sellaista muistuttavan organisaation. Useissa muistelmissa tulee kuitenkin esiin upseerien ongelmallinen tilanne kouluttamattomia joukkoja johtaessa. Valkoisen armeijan ruotsinmaalainen majuri Martin Ekström, totesi sodankäynnin Suomessa olevan ”liian kankeata” ja teoreettisen sotaopin soveltuvan taisteluihin huonosti.⁴

Aseistuksen suhteen oli myös yksi huomattava tekijä, joka vähensi tuntuvasti henkilö- ja materiaalitappioita: tykistön pieni määrä. Tykistön vaikutus etenkin sodan ensimmäisen puoliskon taisteluissa oli erittäin pieni. Ennen Tampereen valloitusta valkoisten käytössä olevien tykkien lukumäärä oli vain 64.⁵ Vertailun vuoksi voi todeta, että samaan aikaan riehuneessa maailmasodassa aiheutti tykistö noin 50 % armeijoiden miestappioista.⁶ Punaisten tilanne oli hieman parempi sodan alussa, jolloin tykistö oli venäläisten sotilaiden hallussa. Myös noin kymmenkunta panssarijunaa oli punaisten käytössä.⁷ Vaikka tykistön asema koheni hieman taistelujen siirtyessä suurten kaupunkien liepeille ja valkoiset saattoivat kartuttaa tykistönsä määrää mm sotasaaliilla, ei tykkituli tuhonnut kovinkaan montaa vihollista.⁸ Suurempi merkitys tykistöllä oli kuitenkin moraalin kannalta ja se toimi suurena pelotteena. Tehokkain ase Suomen sisällissodassa, kuten oli myös I maailmansodassa, oli konekivääri tai vuoden 1918 termein, ”kuularuisku”. Ase antoi puolustajalle suuren edun ja oli merkittävä syy esim. aikaudelle tyypilliselle lukkiutuneelle asemasodalle.

Mielenkiintoinen seikka sodan ensimmäisen puoliskon taisteluissa on joukkojen koostumus. Molemmiin puolin joukot koostuivat lähinnä vapaaehtoisista. Vapaaehtoisten käyttäminen hyökkäyksissä tai kiperissä tilanteissa tuotti ongelmia, koska heitä ei voinut käsitellä täysin normaalin sotilaskurin mukaisesti. Myös lähes olematon koulutus vähensi joukkojen taisteluarvoa huomattavasti.⁹ Puolustustaistelu tällaisilta joukoilta onnistui kuitenkin suhteellisen hyvin ja pienin tappioin, kuten on nähtävissä esimerkiksi Vilppulassa ja Ahvolassa. Valkoisen puolen pitäytyminen lähinnä puolustusasemissa piti heidän tappionsa alhaisina. Heidän yrityksensä aktiivisempaan sodankäyntiin johti lähes poikkeuksetta pelkästään omien tappioiden kasvuun, tulosten jäädessä heikoiksi.

Punaisten osalta sodan ensimmäinen puolisko oli hyökkäysvoittonen, mutta heidän hyökkäysvoima oli lähes olematon. Eteneminen tapahtui vain, jos vihollis-

³ Raatikainen 1936.

⁴ Klemola 1970, 68.

⁵ Suomen vapaussota vuonna 1918 osa IV, 202.

⁶ International Military and Defense Encyclopedia Vol. 1, 327.

⁷ Sourander 1936.

⁸ Lappalainen 1977, 1.

⁹ Punaisten osalta useita esimerkkejä kuinka joukot saattoivat erottaa päällikkönsä jos tämän menettely ei herättänyt luottamusta. Katso esimerkiksi VAROSYA 425 Antrea no 16. KA. Myös valkoisella puolella esiintyi kitkaa vapaaehtoisten ja päällystön välillä.

nen peräänntyi suuren ylivoiman edessä, mutta jos vihollinen ryhtyi taisteluun, oli hyökkääjän melkein aina peräännyttävä. Tappiot pysyivät myös hyökkäysjoukoissa varsin pieninä, koska hyökkäyksiä hyvin harvoin onnistuttiin viemään kovinkaan pitkälle. Sodan alussa muodostuneet rintamalinjat pysyivät näin ollen ilman suurempia muutoksia valkoisten hyökkäyssodan alkamiseen.

Maaliskuun keskivaiheen jälkeen sodan luonne muuttui huomattavasti. Valkoisen armeijan aloitettua yleishyökkäyksensä Hämeen rintamalla alkoivat tappioluvut kohota rajusti. Sodan viimeisten 50 päivän aikana valkoisia kaatui yli 2 800 ja punaisia yli 4 600. Valkoisten keskimääräinen päivätappio oli 56 kaatunutta ja punaisten vastaava luku oli jopa 92 kaatunutta. Luvut ovat noin neljä kertaa suurempia kuin sodan ensimmäisellä puoliskolla! Sodan jälkimmäinen jakso voidaan tappiolukujen mukaan jakaa neljään eri jaksoon: ensimmäinen jakso kattaa 17.3.–23.3. jolloin tappiolukemat pysyivät vielä varsin alhaisina, toinen jakso 24.3.–6.4. jolloin koettiin sodan suurimmat tappiot, kolmas jakso 7.4.–20.4. jolloin tappiolukemat laskivat reilusti ja neljäs jakso 21.4.–4.5. jolloin käytiin sodan viimeiset taistelut ja tappioluvut kohosivat jälleen. Tappiollisimman jakson aikana (Tampereen ja Raudun taistelut) kaatui seitsemässä päivässä noin 1 500 suomalaista (valkoisia 685 ja punaisia noin 820). Kun tähän lukuun lisätään vielä Raudussa kaatuneet venäläiset voidaan todeta, että sodan verisimmän viikon aikana kuoli pelkästään taisteluissa noin 2 000 henkilöä. Verisen viikon suomalaiset tappiot muodostivat noin kuudesosan sodan kokonaistappioista. Tappiollisimman kahden viikon jakson aikana 24.3.–6.4. kaatui yhteensä noin 2 700 suomalaista (1 242 valkoista, noin 1 440 punaista) muodostaen lähes 30 % kokonaistappioista. Tappioiden suuruutta korostaa se, ettei esimerkiksi valkoisella armeijalla ollut maaliskuun lopussa rintamalla enempää kuin hieman yli 30 000 miestä.¹⁰ Neljässätoista päivässä se oli menettänyt noin neljä prosenttia kaatuneina, mikä viittaisi, että noin kuudesosa valkoisen armeijan rintamavahvuudesta oli tuhoutunut (haavoittuneet mukaan laskettuna)! Toki on huomioitava että samaan aikaan valkoisella puolella koulutettiin uusia joukkoja nopeaan tahtiin.

Tappioiden kasvuun sodan toisella puoliskolla on selkeä syy: valkoisten hyökkäystoiminta ja saksalaisten maihinnousut. Hämeen rintamalla alkanut suurhyökkäys onnistui siinä missä punaisten oli epäonnistunut eli murrettiin rintama ja pakotettiin vihollinen vetäytymään. Suurin syy onnistumiseen oli valkoisten kevään mittaan parantuva armeija ja etenkin asevelvollisjoukkojen mukaantulo, nämä kun soveltuiivat vapaaehtoisia paremmin hyökkäysoperaatioihin. Onnistuneet hyökkäykset vaativat kuitenkin suuria tappioita. Tämä seikka ei johtunut pelkästään hyökkäyssodan yleisistä säännöistä vaan pikemmin valkoisten hyökkäysjoukkojen hitaudesta ja valkoisen armeijan rajallisuudesta. Rintamien murto tapahtui lähes kaikkialla ilman suurempia tappioita. Suuret tappiot syntyivät tilanteissa joissa punaiset onnistuivat vetäytymään keskuksiin, kuten Tampereelle ja Viipuriin, vaikka valkoisten hyökkäysten nimenomainen tarkoitus oli estää vihollisen vetäytyminen. Ilman punaisten onnistuneita vetäytymisiä olisi myös sodan taistelutappiot olleet

---

¹⁰ Suomen vapaussota vuonna 1918, 211.

huomattavasti pienemmät. Suorat hyökkäykset vihollisen puolustusasemiin tuotti suuria vaikeuksia vähän koulutetuille joukoille. Tampere, Rautu ja Viipuri osoittavat kuitenkin että Valkoisen armeijan asevelvollisjoukot tottelivat käskyjä ja pyrkivät hyökkäykseen, tappioista huolimatta.

Sotaa Suomessa vuonna 1918 voidaan nimittää amatöörien sodaksi. Kummallekin osapuolelle oli mahdotonta luoda moderni taistelukykyinen armeija muutamassa viikossa tai kuukaudessa. Taistelut ja sota nähdään selkeinä osina kattavampaa kokonaissuunnitelmaa. Eri taktilliset termit, kuten hyökkäys, puolustus, irtaantuminen, vetäytyminen ja taistelutappiot ym, luovat ammattimaisen ja varsin kaavamaisen kuvan sodasta, jota käytiin rajoitetuin voimin, kehnoin aseistuksin ja kouluttamattomin joukoin. Suomen sisällissodan suhteen voittajapuolen historiankirjoitus pyrki kuvaamaan sotaa traditionaalisin tavoin ja antoi täten varsin ammattimaisen kuvan tapahtumista. Kirjoittajat olivat usein itse olleet sodassa osallisena ja muodostihan valkoinen armeija pohjan tulevalle Suomen armeijalle. Valkoisen armeijan voitot nähtiin Suomen ensimmäisen itsenäisen armeijan voittoina ja muodostivat tärkeän osan sotien välisen ajan kansallisesta identiteetistä. Vapausotakirjallisuuden luomaa kuvaa sodasta osattiin myös katsoa realistisemmin silmin, kuten J.K. Paasikivi kriisitunnelmissa joulukuussa 1939 ulkoasiainvaliokunnan istunnossa: *”Minä sanoin myös suoraan, että 1918 vuoden sodan miehet, erityisesti H. Ignatius, ovat syynä, kun ne ovat tuosta leikkisodasta kääntäneet muka suuren voiton Venäjää vastaan”*¹¹ Sodassa mukana ollut ja aktiivinen valkoisen Suomen tukija, Kaj Donner, myönsi Mannerheim elämäkerrassaan sodan olleen jossakin suhteessa diletanttien sota.¹²

Suomen sisällissotaa ja sen taisteluja käsiteltäessä on syytä nostaa esiin molempien osapuolien vähäinen osaaminen sotimisen alalla. Sota oli amatöörien sota, ja vaikka osaaminen ja koulutus parani sodan aikana huomattavasti ei se ehtinyt muuttaa sodan luonnetta. Ainoa ammattimainen suurempi sotilasjoukko Suomessa vuonna 1918 oli saksalainen Itämeren divisioona, mikä myös näkyi tuloksissa. Valkoisen armeijan lukuisten upseerien tietotaitoa ei ollut mahdollista yksiviivaisesti siirtää lähes kouluttamattomille joukoille. Ammattimainen sotilaallinen johtaminen ei aina onnistunut ja päällystön oli otettava huomioon suuret puutteet miehistön sotilaallisessa osaamisessa. Hyvä esimerkki päällystön sopeutumisesta tilanteeseen on Tampereen hyökkäys, jossa olosuhteisiin nähden hyvän sotilaskoulutuksen saanut jääkäripäällystö joutui johtamaan miehiään olemalla itse kärkenä rynnäkössä. Pelkillä käskyillä miehiä ei luotistateessa saatu liikkeelle. J.O. Hannula kuvaa jääkärien johtamista ”henkilökohtaisen esimerkin näyttämisenä ja kykynä ymmärtää suomalaisen joukon herkkää psykologiaa”. Asian voisi myöskin ilmaista kykynä ymmärtää suomalaisen joukon mitättömän sotilaskoulutuksen.¹³ Koulutuksen puute näkyy luonnollisesti taisteluissa, jälkiselvittelyissä ja molempien osapuolien tappioluvuissa. Sodan jälkeen yksi valkoisen puolen selitys veriselle sodalle oli juuri

¹¹ Polvinen 1995, 80.

¹² Donner 1935, 118.

¹³ Hannula 1938, 259.

joukkojen kokemattomuus. Filosofian tohtori Henning Söderhjelm kirjoitti sodan jälkeen vuonna 1918 seuraavasti:

*”Vad nu denna de vitas krigföring beträffar, så måste den otvivelaktigt betecknas såsom hård ... De vita kämpade mot upprorsmän och landsförrädare, deras krig var en befrielsekamp mot ryssar och banditer, de voro i grund och botten ingen krigförande armé utan en hastigt samlad mängd frivilliga, som gått ut för att straffa fosterlandsfiender och illgärningsmän.”*¹⁴

Syitä punaisten suuriin tappioihin

Yksi keskeisimmistä kysymyksistä tappiolukuja tutkittaessa on valkoisten ja punaisten tappioiden suhde. Miksi punaisia kaatui lähes kaksi kertaa valkoisia enemmän? Onko syy valkoisten suorittamissa laajamittaisissa rangaistustoimenpiteissä tai onko syitä haettava muualta?

Sodan alussa punaiset olivat aktiivisempi osapuoli ja rintamasotavaihe koostui suureksi osaksi punaisten yrityksistä murtaa valkoisten puolustuslinjat. Hyökkäysyritykset eivät onnistuneet mutta eivät myöskään tuottaneet katastrofaalisia tappioita punaisille. Joukot eivät yksinkertaisesti pystyneet vaikeisiin hyökkäysoperaatioihin ja pienetkin vastoinkäymiset pysäyttivät liikkeen. Kuten esimerkki sivulla 36 osoittaa, saattoivat vähäisetkin tappiot saattaa kouluttamattoman joukko-osaston täysin taisteluelvottomaksi. Punaisten sotilasjohdon ja sotilaiden lähes täydellinen amatöörimäisyys sotataidon ja sotilaskurin suhteen näkyivät mm. joukkojen pakeneemisina, nopeasti leviävänä defaitisminä, huhupuheina, suoranaistena kieltäytymisinä, tottelemattomuutena ym. Nämä seikat ja valkoisten onnistunut puolustus-sota murensivat punakaartin taistelukelpoisuutta huimasti. Punaisten selvästi valkoisia suuremmat tappioluvut sodan ensimmäisen puoliskon aikana osoittavat kuitenkin punaisten aktiivisuuden eri rintamilla. Valkoisten taktiikka, olkoon se sitten tietoinen tai tiedostoton, sopi hyvin sisällissodan olosuhteisiin. Hyökkäykseen ryhdyttiin vasta kun omia joukkoja oli ehditty kouluttaa ainakin muutamia viikkoja ja organisoita tarvittavat reservit ym. Valkoisten hyökkäys maaliskuun lopulla osoitti kuinka vaikeaa hyökkääjän oli saada tulosta aikaan. On vaikea kuvitella että sodan alun vapaaehtoiset suojeluskuntajoukot olisivat pystyneet toteuttamaan esim. Tampereen valtausta.

Yleisesti on laskettu että hyökkääjällä on jopa noin kolme kertaa suuremmat tappiot kuin puolustajalla. Suomen sisällissodan osalta tämä ei kuitenkaan päde. Valkoisen armeijan yleishyökkäyksen aikana valkoisilla ei ollut kertaakaan punaisia suurempia viikkotappioita! Heti Tampereen ja Raudun operaatioiden jälkeen laskivat valkoisten tappiot huomattavasti, vaikka hyökkäysoperaatiot jatkuivat. Sen sijaan punaisten rintamatappiot pysyivät korkeina sodan loppuun saakka. Huomiota herättävää on etenkin aikaväli 7.–13.4, jolloin rintamalla kuoli jopa kolme kertaa enemmän punaisia kuin valkoisia! Ottaen huomioon Suomen sisällissodan luonteen ja etenkin valkoisen armeijan rankaisumenetelmien laajuuden ja ankaruuden voi

¹⁴ Söderhjelm 1918, 165–166.

suurella varmuudella olettaa että osa punaisista rintamalla kuolleista ovat tulleet teloitetuksi taistelujen yhteydessä ja merkitty myöhemmin kaatuneiksi tai kadonneiksi. Tätä tulkintaa tukee myös useat yksittäisten taisteluiden tappiovertailut, joita on esitetty eri rintamia koskevissa kappaleissa. Myös muutamat nimitiedostosta saatavat luvut tukevat olettamusta että osa teloitetuista punaisista on merkitty kaatuneiden joukkoon. Punaisten rintamatappioista vain noin 6 % on merkitty kuolleen haavoihinsa, kun taas vastaava luku valkoisten osalta on lähes 20 %. Kun merkittävä osa punaisista tapettiin teloittamalla vähentää se myös huomattavasti haavoittuneena kuolleiden määrää. Myös nimitiedoston ilmoittama punaisten ammuttujen luku on todellisuutta pienempi, mikä viittaa siihen että ammuttuja on etsittävä toisista kuolinsyryryhmistä kuten esim. kaatuneista.¹⁵

Sotasurma-projektin tilastoraportissa on kappaleessa Taistelujen jälkeen välittömästi paikalla ammutut, tarkasteltu kaatuneiksi merkittyjä punaisia ja mahdollisia poikkeuksia nimitiedoston kuolinsyytiedoissa.¹⁶ Osoittautui että noin 13 % tarkastetuista kaatuneista oli vaihtoehoisena kuolinsyymerkintänä murhattu, ammuttu tai teloitettu. Vaikka nimitiedoston vaihtoehoisesta kuolinsyymerkinnästä ei voida vetää liian kauaskantoisia johtopäätöksiä, tukevat tiedot kuitenkin olettamusta että varsin huomattava osa punaisten rintamatappioista syntyivät vasta taistelujen jälkeen valkoisten teloitusosastojen toimesta.¹⁷ Sitaatti Klemolan muistelmista osoittaa kuinka naivilla tavalla, tahallaan tai tahattomasti, saatettiin tulkita syyt vihollisen suuriin tappioihin: "Noin kolmisenkymmentä punaista kaatunutta makasi melkein yhdessä kasassa maantien vieressä, toiset olivat suullaan, toiset selällään vielä suu irvessä ja nyrkki pystyssä. Olivat nähtävästi, huomattaen viimeisen hetkensä tulleen, kääntyneen ympäri ja ravistaneet vastustajalleen kiroillen nyrkkiä."¹⁸

Mannerheimin antama julistus 25. helmikuuta 1918, nk. "ammutaan paikalla"-ohje, hämärsi rajaa taistelussa tapetun vihollisen ja taistelun jälkeen teloitettun vihollisen välillä. Oliko ohje jo rintamalla tapahtuvien ampumisien hyväksyminen tai pyrkimys luoda uusi toimintamalli on epäselvää. Selvää on kuitenkin, että ohje antoi varsin avoimet kädet valkoisen terrorin harjoittamiselle.¹⁹ Kun hätävarjelun nimessä saattoi ohjeiden mukaan ampua antautuneita vihollisia oli ne myös helposti kategorisoitavissa vihollisen taistelutappioihin.²⁰

On myös muita seikkoja, jotka vaikuttavat punaisten korkeisiin tappiolukemiin. Kouluttamattomat joukot ja sotaan ei-pätevä päällystö loivat epäjärjestyttä myös

¹⁵ Tikka 2004 a, 93–98.

¹⁶ Sotaoloissa vuosina 1914–22 surmansa saaneet, Tilastoraportti, 114.

¹⁷ nimitiedoston vaihtoehoton kuolinsyymerkintä pohjautuu yleensä Suomen Sosialidemokraattisen puoleen keräämiin tietoihin.

¹⁸ Klemola 1970, 66.

¹⁹ Tikka 2004 b, 157–158.

²⁰ *"...sama (ammutaan paikalla, tekijän huomautus) olkoon määrä niihin nähden, jotka tekevät aseellista vastarintaa tai ilmeisesti aikovat sitä tehdä, sama sala-ampujiin, murha-polttajiin ja muihin sen tapaisiin nähden. Kuitenkin niitä vihollisia, jotka avonaisessa taistelussa heittävät aseensa ja tarjoutuvat vangeiksi, voidaan päällikön harkinnan mukaan vangeiksi ottaa..."* Ehdotus ohjeiksi suojeluskunnille sota-ajan oikeudenkäytöstä. Päämajan poliisiasian osasto Av 1, VAROSYA, KA.

puolustustilanteisiin, mikä helposti johti paniikkiin ja järjestäytymättömään vetäytymiseen tai suoranaiseen pakoon. Paniikinomainen vetäytyminen ei sinänsä aiheuta automaattisesti suurempia tappiolukuja (saattaa jopa vähentää niitä), mutta se loi epäedullisen yleistilanteen, mikä saattoi näkyä myöhemmissä tappioluvuissa. Huonot yhteydet puolustusosastojen välillä ja epäselvä näkemys kokonaistilanteesta saattoivat usein puolustajia eristyksiin ja tukalaan tilanteeseen, josta muuta ulospääsyä ei ollut kuin taistella viimeiseen mieheen tai antautua. Punaisten kannalta saattoi lopputulos kuitenkin usein olla sama, kuten Länkipohjassa, jossa valkoiset teloittivat suuren osan antautuneista. Koska punaiset asettuivat tiukkaan puolustustaisteluun yleensä vasta kun kaikki muut vetäytymismahdollisuudet olivat poissuljetut, tarkoitti se myös sitä, ettei aina otettu huomioon mahdollisesti parhaita ja järkevimpiä puolustusasemia. Päällystön oli mahdotonta pidättää joukkoja hyvissäkään asemissa, mikäli vastustaja painosti ankarasti ja vetäytymismahdollisuus oli vielä olemassa. Suuret tappiot mm. Tampereen taistelussa selittyvät osaksi myös viimeisten päivien puolustuksen kannalta sekasortoisilla olosuhteilla.

Eräs huomioitava seikka punaisten tappiolukemissa on se että noin 1 600 punaista ja osapuoleltaan tuntematonta on merkitty kaatuneen taisteluissa saksalaisia joukkoja vastaan. Saksalaisten sotakoneisto oli yliverainen punaisten joukkoja vastaan, mutta taistelut esim. Orimattilassa ja Janakkalassa ovat tappiolukujen perusteella muistuttaneet enemmän teurastusta, jossa kyse ei niinkään ole vihollisen vastarinnan lopettamisesta, kuin vihollisen systemaattisesta tappamisesta. Samoin Lahden viimeisten päivien punaisten tappiot olivat noin kahdeksan kertaa suuremmat kuin saksalaisten (jotka näinä päivinä tekivät taistelun päättävän hyökkäyksen punaisten aseisiin). Punaisten joutuminen, nopeasti etenevän, kahden rintaman sotaan ja paikoin paniikinomainen siviilien ja sotilaiden vetäytyminen, loivat olosuhteet joissa tappiot kasvoivat nopeasti, varsinkin kun vastassa oli koulutettu armeija.

Kiteyttäen voidaan todeta punaisten suurien rintamatappioiden johtuneen ennen muuta kolmesta seikasta: Valkoisten suorittamat vankien tappamiset taisteluiden yhteydessä, punaisten vähäinen sotilasosaaminen, joka näkyi suurina tappioina, saksalaisen Itämeren divisioonan sotatoimet Etelä-Suomessa.

Tappioluvut vertailussa

Sisällissodan suomalaisten rintamatappioiden määrä oli noin 9 500 henkilöä. Tappiot syntyivät noin sadan päivän taistelujen aikana. Valkoisten armeijassa oli sodan päättyessä noin 70 000 henkilöä ja punaisten joukoissa on arveltu taistelleen sodan eri vaiheissa noin 100 000 henkilöä. Jos yhdistää molempien osapuolien tappiot voi todeta, että yhteensä lähes 6 % sotaan osallistujista kaatui. Haavoittuneiden määrästä ei ole tarkkaa tietoa. Punaisen ristin tilastojen mukaan noin 7 000–8 000 valkoista ja noin 10 000–12 000 punaista haavoittui. Nämä luvut, jotka kaatuneiden määrään verrattuna, vaikuttavat varsin pieniltä, nostavat sisällissodan tappioluvun noin 18 % eli lähes joka viides osallistuja joko kaatui tai haavoittui. Jotta voisi arvioida sisällissodan tappioiden suuruutta on niitä verrattava muihin saman aikakauden

sotien tappiolukuihin. Teoksessa *International Military and Defense Encyclopedia* on laskettu ensimmäisen maailmansodan eri armeijoiden tappioluvut ja laskettu niistä keskimääräiset päivätappioluvut. Venäjän armeijan keskimääräinen päivätappio oli 0,17 % armeijan kokonaismäärästä, kun muiden suurvaltojen armeijoiden vastaavat luvut olivat 0,12 ja 0,14 % välillä.²¹ Suomen sisällissodan sadan päivän taisteluissa valkoisten keskimääräinen päivätappio oli noin 0,15 % ja punaisten osalta noin 0,18 %. Näissä laskelmissa olen arvioinut sotaan osaa ottaneiden suomalaisten määräksi noin 170 000 ja haavoittuneiden määräksi noin 20 000.²² Prosenttiluvut osoittavat, että keskimääräiset päivätappiot olivat korkeita verrattuna ensimmäisen maailmansodan suurvaltojen armeijoiden tappioihin. On kuitenkin huomautettava, että vertailussa on ontuvia kohtia, eikä sitä voida pitää täysin tasavertaisena. Esimerkiksi maailmansodan luvut koskevat huomattavasti suurempia armeijoita kuin mitä Suomen sisällissodassa oli, ja sotatutkimuksessa on jo varhain osoitettu, että mitä suurempi joukko on kyseessä sitä pienemmät ovat suhteelliset tappioluvut eli vertaamalla Suomen sisällissodan aikaisten joukkojen suuruuksia osastoja keskenään saisi oikeamman prosenttiluvun.²³

Toinen mielenkiintoinen vertaus kohdistuu 21 vuotta myöhemmin Suomen ja Neuvostoliiton välillä käytyyn nk talvisotaan. Suomalaisten tappiot 105 päivää kestäneessä sodassa olivat noin 26 000 kaatunutta ja kadonnutta. Haavoittuneet mukaan lukien oli Suomen armeijan tappiot noin 20 % eli viidesosa haavoittui tai kaatui.²⁴ Luku ei eroa kovinkaan suuresti sisällissodan osapuolien tappioista, ja etenkin jos suomalaisten tappioita sisällissodassa käsittelee kokonaisuutena, kaatui taistelevien joukkojen määrään suhteutettuna lähes yhtä paljon suomalaisia sisällissodassa kuin Talvisodassa.

Yllä tehdyt vertailut osoittavat, että sisällissodan taistelutappiot olivat varsin suuret verrattuna joukkojen suuruuteen ja aseistukseen. Sodan tappiolukuja ei tietenkään käsitelty yhtenä ainoana lukuna vaan aina eroteltuna valkoisiin ja punaisiin. Valkoisten osalta pyrittiin osoittamaan omien tappioiden olleen raskaat ja niihin liitettiin satoja tapauksia, jotka olivat tapahtuneet ennen tai jälkeen sisällissodan (tätä laajempaa aikajaksoa kutsuttiin epäselvin rajoituksin itsenäisyystaisteluksi tai vapaustaisteluksi). H.J. Boströmin teos *Sankariemme muisto* on oiva osoitus pyrkimyksestä esittää tappiot mahdollisimman laajalta aikakaudelta ja niin suurina kuin mahdollista. Boström ehdotti valtavaa matrikkelihanketta Sukututkimusseuran kokouksessa jo toukokuussa 1918. Hänen mukaansa teokseen piti sisällyttää kaikki laillisen hallituksen puolesta kaatuneet, murhatut ja tapaturmaisesti kuolleet. Myös jääkäriaktiivismin uhrit piti sisällyttää.²⁵ Myöhemmin Boström laajensi matrikkeliä ottamalla mukaan myös heimosodissa kaatuneet. Voittajien tappioiden esiintuominen

²¹ Taulukko 4 ja 5. *International Military and Defense Encyclopedia* Vol. 1, 323.

²² Honkasalo 2000, 38.

²³ Relationship of Casualty Rates to Force Size: *International Military and Defense Encyclopedia* Vol. 1, 323.

²⁴ Talvisodan pikkujättiläinen 2002, 824–826.

²⁵ Sukututkimusseuran vuosikirja 1918, 78.

ja korostaminen kuului aikakauden pyrkimykseen rakentaa sisällissodasta ja siihen liitetystä tapauksista suomalaisten suuri vapaussota. Sodan valkoiset uhrin olivat se hinta jonka maa oli saanut maksaa vapaudestaan ja usein nähtiin tämä uhraus välttämättömänä miltei positiivisena asiana. Ajattelutapa että mitä korkeammalla hinnalla vapaus on saatu sitä arvokkaampi se on ilmeni useissa yhteyksissä sodanjälkeisessä valkoisessa propagandassa. Esim. teoksessa *Vapaussodan kertomuksia III*, Emerik Olsoni pohtii valkoisen puolen tappioiden suuruutta ja huomauttaa, että on väärin olettaa, että vapaus olisi voitettu pienin uhrauksin.

Mielenkiintoinen seikka tappiolukujen esittelyssä ovat paikoitellen suuret ja toistuvat erot vapaussotakirjallisuuden ja Sotasurmaprojektin keräämän nimitiedoston tiedoissa, koskien punaisten tappiolukuja. Vapaussotakirjallisuuden merkkiteokset *Vapaussota Suomessa 1918* ja *Suomen Vapaussota* esittävät yksittäisten taistelujen tappioluvuiksi punaisten osalta yleensä huomattavasti korkeampia tappiolukuja kuin mitä nimitiedosto antaa olettaa. Paradoksaalista on se että vapaussotakirjallisuuden antamat yleistappioluvut koko sodan osalta ovat punaisten osalta yli puolet pienemmät kuin mitä nimitiedosto esittää! Selitys piilee siinä, että vapaussotateoksissa tiedot perustuvat hyvin usein taisteluissa mukana olleiden muistitietoon tai taisteluraportteihin. Sekä muistitiedon että satunnaisten taisteluraporttien maininnat vihollisen tappioista ovat molempien osapuolien kannalta usein varsin epäuskottavia. Ensitilassa tehdyistä tappioarveluista on tullut nopeasti puolitotuuksia ja kun luvut on painettu lehtiin tai kirjoihin ovat ne jo muuttuneet totuudeksi ja on niitä käytetty sen kummemmin kyseenalaistamatta. Usein vihollisen tappiot on ilmoitettu todellisia lukuja moninkertaisesti suuremmiksi. Tämä tekee muistitietojen tappioluvuista varsin epäluotettavia. Paras esimerkki on kuuluisa Naulasaaren taistelu, jonka osalta on ilmeistä, että vapaussotakirjallisuuden luku on todellisia tappioita useita satoja kaatuneita suurempi. Vihollisen tappiolukujen suurentelu on sisällissodan olosuhteissa helppo käsittää. Molemmiin puolin oli taisteluraportointi heikkoa ja epätäsmällistä. Taisteluun osallistuneet sotilaat ja upseerit saattoivat helposti arvioida vihollisen tappiot todellisuutta suuremmiksi pönkittääkseen omien joukkojen suoritusta. Taistelutilanteisiin tottumattomat joukot joutuivat kokemaan taistelukentän kauhut ja vaarat ja joutuivat fyysisten ponnistelujen lisäksi kovaan henkiseen rasitukseen. Taistelujen jälkeisessä olotilassa muutamasta kaatuneesta vihollisesta on kasvanut nopeasti useita kymmeniä. Jälkikäteen ei vapaussotakirjallisuudessa ole ollut suurta tarvetta tai halua selvittää vihollisen todellisia tappioita. Sisällissodasta tuli suuri vapaustaistelu ja vihollinen miellettiin mielellään vieraaksi, ei-kansalliseksi. Näiden ”itäisten laumojen” tappioita oli helppo suurennella osoittaakseen omien vähäisten mutta sisukkaiden joukkojen kelpoisuuden. Valkoinen Suomi sulki punaisella puolella taistelleet kansalaiskäsittelen ulkopuolelle eikä virallinen taho nähnyt velvollisuudekseen tutkia ja selvittää punaisen puolen sodan aikaisia kuolemia tai edesauttaa sodassa vammautuneita punaisia. Punaisten taistelutappiot jäivät pitkäksi aikaa vaillinaisten tilastojen (papiston ja SDP:n tilastot), pelkkien olettamuksien ja muistitiedon varaan.

Kirjallisuusluettelo

- Ahto 1995**, Ahto Sampo: Krigskampanjerna. Finland 1917–1920. del 2. Ett folk i kamp. Helsingfors 1995
- Ahto 1986**, Ahto Sampo: Syrjäntaan taistelu 1918. Tuulos 1986
- Arimo 1991**, Arimo Reino: Saksalaisten sotilaallinen toiminta Suomessa 1918. Rovaniemi 1991
- Bonsdorf 1931**, Bonsdorf Hj. von: Sjukvårdstjänsten i Finlands frihetskrig. Helsinki 1931
- Boström 1927**, Boström H.J: Sankariemme muisto: Suomen itsenäisyyden ja vapauden puolesta henkensä antaneiden kansalaisten elämäkertoja. Helsinki 1927
- Donner 1935**, Kai Donner: Sotamarsalkka vapaaherra Mannerheim. Helsinki 1935
- Eerola 1998**, Eerola Jouni & Jari: Henkilötappiot Suomen sisällissodassa 1918. Tammisaari 1998
- Eronen 1934**, Eronen Simo: Karjala Vapaussodassa osa 2. Helsinki 1934
- Hannula 1938**, Hannula J.O: Suomen vapaussodan historia. Porvoo 1938
- Hartman 1970**, Hartman Tor: Vuonna 1918 sisällissodassa kuolleet ja kadonneet. Tilastollisia tiedonantoja. Tilastollinen päätoimisto 46. Helsinki 1970
- Honkasalo 2000**, Markku Honkasalo: Suomalainen sotainvalidi. Keuruu 2000
- Häikiö 1995**, Häikiö Martti: Suomen vapaussota 1918: kartasto ja tutkimusopas. Porvoo 1995
- International Military and Defense Encyclopedia Vol. 1 1993
- Kaukovalta 1921**, Kaukovalta K.V: Tampereen seudun kapinahistoria. Helsinki 1921
- Klemettilä 1976**, Klemettilä Aimo: Tampereen punakaarti ja sen jäsenistö. Tampere 1976
- Klemola 1970**, Klemola J.K: Kahden tulen välissä. Hämeenlinna 1970
- Komonen 1934**. Komonen Antti: Karjala Vapaussodassa. Jälkimmäinen osa. Helsinki 1934
- Kuoleman kentät**: muistosanoja vuoden 1918 ajoilta. Hämeenlinna 1918
- Kuusinen 1938**, Kuusinen H. Viikko kukkulalla "56". Vapaussodan muistoja. Jyväskylä 1938
- Kärsimysten teiltä**: Kymmenvuotismuistoja. Hämeenlinna 1928
- Lallukka 1918**, Lallukka A: "Naulasaaren taistelu". Karjalan joulu 1918
- Lappalainen 1981**, Lappalainen Jussi T: Punakaartin sota 1 & 2. Punaisen Suomen historia 1918. Helsinki 1981
- Lappalainen 1981**, Lappalainen Jussi T: Punakaartin lääkintähuollosta 1–3. Helsingin lääkärilehti 1977
- Linder 1920**, Linder Ernst: Från Finlands frihetskrig. Stockholm 1920
- Luhtakangas 1938**, Luhtakangas Arvid: Suomen punakaarti. Kulju 1938
- Luokkasodan muisto**: Helsinki 1947
- Lääkärien muistelmia Vapaussodasta**: Suomen Lääkintäupseeriliiton julkaisema. Helsinki 1928

Löfström 1931, Löfström Ernst: Ledningen av Östarméns operationer i Karelen 1918. Helsingfors 1931

Melin 1934, Melin Erik: Vapaussodan kertomuksia. Helsinki 1934
Metallityöläinen

Oesch 1919, Oesch Lennart: Raudun taistelu. Suomen sotilas 1919. No 18–19

Paavolainen 1967, Paavolainen Jaakko: Poliittiset väkivaltaisuuDET Suomessa 1918, osa 2: valkoinen terrori. Helsinki 1967

Paavolainen 1966, Paavolainen Jaakko: Poliittiset väkivaltaisuuDET Suomessa 1918, osa 1: punainen terrori. Helsinki 1966

Pakula 1926, Pakula Vihtori: Tyrvään seutu Suomen vapaussodassa. Tyrvää 1926

Palmaer & Mankinen 1973, Palmaer Carsten & Mankinen Raimo: Finlands röda garden: en bok om klasskriget. Göteborg 1973

Parikka 1938, Parikka Jalmari: "Viimeinen taisto": punaisen rintamapäällikön muistelmia v:lta 1918. Porvoo 1938

Partanen & Turunen 2000, Partanen Jukka & Turunen Matti: Viipurin rykmentti: Karjalan puolustaja. Kontiolahti 2000

Polvinen 1995, Polvinen Tuomo J.K. Paasikivi: valtiomiehenelämäntyö 3: 1939–44

Raatikainen 1936, Raatikainen Hj: Taktiikka Suomen vapaussodassa. Tiede ja ase 4. 1936

Raevuori 1928, Raevuori Yrjö: Tampereen valloituksen aiheuttama mieshukka. Uusi Suomi 5.4.1928

Rasila 1968, Rasila Viljo: Kansalaissodan sosiaalinen tausta. Helsinki, 1968

Roselius 2004, Roselius Aapo: Saksalaisten henkilötappiot Suomessa vuonna 1918. Sotaoloissa vuosina 1914–22 surmansa saaneet – tilastoraportti. Helsinki 2004

Roudasmaa 1997, Roudasmaa Stig: Helsingin suojeluskuntapiirin historia 1918–44. Helsinki 1997

Saarenheimo 1919, Saarenheimo Kaarlo: Porin rykmentti vapaussodassa. Pori 1919

Seppälä 1974, Seppälä Helge: Itsenäisen Suomen puolustuspolitiikka ja strategia. Porvoo/Helsinki 1974

Sihvo 1954, Sihvo Aarne: Muistelmani. Helsinki, 1954

Silfverhuth 1993, Silfverhuth Voitto: Kalevankangas: elämän ja kuoleman kulttuuri Tampereen toisella hautausmaalla 1880–1990. Tampere 1993

Sotaoloissa vuosina 1914–22 surmansa saaneet – Tilastoraportti. Helsinki 2004

Sourander 1936, Sourander Y.W: Vapaussodan punainen armeija sodankäyntivälineenä. Tiede ja ase 1. 1936

Stenij 1928, Stenij O: K. Sissi-R. (Kajaanin sissi-rykmentti) piirteitä Kainuun osuudesta Suomen vapaussotaan. Kajaani 1928

Sukututkimusseuran vuosikirja 1918. Helsinki 1919

Suni 1918, Suni Erkki: "Ensi päivä Ahvolassa". Karjalan joulun 1918

Suomen luokkasota 1928, Suomen luokkasota: historiaa ja muistelmia. Yhdysvallat 1928

Suomen Tilastollinen Vuosikirja 1919

Suomen vapaussota vuonna 1918 I – VI, julk. Vapaussodan historian komitea: Hannes Ignatius etc. Helsinki 1921–25

Suomen vapaussota I – VIII, toim. Kai Donner, Th. Svedlin, Heikki Nurmio. Jyväskylä 1921–27

Susitaival 1937, Susitaival Paavo: Ahvola. Porvoo 1937

Talikkalan työväenyhdistyksen muistoalbumi

Söderhjelm 1918, Söderhjelm Henning: Det röda upproret i Finland år 1918. Stockholm 1918

Talvi 1984, Talvi Veikko: Kouvolan historia, osa 2. 1880-luvulta talvisodan syttymiseen. Kouvola 1984

Talvisodan pikkujättiläinen: toim. Jari Leskinen ja Antti Juutilainen. Porvoo 1999

Tanskanen 1978, Tanskanen Aatos: Venäläiset Suomen sisällissodassa 1918. Tampere 1978

Tikka & Arponen 1999, Tikka Marko & Arponen Antti: Koston kevät. Lappeenrannan teloitukset 1918. Juva 1999

Tikka 2004 a, Tikka Marko: Teloitettut, ammutut ja murhatut. Sotaoloissa vuosina 1914-22 surmansa saaneet – tilastoraportti. Helsinki 2004

Tikka 2004 b, Tikka Marko: Kenttäoikeudet, välittömät rankaisutoimet Suomen sisällissodassa 1918. Helsinki 2004

Työläisnuorten muistoalbumi: Helsinki 1920

The United States Army. A Dictionary. 1991

Upton 1981, Upton Anthony Frederick: Vallankumous Suomessa 1917–18 osa 2. Helsinki 1981

Vahe 1994, Vahe Juha: Kenraali Paavo Talvela: sodan ja rauhan tehtävissä. Porvoo 1994

Vestlin 1939, Vestlin Konrad: Melinin komppania. Helsinki 1939.

Vuorelainen 1918, Vuorelainen A: "Pyhä Antrea" Karjalan joulu 1918

Väänänen 1921, Väänänen Kalle: Savitaipaleen valloitus. Suomen sotilas 1921.

Westerlund 2004, Westerlund Lars: Arviot surmansa saaneiden lukumäärästä. Sotaoloissa vuosina 1914-22 surmansa saaneet – tilastoraportti. Helsinki 2004

Yleiskuvaus Suomen vapaussodasta. Helsinki 1925

Ylikangas 1993, Ylikangas Heikki: Tie Tampereelle. Porvoo 1993

Arkistolähteet

Sota-arkisto (SA)

- Päämajan henkilöstöosasto
- Kantahenkilökunnan muistelmät vapaus- ja heimosodista
- Pikkukokelma
- Vapaussodan arkisto

Kansallisarkisto (KA)

- VAROSYA
- VAPAUSSODAN ARKISTO

Suomen Sotasurmaprojektin aineisto (SSSP) (nykyään Kansallisarkistossa)

AN ENGLISH SUMMARY:

Amateurs' War

The Finnish civil war lasted three months, from the end of January to the beginning of May 1918. Both the Red and the White armies were hastily formed, mainly of soldiers whose military training was limited or nonexistent. The armies, whose strengths never exceeded 100,000 men, were engaged in battles on four main fronts stretching from Karelia to the Gulf of Bothnia. Out of the over 10,000 soldiers who died in the battlefields, about 3,400 were Finnish whites, over 6,000 Finnish reds, and about one thousand Russian and German soldiers. These figures differ considerably from the ones presented shortly after the war and still commonly referred to. Reflecting the amateurish nature of the armies and consequently, of the warfare, neither side made efforts to keep accurate records of battle casualties.

After the war, those who had died fighting for the White army or been murdered by the reds were hailed as heroes and liberators of the fatherland and were objects of official commemoration throughout the interwar years. Those fallen on the red side were officially treated as traitors and, due to the political climate, no official tribute was paid to them, nor was any thorough investigation into the number of their casualties carried out. Even the political left showed only limited interest in addressing the issue of the fallen reds. For propagandistic and political reasons, they tried to draw the main attention to the victims of the white terror, who could easily be presented as innocent martyrs. All in all, together with unsatisfactory documentation, this explains why for long the figures denoting battlefield casualties remained inconsistent and unspecific. The figures given in this study are based on a large volume of data gathered in a specific project on the Finnish War Victims between 1914 and 1922. On average, the new figures are 35 % higher, and for the reds even 70 % higher, than the figures presented earlier.

For the first time we have accurate data that allow casualty figures for all the different fronts to be estimated properly. The figures clearly show that the region of Häme was the central stage of war: both sides suffered nearly 50 % of their losses in Häme. The death toll on the Karelian Isthmus, an area of active warfare throughout the war, accounted for some 25 % of the casualties. Except for these two areas, the number of battles and casualties remained low.

The death toll clearly shows that the war was fought in two stages. During the first one and a half months, the casualties were small, i.e. approximately 14 whites and 24 reds per day. The low numbers can mainly be explained by both armies' poor military performance. The amateurish and voluntary armies were not capable of carrying out attacks or other difficult manoeuvres. During the latter half of the war, the average daily number of casualties quadrupled for both armies. One reason for that were the activities undertaken by the White army and its main offensive in Tampere. The Tampere battle was the bloodiest of all battles fought during the civil war. It coincided with the arrival of the German Ostsee Division to southern Finland where they started to campaign against the reds. The German division

was superior as concerned their fighting capability, experience and leadership. They crushed the reds and caused them huge losses in a short period of time. The figures show that the reds suffered up to 25 % of their battle casualties in fights against the German troops.

One of the most striking patterns revealed by the casualty rates was that, at almost any level and throughout the war, the losses of the reds were greater than those of the whites. This even though the white side was the main attacker for most of the latter half of the war and the reds concentrated their efforts on defending. The answer to this military paradox lies in the nature of the war where surrendered and wounded enemies were shot immediately after the battles and were hence documented as fallen. This seems to have been a more regular practice on the white side.

Another clear pattern was the contradiction between battle reports and the actual number of deaths. The reports usually strongly overestimated the casualties. The battle reports and individual narratives of soldiers and officers often turned the small-scale battles with a relatively low number of casualties into accounts of intensive battles with huge enemy casualties resulting of heroic and professional warfare.

Suomen sotasurmat 1914–22 -projektin julkaisut

- Sotaoloissa vuosina 1914–22 surmansa saaneet. Tilastoraportti. Toim. Lars Westerlund (2004)
- Amatööriensota Rintamataistelujen henkilötappiot Suomen sisällissodassa 1918. Kirjoittanut Aapo Roselius (2006)
- Venäläissurmat Suomessa vuosina 1914–22. Niteet 1 sekä 2.1. ja 2.2. Toimittanut Lars Westerlund (2004)
- Maailmanvallankumouksen liepeillä. Vuoden 1918 sotauhrit vertailevasta näkökulmasta. Kirjoittanut Risto Marjomaa (2004)
- Norden och krigen i Finland och Baltikum åren 1918–19. Red. Lars Westerlund (2004)
- Hinnalla hengen ja veren. Suomalaisten vapaaehtoisten sotasurmat Virossa vuonna 1919. Kirjoittanut Iiris Heino (2000)
- Heimoaatteen nuoret uhrit. Suomalaisten sotilasretkikuntien henkilötappiot Itä-Karjalassa ja Petsamossa 1918–22. Kirjoittanut Aapo Roselius (2002)
- Suomalaiset ensimmäisessä maailmansodassa. Venäjän, Saksan, Ison-Britannian, Ranskan, Australian, Uuden Seelannin, Etelä-Afrikan, Yhdysvaltain, Kanadan ja Neuvosto-Venäjän armeijoissa vuosina 1914–22 menehtyneet suomalaiset sekä sotaoloissa surmansa saaneet merimiehet. Toim. Lars Westerlund (2004)
- Suomalaisen Kirjallisuuden Seura on julkaissut Marko Tikan väitöskirjan Kenttäoikeudet, Välittömät rankaisutoimet Suomen sisällissodassa 1918 (2004).

Näiden teosten lisäksi ilmestyvät myöhemmin Juhani Piilosen ja Aapo Roseliuksen tutkimus vuoden 1918 surmaajista, Pentti Mäkelän tutkimus vankileirien kuolleisuudesta ja Magnus Westerlundin tutkimus Suomen ruotsinkielisten sotasurmista vuosina 1914–22.

Suomen sisällissodassa iskivät yhteen kaksi kehnosti koulutettua ja sotakokemusta vailla olevaa joukkoa. Kolme kuukautta kestäneissä taisteluissa kaatui lähes 10 000 suomalaista sekä yhteensä noin tuhat venäläistä ja saksalaista. Tutkimuksessa tarkastellaan vuoden 1918 sotatoimia molempien osapuolien taistelutappioiden kautta ja pyritään selvittämään mitkä seikat vaikuttivat tappioiden suuruuksiin eri rintamalla ja sodan eri vaiheissa sekä haetaan syitä etenkin punaisten suuriin, valkoiisiin nähden lähes kaksinkertaisiin, tappiolukemiin. Tiedot pohjautuvat Suomen sotaturmat 1914–22 -projektin aineistoon ja esitetään ensimmäistä kertaa eri rintamaosien tappioluvut sekä uutta tietoa yksittäisten taistelujen tappioista. Tappioluvut havainnollistavat selvästi sodan kaksijakoisuuden: sodan ensimmäisen puoliskon aikana taisteluissa sai surmansa keskimäärin 40 suomalaista päivässä kun taas jälkimmäisen puoliskon keskimääräinen päivätappio oli jopa neljä kertaa suurempi. Verisimmän viikon aikana kaatui taisteluissa jopa 1 500 taistelijaa.

Sisällissodan tappioluvut ovat olleet kauan hämärän peitossa ja historiankirjoituksessa esitetyt luvut ovat pohjautuneet varsin epätäydellisiin tilastoihin sekä yleensä liioitteleviin muistelmiin ja taisteluraportteihin. Molempien osapuolien sotilasorganisaatiot olivat nopeasti kokoonpantu eikä perusteellisia tappioutilastoja pidetty, mikä johti siihen että vasta sodan jälkeen oli mahdollista ryhtyä laskemaan kaatuneiden kokonaismäärä. Tilastojen heikkouden takia viralliset tappioluvut esitettiin lähestulkoon aina todellisuutta liian alhaisina. Siinä missä valkoisen puolen kaatuneet selvitettiin varsin nopeasti sodan jälkeen, jäi punaisten puolen tappiot pitkäksi aikaa hämärän peittoon. Vasta Suomen sotaturmat 1914–22 -projektin myötä on ollut mahdollista saada tilastollista tukea uusien arviointien varten. Sotasurmaprojektin tutkija Aapo RosOelius esittää punaisen puolen taistelutappioiksi yli 6 000 henkilöä. Valkoisella puolella kuoli rintamalla noin 3 450 henkilöä ja saksalaisia ja venäläisiä kaatui noin tuhat. Punaisten kaatuneiden osalta luku on aikaisemmin käytössä olevia lukuja huomattavasti suurempi.

Amatöörien sota tuo kaunistelematta esiin sodan tappioluvut ja antaa uusia ja yllättäviäkin näkökulmia sisällissotaan, tarkentaa kuvaa tappioiden rakenteesta sekä rikkoo taisteluihin liittyviä myyttejä.

VALTIONEUVOSTON KANSLIA

Kansikuva:

*Kuularuisku miehistöineen
Helsingin Pitkän sillan edustalla
Siltasaarenkadulla punaisten
antautumisen yhteydessä.*

Takakannen piirros:

*Punaisten lehdet julkaisivat
varsinkin sodan alkuvaiheessa
runsaasti uutisia menestyksellistä
sotatoimista. Työmiehessä
14.2.1918 julkaistu piirros
viesti kuitenkin sodankäynnin
vaatimista uhreista ja
vaikeuksista. Piirroksessa
punainen laupeudensisar
hoivaa haavoittunutta soturia.*

1914 1922
SUOMEN SOTASURMAT